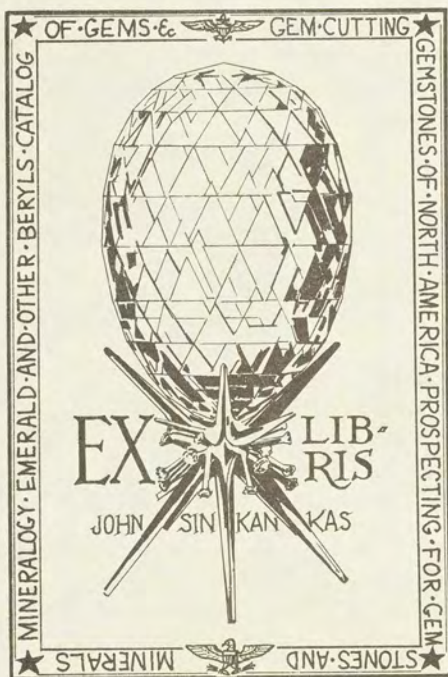
130.00 Seligman, London
6/77 Coll. compl.
2 fold tables

1st edition

ANSELMI BOETII DE BOODT BRVGENSIS BELGÆ,

RVDOLPHI SECVNDI, IMPERATORIS ROMANORVM, Personæ Medici,

GEMMARVM ET LAPIDVM Historia,

Qua non solum ortus, natura, vis & precium, sed etiam modus quo ex iis, olea, salia, tincturæ, essentiæ, arcana & magisteria arte chymica confici possint, ostenditur.

OPVS PRINCIPIBVS, MEDICIS, CHYmicis, Physicis, ac liberalioribus ingeniis vtilissimum.

Cum variis figuris, Indiceq; duplici & copioso.

HANOVIÆ,
Typis Wechelianis apud Claudium Marnium & heredes Ioannis Aubrii.
M. DC. IX.

D. RVDOLPHO II. ROMANORVM IMPERATORI SEMPER AVGVSTO, GERMANIÆ, HVNGARIÆ, BOhemiæ, &c. Regi, Archiduci Austriæ, &c.

SACRATISSIME, Augustissime, Victoriosissime & Inuictissime Imperator, Hominis gratia tellurem, & quicquid in ea est, procreatum esse, non solum ex Sacris literis constat; sed ita manifestum est, vt nemo ratione præditus id negare debeat. Homo enim solus omnibus iis quæcunque tellus profert indigere videtur, iisq; tanquam verus dominus vtitur & fruitur. Nudus enim & inermis in lucem editus, dum adolescit, ad frigora cælique iniurias propulsandas, ex variis quas natura procreat rebus, vestes, domicilia, & arma sibi conflare cogitur. Deinde cum non adeo firma corporis constitutione præditus, variis & innumeris morbis obnoxius sit, tum valetudinis tutandæ, tum recuperandæ causa, quicquid in aere, aquis, & terra viuit, & vegetatur, ipsi in alimentum vel medicamentum cedit. Præterea, quia ratione præditus est, non solum ea quibus indiget, & sine quibus viuere commodè non potest, eiq; vtilia sunt; sed à quibus ornamentum, vel voluptatem habere, vel capere potest, quærit, sibiq; applicat, ità vt nihil in hoc re-

rum theatro ſit, quod negligat, aut in ſuos vſus non conuertat. Quod profecto ab aliis animantib. non fit, quæ ſolum ea quæ ad vitam ſuſtentandam neceſſaria ſunt, ſectantur, & poſtulant. Ex quibus ſanè liquido conſtat, propter illum qui omnib. vtitur (hominem nempe) omnia creata eſſe. Nam ſi quis arbitretur, propter aliud animal, aut aliud quicquid id ſit, elementa, & mixta exſtare, is Deum & naturam ea omnia quibus ſolus homo vtitur, fruſtra feciſſe cenſere debet; quod certè meo iudicio dicere non ſolum inconueniens, ſed impium videtur. Verum etſi propter hominem Deus tam varia, & multa produxerit, nihilominus tamen non propter quemuis. Nemo enim priuatus omnibus vti poteſt, ſed propter omnes ſimul, aut eos quorum intereſt omnes ſeruari, hoc eſt principes, qui tanquam dii aliis à Deo præfecti eos regunt, tuentur & defendunt, produxiſſe credendum eſt. Principes ſiquidem propter multos creati, multos referunt, ac iis præcipue, quibus ornari ac dignitas ipſorum augeri poteſt, vt melius regere, & ad obſequia maieſtate ſua populum commodius inuitáre valeant, indigent. Sunt autem hæc varia, & innumera, inter quæ tamen nulla lapidibus precioſis ac gemmis ab omni æuo, omnium gentium conſenſu, & iudicio aptiora, magiſque idonea viſa fuere. Gemmæ enim aliis animantibus ratione carentibus prorſus inutiles, ineffabili pulchritudine hominum oculos ad ſe rapiunt, & alliciunt, intellectum in ſui admirationem trahunt, ac coloribus, perſpicuitate, luceq; iis intermixta, animum ad hilaritatem prouocant, corpuſque humanum exornant, gratumque ſpectantibus reddunt. His itaque dotibus præditæ Monarcharum, Imperatorum, Regum & aliorum præſtantiſſimorum virorum animos ſi ita perſtringant, vt iis ſe ornari cupiant ſuamque maieſtatem auguſtiorem fieri arbitrentur, mirum videri non debet. Cum Deus Opt. Max. ob illum tanquam præcipuum ſco-

pum

pum eas creasse videatur: quemadmodum ex diuinis paginis satis apertè colligi potest, in quibus Deus per Moysen præcipuas gemmas rationali Aaronis inseri iussit, vt ipsius maiestate gemmis adaucta populus ad officia omnia sequacior & obsequentior redderetur. Licet autem quis existimare possit, gemmas ad dignitatem principum augendam hominum instituto, nequaquam vero propriis naturæ dotibus conducere: tamen opinionem mutabit, si gemmas in luce lucis instar scintillare, eiusq; ideam, formam, & facultates in se recipere (vt ideo à nonnullis Luculæ appellentur) perpendat. Quæ autem lucis sit maiestas & præstantia, qua nihil maius, pulchrius, admirabilius & diuinitati proximius in hoc vniuerso cognosci potest; testatur lucis fons Sol, ipsiusq; lucis essentia, effectusque inde manantes, præterea & ipse Deus Opt. Max. Solis & lucis author. Sol enim terrestri globo omnium Astronomorum sentētia multis numeris maior radios ac lumen ita in orbem expandit, vt totum vniuersum (quo nihil maius) ad firmamentum vsq; illuminet & illustret, omnibusque cœlorum angulis sit præsens ac omnia Dei instar expleat. Deinde tanta ipsius lucis est pulchritudo & maiestas, vt sine ipsa nihil pulchrum sit: cum res pulchras faciat ac abscondita quæuis, tenebrisq; offusa longeque dissita momento in medium adducat, ac conspicientium oculis obiiciat. Tam etiam admirabilis est, vt hactenus mens humana, num substantia an qualitas seu accidens, num conspicua aut inconspicua, num radios habeat necne, num in diaphano sit illiq; inhæreat, num motu locali deferatur à lucente corpore ad obiectum aut non, & num in tempore aut momento ad obiectum perueniat, definire non potuerit. Quam certe ob causam diuinitati (quæ per totum vniuersum diffusa omnia ornat, perficit, & viuificat, ac humano ingenio comprehendi non potest) tam similis est, vt passim Sacræ literæ diuinitatem Lucem

veram vocent; & D. Ioannes Euangelista dum de luce se testimonium dare scribit, Lucis nomine diuinitatem & Deum ipsum intelligat: & Theologi omnes, si quis interroget vbi Deus ante creationem cæli & terræ fuerit, in luce, hoc est in seipso, ineffabili modo fuisse doceant. Hanc lucis & diuinitatis similitudinem Deus ipse testatus est & approbauit, dum ad essentiam maiestatemque suam ostendendam, lucis aut ignis forma se Moysi conspiciendum obiecit, sed tam viuaci, vt Moysis oculi obtunderentur potius quam quicquam perciperent. Idque ideo, vt, quemadmodum lux eximia conspici non potest, intelligeret etiam diuinam maiestatem inconspicuam esse, & proinde nihil aptius esse luci, ad eius dignitatem & excellentiam cognoscendam. Hæc lucis dignitas, præstantia, ac excellentia, qua Deus Opt. Max. se intelligi voluit, etiam quodammodo in gemmis apparet. Nam dum plures gemmæ homini adhibentur, etiamsi conspici possint, lucis tamen receptione, variaque illius reflectione aspicientium oculos ita replent, illuminant, radiisque perstringunt, vt iis occupata & impedita visus acies, gestantis faciem & corpus quodammodo inconspicuum faciat. Qua ratione dignitas & maiestas illi qui iis ornatur, non parum augeri videtur. Nam id omnibus & præcipuè plebeis hominibus ingenitum est, vt quæ oculis conspicere exactè non possunt, magis admirentur & colant, quam ea quæ passim obuia ac optimè nota habent. Quia itaque gemmæ tanquam luculæ, radiis, splendore, colore & perspicuitate à natura ad ornatum destinatæ sunt, propterea à principib. in eum finem expetuntur: qui quo potentiores, augustiores ac præstantiores sunt, eo etiam gemmarum nobiliorum & olim fuere & nunc sunt studiosiores, vt historiæ luculenter testantur. Mithridatem Ponti regem potentissimum fama est ita gemmis & lapidibus preciosis fuisse delectatum, vt inter cæteram supellectilem

quatuor millia poculorum ex onyche gemma habuerit. Cleopatram Ægyptiorum reginam tanti gemmas fecisse cõstat, vt duas vniones ex auriculis pendulas multis centenis aureorum millibus æstimatas gestarit. Nonius Romanus Senator tanti fecit gemmas, vt propter opalum quem habebat, viginti millibus sestert. æstimatum, maluerit patria & senatoria dignitate priuari, quam petenti, Antonio summo Rom. duci, eum tradere. Iulium Cæsarem, aliosque veterum Romanorum Imperatores, ac Hebræorum reges atq; pontifices, Ethnicorumque & gentium, monarchas, Duces, ac principes, non minus gemmarum fuisse amatores & cultores, sculpturæ, & monumenta ab iis ad posteros delata adhuc testantur. Ab iisdem tanquam per manus ad Asiæ, Africæ, omnesque orbis partes, ac Christianos Imperatores, reges, duces, Romanorum pontifices, Episcopos, Abbates, Prælatos, omnesq; in dignitate constitutos viros gemmarum desiderium, & studium deriuatum est; vt mitræ, coronæ, atque ecclesiarum ornamenta variis gemmis ornata adhuc testantur. Quod certè studium ad nostra vsque tempora intermissum non esse, ipse gemmarum quotidianus v sus, qui ab Ethnicis ac omnibus Christianis principibus ad ornatum adhibetur, luculenter ostendit. Inter quos profectò, Sac. Cæs. Maj. vestra vt dignitate, majestate, ingenio, variaq; rerum omnium cognitione ceteros omnes principes antecellit, ita etiam gemmarum præ ceteris studiosissima est: non quidem vt iis suam augeat dignitatem & majestatem, (quæ per se tanta est, vt adminiculis nullis extraneis indigeat) sed vt in iis Dei excellentiam, eiusq; vim ineffabilem, qui in tam exiguis corpusculis totius mundi pulchritudinem coegisse, ac omnium aliarum rerum vires inclusisse videtur, contempletur; ac ante oculos diuinitatis quandam lucem & speciem perpetuo habeat. Hanc Sacr. Cæs. Majest. vestræ esse mentem, ostendit mensa illa gem-

mea quam Sac. Cæſ. Majeſt. veſtra extrui iuſſit, octauum mundi miraculum, in qua fabricanda tot annis, tantiſque expenſis deſudatum eſt, quæque tanto artificio elaborata eſt, vt gemmæ ſibi inuicem commiſſuris, quæ conſpectum fugiunt vnitæ, ſiluas, arbores, flumina, flores, nubes, animalia, variaſque rerum pulcherrimarum formas ita referant, vt depictæ ad viuum videantur, ac ſimile opus in toto orbe reperiri non poſſit. Oſtendit etiam corona illa Imperatoria, quam Sacr. Cæſ. Majeſt. veſtra fieri iuſſit ex adamantibus, vnionibus, rubinis auroque puro, aliquot centenis aureorum millib. conſtans: & præterea torques ex præcipuis gemmis concinnata, valore ac precio coronam ſuperans, aliaque inſuper infinita variis ac precioſis gemmis exornata, vt exiſtimem nullum vnquam Imperatorem tantam gemmarum copiam habuiſſe, quantam habet S. Cæſ. Majeſt. veſtra. Quæ omnia cum ſæpe mecum perpenderem, & ipſe lapidũ & gemmarum, variarumq; rerum ſimplicium ſtudioſus eſſem, ac nulli adhuc exactè (quod ſciam) gemmas deſcripſerint, ac ſi qui fuerint, illarum hiſtoriis, aliena, magica, ſuperſtitioſa, & falſa inſeruerint: imo gemmas quæ in rerum natura nunquam fuerunt, nec erunt, vt ſibi nomen compararent, finxerint, eaſq; tanquam ſibi ſolis notas, quo abſtruſarum rerum peritiores haberentur, ſcriptis celebrarint: operæprecium me facturum exiſtimaui, ſi gemmarũ lapidumq; hiſtoriam paulo exactiorem, quam hactenus alii literis prodiderunt, deſcriberem, eamq; S. Cæſ. Maj. veſtræ dedicarem. Præſertim quod nulli aptius quàm S. Cæſ. M. V. quæ gemmas maximè colit, eiſque vnicè delectatur, maximamq; maximo precio comparatarũ habet copiam, ac maximus omnium Chriſtianorum monarcha eſt, dedicatio fieri potuerit. Accipiat itaq; S. Cæſ. M. veſtra hoc opuſculum, mole exiguum, ſed re maximum, benigno vultu, idq; à maleuolorum dentibus, quibus tantum pro-

pria

pria placent, tueri, meque qui ſub tutela Sacr. Cæſ. Majeſt. Veſtræ præcipuam ætatis partem contriui, & nunc ſeruitiis Sacr. Cæſ. Majeſt. Veſtræ prorſus dicatus ſum, in poſterum adhuc ſub alis ſuis ab omni iniuria conſeruare dignetur. Id ſi fecerit Sacr. Cæſ. Majeſt. Veſtra, quod planè futurum confido, calcar addet vt ſuo tempore plura & maiora in lucem edam. Deus Opt. Max. interea Sacr. Cæſ. Majeſt. Veſtram victorioſam reddat ac diu ſeruet incolumem.

Sacr. Cæſ. Majeſt. Veſtræ

Humillimus famulus & Medicus,

ANSELMVS BOETIVS de Boodt.

In
COMMENDATIONEM OPERIS ANSELMI BOETII DE BOODT *Brugensis, de Lapidibus preciosis.*

Elegia JANI LERNUTII.

GEmmæ, quas gremio Cybele Dea celat in almo,
Ore vetustatis magna vocata parens:
Quas septem erronum constans sibi dißitus ordo
Desuper ardentis de regione Soli
Irradians insignit: Aquarum siue sub æstu
Nereides manibus vos poliere catis;
Seu Venus ipsa satas conchæ natalis in aluo
Extulit, in Cyprum per freta quando means;
Construit è baccis torquatum læta monile,
Posset ut Assyrio gratior ire viro:
Siue cauernosis eiectas montium ab antris
Vistula vel Ganges proluit amne cito:
Aut animale secus dissecto in corpore præbet
Frigore concretas sine caloris ope:
Ite per ora virûm florentes luce reperta:
Et quà quæque potest dote placere decus
Tendat honoratum: populis spectanda futuris
Gloria iam generi vestro operata manet.
Thynica non potuit tantum addere lima decoris,
Dædalus in precio dum fuit ante faber,
Quàm modo de vobis meruit bene iudicio acer
Ingeniiq; potens Flandricus iste Bryas,
Bœtius Anselmus, patriæ lux Brugidis, atque
Idem Germanæ lumen amorq; plagæ:
Hic gemmantis opes thesauri prodidit omnes,
Naturæ indagans mira patrantis opus,

Quæ

Quæ vos tam varia voluit præcellere ſorte,
Corporis includens tot breui in orbe bona.
Vos contrà meritum Doctori plectite ſertum,
Et ſimul eximium condecorate caput:
Sic exornatum precioſis ritè lapillis,
Splendeat vt cœlo nulla corona magis
Lenæusq; pater miratus, ab æthere credat
Decerptum fronti coniugis eſſe ſuæ.
Cleumoſio debetur honos hic indigenæ, Albis
Cuius nunc celebri nomine lætus ouat:
Qui maris Eoi ſpoliis diadema Rudolpho
Compſit, & imperii nobile mactat ebur.
Numine Cæſareo claræ ite in ſecula Gemmæ,
Sit ſat in abſtruſo vos latuiſſe priùs.

IN ANAGRAMMA NOBILIS CLARISS. ET EXCELLENTISS. VIRI D. Anſelmi Boetii.

SVMES STABILE VNO.

PEr varios caſus fortuna volubilis errat,
Vna nec ſtabili ſors manet vlla gradu:
Cor STABILE *vnde tibi* SVMES, *Anſelme Boeti?*
VNO *quo conſtant cuncta creata Deo.*

THEOPHILVS CRYSTETIVS
Rector Collegii Societatis Pragenſis.

CVI *natura Deusq; dedit cognoscere causas*
Et vires rerum, nonne vir hic sapiens?
Quid iuuat aspicere & mirari tanta bonorum
Munera naturæ, si nihil est aliud?
Vidit at ignarus Gallus Æsopicus ille
Gemmam, sed granum prætulit huic minimum:
Indoctum vulgus occasum cernit & ortum,
Non secus ac animal quod ratione caret.
Doctus homo differt ab inerti, gemmaq; gemmis,
Et precium precio, quicquid & orbis habet.
Hæc nosti Doctor præclare Anselme Boeti,
Quem medicum insignem Cæsaris aula colit.
Hæc natura Deusq; tibi cognoscere fecit,
Vt possis aliis dicere dona Dei.
Inter quæ gemmas, preciosos atq; lapillos
Differis, & laudes eruis arte suas.
Sicq; creatori rerum hæc encomia pangis,
Et soluis grates, & bene quemq; doces.
Gemma at gemmarum, & si quid preciosius illis
Quid siet in mundo, non capit omnis homo.
Ingenium & virtus, pietas, & notio rerum,
Hæ gemmæ decorant plurimum honore virum.
Dum gemmas Doctor laudas Anselme Boeti,
Ostendis gemmas, vir preciose tuas.

GEORGIVS BARTHOLDVS PONTANVS à Braitenberg, Metropol. Ecclesiæ Pragensis Præpositus.

AD LE-

Ad Lectorem.

NTER omnes, *beneuole Lector, qui de lapidibus ac gemmis ſcripſerunt, ac ad manus meas peruenerunt, nulli hactenus peculiari aliqua methodo vſi ſunt. Nam alii ſecundum alphabeti ordinem, vt Plinius, Albertus Magnus & Ludouicus Dulcis, alii promiſcue vt Franciſcus Rueus ac Andreas Baccius de iis tractarunt. Solus quod ſciam Geſnerus in claſſes vel à ſimilitudine vel nominibus rerum ſumptas, gemmas & lapides diſcreuit. Quia vero Geſneri methodus propter varias cauſas quas hic recenſere longum eſſet, mihi non placebat; à rarioribus & carioribus tractationem incipere, mihi gemmis ipſis dignius eſſe magiſque conuenire videbatur. Itaque à Diaphanis, vt ab Adamante omnium gemmarum precioſiſſima, diaphana, nulloque colore prædita, exordium ſumpſi: Deinde ab ea ad diaphanas colore præditas, & viliores gradatim progreſſus ſum. Ita tamen, vt quæ eiuſdem generis videbantur, licet dignitate multum inter ſe differrent, iiſdem capitibus ſubiungerentur. Vt videre eſt poſt caput de Carbunculo, cui cæteræ gemmæ omnes rubræ & diaphanæ licet viles ſubſequuntur, vt Granatus, Amethiſtus, Hyacintus &c. Poſt rubinorum & rubrorum lapidum Hiſtoriam, ſequitur Margarita dignitate tertia ab Adamante: licet proprie inter lapides recenſeri non deberet, quod potius mixtum oſſeum, quam petroſum ſit. Sed ſequutus ſum hac in re vulgi ſententiam, quod Margaritas inter gemmas numerat, ac plerunque Adamantibus & rubinis aliis gemmis excluſis, dum peculiare & regium aliquod opus ex gemmis concinnat, adiungit. Poſt Margaritas, ſequuntur Ceruleæ gemmæ vt ſaphirus & Opalus qui aliquid cerulei habet. Has gemmas ſubſequuntur virides, flauæ & ſemi diaphanæ: tandem opacæ ac præcioſiores primo, vt Turcois & Cyaneus. Deinde quæ fere ab animalibus deſumuntur. Ita vt ab his paulatim ad ignobiliores lapides & ſaxa perueniatur. Qui tamen ordo vt verum fatear mihi ipſi conſcripto iam opere non ſatisfecit. Exiſtimabam enim illuſtrius eſſe methodo aliqua abſoluta, quam manca de gemmis agere. Itaque cum non dubitarem quin in claſſes non minus lapides & gemmæ redigi, quam animalia Herbæ ac alia quæuis poſſent: Tandem differentias quibus lapides vel gemmæ à ſeſe mutuo diſſcrunt diligenter obſeruaui, (vt ex capitibus nonnullis huius libri notari poteſt) ac ex*

nis duabus tabellis lapides in genera & ſpecies diuidi poſſe oſtendo: ſecundum quas tabellas optime ac methodice de lapidibus & gemmis opus hoc conſcribi potuiſſet. Verum quia prius à me non ſine magno labore ac moleſtia perſcriptum Typographoque paratum erat, Intempeſtiuum fuit ordinem iam obſeruatum mutare, ac iterata ſcriptione me nouis moleſtiis & tædiis deficiente ocio ac prohibentibus curis afficere. Quod ad gemmas attinet quæ à veteribus deſcriptæ hoc tempore ignotæ, aut à recentioribus confictæ & nunquam viſæ aut dubiæ ſunt: quia in ordinem redigi, vt omnia incerta non potuerunt, ſecundum alphabeti ordinem à me ſub finem operis annectuntur. Itaque hæc quæcunque à me præſtita ſunt boni conſule Lector ac grato animo ſuſcipe. Id ſi feceris, ad maiora edenda calcar addes. Vale.

CATA-

CATALOGVS LAPIDVM OMNIVM QVORVM MENTIO IN SEQVENTI libro fit.

ABsinthus.
Achates.
Adamas.
Adarces.
Ægyptilia.
Ægophthalmus.
Æriusa.
Æroides.
Ætites.
Agapis.
Ageratus.
Alabandinus.
Alabastritis.
Alabastrum.
Alcionium.
Alcionum.
Amandinus.
Amatides.
Ambra.
Amethistus.
Amianthus.
Amigdaloides.
Ammochrysus.
Amosteum.
Amphitane.
Anachitis.
Androas.
Androdamas.
Antachates.
Anterotes.
Antipates.
Aphrosidiace.
Aphroselinitis.
Apistos.
Aquileus.
Argenon.
Argyritis.
Argyrodamas.
Armenius.
Aromatites.
Asbestus.
Asius.
Asinius.
Aspilates.
Asteria.
Astrion.
Astrobolus.
Astroitis.
Asyctos.
Atizoen.
Angites.
Autoglyphus.
Azurum.
Azul.

B

BAlanites.
Balassius.
Baptes.
Baroptis.
Basaltes.
Basanites.
Basanus.
Batrachi[illegible]s.
Batrachites.
Belemnites.
Beli oculus.
Bellochio.
Berillus.
Betulus.
Bezoar.
Bolenia.
Borax.
Borea.
Borsicites.
Bostrichites.
Botrytis.
Brontia.
Brocatella.
Bucardia.
Bufonius lapis.
Buga.

C

CActonites.
Cadmitis.
Calaminaris.
Calamites.
Calcarium saxum.
Calcedonius.
Calcophonos.
Callais.
Callainas.
Callimus.
Calendrimus.
Camaseus.
Cambnites.
Camehuia.
Cantharias.
Capnites.
Carabe.
Caratobates.
Carbunculus.
Carb. Æthiopicus.
Alabandicus.
Anthracitis.
Amethistizontas.
Charcedonius.
Ionis.
Lychnitis.
Lythizontas.
Sandastros.
Syrtites.
Troezenius.
Cardisce.
Caristeus.
Carneolus.

Carrarienſe marmor.
Carpionum lapis.
Catochites.
Catoptrites.
Catorites.
Cegolithes.
Celicolus.
Cepionites.
Cepites.
Cepocapites.
Cepoides.
Cerachates.
Ceraunia.
Ceramites.
Cerites.
Ceruleum.
Chabatre.
Chalaxias.
Chalcoſmaragdus.
Chalcedonius.
Chelidonius.
Chelonia.
Chelonitis.
Chermites.
Chloates.
Chlorites.
Choaſpis.
Choaſpites.
Chelo.
Chryſantherinus.
Chryſolectron.
Chryſplithus.
Chryſoberillus.
Chryſopagion.
Chryſopilon.
Chryſitis.
Chryſolampis.
Chryſopation.
Chryſophis.
Chryſopteris.
Cimilianthus.
Cinedia.
Ciſſites.
Ciſteolithus.

Citrinus.
Clenites.
Cletrites.
Clites.
Coaſpis.
Cola.
Conchites.
Confecti lapides.
Corallium.
Corallina.
Corallachates.
Coracias.
Coramus.
Cornu foſſile,
 amonis,
 monocerotis.
Corneolus.
Cornelius.
Corſoides.
Coruinus lapis.
Corauus.
Cos.
Crapaudina.
Craterites.
Criſopilone.
Criſtallus.
Crocallis.
Crocia.
Cyanus.
Cyamea.
Cydonites.

D

DActilus ideus.
Daphnia.
Dæmonius.
Dendrachates.
Dendrites.
Diadochus.
Diacodus.
Diphris.
Dorialtides.
Dotto.
Droſolithus.
Drytes.

Duchodnych.

E

EBenum foſſile.
Echidna.
Echinites.
Echiſtis.
Echytes.
Elatites.
Electrum.
Egiptilia.
Eloſſites.
Eneoſtis.
Engangis.
Enhydros.
Enorchis.
Entrochos.
Emetres.
Emites.
Encrinos.
Encardia.
Epimelas.
Epiſtis.
Epiſtites.
Eriſtalis.
Erotilos.
Eumeces.
Eumetren.
Eureos.
Euſebes.
Eurrheus.
Ennophius.
Eupetalos.
Exhebenus.
Exacolithos.
Eſtiomenes.
Execantholitus.
Exolicetus.

F

FElis oculus.
Filaterius.
Fingites.
Fongites.
Fungifer lapis.

Cagates

G

GAgates.
Galactites.
Galaicon.
Gangitis.
Garamantica.
Garatronius.
Galaicos.
Gallatides.
Gallaticides.
Gallatica.
Gallatides.
Gagatronica.
Galaricides.
Galarictis.
Galaxia.
Gamaia.
Gallerica.
Gasidane.
Gamites.
Gatti oculus.
Gemites.
Gecolithus.
Gelosia.
Gelatia.
Gemonides.
Geodes.
Gelachides.
Genianes.
Gelatides.
Geratides.
Girasole.
Glossopetra.
Glessum.
Gorgonia.
Grammatias.
Granatus.
Gypsum.

H

HÆmachates.
Hæmatides.
Hæphestites.
Hammites,
Hager.
Halosachne.
Heliotropius.
Henui.
Hepatitis.
Heraclius.
Hexagonus.
Hexecantholithus.
Hieracitis.
Hismero.
Holosteus.
Hoplites.
Hormesion.
Horminodes.
Horco.
Hyacinthus.
Hyacinthus bellus.
Hydrinus.
Hyenia.
Hyppopotami cornu.
Hysterapetra.
Hystecolithus.

I

IAspis.
Iaspachates.
Iasponix.
Icterias.
Idachates.
Ideus dactilus.
Intrita.
Indica.
Ionis.
Iris.
Iscustos.
Isodomos.
Iudaicus lapis.
Iuguntia.

K

KAkaman.
Kaman.
Kalcabre.
Kacabre.
Karate.
Karadre.
Kenne.
Kimedinus.
Kinocetus.

L

LAmiarum deus.
Lactea.
Lac lunæ.
Lap. armenus.
Bezoar.
Caimanum.
Ceuar.
fabalis.
felleus.
Lazuli.
Limacis.
molaris.
malacensis.
manualis.
Nephriticus.
Palumbellarum.
Porcinus.
Percæ piscis.
Rhenalis.
Syriacus.
Sanguinalis.
Sabulosus.
Tuberonum.
Lydius.
Lesbias.
Leucachates.
Leucas.
Leucogea.
Leonina.
Leucophragis.
Leucophthalmos.
Leontios.
Leucopetalos.
Lepidotes.
Leucostilus.
Libanochros.
Lithodemum.
Linurgus.
Lichinus.
Lince.
Limacius.

Limoniates.
Lito.
Leucoſaphirus.
Lunæ ſpuma.
Lythantrax.
Lychnitis.
Lycophthalmos.
Lydius lapis.
Lychnitis Carbunc.
Lyncurius.
Lythiſontas Carbun.
Lyſimachus.

M

Magnes.
Malachites.
Maltha.
Machera.
Margarita.
Marmor Cinereum.
flauum.
nigrum.
rubeum.
viride.
album.
Parium.
Medea.
Medus.
Meconitis.
Melitites.
Melichryſis.
Melichryſon
Memphites.
Menois.
Meſpileus.
Meſomelas.
Meroctes.
Menonia.
Mirtites.
Molybdos.
Molochites.
Monocerotis cornu.
Morion.
Morochtus.
Myites.
Myrmecias.
Myrmecites.
Myrrhites.
Myrſinites.
Mythrax.

N

Narciſſites.
Naſamonites.
Nebrites.
Nemeſites.
Nephriticus.
Nichomar.
Nicolus.
Niſus.
Noſes.
Nympharena.

O

Obſidiana gemma.
Obſidianus lapis.
Oculus felis.
Oculus cati.
Oculus cancri.
Oculus ſolis.
Olaris lapis.
Olea.
Ombria.
Onagrus.
Onoſteus.
Onyx.
Opalus.
Ophites.
Ophicardelon.
Oritorius.
Ornicus.
Orites.
Orca.
Oripendulus.
Orphanus.
Oſſifragus.
Oſteocolla,
Oſteolithus.
Oſteites.
Oſtracites.
Oſtracias.
Oſtreites.
Othonna.
Ouum anguinum.

P

Paachee.
Paederos.
Pagurus.
Pallacius.
Panchrus.
Pancros.
Pangonius.
Panis dæmonum.
Panſebeſtos.
Palmatus.
Pantarbes.
Panthera.
Paragone.
Pardalios.
Paredonium
Parium marmor.
Parnia.
Peantides.
Pentagonus.
Pentaurea.
Perdiates.
Perla.
Perileucos.
Peruzaa.
Peramites.
Perite.
Pœnites.
Petra Columbina.
Phaſachates.
Phengites.
Phænicites.
Phrigius lapis.
Phycitis.
Phloginos.
Piperitis.
Piſolithus.

Polia·
Polo.
Polygrammos.
Polyzonos.
Polytrix.
Pontica.
Porcellana.
Porus.
Porphirites.
Pramnion.
Praſſius.
Præconiſſus.
Prontea.
Pſeudoadamas.
Berillus.
Corallium.
Opalus.
Topaſius.
Saphirus.
Smaragdus.
Pumex.
Pygargus.
Pyrene.
Pyrimachus.
Pyrrhopœcilon.
Pyrobolus.
Pyrites.

Q

QVadratum.
Quandros.
Quiricia.
Quiris.
Quirinus.

R

RAbri.
Radaim.
Radainus.
Ramai.
Ramius.
Reiben.
Rhodites.
Roſten.
Rubinus.
Rub.pallacius.
Spinellus.
Rubacellus.

S.

SAetta.
Sagitta incubi
Sagda
Sagada
Salamandra
Salegre
Samius lapis
Samothracia.
Sandaſtros Carb.
Saphirus.
Saphirolucus.
Sarcophagus.
Sarcites.
Sardachates.
Sarda.
Sardius.
Sardoiaſpis.
Sardonix.
Sarmenius.
Sartoplios.
Saualia.
Saxum.
Saurites.
Sanguinalis lapis.
Sallius.
Scambia.
Scarites.
Sciſſilis lapis.
Schiſtus.
Scolopentrites.
Sedehego.
Selenites.
Senochites.
Serp.marmor.
Smaragdus.
Smaragdopraſius.
Smiris.
Solis gemma.
Soriani granati.
Solis oculus·
Spartopolios.
Spongites.
Spongiæ lapis.
Spuma maris.
Spinellus.
Stalactites.
Stalagmites.
Stelechites.
Stella terræ·
Stellaris lapis.
Stignites marmor.
Strombites.
Struſites.
Succinum.
Sycites.
Syenites.
Synephites.
Syringites.
Syrtites.
Sydonites.
Synodontis.
Syſinus.
Syderopecillus.
Syrites.
Syrus.

T

TAbarget.
Tarti.
Taos.
Talcum
Tarak.
Tecolithus.
Telicardius.
Tephria.
Tephrites.
Thracius.
Theamedes.
Thyitis.
Thyites.
Thyrſites.
Tillinites.
Topaſius.
Tophus.
Trachinus.

CATALOGVS AVTHORVM, QVORVM OPERA VSVS EST AVTHOR in hoc Libro.

Albertus Magnus.
Andreas Baccius.
Andreas Libauius.
Andreas Mathiolus.
Bartholomæus Anglicus.
Dioscorides.
Epiphanius.
Conradus Gesnerus.
Franciscus Rueus.
Galenus.
Georgius Agricola.
Hieronymus Cardanus.
Iacobus Mockius.
Ioannes Kentmannus.
Ludouicus Dulcis.
Mathias Maichofer.
Plinius.
Prosper Alpinus.
Iosephus Quercetanus.

DE LA-

DE LAPIDIBVS AC GEMMIS IN GENERE

Liber Primus.

DE LAPIDVM GEMMARVMQVE definitione & diuiſione.

Cap. I.

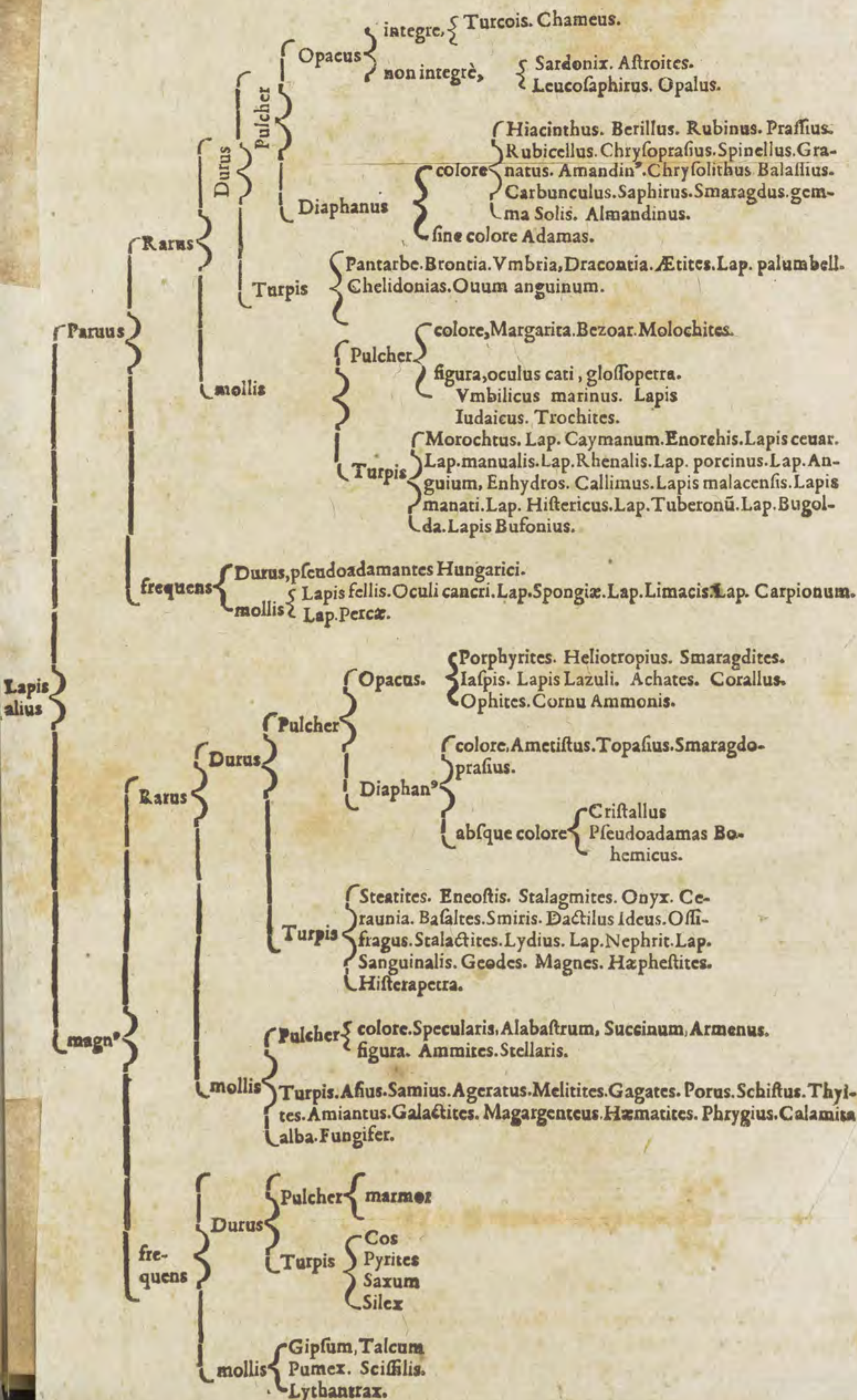
NATVRALEM cuiuſque rei ſcientiam adipiſcimur, dum ſub quo genere res contineatur, & quo pacto ab aliis rebus vere differat, id eſt quos affectus producat, quam formam, & figuram habeat, ac ex quibus conſtet, cognoſcimus. De gemmis itaque, ac lapidibus in ſpecie ſcripturus operepretium videtur, vt non ſolum quid lapis, aut gemma in genere vocetur, explicem; ſed etiam in differentias, ſpecies vel claſſes diſtribuam, vt hoc modo ſingulorum lapidum, vel gemmarum à ſeſe mutuo differentia, ac exinde natura, & eſſentia facilius dignoſci & perſpici poſſit. Differentia enim rem à re diſtinguit, ac quo pacto hoc aliud non ſit, oſtendit. Dum eſſentialis eſt, eſſentiam rei in apertum profert, dum accidentalis ignotæ eſſentiæ tantum index eſt. Accidentalis ea eſt quæ ab extrinſeca figura ac qualitatibus ſumitur. Eſſentialis quæ ab effectu, effectuum cauſis forma ac materia depromitur. Verum hæc non facile in gemmis & lapidibus ignoteſcit: quod tanquam corpora inanima vix aliquos effectus edant, ac communem quandam eandemque videantur habere formam & materiam; ita vt figura extrinſeca qualitateſque illi inhærentes ſolæ differentiam omnem conſtituere debere videantur. Quæ ſane difficultas me ſæpe ab hoc opere deterruit ac calamum deponere compulit. Huic difficultati accedebant aliæ, quæ fere perſuaſerunt ἀδύνατον prorſus eſſe in claſſes lapides & gemmas redigere. Nempe quod à multis authoribus ita lapi-

dis gemmæque nomen confundatur, vt quod mixtum hic gemmam vocat, alius non gemmam, sed lapidem esse velit & viceuersa. Deinde quod ea quæ minime ad gemmas aut lapides referri deberent, pro iis habeantur; vt animalium nonnullorum ossicula vel testæ, terraque paulo durior, item Gagates & Succinum aliaque complura, quæ vel ad animalium, terrarum vel vegetabilium classem potius quam ad lapidũ aut gemmarum spectãt. Hæ difficultates etiamsi me aliquoties perturbarint, ac à suscepto onere, vt dixi, dimouerint: Nihilominus tamen potius aliquid quam nihil in medium proferendum esse vtilius iudicaui, Dabitur enim hoc modo ansa aliis studiosius ea quę à me inchoata sunt scrutandi acperficiendi. Quia itaque de lapidibus & gemmis agendum est. Primum omnium quid lapis & gemma sit explicandum est; Deinde genus in species aut differentias diuidendum est. Licet autem nonnulli nolint gemmas sub lapide tanquam genere compræhendi: quia tamen genus proximum commune habent, (cum vtrumque corpus mixtum sit & inanime) ac neutrum, neque metallum, neque sal, neque bitumen, restat vt proximum eorum genus sit terra indurata, quæ nullo alio nomine quam lapidis appellatur. Merito itaq; lapis genus statuetur ac etiam de gemma prædicabitur; vt gemma quæuis sit lapis, sed non quiuis lapis gemma.

Lapis itaq; est corpus mixtum, inanime, durũ, inductile, in aqua nõ liquabile & solidum quod è terra simplici tanquam præcipua magisq; conspicua materia citra multas alterationes à natura concretum est. Quia verò infiniti sunt lapides qui gemmæ non sunt, vt gemmæ definitio aut descriptio habeatur, necesse est lapidem in suas differentias vel accidentia diuidi, donec gemmarum classis occurrat. Lapis itaque alius à natura magnus, alius paruus producitur. *Definitio gẽmæ.* Paruus alius rarus inuentu, alius frequens, rarus alius durus, alius mollis. Durus alius pulcher aspectuque gratus, alius turpis. Pulcher, gemmæ nomen meretur. Erit itaque gemma lapis paruus, rarus, durus, & pulcher à natura procreatus. Hac definitione excluditur Onyx, Crapaudina & similes lapilli, quos si quis velit definitione contineri, pulchritudinis nomen à definitione auferendum est. Sed consultius videtur in gemma pulchritudinem requiri, reliquosque lapillos duros & raros tantum lapilli præciosi nomen (si carè veneant) retinere. Excluduntur etiã à definitione cristallus, Topasius, Iaspis, Nephriticus, Heliotropius, ac omnes qui à natura magni non parui procreantur, ac lapidum præciosorum nomen seruare possunt. Verum quia magnitudinis, raritatis, duritiei ac pulchritudinis vocabula variè accipi & extendi possunt, circumscribenda sunt. *Parui lapides qui.* Parui itaque si lapides habendi sunt, qui oui gallicacei magnitudinem nunquam superare aut perquam raro visi sunt. *Rari qui.* Rari qui in paucis prouinciis neque copiose reperiuntur. *Duri qui.* Duri dicuntur qui neque digitis teri neque ferro scindi possũt. Qui enim possunt, hi molles, cum duriorb. comparati, dicuntur. Digitis teri possunt porus, pumex & armenus lapis: ferro scindi possunt fluores omnes qui etiamsi pulcherrimi sint, pro gemmis propterea haberi non debent. *Duritiei tres gradus.* Duritiei tres statuo gradus, Primus cum chalibea solumodo lima lapis radi potest, qualis in Turchesia deprehenditur. Secundus cum non nisi Smiri lapide teri potest,

qualis

DIVISIO LAPIDVM ET GEMMARVM.

Hæc Tabula ad 3. columm. A. pertinet.

dis gemmæque nomen confundatur, vt quod mixtum hic gemmam vocat, alius non gemmam, sed lapidem esse velit & viceuersa. Deinde quod ea quæ minime ad gemmas aut lapides referri deberent, pro iis habeantur: vt animalium

in Turchesia deprehenditur. Secundus cum non nisi simili lapide teri potest, qualis

qualis in Iaſpide obſeruatur. Tertius cum adamante tantum teri poteſt, qualis in adamante ipſo & Topaſio orientali ſeu chryſolitho veterum animadvertitur. Pulchri dicuntur lapides à colore, diaphanitate, radiorum reflexu aut figura concinna, viſuique grata. Colorem pulchrum habet Turcheſia; diaphanitatem Criſtallus ; radiorum reflexum Iris: figuram concinnam aſteria & oculus cati. Si qui ſint lapides qui plures pulchritudinis notas habeant, ii eo magis gemmæ nomen merentur, vt Opalus, qui coloribus variis diaphanitate radiorumque reflexu egregiè præ aliis gemmis ſuperbit. Ad pulchritudinem ſplendor referendus non eſt, quia polituram durioris lapidis ac abſurdo colore præditi, ſequitur. *Pulchri qui.*

Hactenus lapidis gemmæque definitiones traditæ ſunt, quæ proculdubio non omnibus placebunt, quod differentias eſſentiales non contineant, ſed tantum accidentales, & quæ non videntur debere diſcrimina in rebus conſtituere. Quid enim ſi adamas reperiatur humani capitis magnitudine & copioſè in aliqua prouincia nondum cognita ? an propterea deſinet eſſe id quod eſt, videlicet Adamas & gemma ? fateor manere quidem Adamantem. Sed propter magnitudinem & copiam vileſcet, nec amplius nomen gemmæ habebit. Quia gemmæ vocabulum potius raritatem præciumque lapilli quam eſſentiam ipſius explicare videtur, propterea quod omnibus linguis id nomen pro lapillo precioſo explicetur. Quæ autem frequentia ſunt & magna mole inueniuntur, precioſa & rara nunquam ſunt. Si quis differentias eſſentiales quibus lapis à lapide, aut gemma à gemma differt, perſcrutari ac inde diuiſionem generis in ſpecies elicere velit : neceſſe eſt vt vel formam vel materiam lapidũ, vel vtramque iſtorum cognoſcat. Nam cum ſint corpora naturalia, forma & materia conſtant ; Quæ materia licet homogenea videatur, tamen ex rebus diuerſis conflata eſt, quæ inter ſe vt ſunt diuerſo modo mixtæ, ita etiam diuerſos lapides producunt, vt ex capite de lapidum & gemmarum materia intelligetur. Vt itaque diuerſitas hæc innoteſcat, & quid vnicuique proprium ſit appareat, imprimis quot modis lapides à ſe differant oſtendere conuenit : præmiſſa tamen ea diuiſione quam nos paulo ante indicauimus , quamque ſequenti tabella exhibemus.

Huc reponenda eſt Tabella diuiſionis Lapidum, quæ ſic inchoatur,
Lapis alius, &c.

De Lapidum differentiis in genere. CAP. II.

VT planta in arborem fruticem cremium & herbam diuiditur magnitudinis præcipue habita ratione, ita etiam in lapidis diuisione non plane absurdum visum fuit in priore tabella præcipuas differentias & communissimas à magnitudine sumere. Quia tamen differentiæ illæ quæ à forma & materia rerum accipiuntur, rei vniuscuiusque naturam melius explicant, quam illæ quæ desumuntur à figura externa ac qualitatibus, quæ sensus externos afficiunt, qualis magnitudo, color, & similes sunt: nihilominus tamen, quia istæ palam sunt ac sensibus omnibus, visuique præcipuè obuiæ talesque, vt dum forma aut materia non facile indagari potest, ipsæ lapidem à lapide distinguere videantur: vtile iudicaui omnes hic, aut saltem quas obseruare potui, ostendere.

Differentiæ Lapidum & Gemmarum à loco natali & à modo ortus. CAP. III.

LApides, quia à semine vt plantæ vel animalia non nascuntur, alii vel ex humore qui terrestres portiones in minima resolutas in se continet, paulatim augentur additione noui humoris vt Vnio & Bezoar, vel ex luto arescente coalescunt. Nonnulli etiam è radicibus aut quod radicum loco est excrescunt, vt Cristallus, Amethistus, Basaltes, & similes qui confusam quandam materiam pro radice habere videntur, à qua in angulares figuras prorumpunt: Nonnulli absque radice oriri videntur vt granatus Bohemicus, Geodes, Vnio, Bezoar, aliique ex animalibus eruti lapides, qui omnes integri nulli alteri materiæ adhærentes oriuntur. Alii rursus in matre seu theca proueniunt, vt Calimus in Ætite, Rubinus in Palacio, alii in veste seu tegumento, vt Hoplites, alii nudi gignuntur, vt granatus Bohemicus, Silex, ac innumeri alii. Sunt etiam qui ex animatis corporibus eruuntur, videlicet è plantis, quadrupedibus, auibus, piscibus, ac in sectis: vt semen Lithospermi, Bezoar, Alectorius, lapis tuberonum, ac Limacius; Sunt alii qui in corporibus anima priuatis oriuntur, vt in aere Ceraunia, in aqua Silices, in terra diuersi, prout illa diuerso modo se habet. Nam in molli & friabili granatus Bohemicus, in molli & viscida Cos. In aspera & lapidosa silex, in aspera & metallica magnes & marchasita. Alii rursus lapides cuticulis seu squammis ceparum instar, ac humoris accessione augentur: alii accessione pulueris, vt saxa aeri exposita. Puluis enim in lapidem deiectus accedente pluuia illi affigitur, ac paulatim spiritus lapidifici beneficio indurescit in lapidem.

Inueniuntur præterea qui per additionem diuersarum massarum excrescunt vt marmora, Iaspides, & Achatis genera, in quibus partes diuersæ coniunctæ conspiciuntur: ac alii qui per contractionem in lapides abeunt, vt Cristalli & angulares omnes, quos recedente à massa humido non est dubium se contrahere ac in angulos facessere. Atque hæ sunt præcipuæ differentiæ, quæ à modo

ac loco,

ac loco ortus proueniunt, quarum differentiarum causæ in sequentibus capitibus ostendentur. Scio alios lapides in oriente, alios in occidente nasci, sed ista loca differentiam nullam constituunt, cum omnis generis lapides in quauis cæli constitutione nascantur vel nasci possint.

De differentiis quæ à substantia sumi possunt. CAP. IV.

INter lapides alii partes habent in se distinctas, alii indistinctas. Quæ distinctas habent, vel punctulis distinguuntur vel corporibus. Punctulis distinguntur Iaspides nonnulli, ophites, saxaque vulgaria, in quibus arenulæ conspici possunt. Sunt enim corpuscula exigua atomis vix maiora. Corpora vero, quibus distinguntur lapides, vel sunt vnius coloris, vel plurium colorum, vnius coloris, nempe rubei corpora habet Heliotropius, vulgus guttulas sanguineas vocat. Plurium colorum corpora habent marmora diuersi generis. Ad substantiam etiam refertur durities, alii enim molles sunt, alii duri. Molles, vel digitis teri, vt lapis armenus, vel ferro possunt, vt Bezoardicus, ac infiniti alij. Duri vel chalibe teri & scindi, vt cristallus, vel smiri lapide, vt Iaspis & Smaragdus, vel tantum Adamante possunt, vt Adamas & Topasius orientalis neotericorum. Ad substantiam non minus quàm priores differentiæ videtur spectare forma & figura extrinseca, qua alii lapides sunt angulares, alii rotūdi. Angulares pluribus angulis, vt Basaltes, vel sex, vt Cristallus proueniunt. Rotundi aliqui secundùm longitudinem sunt, vt Silex, vel secundum omnem dimensionem, id est, fere sphærici granatus, geodes, aliiq; complures.

Ad figuram refertur quod alij habeant lineas à sese coloribus distinctas, vt Sardonix, alii superficies, vt Achates, Marmor, & Iaspis. Deinde quod alii porosi sint, vt alabastrum, quod humorem transudat, alii densi, vt Achates. Item quod aliqui concaui sint, vt Geodes, Ætites, Bezoar & Calcophanos, alii pleni, vt cæteri fere omnes.

De differentiis Lapidum, quæ ab actione & passione eorum accipiuntur. CAP. V.

QVemadmodum vniuscuiusq; rei actio ab intrinseca quadam vi id est forma substantiali videtur originem ducere, ita passio à materia quæ formæ subiacet. Differentiæ propterea quæ ab his sumuntur, id est effectuum varietas, lapidem à lapide melius distinguit, quàm qualitas, quæ à figura extrinseca aut sensuum externorum obiectis (vt sæpius monui) desumitur. Lapides itaque nonnulli electricam vim fricatione calefacti habent ac pilos trahunt, vt Diaphani, & duri nempe Topasius rubinus adamas; Alii non, vt opaci, nempe Iaspis Sarda, Achates, exceptis bituminosis, vt Succino, Gagate & Lytanthrace. Præterea sunt è quibus ignis excutitur, vt è Silice Iaspideque, & è quibus non: nam ex Vnione aut Bezoar nullus excutitur. Alii sunt præterea la-

pides, qui accensi ardent, vt Succinum, Gagates. Alii qui non, vt Iaspides, Marmora, Saxa, ac complures alii. Ad actionem lapidum etiam spectat quod nonnulli homini amici sint, vt Nephriticus, Vnio, Turchesia, nonnulli inimici, vt Onyx. Qui amici sunt, infinitis modis distinguuntur. Nam alii vrinam mouent, vt Nephriticus, alii sudorem mouent, vt Bezoar, alii purgant, vt Molochites, Cyaneus & lapis Armenus, alii à casu præseruant, vt Turchesia, alii à dæmoniis, fascinis, & morbis, vt Corallia, alii morbos curant, vt singulis capitibus, vbi de ipsorum facultatibus agetur, explicabitur.

Lapides homini amici qui.

Ad materiam, vt dixi, refertur passio. Huc spectat quod alii colorem in igne perpetuo seruent, vt Granatus Bohemicus, alii satis diu, vt Saphirus, alii non diu, vt Topasius. Deinde quod nonnulli lapides perennent nec vetustate facile ipsorum venustas corrumpatur, nonnulli vero econtra facile senescant, ac ætate turpescant, vt Margaritæ & Turchesiæ, quæ coloris magnam faciunt iacturam. Præterea quod aliqui ab acribus statim lædantur & corrumpantur, vt Vniones, alii non facile, vt Adamas & Saphirus. Alii rursus lapides polituram egregiè recipiunt, vt duriores omnes, alii nequaquam, vt Nephriticus, licèt durus, & molliores omnes. Alii insuper tincturam recipiunt, vt adamas, qui hac nota ab aliis omnibus distinguitur, alii nequaquam.

Sunt præterea lapides qui ignis vim perferunt, vt adamas & granatus Bohemicus, & qui non ferunt, sed in calcem resoluuntur, vt saxum calcarium, vnio corallium, multique alii. Sunt etiam qui fluunt in igne aquæ instar, vt silices glaciales, & qui non fluunt, illi nempe, qui vel calcinantur in igne vel igni resistunt. Alii iterum scissiles sunt, vt lapis Scistus, Amianthus talium specularis, alii frangibiles, vt molliores omnes.

De differentiis quæ à qualitatibus ac obiectis quinque sensuum sumuntur. CAP. VI.

LApides omnes quia ex partibus similaribus constant, ac instrumentales nullas habent, vt animata corpora temperiem quandam primarum qualitatum determinatam ab elementis manantem, qua conseruentur, requirunt. Hæc vt varia est pro formæ cuiusque conseruatione, ita etiam diuersos effectus si homini applicetur, edit. Nam calida qualis in Succino & gagate deprehenditur calefacit: frigida vero quæ in vnione, corallio ac cæteris percipitur refrigerat. Quemadmodum sicca quæ in omnibus lapidibus apparet, si in puluerem redigantur, exiccat. Differunt autem maximè inter se colore. Nam aliqui sunt diaphani, aliqui opaci. Diaphani aliqui colorem habent, eumque vel rubrum, vt Rubinus, vel roseum, vt Balassius, vel sanguineum vt granatus, vel violaceum, vt Amathistus, vel viridem, vt Smaragdus, Prassius, Topasius, id est Chrysolitus recentiorum, vel ceruleum vt saphirus, vel flauum aureumve, vt Chrysolitus, Crysopatius, & quicunque ab auro nomen habent. Aliqui colorem non habent, vt Adamas & Cristallus. Opaci lapides alii pulchrum visuique gratum habent colorem, alii absurdum. Gratus est albus, viridis, flauus, ce-

nus, ceruleus, & ruber; Albus apparet in Margarita, pario marmore & alabastro, viridis in Turcosa & Malachite. Ceruleus in Cyaneo & lapide Armeno.

Fla

pa

dia

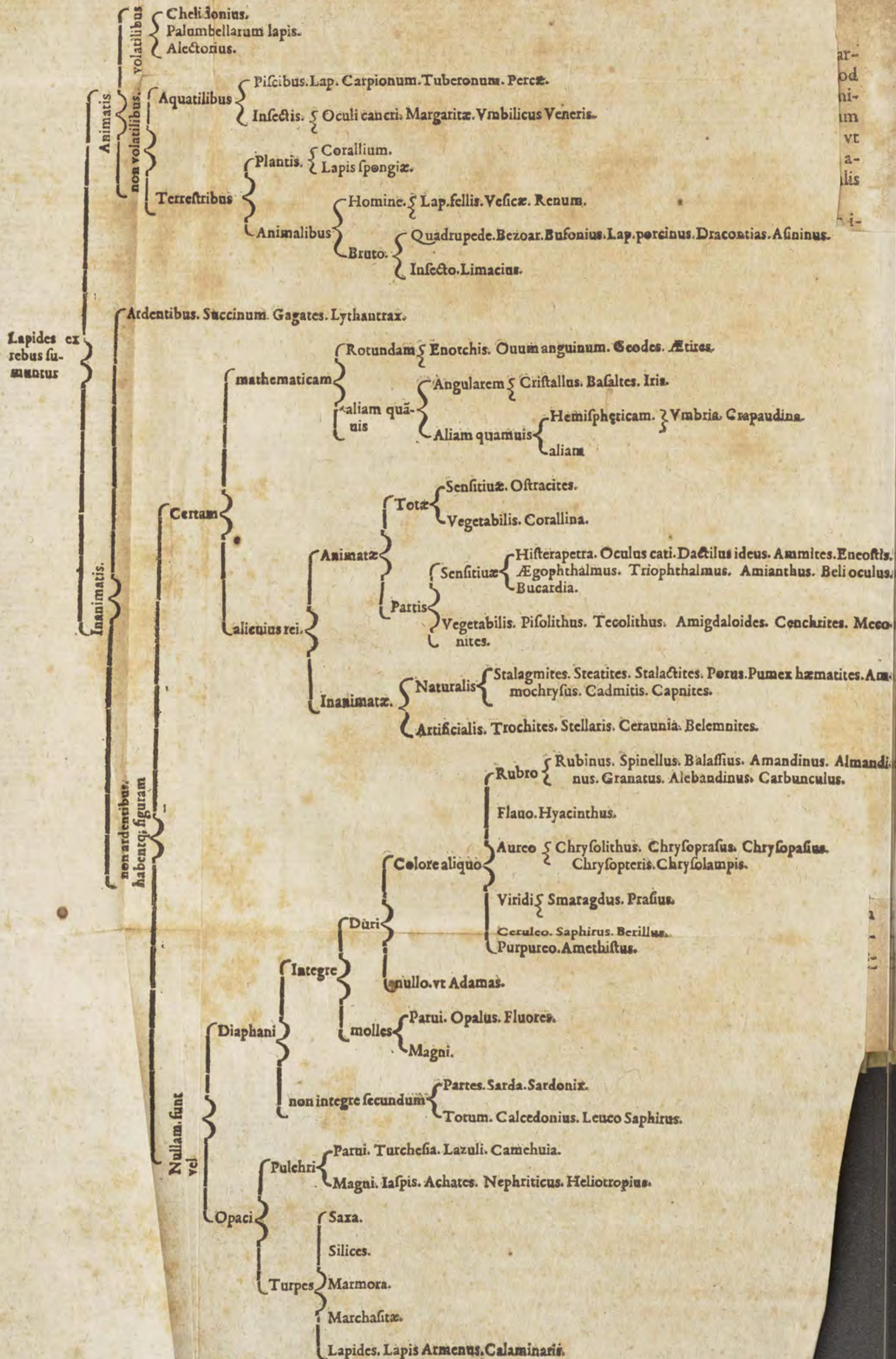
Sil

di

qu

div

Huc pertinet maior Tabula Diuisionis Lapid. quæ incipit Lapides ex, &c.

Hæc Tabula ad 7. columnam A. spectat.

nus, ceruleus, & ruber; Albus apparet in Margarita, pario marmore & alabaſtro, viridis in Turcoſa & Malachite. Ceruleus in Cyaneo & lapide Armeno. Flauus in Iaſpidis ſpeciebus. Ruber in Sarda & Iaſpide. Inter hos aliqui ſemiopaci ſunt vt Calcedonius & Sarda, aliqui in vna parte tantum opaci, in altera diaphani ſunt, vt Sardonix, Achates, & Iaſpis; Abſurdum colorem habent Saxa, Silices ac viliſſimi quique lapides. Niger color qualis in Onyche, Gagate & Lydio lapide conſpicitur à nonnullis pulcher ſi ſplendeat politura, ab aliis turpis, quod iucundus non ſit, habetur. Sæpe etiam vno in lapide non vnus color, ſed diuerſi apparent, vt in Iaſpide & Achate videre eſt. Quæ ſæpe multicolores ſunt, imo vix color reperiri vel ſimplex vel compoſitus poteſt, qui in Iaſpide non inueniatur. Differunt prætere a lapides odore. Nam aliqui odorem habent, aliqui non. Odor vel gratus eſt, vel ingratus. Gratum odorem Iridis Florentinæ vel violæ habet Geodes Miſenus, ſeu lapis Aldebergicus. Moſchi odorem habet lapis Mariebergius, qui in vena diui Fabiani & Sebaſtiani inuenitur, Serpilli odorem habet Thuringicus, qui prope arcem Beiclingam inuenitur. Muſti odorem habet Zeblicius Ophites. Vinum olet Echites apud Solinum. Lac olet Galactites & cornu Monocerotis foſſile. Ingratum odorem cornu vſti habet Onoſteus. Sulphuris odorem habent Silices illi, ex quibus ignis excutitur. Reſinæ odorem refert Succinum ac Gagates, aliaque bituminoſa, quæ inter lapides referri non deberent, ſapores in lapidibus vix deprehenduntur quàm in mollioribus & qui digitis teri poſſunt: qui à materia vnde conſtant & præcipuè à ſalibus qui iis immiſcentur, diuerſitatem ſaporis acquirunt. Differunt inſuper lapides à ſe ſonitu. Nam aliqui ſonum habent intrinſecum, vt concaui omnes, nempe Geodes, œtites, & calcophanos, alii extrinſecum ſonum propter duritiem, alii nullum vel exiguũ, vt lapis Armenus, & quicunque digitis teri poſſunt.

Cæteris qualitatibus accedit quantitas, qua lapides in genere à ſe inuicem diſtinguuntur. Nam alii magni ſæpe à natura procreantur, vt marmora, alii parui, vt Adamas, Rubinus, Saphirus & gemmæ omnes, à qua differentia nos lapidem tanquam genus diuiſimus. Raritas & frequentia, etiamſi qualitas nulla lapidis ſit, tamen quia hac nota à ſeſe diſcerni poſſunt non ineptè (vt nobis videtur) ea pro differentia vſi ſumus.

Lapides etiam inter ſe differunt pondere, ſi enim eadem quantitate ſint, non ideo eodem ſunt pondere. leuiſſimus omnium eſt pumex & tophus. Quo denſiores eo grauiores, ac illi qui ex metallis originem habent, alios vt plurimum pondere excedunt.

Vſus differentiarum. CAP. VII.

HActenus differentias præcipuas, quæ in lapidibus & gemmis depræhendi poſſunt oſtendi: quarum vſus eſt, vt ex illis diuerſæ diuiſionum ſpecies eruantur, ac ſinguli lapides à ſe inuicem melius diſcerni poſſint. Cui itaque prior à me tradita diuiſio diſplicet, is facile aliam ex prædictis capitib. concinnare poterit, cum multis diuiſionibus ſuppeditent materiam: vt ſequens diuiſio demõſtrabit, quæ ex variis capitibus deſumpta eſt, ac nonnullis fortaſſis magis quam prior placebit.

Huc pertinet maior Tabula Diuiſionis Lapid. quæ incipit Lapides ex, &c.

De mixtorum, gemmarum, & lapidum cauſa efficiente.
CAP. VIII.

CVm D. Opt.Max. ab initio totum hoc vniuerſum ex nihilo infinita ſua potentia creaſſet terram & aquam tanquam materias ad quæuis fabricanda ac omne formarum genus ſuſcipiendum procreauit. Terra primò fuit inanis & vacua, hoc eſt nulla prorſus re ornata, neque ſemine turgida. Poſtmodum die creationis tertio ſeminalem, & formatricem facultatem, qua herbas, & arbores omneque vegetabile protulit, à Creatore ſuo obtinuit. Hæc facultas procul dubio pro vehiculo habuit ſpiritum illum diuinum, qui prius ferebatur ſuper aquas, & coadiutricem lucem primis diebus nondum conglobatam: tum

Spiritus mũdi, lucis, & caloris facultas.

vt ſpiritus beneficio motus in rebus, tum vt lucis ope cui adnatus fuit calor, alteratio & conſeruatio rerum creatarum fieret. Spiritus enim is potentia calidus eſt, & à lucis calore eius calor in actum redigitur; ita vt motus omnis autor, & efficiens rerum omnium cauſa videatur. Rebus enim inſidens rerumque ſeminalem, & formatricem facultatem in ſe ferens, tanquam architectus quidam, plantam ſeu arborem fabricat, pingit, ac tandem in infinitum multiplicat. Similem Spiritum vbi animantia crearet. D. Opt. Max. illis ad varia officia obeunda, vitamque cuſtodiendam, ac ſpeciem multiplicandam dedit. Homini etiam eundem inſpirauit tanquam animæ proximum inſtrumentum quo vitam & poſteritatem conſeruare poſſet. Hic vt rerum omnium fere autor poſt Deum eſt, ac proximum quaſi eius inſtrumentum terræ viſceribus, aquæ & aeri inſidens, ocioſus nunquam manet: Sed perpetuo materiam quam

Spiritus mũdi igneus & aereus.

nanciſcitur calore, qui illi innatus eſt, ac ab externo cœleſti excitatur, exagitat, format, ac in varias ſpecies, pro ſeminis ſibi adiuncti aut materiæ immixti varietate mutat. Hæc varietas efficit vt præter animantia, inſecta, & vegetabilia; tam varia, & multa mixtorum ſint genera. Nam vt pictores ex albo, nigro, ru-

Spiritus mũdi architectus mirabilis.

bro, ceruleo, & flauo colore omne colorum genus facere poſſunt, ita ex rebus à Deo prius formatis & diuerſis, licet paucioribus infinitas res componere, & efficere poteſt hic Spiritus formatrice facultate inſtructus. Dum enim materiam multas alterationes paſſam nanciſcitur, ac ipſe copioſus eſt, nobiliora mixta vt animantia imperfecta, inſecta, herbas, arbores, & vegetabilia efformat. Dum rudem ac parum paſſam, metalla, mineralia, lapides, aut gemmas tanquam proxima earum efficiens cauſa, producit. Verum vel materia Seminarium futuræ formæ, vel ipſe Spiritus continere debet. Id ſi non fuerit nihil gene-

Elementorũ mixtio ſimplex nihil producit.

ratur, aut producitur. Errant propterea qui ſola elementorum varia cõmixtione, ac primarum qualitatum beneficio tanquam efficientibus cauſis rerum illam varietatem effici opinantur, id enim & ſacris literis & rationi contrarium eſt. Quia ſacræ literæ vim, & facultatem ſeminalem, ſeu formatricem Deum creaſſe, & terræ indidiſſe tradunt, ſine qua nunquam terra, quacumque ratione aliis elementis commixta, quicquam ope qualitatum primarum ſolarum producere potuiſſet. Deficiente ſiquidem ſemine vel formatrice facultate, commixtio diuerſarum, partium ſemper remanſiſſet, & compoſitum nullam

peculia-

peculiarem formam habuiſſet. Si quis obiiciat Gemmas ex materia, quæ exiguam alterationem ſubierit conſtare, ac ex ea quæ adhuc minorem paſſa fuerit lapides, qui à terra ſimplici vix alio modo quam quod firmiter illorum partes cohereant diſtare videntur, Scire debet nullam amplius reperiri terram ſimplicem & inanem qualis primo die creationis fuerat. Sed ab eo tempore quo illi à ſummo Opifice rerum Seminaria infuſa fuerunt, manſiſſe formatrice facultate fœcundam. Quæcunque itaque terra lapideſcit aut in Gemmam abit, lapidificum Spiritum in ſe tanquam proximam efficientem lapidum, & gemmarum cauſam, continet: qui motionis & alterationis ad formam cauſſa efficiens proximior eſt. Nam calor cœleſtis qui Spiritus calorem in actum redigit, remotior cauſa efficiens eſt, & remotiſſima D. Opt. Max. rerum omnium parens.

Terra ſimplex nulla.

Spiritus lapidificus.

Calor vniuerſi cõmunis cauſa.

De cauſa materiali Gemmarum & lapidum.
CAP. IX.

COmmunis fere Philoſophorum opinio eſt, omnia mixta ex quatuor elementis terra, aqua, aere & igne, tanquam materia conſtare, ac lapides plus terræ, gemmas plus aquæ quam lapides aut plurima mixta habere. Quod ad terram attinet, nemini dubium eſt, in lapidibus opacis, plus terræ, quàm cæterorum elementorum eſſe. Id enim grauitas durities, color & analyſis, ſi in puluerem terantur, aut redigantur euidenter demonſtrat. De gemmis non ita conſtat propter diaphanitatem, perſpicuitatem, & tranſparentiam, quam multi putant ab aqua, quæ etiam diaphana eſt, Si videlicet à Sicco terreſtri condenſetur, prouenire, non ſecus quam aqua à frigore condenſata in ſpeciem Criſtalli abit. Verum vehementer falluntur: Quia diaphanitas, aut perſpicuitas gemmarum non propter aquæ copiam condenſatam, vt poſtea fuſius docebo. Sed propter terræ exactam in minima reſolutionem, talemque partium vnionem vt totum corpus nullis poris aut atomorum terminis diſcretum ſit, efficitur. Continuitas enim omne corpus diaphanum facit, quæ in terra fieri non poteſt, niſi ipſa in corpuſcula atomis longè minora redigatur, ac illis terreſtre quippiam transparens addatur, vt vinculum minimarum partium ſit, ac earum terminos obliteret, atque ex illis continuum corpus faciat. Non eſt itaque magis aqua gemmarum materia quam lapidum, cum à gemmis lapides aliter non differant, quam quod lapidum materia impurior, craſſior, minuſque ſubacta, & cocta, gemmarum tenuior, purior, magiſque ſubacta, excocta, ac condenſata ſit. Vtriuſque profectò fere tota terreſtris eſt, minimum aeris aquæ vel ignis in ſe habens; licet ad lapidis aut gemmæ generationem aqua, aut ignis magis quam aer neceſſaria ſint. Aer n. à Diaphanis & gemmis plane excludi debere videtur, ne partium continuitatem, & diaphanitatem impediat. In lapidibus ſiquidem aer atomos terreſtres terminat, ac illorum poros opplet. Neceſſitas aquæ præcipuè requiritur ad coniungendas ſubtiliſſimas terreſtres partes ignis ad ſubigendas, exiccandas, & condenſandas vt indureſcant & corruptioni reſiſtant, quam humiditas, & corporis mollities promouet. Verum ignem,

Diaphanitatis cauſa.

Aqua neceſſitas.

aquam, & aerem actu manere in gemmis, & lapidibus omnibus, potius ratione quam sensibus probari potest. Quis enim in adamante & auro (à quo chymica arte ignisq; beneficio nullæ heterogeneæ partes separari possunt) hæc ostendere potest. Philosophorum tamen omnium fere opinio est omnia mixta & proinde lapides & gemmas ex quatuor elementis tanquam materialibus causis constare. Id etiam si concedatur, remotæ tamen eæ sunt, vt pote omnibus mixtis communes. Ab hac opinione decedũt Paracelsistæ, qui mixtorum omnium & proinde gemmarum & lapidum principia materialia alia constituunt, videlicet salem, sulphur, & mercurium; propterea quod partibus mixtorum ignis opera ac spagyrica arte separatis, sal aperte mercurius vaporis aquei instar ac deinde sulphuri quiddam simile, & quod ignis nostri vulgaris sit pabulum & alimentum appareat. Hæc opinio etsi multis verissima videatur propter analysin quæ idem in omnibus fere mixtis comprobare videtur, tamen neque in auro, neque adamante hæc principia ostendi facile posse existimo. Scio multos iactare ab auro se hæc principia separare, tandemq; ostendere posse: Sed nemo hactenus vir bonus mihi se id præstitisse ausus fuit asserere. Quæcunq; auri solutiones à Chymicis ostenduntur, ab adiunctis materiis, non ab auro venire videntur. Interdum enim sali, sulphuri, aut mercurio quid simile se ab auro separare ostentant, sed vel illi se, vel alios decipiunt, quod huiusmodi ab auro non prouenire, reductio manifestè demonstret. Si enim materia iterum igni concredatur, redit iterum ad priorem formam aurum; quod si in principia sua resolutum fuisset, nequaquam contingeret: quia à priuatione ad habitum (Philosophorum testimoniis) non datur regressus. Verum etsi id præstare possent Chymici, vt multi opinantur, quibus non repugno, ac illorum opinio de tribus dictis principiis verissima esset: non tamen propterea Aristotelis falsa esset. Vtræque enim simul veræ esse possunt: Nam neque sulphur, neq; mercurius, aut sal Chymicorum, simplicia corpora sunt, & elementa, sed mixta ex simplicioribus conflata, videlicet ex elementis Aristotelicis, ex sale enim quolibet etiam depuraro, quem principiũ mixti vocant, & aqua, & combustibile, ac terreum quippiam elici potest. Idem de sulphure asseri potest. Nam quod in eo flammam concipit ignem Aristotelis quod vero illi tanquam corpus assistit, reliqua elementa refert. Verum si ista sua principia nec heterogeniis partibus constare velint, nomine aliud, re elementa habent. Nam sal quia graue & durum, terra erit; Mercurius quia leuis, & mollis aqua, Sulphur vero quia combustibile, & aer, & ignis erit Aristotelicus. Vt itaque ex quatuor elementis mixta gemmæque & lapides constare, ita etiam ex tribus illis Paracelsi principiis possunt. Manifestius tamen in gemmis & lapidibus fere omnibus, terræ elementum quam dictorum principiorum aliquod conspicitur. In chymica tamen eorum analysi Paracelsi principia ex elementis composita non minus quam elementa aperte in conspectum veniunt: præ cæteris autem sal, sine quo nullum mixtum coagulari posse à Chymicis putatur. Hoc enim gemmarum & lapidum præcipuum coagulum arbitrantur. Sed vt elementa nonnulla remotæ sunt lapidum & gemmarum materiales causæ, ita etiam Paracelsica principia. Pro-

Gemmarum & lapidum causa.

Materia gẽmarum secundum Paracelsum.

Aurum non soluitur facile.

Principia Paracelsica cõposita.

Gemmarum principia.

Chymia prodit principia rerum.

Elementa remotæ causæ sunt gemmarum.

ximior causa materialis gemmarum communiter ab Aristotelicis statuitur lutum lentum, succus qui vehementi frigore congelascit in quo aqua ipsa terram superat, ramenta Saxorum, & succus lapidescens. Hæc etsi vere statuantur, non tamen materiam satis explicant. Quid enim lutum lentum, & succus lapidescens sit non constat. Puto itaque proximam gemmarum materiam esse terram tam tenuem & subtilem vt aquæ immixta diaphanitatem ipsius non impediat, lapidum vero crassiorem. Deinde amborum salem aliquem terræ visceribus conclusum, ac postremo exhalatione pinguem vel humidam. Non quod omnes necessariæ sint pro lapidum vel gemmarum materia, sed quod aliquæ. His si accedat causa efficiens, lapidem aut gemmam generari existimo. Materiæ proximæ, aqua plerumq; inseruit tanquam causa quædam adiuuans, vt exhalatio. Aqua enim dum terram tenuissimam humectat lutum facit; Dum id maiori copia diluitur ac aqua vel lutum salem cōtinet, iam proxima lapidis materia constituitur, ac propter aquæ copiam non lutum amplius, sed succus lapidescens, si facultas lapidifica illi insit dici potest. Quod si non insit accedente efficiente causa, id est spiritu lapidifico aut exhalatione, eundem spiritum deferente materia in lapidem, exclusa aqua omnique humido superfluo quod coagulationem impedit, conuertitur.

Proxima gemmarum causa. *Vera causa materialis gemmarum.* *Aqua causa adiuuans.* *Succus lapidescens.*

De causa formali & modo quo lapides & gemmæ generentur. CAP. X.

CAusa formalis lapidum vel gemmarum nihil aliud est, quam virtus lapidifica, quæ vel materiæ præparatæ insidet, vel efficiēti causæ accedere debet, vt lapis fiat. Hæc à Deo Opt. Max. vt aliarum rerum seminaria, ordinata, constituta & creata est, nec vt Aristoteles, Galenus aliique Ethnici opinati sunt ex quatuor elementorum combinatione ac illorum temperie, cooperantibus primis, aut secundis qualitatibus nascitur, oritur, aut producitur. Nam, vt ante admonui, ex illorum quantumuis varia mixtione absentibus rerum seminariis nullum mixtum propria, nouaq; forma ornatum produci potest. Manent quippe confusa sibiq; inuicem apposita, ac proprias & singulares suas formas, vt ante mixtionem retinent. Quod si absq; rerum seminariis potuisset forma è materia ex elementis composita gigni, frustra Deus rerum semina terræ indidisset.

Virtus lapidifica.

Modus quo lapides & gemmæ generantur nō vnus est, sed multiplex & diuersus. Idque propterea quod lapides ex crassiori materia, gemmæ ex tenuissima generentur. Deinde quod aliquæ diaphanæ sint aliquæ angulis crescant, variisq; coloribus ornentur: quemadmodū & lapides, quorum aliqui, vt Basaltes angulis excrescunt, aliqui ad gemmarum naturam proximè, vt marmora quædam, accedunt: qui ex non adeo crassa materia constant. Hæc in lapidibus & gemmis varietas, etiam diuersum modum quo procreentur, desiderat. Lapides crassiores plerunque ita generantur. Dum aqua succum lapidificum ferens terræ partes nectit, ac aqua è massa iterum exstillat, vel ab exhalatione calida expellitur, aut absumitur, massa illa paulatim expulso humido

Quomodo gemmæ generentur. *Crassiorum lapidum generatio.*

indureſcit, donec in lapidem formam maſſæ ſeruantem abeat. Si humidum à calore non expellatur, ſed à caloris defectu excludatur, ac terra ſeu materia lapidea in aqua ſoluta ſe ad intima recipere conetur, multorum angulorum lapis producitur vt Baſaltes: ſi ad centrum ſe recipere conetur globoſus lapis naſcitur, & ſperichus. Gemmæ diaphanæ hoc modo procreantur. Dum in materia ad generationem lapidis apta concauus locus aliquis aere plenus eſt, ac is ab exhalatione vel à ſucco lapideſcente, & diaphano è ſubtiliſſima lapidum materia conſtante repletur, abſorpto à materia circundante concauitatem humido, aut eo euaporato, terreſtris ſucci lapideſcentis pars in gemmam perſpicuam concreſcit, quæ concauitatis figuram ſeruat, ſi tantum materiæ, quantum ſpacium requirit continuus ſucci affluxus ſecum tulerit. Alius ſiquidem humido aquoſo abſorpto, vel à materia ſecreto, quod propter caloris defectum (ut in nitri congelatione oſtenditur) fit, in angulos gemma contrahitur, ita Cryſtallus generatur. Dum abſorbetur humiditas lapideſcentis ſucci à circunſtante materia illa in lapidem qui mater, vel cutis gemmæ dicitur concreſcit, ſic Calcedonii fere naſcuntur, in cute opaci, intus vero diaphani. Dum vero è materia circunſtante exhalat in aquam aut aerem concluſum cum ſpiritu tenuiſſima & perſpicua terreſtris materia, etiam aer vel aqua paulatim indureſcit, conſumitur, vel euaporat, ac in locum illius gemma diaphana ex immiſſa materia excreſcit.

De forma ſubſtantiali & eſſentia lapidum & gemmarum.
CAP. XI.

FOrma ſubſtantialis lapidum, vel gemmarum eſt quæ dat ipſis eſſe proprium & propter quid vel adamas, vel Ophites, vel pumex, eſt id quod eſt. Quilibet enim lapis quæuiſue gemma propriam formam habet, qua hæc vel illa gemma dicitur, & ab aliis diſtinguitur. forma illa proficiſcitur à ſeminario, & ſpiritu qui in materia eſt, ac illam pro vt ſeminarium poſtulat, efformat. Hanc formam multi ex mixtura certa, & proportionali elementorum produci exiſtimant. Sed rerum formæ à ſeminariis ſuis proficiuntur, ac ab archiectonico Spiritu elaborantur, vt prioribus capitibus oſtendi. Seminaria vero à Deo creata ſunt tanquam rerum principia, ex quibus ſingulæ rerum ſpecies ſuas eſſentiales formas nanciſcũtur. Hæc Seminaria nõ ſemper certis corporib. & diſtinctis concluduntur, vt in Herbarum ſeminibus fit, in quibus Seminarium, & Spiritum architectonicum concludi videmus, ſed ſæpe in materia ita manent, vt conſpici nulla ratione poſſint. Sic in ramo ſalicis ſeminarium arboris confuſum eſt, quod tamen ibi eſſe, propagatio arboris docet. Nam ſi ramus amputetur, ac terræ committatur, producitur ex ramo arbor, ac ex illa infinitæ aliæ. Seminarium gemmarum & lapidum in materia lapidifica eodem modo conſpici etſi non poſſit, tamen futuris gemmis, vel lapidibus principium præbet, & ope ſpiritus formatrice facultate præditi in gemmam, vel lapidem abit. Vt autem ſeminarium iſtud eiuſq; eſſentia ignota eſt, ita etiam forma ſubſtantialis,

Seminaria rerum.

Seminariũ gemmarũ occultum.

ſtantialis, ſeu eſſentia lapidum & gemmarum. Hanc ſicut vmbra corpus ſequitur, ita virtutes, & facultates ſequuntur. Gemmarum enim, & lapidum vires nobiliores, & occultæ à forma ipſarum, vt ignobiliores, & manifeſtæ à materia manant. Sic vis trahendi ferrum in magnete, ac ſiſtendi ſanguinem in Hæmatite à forma, exiccandi vero in pumice, à materia proueniunt; atque hæ virtutes vel efficaces, vel minus efficaces fiunt pro diſpoſitione materiæ. Hæc enim ſi impura fuerit, non exactè elaboratam fuiſſe, neque ſeminarii vires efficaces ſuſcipere potuiſſe certum eſt, & proinde formam ſubſtantialem imperfectam eſſe; vt nec hominis eſt, ſi ſtultus ſit & ratione vti nequeat. Ratio enim præcipuam facultatem à forma, & eſſentia hominis proficiſcentem conſtituit.

Gemmarum vires à forma.

De loco & ſubſtantia in qua lapides & Gemmæ generantur CAP. XII.

DE cauſis lapides & gemmas generantibus, earumque eſſentia, ſeu forma ſubſtantiali ſatis dictum videtur. Nunc quia abſque loco generari non poſſunt, ac ille abſque ſubſtantia, ſeu materia non ſit, cum nihil vacuum in natura detur, non ſolum is, ſed etiam illa oſtendenda eſt, ac præterea in quo loco, vel materia facilius, commodius & perfectius generentur. Quod ad locum attinet, experientia teſte, in quauis mundi plaga viliores & craſſiores lapides generantur, rupes, ſaxa & montes ſub polis, æquinoctiali, & tropicis conſiſtentes id demonſtrant. Lapides ex tenuiori materia conſtantes, vt marmorum genera, rarius circa arcticum circulum inueniuntur. Puto tamen non minus ibidem quam alibi non deficientibus aliis requiſitis ad earum generationem produci poſſe. Gemmas etiam aliquas in quouis cœli climate produci poſſe, docet noua Zemla ſub arctico circulo poſita, in qua totum littus, (teſtantibus Hollandis, qui primi Europeis hanc terram aperuerunt,) pſeudo adamantibus, qui ſilicum inſtar globoſi ſunt, ſcatet. Teſtatur etiam Germania, Sileſia & Bohemia, in quorum montium iugis perpetuis algoribus & niuibus rigentibus, gemmæ variæ, vt Topaſii, Ametiſti, Criſtalli, Iaſpides, Corneoli, Saphiri, Turcoſæ, aliaque gemmarum genera inueniuntur. Nobiliora gemmarum genera in Indiæ orientalis regionibus præcipuè reperiri ſatis notum eſt. Procul dubio ob id quod illæ intra tropicos ſitæ ſint, ac propterea perpetuo Solem vicinum habeant, illiuſque æſtu fruantur, ſine quo è terra exhalationes, quæ ad gemmarum nobilium propagationem, & generationem copioſè requiruntur, produci non poſſunt. Quod autem in Indiæ orientalis regionibus gemmæ nobiliores producantur, in Africa vero, & America, aliiſque regionibus, quæ ſub eodem climate, aut latitudinis gradu conſtitutæ ſunt, raro, & ſi producantur, orientalibus gemmis conferendæ non ſint, multi in cauſſa ſolem exiſtimant; quia virtus eius vt aiunt in oriente efficacior eſt quam in occidente. Tum quia vicinior, tum quia citius orientales regiones ſuis radiis ferit. Sed vt verum fatear abſurda mihi hæc ratio videtur. Quia nulla pars orientalis dici niſi reſpectu alterius poteſt, & eadem, reſpectu ſuorum antipodum, vel etiam vicinorum,

Saxa vbique reperiuntur.

Pſeudoadamantes ſub arctico polo inueniri.

India gemmarũ fertilis.

aut orientalis aut occidentalis eſt. Exempli cauſa Hiſpanis Italia, Italis Græcia & Græcis Perſia eſt orientalis. Iterum viceuerſa Indis Perſia, Perſis Græcia, Græcis Italia, Italis Hiſpania eſt occidentalis. Simile etiam antipodibus contingit. Nam Americani Indorum ſunt antipodes. India Americanis orientalis eſt, eadem ipſis occidentalis, cum proficiſcenti occidentem verſus in eam peruenire liceat, neque maius itineris ſpatium ſit, ſiue occidentem, ſiue orientem verſus ad eam iter inſtituatur. Cum itaque eadem regio cum antipodum regione comparata, vel orientalis, vel occidentalis ſit: Quid, quæſo, iſte reſpectus qui non aliter ſe habet, quam dextrum & ſiniſtrum in homine, & per ſe nihil eſt, vt omnis relatio efficere poterit? nihil profecto. Si itaque India orientalis gemmarum nobiliorum ferax eſt, id non propterea quod orientalis ſit noſtri reſpectu contingit; ſed propter aliquam aliam cauſam. Non quia ſol illis vicinior eſt; omnibus enim ſub eodem latitudinis gradu habitantibus æque vicinus eſt, apud quos tamen non naſcuntur. Non etiam quia, vt aliqui opinantur, citius orientem Indiam ſuo calore fouet quam occidentem; Quia neque hoc niſi reſpectiue verum eſt. Nam in Hiſpania prius oritur ſol quam in Mexicana, in hac prius quam in Iaponia, & in Iaponia prius quam in India; vt hac ratione dici poſſit, citius in Hiſpania oriri. Verum dum ſol Hiſpanis oritur, verum eſt ante paucas horas elapſas Indis ortum fuiſſe. Quemadmodum verum eſt ſolem qui hoc momento Hiſpanis oritur, poſt 18 horas Indis oriturum fore. Ita idem ortus ſolis in Hiſpania, vel prior vel poſterior, ſed reſpectiuè dici poteſt. Cum itaque ſol eodem modo ad quemuis latitudinis gradum dum orbem terrarum circumit, ſe habeat, neq; aliquo in loco prior, vel poſterior niſi reſpectiue dici poſſit: certiſſimum eſt propter id nihil ſolem in rebus mutare, neque propterea vni regioni plus quam alteri tribuere. Cauſa ergo quod in India gemmæ nobiliores inueniantur potius quam in aliis locis, vel eſt terræ natura, vel cœli ſtellarumque ſupra eminentium virtus. Cœlum vel ſtellæ ſupra Zenith conſtitutæ ſi id efficerent, non tantum in India, ſed ſub eodem climate propter orbis quotidianum motum naſcerentur. Id quia non fit reſtat terræ peculiarem diſpoſitionem in cauſſa eſſe, quod in India nobiliores gemmæ naſcantur. Niſi forte quis velit in Africa & America ſub eodem climate eaſdem non minus, quam in India generari: Verum hactenus repertas nõ eſſe quod ab incolis barbaris incognitæ, & neglectæ ſint. Ab Indis vero orientalibus, ante multa ſecula omnes regni angulos, & loca ita eſſe explorata, vt illis nulla gemma latere poſſit. Nam & nunc in Germania, Bohemia, Sileſia, aliiſque Europæ prouinciis contingit à peritis metallariis ac ſimpliciſtis multa in lucem trahi, quæ priori æuo abſcondita, & incogita fuerunt. Multæ etiam gemmæ cuti aut ciſti ſaxeo ita includuntur, vt pro ſaxis habeantur, & non niſi à perito noſci poſſint. A paucis annis hic in Bohemia multi lapides præcioſi in lucem protracti ſunt & in Hungaria Opali, qui cum orientalibus certare poſſunt, imo illos raritate & dignitate ſuperare. Vidi enim qui ex nigro colore, (cum alias albeſcant) ignem iacerent viui carbonis inſtar, quos quis recte carbunculos vocare poſſet. Si quis itaque aſſerat in America & Aphrica æque nobiles ac in orientali India gemmas generari

Cur India gemmarum ferax.

Cur India gemmas nobiliores habeat.

generari posse, non repugno. Sub eodem enim climate cur terra ad gemmas æquæ disposita, ac in India orientali esse non possit non video. Verum an sit dubium est, propterea quod, vt dixi, ab iis qui gemmarum habent cognitionem, illæ prouinciæ non sint adhuc examinatæ. Potest sane India terram habere gemmarum generationi aptam, America vero & Aphrica nequaquam.

In qua materia nascantur gemmæ.

Hactenus locus in quo lapides & gemmæ generentur demonstratus est; nunc materiæ in quibus generentur ostendendæ sunt. Hæ sunt aer, aqua, terra, & ignis reliquorum corporum elementa. Nam in horum singulis gemmæ vel lapides fieri, vel generari possunt. In aquis nascuntur plerunque lapides vel gemmæ perspicuæ, dum exhalatio terrestris, vel succus lapidescens eam indurat. In aere subterraneo simili modo gemmæ transparentes nascuntur; Dum is in terræ meatibus concluditur ac exhalatio concauum locum terestri materia subtili replet. In aere vero superiori lapides interdum generantur: dum exhalatio ex copiosa materia terrestri à nubium frigore in angustum locum cogitur, & induratur. In igne vero nostrate terram lapidescere lateres vasa coctilia, & vitra quæ gemmas æmulantur, ostendunt. Terra vero gemmarum & lapidum omnium haud dubie est feracissima; quia illa præcipuam ipsis materiam præbet. Sed nō solum in illa, sed etiam in animalibus aquatilibus, aereis, terrestribus, & arboribus gemmæ ac lapides locum generationis habent. In homine siquidem, sue, capra, boue, bufone, capricerno, gallo gallinaceo, hyrundine, palumbellis, lucio, perca, cyprino, conchis ostreis aliisque animalibus sæpe lapides gemmarum instar reperiuntur. Gaudent præterea peculiaribus suis locis multæ gemmæ & lapides; Crystallus & molliores gemmæ fere omnes libenter frigidis regionibus, locisque humidis, Nobiliores & duriores, vt Adamantes & Rubini calidis delectantur. Omnes facilius, & perfectius in terra molli minuta, & humida vbi exhalationes & aquæ metalicæ plurimæ sunt, quam in terra arenosa, quæ non facile cohæret, sed difluit, prouenniunt, ac gignuntur. Metallicæ enim aquæ & exhalationes plerumque lapidificam facultatem in se habent, vt ipsa metalla, quæ facile in gemmas & lapides etsi non veros, commutantur. Stibium enim & plumbum in Iacinthi formam, minium in Smaragdi transmutatur. Quod profecto non fieret nisi magna cognatio spiritus metallici cum gemmis esset. Aquas autem metallicas vel minerales loca vbi defluunt efficere gignendis gemmis & lapidibus idonea, commonstrant non solum arborum frusta, quæ ab aqua transeunte in lapidem vertuntur. Sed ipsa animalia, vt limaces, & conchæ, ac animalium partes, vt ossa cornua & caro, quæ tandem lapidescunt, & in rimis suis cōcauis, & inanibus transparētes lapides gemmarū instar gignunt aere ab exhalatione perspicua condensato, vel succo diaphano illic concreto. Terestria itaque loca mineralibus aquis vel exhalationibus grauida, præ cæteris omnibus locis gignendis lapidibus & gemmis maxime sunt indonea.

In animalibus lapides.

In aquis metallicis lapides.

De Lapidum & Gemmarum accidentibus earumq; forma accidentali. CAP. XIII.

CAuſis, forma & loco generationis lapidum & gemmarum explicatis, nunc accidentia, ac formæ extrinſecæ explicandæ ſunt. His enim, nobis (qui eſſentias rerum intrinſecas prorſus ignoramus) in cognitionem veniunt. Inter accidentia numero formam accidentalem, duritiem, pondus, colorem, opacitatem & perſpicuitatem. Ad formam accidentalem gemmarum vel lapidum bene conſtituendam magni momenti eſt, materierum, quæ ad eas producendas neceſſariæ ſunt, proba diſpoſitio & mixtio, nec non concurrentium qualitatum iuxta temperies, ac formatricis Spiritus copia ſufficiens, ſituſque ſeu loci aptitudo. Hæc omnia ſi legitimè, & vt cuiuſque lapidis vel gemmæ natura poſtulat, ſe habeant gemmæ vel lapides aſque vitio producuntur, ſi ſecus, vitioſæ fiunt. Cum itaque Spiritus formatrix, cum materia arenoſa, lutoſa, argillacea, lapidoſa, humida, ſicca, calida vel frigida, ad lapidis vel gemmæ generationem, non requiſita quantitate concurrit, ac in loco inidoneo, vitium oritur in lapide qui generatur. Hinc fit gemmas nonnullas feſtucas, atomos, plumulas, nebulas, mica , terram vel lapides in ſe continere, item hiulcas eſſe, ac alienis coloribus tingi, nec eam formam extrinſecam habere, quam ſolent dum legitimè producuntur. Dum ſingulorum lapidum vel gemmarum materia neceſſaria locus & ſeminarium præſto eſt, tum legitima ſingulorum accidentalis forma erumpit; quæ ſanè in tanta lapidum & gemmarum varietate diuerſiſſima eſt. Nam nunc globoſa, angularis vt quadrangula, pentagona, hexagona, heptagona, & poligona, nunc concaua, plena, aſpera, leuis, magna & parua eſt. Interdum animalibus eorumque partibus, arboribus aut herbis, rebuſque inanimatis ſimilis efficitur. Globoſam formam habet granatus Bohemicus inter gemmas, & inter lapides fuſci illi qui punctis referti partim albis, partim nigris in ditione Comitum Mansfeldenſium duriores & grauiores vulgaribus lapidibus inueniuntur. Quadrangulam formam habent Smaragdi occidentales & granati ſpurii, hexagonam criſtalli fere omnes ac complurimæ aliæ gemmæ, polygonam habet Baſaltes, concauam crapaudina, leuem ſuperficiem habent Criſtalli, & quicunque angulis excreſcunt. Aſperam, qui cuti, aut ciſti includuntur. Nam exempti omnes leuigari à ſculptoribus poſſunt. Magnam formam habent rupes & lapides ignobiliores: quia ad earum generationem, terra multa, eiuſque exigua alteratio deſideratur, paruam habet adamas, quia ex puriſſima terræ condenſatæ parte, ac exhalatione ignea, quæ raro miſceri optimè poſſunt, generatur. Animalibus ſimilem habet formam conchitis, animalium partibus oſteocolla, & odontia: Arboribus ſimilem habet Corallus, herbis ſimilem Corallina, rebus inanimatis aſteria Trochites &c. (vt in tractatu proprio gemmarum & lapidum oſtendetur) formam ſimilem nacta eſt. Quod autem aliqui lapides vniti ex vna ſimilique materia geniti videantur, vt alabaſtrum & lydius lapis, ille totus albus, hic totus niger, aliqui vero ex particulis etiam diuerſis coloribus conſtare, & nonnulli ex venis diuerſis coloribus

Ad formam gemmarum ſtatuendam neceſſaria.

Cur gemmæ vitium habeant.

Quando gemmæ perfectæ fiant.

Cur diuerſi colores in gemmis.

aquæ

aquæ fluentis inſtar, vt Achates, Iaſpis & Chalcedonius conſpiciantur: id propter mixtionem materiæ ac diſtincta tempora, quibus exhalationes tingunt materiam, dum ea à calore excoquitur, & ab aqua ſeu ſucco lapideo irrigatur, contingit. Partes enim ſi non vno tempore vniantur, ex fruſtis lapis coagulatus videbitur, vt marmora maculoſa. Si inter fruſta fluat ſuccus lapideſcens variis coloribus ab exhalatione tinctis, fluentis aquæ inſtar in lapidibus vel gemmis venæ variæ conſpiciuntur, vt in Achate, Chalcedonio & Iaſpide. Vt mixtio materiæ diuerſa lapidum & gemmarũ genera conſtituit, ita etiam in ſingulis lapidibus & gemmis ſi à determinato modo recedat vitia plurima efficit. Qualis autem mixtio legitima eſſe debeat, natura ſola nouit, ſi homini nota eſſet, veras gemmas procreare & gignere poſſet, quod hactenus nemo præſtare vnquam potuit. Tentarunt id à multis annis Chymici: ſed nihil præſtiterunt, niſi quis mendacium pro veritate habere velit. Nam quas illi concinnant gemmas nihil commune cum veris habent, cum neque materiam, neque locum, neque efficientem cauſam, quæ veras gemmas gignere debet, habeant, ac gemmæ ab illis factitatæ, vitra ſint gemmarum coloribus tincta, ita vt præter colorem diaphanitatem aliquamque duritem nihil ſimile gemmis habeant, ſed de iis ſuo loco. Cur autem rotunda forma lapidibus & gemmis nonnullis peculiaris ſit, vt granato Bohemico, Geode & margaritis: aliis figura hexagona in pyramidem hexagonum deſinens, vt Cryſtallo, Amathiſto Bohemico & Adamantibus Hungaricis, admiratione non caret; Tam enim axactè æquales ſuperficies habet Cryſtallus vt ab artifice politus videatur. Rotundam figuram nanciſci videtur Geodes, quia ex portiuncula argillæ gignitur, quæ cum humectatur, arenoſæ particulæ illi poſtea facile adhærent, & adhærentes ab expirante paulatim humido aquoſo metallica, aut minerali exhalatione grauido, lutũ circumſtantes facile vniuntur & condenſantur, ac rotundã neceſſario figuram, ſi gleba rotunda fuerat lapidi faciunt: quantum autem à ſpherica figura declinat tantũ & lapis, lutum vero ipſum humido & exhalatione priuatum, puluerulentum ac locus internus ex parte vacuus, redditur. Margaritæ rotundæ fiunt quia quodammodo ab atomo aut exigua terræ aut lapilli portiuncula excreſcunt adiecto ſemper nouo humore. Is enim cum portiunculam ab omni parte humectet, & poſtea concreſcat, & induretur, neceſſario etiam orbicularem figurã margaritis tribuit. Nam ſi in corpore animalis hæc adiectio ab omni parte non fieret, ſed tantum ab vna parte, quia videlicet particula illa fortaſſis conchæ affixa eſſet, tum non rotundæ, ſed hemiſphericæ Margaritæ, quales ob eam cauſam plures inueniuntur, fierent. His enim humor non exactè & libere omnem partem humectare poteſt. Quod ad granatos attinet, videntur ex aquæ guttis in terram quam humectare non potuerunt delapſis, ac poſtea ſanguinea exhalatio antequam humidum euaneſcere potuerit, tinxit, coaluiſſe. Sed nihil in iſtis lapidibus vel gemmis, quæ formam etiam accidentalem ab eſſentia intrinſeca ſumere videntur certi quicquam definire auſim. Dabo paulo poſt in hoc capite aliã rotunditatis nõ ſolum granatorum, ſed etiam ſilicum rationem, quæ fortaſſis magis lectori placebit.

Gemmæ chymicæ falſæ.

Cur fiant rotundæ.

Cauſa rotundæ figuræ.

Perlarũ rotunditas vnde.

Granati cur rotundi.

Cur crystallis sex angulos habeat.

De Cryſtallorum angulis & cauſa cur fere ſemper ſex angulos habeant, varia eſt authorum ſententia. Cardanus tentat rationem reddere, ſed principium petit. Aretinus & alii probabilius exemplo aluminis, calchanti, ſalis nitri, & ſacchari candidi, quæ poſt coctionem euaporato humido à terreſtri materia in angulosas ſuperficies congelantur: idem in Cryſtallo fieri arbitrantur. Quod autem ſex angulis perpetuo oriantur hoc imprimis mirantur; ac ideo quia corporibus inanimatis figuram certam aſſcribere velle, id illis videtur rationi minime conſentaneum: cum ad virtutē organicam pertineat certam figuram efficere, quæ ideo ſolis animatis ineſt, anima alicuius gratia agente: figuram autem omnem determinatam eſſe organici corporis, non ſimilaris quæ nullam habet determinatam figuram. Sed quia omne corpus figuratum eſſe debet, aiunt particulas humidorū cum per ſe fuerint, rotundas fieri, vt aquæ guttulæ, aut à continente corpore figurari, ſiccas autem qua contigerit eas diſcindi tales ſeruari: ac ob eam cauſam quæ in diſciſſione ordinatam habent diuiſionem ordinatam etiam figuram neceſſario retinere, quæ variam, variari etiam figuram. Diuiſionem ſolidorum corporum aliquando fieri ordinatam, vt quæ in cruſtas ſoluuntur, ex quibus coagmentata ſunt. Aliquando in varias fortuito, vt cum frangitur malleo lapis. Poſſe etiam fieri diuiſionem in coagulatione dum humida adhuc ſunt corpora & partes in diuerſa tendunt: quo caſu pro diuiſione determinatas figuras fieri, perinde ac in exiccatione ſoli paluſtris, ſcinditur ſolum in rimas diuerſæ figuræ. Simile etiam fieri in Cryſtalli coagulatione, ſuccum enim lapideſcentem cum totum ſpatium impleat loci in quo eſt, in coagulatione diſcedentibus in diuerſa partibus terrenis, & ad latera ſaxi continentis attractis agglutinatiſque figuram facere in concretis lapillis, quæ apta ſit ſpacium replere, ac propterea ſi non vniformiter, ſed vario modo diuiſiones contingant, etiam varietate figurarum impleri ſpatium. Si autem vniformiter quod ob puritatem & æqualitatem ſucci cōtingit, neceſſario vnum genus figuræ oriri in omnibus eamque quæ apta nata ſit ſpatium implere. Tres autem eſſe huiuſmodi figuras, triangularem, quadratam & hexagonam. Non fieri autem triangularem, quia medium non habet ad quod tanquam ad centrum vndiquaque æqualiter conſtringantur partes. Non quadratam, quia imperfecta eſt, oriens tantum ex duabus lineis ſe inuicem ſecantibus ad angulos rectos, & habēs angulos à centro remotiſſimos. Supereſſe itaq; ſolam hexagonam perfectam ad circuli naturam prope accedentem, quia ex triplici diuiſione ſuperficiei ad angulos acutos, ſex triangulis in vnum veluti centrum coeuntibus, vt omnes maiores ſint recto, conſtat. Sed vt verum fatear iſtorum opinio mihi non ſatisfacit. Nam Cryſtalli, etſi in ſpacio oriantur; id tamen non implent, neque angulis, ſaxi lateribus adhærent, ſed à radice quaſi expullulant ac corpus reliquum in libero ſpatio habent, quemadmodum alumen, ſalnitrum, & calchantū ſimili modo in libero ſpacio, imo in humido ipſo angulares figuras ſortiuntur. Deinde ſi hexagona figura perfectior eſt triangulari & quadrangulari, quia ad circuli naturam propius accedit, & propterea illam Cryſtallus optat,

multo

multo magis duodecim triangulorum figuram aut circularem optabit, tanquam omnium perfectissimam, & in qua omnes extremitates à centro æquidistant. In huiusmodi enim figura commodius, æqualiter & vniformiter puritas succi ad centrum tendet. Sed Crystalli nulli circulares inueniuntur, alia itaque huius figuræ causa esse debet. Putat Aretinus contra rationem esse Crystallo & rebus inanimatis certam figuram tribuere, quod figura tantum animatis competat, & ab anima fiat alicuius gratia agente. Animam autem proculdubio etiam vegetatiuam & non solum rationalem aut sensitiuam intelligit, propterea quod arbores frutices, herbæ & flores suas peculiares figuras habeant, quibus à se inuicem distinguuntur. Nam si hæc excluderet, naturam in istis contra rationem (quæ tamen nihil frustra facit) quid efficere diceret, quod absurdum esset. Vt itaque plantæ quia crescunt, & in varias figuras formantur vegetatiuam animam habere statuuntur, longissime ab animantium anima discretam, non video cur lapides nonnullos qui crescunt aut formantur, vt Crystalli, crescitiuam aut formatiuam animam habere, statui non possit. Præsertim cum tanta differentia inter hanc animam & vegetatiuam nō sit, quanta inter vegetatiuam & sensitiuam. Plantæ enim à lapidibus tantum differunt, quod semen quo resuscitantur proferant, lapides id, aut nunquam aut raro faciunt, dicitur siquidem, vt in cap. de adamante notabo: Adamas alium parere. Verum quia nondum constat, an Crystallus crescat per augmentationem, an vero per separationem oriatur, ac propterea hæc eius facultas, quæ format sex angulos anima crescitiuā appellari non debeat, formatiuam tamen dici posse nihil prohibet, cum rebus nomina libere dentur, & huius facultas semper eandem figuram in sua specie seruans, animæ (sed ignobilioris quam vegetatiuæ) nomen mereatur, quod rem ipsam melius explicat, non mutat. Non est itaque contra rationem, vt ipse putat, facultatem in re aliqua, seu animam si quis ita appellare velit, formam aliquam certam producere. Nam, si facultatem inesse neget, magis contra rationem peccabit. Cum quicquid illud sit quod semper eodem modo hexagonam figuram Crystallo tribuit, aliquid sit & hoc ipsum efficiendi vi, hoc est facultate figuram faciat. Nec refert an hoc per expressionem materiæ inutilis, an per attractionem vtilis ad centrum futuri corporis fiat, quia vtrumque à facultate aliqua, vt dixi, efficitur. Sed aliorum sententiis referendis diutius immorari nolo: nunc meam, non contemptis tamen aliorum sententiis, proferam.

Notum est, vt antea recensui, Sal nitrum, sal vrinæ, alumen rochæ, calchantum, saccharum candidum, aliaque multa salium genera humore dissoluta, eoque ex parte postea auaporato congelari, seu coagulari, ac formam angularem adipisci. Demonstratum etiam est in capite de materiali gemmarum causa ad earum generationem salis multum concurrere. Ex quibus probabiliter colligi potest, Crystallum, aliosque lapides aut gemmas angulares à sale angularem formam habere. Fit autem forma hoc modo, Sal humore dissolutum terrestri materiæ subtilissimæ miscetur, eamque in minima acrimonia sua redigit & subigit. Sal si copia vincat ter- *Autoris sententia cur crystallus hexagonus nascatur.*

restrem materiam, euaporato ex parte aqueo humido in angulos concrescit cum materia terrestri sibi vnita. Si terrestris materia à salis portione regi non possit, aliam formam suscipiet gemma aut lapis vt rotundam vel irregularibus angulis præditam. Rotunda fit, dum materiæ coagulandæ partes sunt prorsus vniusmodi, ac æquali tempore, & vi ad centrum corporis vel lineam in corporis medio existentem tendunt. Vt in granatis Bohemicis, quorum nulli vitium (ob materiæ optimam & eiusdẽ naturæ mixtionem) habent, contingit. Angularis dum non æquè cito, neque æquali vi partes medium cupiunt; vt in silicibus & quadratis nonnullis lapidibus fit. Cur autem salia in hexagonam figuram abeant difficile est coniectu. Existimo quia salia homogeneæ naturæ non sunt, sed ex diuersis partibus composita, vt chymica resolutio ostendit omnes in congelatione ad medium quoddam vbi initium coagulationis fit, vt eo vniantur, tendere, ac sic rotundam figuram tanquam perfectissimam ambire: sed in eo conatu hæterogeneas partes & quæ cæteris subtiliores, vel magis aereæ sunt, vel tardius ad mediũ properare & in angulis relinqui vel à reliquis ad angulos pelli, ac sic nõ rotũdam, sed hexagonam figuram oriri, quæ rotundæ quam proxima est, ac aliis omnib. figuris angularibus perfectior, quia ex sex triangulis rectilineis æqualium laterũ constat, habetur. Fieri a. potius sex angulos quam plures puto ob id quod natura per plura nunquã faciat quod per pauciora cõmodius facere potest. facit autem cõmodius, quia rotundum citius, ordinatius & æqualius contrahit. Diuidit enim circulum per centrum tribus lineis tali modo, vt sex inde fiant trianguli æquilateri, ac quilibet centrum habeat ab omni angulo & à cuiusque lateris medio æquidistans; quod in nulla alia figura plurium angulorum vel pauciorum contingit. Si enim in quadrangulum circulus contrahatur, ac id in duas partes diuidatur, quatuor quidem emergunt trianguli æquales, sed illorum latera neque sunt æqualia, neq; etiam centrum habent ab angulis & à cuiusq; lateris medietate æquidistans. Pentagonæ & heptagonæ figuræ rectis lineis & transuersalibus diuidi non possunt. Octogona potest quatuor lineis diuidi & in octo triangulos æquales contrahi: sed trianguli, neque æqualia latera habent, neque centrum à singulis angulis æqui distans. Est itaque hexagona figura omnium figurarum perfectissima & aptissima, vt circulus in eam contrahatur, & per consequens vt Crystallus in eã coaguletur. Sed, vt ingenuè fatear, mihi non plane satisfacio, & naturam vt Crystalus hac nota ab aliis gemmis distinguatur, hexagonam figuram dedisse autumo, non secus quam arborum frondibus & herbarum floribus peculiares suas figuras dat, quæ ab architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricantur.

De perspicuitate & opacitate Gemmarum & lapidum.
CAP. XIV.

MVlti hactenus vt notaui in capite de caussã materiali gemmarum, diaphanitatem in gemmis vel lapidibus ab aquæ & opacitatem à terræ copia, quæ

quæ tanquam materiæ ad ipſorum generationem concurrunt prouenire putant. Opinionis huius cauſſa eſt aquæ diaphanitas, ſine qua nihil diaphanum eſſe arbitrantur, & quicquid tale eſt ab illa hoc habere exiſtimant. Sed falluntur maximè, quia non ſolum aqua, ſed & aer diaphanus eſt, licet atomis ſit pleniſſimus. Deinde ignis elementum ſeu aer æthereus, aerem adhuc diaphanitate ſuperat. Quod autem aliquid abſque aqua diaphanum fieri & generari poſſit oſtendunt vitra, quæ omni aqueo humore priuata ſunt, & lapis ſpecularis, quo vix aliud mixtum maiori diaphanitate præditum reperiri poſſe puto. Eſt tamen omni humido priuatus & ſicciſſimus. Non erit itaque aquæ copia, diaphanitatis cauſa, ſed aliud quiddam. Exiſtimo diaphanitatis cauſam eſſe propter terræ exactam, & in minimas particulas reſolutionem, talemque earum vnionem vt corpus quod conſtituunt nullis poris aut atomorum terminis diſcretum, ſed plane continuum ſit. Continuitas enim ſola omne corpus diaphanum facit, quia in ea viſus terminum non habet; Dum habet, quod per accidens contingere poteſt, perſpicuitas impeditur. Nec ob aliam cauſam aqua diaphana eſt, quam quia nulla eſt partium in ea diſcretio. Aer ob eandem cauſam diaphanus eſt; qui licet atomis conſtet ac ii ſuperficiem habeant, qui viſus obiectum eſſe, eumque terminare poſſint; tamen quia exigui & in loco vndique illuminato non videntur, diaphanitatem non impediunt. Vbi videri poſſunt, vt in cubiculo occluſo ſolis radiis per rimam aut foramen admiſſis eos illuminantibus, aeris diaphanitatem impediunt: In iis enim terminatur viſus, quia vmbram habent in parte Soli auerſa, quæ pars à circumſtanti corpore tenebroſo illuminari, quin obſcuritas deprehendatur, non poteſt. Quod autem verum ſit continuitatem diaphanitatis cauſam eſſe; ea expreſsè oſtendunt, quæ diaphana cum non ſint, talia reddantur ſi id adueniat quod partes diſcretas continuet, hoc eſt vniat abſque diſcretione: Deinde viceuerſa ea quæ cum diaphana ſint diſcretione partium vel amota earum continuitate opaca redduntur. Prioris conditionis eſt charta ſimplex, quæ opaca cum ſit, affuſo oleo calido diaphana & tranſparens redditur. Oleum ſiquidem diaphanum, inſerit ſe omnibus chartæ particulis, eaſque humectat, & poros omnes ſua materia implet. Id cum facit corpus ipſius per totam chartæ ſubſtantiam continuatur, non ſecus ac ſi abſque charta eſſet: continuatio hæc diaphani cauſa eſt. Adhibetur oleum calidum vt melius penetret chartæ ſubſtantiam, & poros omnes repleat. Poſterioris conditionis exemplum glacies eſt aut cryſtallus, quæ ſi malleo percutiantur, vt fiſſuræ intrinſecæ fiant, licet exterius nullæ appareant, & inter fiſſuras nullus aer eſſe poſſit; tamen quia vna pars ab altera fiſſura ſecernitur, & ſingulæ ſuas diſtinctas ſuperficies habent impeditur diaphanitas propter lucis reflectionem. Sed longè apertius ſi glacies aut cryſtallus in puluerem redigantur. Sic enim nihil diaphani in ſe habent ac terræ inſtar, quæ ſemper opaca eſſe ſolet, ſe habent. Quia itaque gemmæ multum terreſtris materiæ in ſe habent: vt diaphanæ fiant, continuitas in terra fieri debet, hoc eſt terræ particulæ ita iungi debent, vt harum nulla terminum vel ſuperficiem habeat, ſed omnes ſimul vnam tantum conſtituant extrinſecam, &

Aqua nō eſt cauſa diaphani.

Continuitas cauſa diaphani.

Aer cur diaphanus.

Atomi cur in occluſo cubiculo videantur.

talem quæ viſus obiectum eſſe non poſſit propter tranſparentiam. Non poteſt autem talis eſſe niſi vnio partium ſit intrinſeca. Vnio porro partium terreſtrium non fit niſi illæ in minimas particulas multo videlicet minores, quam atomi in ſole volitantes ſint, reſoluantur, ac illis terreſtre quippiam tranſparens addatur, (vt exemplo chartæ oſtendi paulo ſuperius) quod minimas illas partes vinciat, ſecum continuet, ac earum terminos tegat, ne viſus obiectum fiant, eiuſque radios ſiſtant, & diaphanitatem impediant. Res illa terreſtris tranſparens ſalis ſpecies eſt, quæ aqua diluta, ac terram in minimas partes ſua acrimonia ſecans, illam aptam diaphanitati facit, ac illi vnita (exploſa aqua quæ illi vehiculi loco fuit) in gemmam diaphanam concreſcit. Quæ gemmæ plus ſalis habent, cæteris molliores magiſque diaphanæ ſunt, vt Cryſtallus, Berillus, Iris Citrinus, & ſimiles. Quæ duræ ſunt minus ſalis obtinent, nec adeo diaphanæ, vt Adamus, qui plus micat quam tranſparet. Vitrum, ſelenites, cornu, & alia complura, quæ tranſparent ſale non carent. Sal itaque iuuat, vt facilius terra diaphana fiat, quia eam nectit & in minima reſoluit. Quod cum fit oritur continuitas corporis, & per conſequens diaphanitas. Dum id non fit & terreſtres particulæ ſibi inuicem adduntur tantum, ac ſingulæ vel terminis propriis ſecretæ manent, aut poris à ſe inuicem diſtinguuntur, totum corpus ex iis conflatum opacum redditur. Sed exiſtimare poſſet aliquis aerem cum ſit diaphanus, diaphanum impedire, dum videlicet partium continuitatem impedit, quod tamen contra rationem videtur. Reſpondeo aerem non impedire diaphanum dum ſecernit corpuſcula à ſe inuicem, quia vel illa habent terminos viſibiles, vel non habent. Si habeant viſibiles hoc eſt, non continuos, ſed poris oppletos, illi ſunt in cauſa, non aer. Si non habeant, aer non impedit diaphanitatem. Propterea aer incluſus diaphanæ gemmæ ipſius diaphanitatem non tollit. Gemma tamen ipſa minus eſt perſpicua propter propriam ſuperficiem, in quam lux incidens reflectitur, & viſum terminat, non ſecus quàm aquæ ſuperficies ſæpe impedit propter lucis incidentes in illam radios eiuſque reflectionem, quo minus ad fundum ipſius conſpici poſſit. Atque hæc de cauſis diaphanitatis & opacitatis ſufficiant.

Sal iuuat ad diaphanitatem.

Aer non impedit diaphanitatem.

De gemmarum & lapidum coloribus.
CAP. XV.

TAnta eſt difficultas in explicanda natura, & eſſentia coloris, eiuſque tradenda definitione, vt pauci inter ſe conueniant Phyſici, ego colorem eſſe qualitatem in corpore viſibilem & illuminabilem vel illuminatam dicerem. Lux enim colorem quo ad ſe actu exiſtentem, & quo ad viſum tantum potentia, viſibilem facit. Alii aliter definiunt, ac Ariſtotelis definitionem refellunt. Mihi ſuperuacuum videtur rem ſenſu notiſſimam intellectu percipere velle; qui tamen nihil niſi quod prius in ſenſu fuit, cognoſcit. Color oculis viſibilis, ſenſu inuiſibilis eſt. Relicta igitur curioſa de colore diſputatione, vnde & quo

Color ſenſu inuiſibilis interiori.

& quo modo in gemmis & lapidibus oriatur, & sit color, explicandum est. Color duplici modo in gemmis visitur vel diaphanus vel opacus. Opacus color est, qui lucem excipit non transmittit; Diaphanus qui transmittit. Vterque vel actu etiam absente luce est, vel absente luce non est; sed ex lucis & vmbræ commixtione producitur, vt in iride. Quomodo autem idem coloratum & diaphanum esse possit, inuestigatu difficile videtur; Quia in diaphano visus vel lux terminari non debet; color autem omnis terminat, atque is est in diaphano; & per totam ipsius materiam diffusus etiam sensu deprehenditur, quod videtur absurdum, dicendum colorem terminare cum non est continuus & in fluore, vt in opacis lapidibus & gemmis contingit. Cum vero est vnitus & illius partes materiales superficiem non habent, non terminare absolute ipsum diaphanum: sed tantum ex parte & imperfecte quatenus in ipso diaphano visibilis est. Manet itaque diaphanum non obstante colore tale, sed imperfecte, quia à colore lumen afficitur & alteratur, ac non proprio colore, sed alieno in opaco terminatur. Perfectum & absolutum diaphanum, id est, quod omni colore caret, ac lucis colorem, vt recepit eodem prorsus modo rectis lineis transmittit. Dico rectis lineis ne excludam iridem gemmam aut Crystallum hexagonum qui absolutè diaphani etsi sint, propterea quod rectis lineis recipiant lucem & eandem transmittant; tamen ex luminis refractione in superficies multiplices, possunt varios colores & quos neque habent neque receperunt, vel in vicinum corpus transmittere, vel in se conspicuos ex diuerso oculorum situ etiam diuersos reddere. Imperfectum diaphanum est duplici differentia, vel enim est, vt dixi, colore tinctum, quo lux transiens terminatur; vel in parte aliqua, colore perspicuo tinctum, eundem colorem (accedente lumine per plures superficies refracto) variat, vt in opalo gemma contingit. In hac enim vere color est perspicuus, ac idem per luminis refractionem alteratur, mutatur, ac ex diuerso aspectu, vel oculi situ, eodem in puncto se alium visui offert. Quomodo autem lux simplex in diaphano colore omni priuato diuersos colores gignere possit, difficile est assequi. Experientia tamen ex luminis reflexi, cum vmbræ varia mixtione id fieri docet. Difficultatem hanc parit intellectui vmbra, quæ cum nihil sit, quam priuatio, positiuum tamen aliquod efficere possit. Sed à sensu recedendum non est, licet intellectus id non capiat. Visibilium oculus, & sensus communis iudex est, non intellectus interior, qui nullos colores in iride esse, sed tantum apparere arbitrantur colorum naturam, non recte comprehendunt. Distinguitur enim color in realem & apparentem. Realis in gemmis semper est, etiam absente lumine, apparens ex reflectione luminis in gemmis nasci tur. Omisso apparente qui satis explicatus est & ad opticam pertinet, explicandum restat vnde reales colores in gemmis oriantur.

Diaphanum posse esse coloratum.

Duplex diaphanum.

Perfectum diaphanum.

Imperfectū diaphanum.

Color duplex realis & apparens.

Hac de re variæ sunt doctorum virorum sententiæ. Communis sententia est ab exhalationibus, vel spiritibus metallicis & mineralibus varios istos colores gemmis induci, propterea quod metallica & mineralia

Colorū materia.

colorum varia genera in ſe potentia habere videntur, quæ à mouente aliquo in actum deducuntur. Videmus ſiquidem ex plumbo, ſummam albedinem fieri, ſolo aceto, nigredinem ſummam, oleo, ex eadem vſtione flauus, miniatus, Hyacinthinus viridis & ruber elicitur: Quemadmodum ex vitriolo ruber, albus, viridis, niger, ceruleus & flauus. Ita vt nullum fere ſit minerale quod non innumeros colores in ſe potentia habeat, ac tandem proferat. Alii proximiorem cauſam coloris querunt, ac volunt ſalem armoniacum naturæ, qui maxima copia in mineralibus & metallis ac terra inuenitur, colores iſtos varios producere, ac non ſolum in illis, ſed in plantis eorumq; floribus ac omni animalis parte, præterea etiam in gemmis, & lapidibus, ac cæteris rebus omnibus colores gignere. Salem autem armeniacum naturæ vocant, ſal quoddam ſpirituale viuificum quod vino ſublimato iunctum illo prius aſcendit. Id ab illis putatur eſſe primum mouens in rei alicuius generationē, nec minus balſami inſtar conſeruans, variiſque coloribus quæuis ornans. Cauſa illius opinionis eſt. Quod in omnibus rebus inueniatur & ex iis elici poſſit. Deinde quod collectum & diſtillatum, omne genus colorū per ſe proferat, ac quod igneæ ſit naturæ & quaſi incorruptibile, minimoque calore in auras ſolutum exhalationis inſtar (quæ aptiſſima eſt ad quæuis tingenda) vitra variis coloribus tingat, vt tradit Ioſephus Quercetanus. Alii, colores ab elementorum varia commixtione, eorumque concoctione produci arbitrantur. Alii rurſus colores à primis qualitatibus in materiā deriuant. Alii ex varia cōmixtione albi & nigri quaſi extremis cæteros oriri aſſerunt, ſicuti ex luce (quam copioſam habet albus) & vmbra (quam refert niger) Iridis exemplo varii colores oriuntur. Ego D. Opt. Max. rebus omnibus certas figuras, aut formas extrinſecus quibus ab aliis diſcernerentur, certoſque colores quibus ornarentur dediſſe exiſtimo: ac propterea neque à primis vel ſecundis qualitatibus, neque ab elementorum certa mixtione, eorumque varia coctione, aut ex albi & nigri tanquam lucis, & vmbræ confuſione eos prodire, ſed potius ex proprio ſeminario ex quo figura ipſa extrinſeca oritur mihi perſuadeo. Eorum vero vehiculum eſſe puto, ſal illud armeniacum à Quercetano naturæ balſamum appellatum; Quod ſpiritui architectonico, qui ſtatuto tempore adiuuantibus primis qualitatibus colores in lucem producit, adhibetur. Qui ad primas & ſecundas qualitates ac elementorum aut colorum mixtiones confugiunt à plumis pauonis refelluntur. In his enim architecti & pictoris voluntas & delectus manifeſte deprehenditur. Vna enim plumula, quæ lunam illam orbicularem ſeu oculum in cauda cum multis aliis plumulis repræſentare debet permultos habet diuerſos & diſtinctos à radice ſua ad extremitatem vſque colores, & ita vt vicinæ eandem diſtinctionis rationem ſeruent, ac orbicularem illam inſignem figuram omnes ſimul efficiant. Quæ quæſo hic in tanta colorum variatione, & repetitione imaginari temperiei mutatio & variatio aut elementorum diuerſa commixtio poteſt? Nonne in tota plumula eadem elementorū comixtio? nonne eadem qualitatū temperies? Aut ſi non eadem, cur idem color qui in principio eſt, interiectis aliis diuerſiſſimis, iterum repetitur? nonne ad picturam abſoluendam & auis ornatum, à natura id quaſi

Colorū cauſa ſalis ſpecies.

Sal armoniacum naturæ.

Autoris opinio de gemmarum coloribus.

id quasi cum ratione, & intellectu constitutũ est. Qualitates agunt in materiam cæco modo, nullamq; figurã obseruant. Hic figura in colorib. obseruatur & terminus quousq; talis color esse debeat, non secus quam natura facere solet dum hominem fabricat, figuram enim certam in omnibus obseruat, & terminum quousque progredi debeat materiæ constituit. Hinc fit oculi vtriusque eandem esse in omnibus sui partibus figuram & magnitudinem, quam primis qualitatibus nemo qui sapit, sed semini eiusque facultatibus asscribet. Hoc præstant elementa & qualitates, quod illa materiam præbeant remotam, hæ eam moueant, vt ignis qui assando colores aliquos in lucem profert, vt rubrum in lateribus, cinereum in lignis, purpureum in ferro, flauum in plumbo, atque alios in rebus aliis: Sed eos tantum qui primum potentia in rebus fuerunt. Vt itaque ad gemmas & lapides redeam, color vel in ipsis & ex earum materia oritur propter seminarium coloris quod tale vel tale illis inest, vel aliunde in materiam aptam & præparatam inseritur. Lapides illi vel gemmæ, quæ peculiarem & propriam formam habent, vt Glossopetra, Asteria, Corallus, lapis Iudaicus, Oculus cati, & si qui sint alii, seminarium & principium coloris in materia ex qua formantur, vt plurimum habent. Qui nullam determinatam figuram habent, plerunque ab exhalatione tanquam remotiore, sed à spiritu minerali & sale armeniaco tanquam propinquiore causa tinguntur: eoq; modo vt ante explicaui. Nonnullis etiam lapidibus vel gemmis aqua adfert colorem, dum videlicet illa materiam à prædicto spiritu tinctam ad se traxit, vel in se recepit. Colores porro qui lapides & gemmas tingunt, omnis generis sunt, & inter se variis modis miscentur. Maxima eorum varietas in marmoribus spectatur. Præcipui & qui ex aliorum commixtione non oriuntur, sunt albus, niger, ceruleus, flauus, ruber & miniatus, qui ex plumbo vsto fit. Inter hos, albus & niger videntur quasi contrarii, vel potius oppositi, hic tenebris similis, alter luci. Reliqui omnes dicuntur medii, quia putantur à nonnullis ex priorum cõmixtione oriri: sed illi mirũ in modum decipiuntur. Quia nunquam cõmixtione nigri & albi aliquem prædictorũ efficies. Sed tantum cinereum, qui solus ex prædictorũ mixtione confici potest. Si plus albedinis adhibeatur clarus cinereus, si parũ, obscurus cinereus reddetur. Ex omnium, vel aliquorũ prædictorum varia cõmixtione omnis fere generis colores fieri possunt. Ex ceruleo & flauo fit viridis, ex rubro & ceruleo, violaceus, ex miniato & rubro, purpureus, ex albo & rubro, roseus. Ex albo & ceruleo lacteus: Ex miniato, flauo, rubro & albo heluus vel giluus: Ex flauo, & viridi melinus: Ex miniato, flauo, albo & rubro mellinus & cereus: Ex albo & mellino pallidus: ex miniato & flauo luteus; ex viridi, flauo & albo buxeus: Ex rubro, flauo & miniato croceus, ruffus, fuluus, impluuiatus, pullus & rauus, pro varia portione singulorũ colorum. Ex diuersa enim colorũ mixtione infiniti alii oriuntur, quos enarrare longum esset. Hoc notandum medios omnes posse esse diaphanos, & transparentes, Album & nigrum non posse. Proinde nullas gemmas perspicuas esse perfectè albas vel nigras; forte quia albedo non est color realis, sed tantum apparens, propter multitudinem superficierum ex quibus materia cui inhæret, constat: quæ multitudo superficierum, quia termi-

Colorum mixtiones.

Album & nigrum non est diaphanum.

nat plenarie visum, gemmæ diaphanitatem impedit, eamque opacam facit. *Albedinis materia diaphana.* Quod si albedinis materia continua & vnita esset non amplius alba, sed diaphana omnique colore priuata esset; vt nix ostendit quæ albissima si vniatur, & in aquam soluatur, diaphana redditur. Non potest itaq; aliqua gemma esse perfecte diaphana & alba: non nihil esse potest vt charta tenuissima & luco saphirus; quæ etsi alba sint, tamen aliquid diaphanitatis habere videntur. In huiusmodi, quantum accedit albedinis, tantum diaphanitati decedit, & econtra quantum diaphanitatis accedit, tantum albedini decedit. Nam vt calidum & frigidũ simul esse non possunt, ita nec diaphanitas & albedo. Quia tamē misceri calidum & frigidum possunt, ac ex illorum mixtione, temperatum quid, quod neq; calidũ neq; frigidũ dici possit, oritur. Ita si albedo iustetēperatur diaphano, neq; diaphanũ neq; album apparebit mixtũ, Sed semialbum, aut semidiaphanum. *Diaphana colore caret.* Quod autem realem habere colorem non videantur diaphana, sed tantum apparentem propter superficierum multitudinem, in quam lux incidit, manifestè ostendere videntur omnia diaphana, vt glacies, Crystallus, lapis specularis & vitrum; quæ colores nullos reales habent: nihilominus tamen in puluerem triti omnes albi apparent. Albus autem color necessario oritur. Quia omne diaphanum cum ipsius continuum soluitur visum terminare & apparentem non realem (quam à nulla re accepit) aliquem colorem assumere debet, Qui sane est albus. Si quis obiiciat rubinum, Saphirum, Smaragdum esse diaphanas gemmas non tamen illarum pulueres esse albos: Assero quantum diaphanitatis inest gemmis, tantum albedinis pulueri accedere, ac propterea rubini puluerem multum albedinis in se habere, neque tam rubrum esse quam ipse rubinus, propterea quod exigua rubedinis portio quæ ad tingendum diaphanam gemmam sufficit vix apparere in eius puluere possit, qui fere à materia diaphani totus albus est. Quod autem in diaphano exigua coloris portio gemmam tam coloratam reddat, hoc fit propter lucem, quæ colorem illustrat per totum gemmæ corpus, ac quodammodo radiis suis multiplicat. *Niger color diaphanum impedit.* Nigrum autem colorem diaphanum impedire, & propterea nullas nigras gemmmas diaphanas esse: fit, quia nigredo potius coloris priuatio quam color videtur. Tenebris enim simillima est; quæ in se visum absq; coloribus, & luce terminant. Deinde quia nigredo nullum colorem in se suscipere, nec lucem transmittere posse videatur, sed sistat quasi in conspicuam, vt vmbra & priuatio. Quod cum fit, ipsa terminat complete visum ac opacum corpus cui insidet, reddit. Albedo non solum terminat visum, vt lux, sed quasi reiicit, iterum ad suum principium, vt speculum ad alia. Vt albedo color non esse videtur, i- *Nigredo color propriè.* ta nigredo econtra absque luce color videtur, cum in tenebris semper visum terminet, & propterea proprie & actu color semper sit: neque diaphanus esse possit, dum visum sistit. Quinimo neque à luce, cui resistit & à quo nihil afficitur, penetrari potest. Deinde vt alii colores sine luce esse non possunt, ita hic absque eo esse potest, ac vt tenebræ de die in spelunca ab eo, qui in sole est videntur, ita hic color semper conspici potest. Nullus itaque color perfectius visum terminare potest quam nigredo, propterea & in sole & in tenebris,

maximè

maxime perspicua est, vt lux & albedo, quæ & in luce, & in semitenebris conspiciuntur. Dum nigra corpora non habent superficiem vtcunque leuem, quia lux retinetur, nigra apparent vt sunt. Si leuem habeant reiicitur lux ad vicina, à quibus corpus nigrum coloratur. Si leuissima est superficies, fit inde speculum.

De gemmarum & lapidum duritie & mollitie.

CAP. XVI.

DVrities vel mollities lapidum prouenit, partim à materia, partim à primis qualitatibus in eam agentibus. Si enim materia bene vnita sit, ac multum terræ habeat parumque salis, ac aqueæ & aereæ partes optimè à colore vel frigore elicitæ, vel expressæ fuerint; fiet lapis vel gemma dura, & quo magis diaphana ac transparens, eo durior. Quia perspicuitas signum est materiam optimè vnitam & compactam esse. Ob hanc causam Adamas omnium gemmarum est durissimus, materiam siquidem habet tam bene vnitam, vt perspicua sit: Deinde parum salis in eius compositionem venit, ita vt præcipua eius materia terrestris sit. Econtra Crystallus Bohemicus, Topasius, & Opalus omnium gemmarum mollissimæ, & Selenites illis mollior inter lapides est. Hæ etsi constent materia tam bene vnita & iuncta, vt diaphana sit, tamen tantum salis habent, vt duritiem magnam habere non possint. Terra itaque duritiei & sal mollitiei præcipua causa est in perspicuis & opacis. Sed mollitiei causa etiam esse potest aqua & aer, ac quiduis quod compagem, & vnionem impedit, ac ne partes materiæ sibi inuicem bene adhæreant, prohibet. Aer friabilem facit lapidem, aqua mollem, quia materiæ exsiccationem prohibet, sine qua non indurescit. Quia autem hæc vt elementa ad materiam lapidum constituendam concurrunt; propter variam illorum commixtionem, tam varii gradus duritiei vel mollicici in gemmis & lapidibus sunt. Adiuuans causa duritiei est interdum calor, interdum frigus. Calor dum exsiccat extrahendo humidum, frigus vero dum cogendo exprimit. Sed hæ qualitates absque materia apta, vt dixi, nihil possunt. Quia si materia terrestris multum salis habuerit, calidum extrahendo vel frigus cogendo non duram, sed mollem gemmam efficiet. Errant propterea summopere qui aquam putant duritiei esse causam, cum contrarium verum sit. Sed illos perspicuitas decipit, quam ab aqua gemmas habere putarunt. Si aqua duritiem præstaret, glacies durissima esset. Sed hac nihil mollius, nec mirum, cum nihil quam aqua sit. Est itaque Adamas omnium gemmarum durissimus, post hunc Topasius orientalis seu veterum Chrysolithus, deinde Saphirus, Granatus, & Hyacinthus. Inter lapides omnium durissimus Smiris, qui vitrum secat, ab hoc Iaspis, Achates, & Basaltes. Inter gemmas Opalus videtur omnium mollissimus, vt inter lapides Silenites. Durities in gemmis vel lapidibus in

Adamas cur aliis sit durior.

Mollitiei causa alia.

Aqua nō est duritiei causa.

Durities quid faciat in gemmis.

Durities quid faciat in gemmis. causa est, quod polituram artificialem optimè recipiant & politi splendeant; vt marmorum & Iaspidum genera omnia, quæ quia dura, vbi polita fuerint leuorem & splendorem egregium habent, quo plurimum commendantur. Mollities interdum polituram admittit, interdum nō solet admittere, dum in diaphana beneq; vnita materia est: nequaquam cum in friabili ac malè vnita. Ob hanc causam selenites & margaritæ polituram non recipiunt, illæ quia friabilis, hæ quia squammis, & proinde malè vnitæ sunt. Opalus mollissimus admittit, quia diaphanus, ac satis bene vnitus est. Id præterea durities præstat, quod quo durior gemma, eo melius igni resistat, ac ab eo minus patiatur, adamantis exemplo qui propter duritiem ab igne vix aliquid pati potest, vt propterea in symbolis permulti principes, dum constantiam significare volunt eo vtantur. Quemadmodum in tertio tomo symbolorum à me explicatorum obseruare licet. Vt duræ gemmæ igni resistunt, ita è contra molles ab igne superantur, crystalli & opali exemplo, qui non difficulter ab igne in calcem rediguntur. Quæ autem gemmæ duræ quæ molles sint, in singulis capitibus explicabitur. Sub mollitie hic etiam comprehendimus friabilitatem & raritatem, quia ab eisdem causis fiunt à qua mollities, nihil enim aliud est friabile, quam continuum quod facile discretum fieri potest, & rarum, quod partes non bene vnitas, sed discretas habet, vt porosa omnia quæ aerem in se continent, pumicis exemplo. Sub duritie etiam densitatem contineri volo, quia ab eadem causa fit à qua durities; Cum nihil aliud sit densum, quam illud quod bene compactam & vnitam habet materiam.

Raritas. *Friabilitas.* *Densitas.*

De gemmarum & lapidum pondere seu grauitate. CAP. XVII.

GRauitas quæ nihil aliud est quam qualitas quædam materiæ insidens, qua mouere se ad centrum terræ conatur, lapidibus omnib. inest propter materiam terrestrem & aqueam ex quibus constant. Illa enim insita quadam proprietate deorsum mouetur ac quietem ni impediatur, in centro terræ quærit, vbi & nusquam alibi, absque vllo sustentaculo quiescere potest. Quod autem aliquæ gemmæ vel lapides aliis grauiores sint: id propter materiæ terrestris & aqueæ vel cōpositionem vel substantiam contingit. Si enim materia bene vnita ac coarctata fuerit, grauior erit lapis aut gemma, quàm si porosa fuerit multumque aeris aut aquæ in se habeat. Ob id diaphanæ opacis grauiores sunt, si ex eadem materia ac eiusdem magnitudinis fuerint. Nam materia ipsa plurimum ad gemmæ grauitatem facit. Quæ enim multum ignis, aquæ aut aeris in se continet, non tantam grauitatem habere potest, quam quæ è maiori portione terrestris materiæ conflata est. Deinde inter terrestres materias illæ, quæ multo sale abundant, leuiores sunt multo iis, quæ parum habent. Præterea quæ mercurii substantiam continent aut ab exhalatione metallica genitæ sunt, grauiores sunt cæteris, quod metalla reliqua terrestria pondere superent, vt manifestè ostendunt gemmæ factitiæ, quæ quia ex metallis conflantur, naturalibus gemmis sunt grauiores.

Denen-

De nonnullis aliis gemmarum & lapidum accidentibus.

CAP. XVIII.

PRæter iam dicta gemmarum & lapidum accidentia ſunt & alia quædam, Quod videlicet aliqui igni reſiſtant, & in eo nihil patiantur, vt adamas. Alii ab igne in calcem, alii in cineres redigantur aliave ratione mutentur. Sunt præterea qui ab aere indurantur, vel ab eo corrumpuntur, item qui colores in igne amittunt, & qui non, vt granatus Bohemicus. Qui igni reſiſtunt, vt adamas, granatus Bohemicus, ſaphirus, ac alii nonnulli, illi parum ſalis in ſua habent materia, ac eam bene compoſitam. Qui in calcem vel cineres igne abeunt, multum ſalis habent. Qui ab aere indurantur, aquam aut exhalationem continent, quæ dum paulatim expirant lapides exciccantur & indureſcunt. Qui ab aere corrumpuntur, multum aeris vel ignis receperunt, quæ dum vi calidi ambientis extrahuntur, partes remanentes vinculo deſtitutæ facile, ſi humidæ actu vel poteſtate fuerint corrumpuntur. Cur autem granatus Bohemicus colorem in igne ſeruet, reliqui autem fere omnes nequaquam, id quia difficile coniectu eſt, aliis expiſcandum relinquo. Exiſtimo enim tam difficulter huius rationem dari poſſe, quam cur Sol luceat, & terra grauis ſit. Plurima ſanè ſenſibus obuia à forma ſubſtantiali rei manant, quorum tamen cur aut quomodo ſint ratio non magis intelligi quam ipſa rei eſſentia poteſt.

Igni cur reſiſtant.

Cur in calcẽ abeant.

Cur ab aere indurentur.

Cur facile corrumpantur.

Granatus Bohemicus colorem in igne ſeruat.

De diſcernendis veris gemmis à factitiis.

CAP. XIX.

HActenus varia de lapidibus & gemmis accidentia explicata ſunt, quæ ſcitu non ſolum iucunda, ſed maxime vtilia ſunt, quod veræ gemmæ à falſis non niſi accidentibus, iiſque quæ ſub ſenſum cadunt, diſtinguantur. Imo adhuc ſatis ægrè ac difficulter propter gemmariorum induſtriam artificium & fraudem. Sæpe enim gemmæ exigui valoris, poſitione ſeu collocatione maiores videntur, quàm ſint; Sæpe etiam extraneo colore illis ſuppoſito, colorantur & interdum additione vitri vel ignobilioris gemmæ maſſa maior duplo quàm ſit, illis datur. Hæc ſi colorata in vtriuſque coniunctione, maſtice & colore fuerit, veram gemmam tota maſſa refert, nec agnoſci fraus à perito gemmario ſemper, niſi è ciſti eximatur, poteſt. Solent Gemmarii, vt explorent num gemma ſit duplicata, ac intermedio quodam colore tincta, eam vngui pollicis ſupraponere ac inter pollicem & planitiem gemmæ viſum dirigere. Nam ſi ſuperior pars candida fuerit, candida apparet, nec color adiectus ac ſub lateribus ciſti latens, ſe videndum præbet. Sed id etſi in nonnullis deprehendi poſſit, tamen in omnibus non poteſt. Multi enim angulorum multiplici ſectione, ita aptare gemmam norunt, vt propter angulorum

Quomodo falſæ & duplatæ gemmæ noſcantur.

Fraus. reflectionem, color ex omni gemmæ angulo spectetur. Ingeniosior fraus eorum est, qui gemmam excauant per exiguum foramen, ac eandem transparente colore, qui per totum gemmæ corpus diffunditur coloratiorem, aut aliam quàm sit, ementiuntur. Ita Crystallus, Rubini, Saphiri, vel Smaragdi *Alia fraus.* imaginem referre potest. Sed nobilior fraus est cum gemma in aqua colorata maceratur, vel in igne aut alio modo ita tingitur, vt color corpus gemmæ subintret. Hæ fraudes nulla ratione prudentiùs & exactius deprehenduntur, quam si gemma de qua dubitatur, cisti eximatur, ac oculorum iudicio nuda *Gemmæ falsæ fiunt trib. modis.* committatur. Tres alii modi supersunt, quibus factitiæ gemmæ, pro veris substituuntur. Primus cum vitra duo, interposito colore vel vitro colorato sibi inuicem agglutinantur. Secundus modus cum ex vnico vitri colorati frustulo ignis beneficio gemmæ veræ effigies conflatur. Tertius cum ex metallis & exhalationibus, aliisque aquis igne gemma effingitur. Primus modus fictitiarum gemmarum vulgaris est & nullius fructus, quod cito splendor earum omnis intereat, & facillimè fucus à mediocriter perito deprehendatur. Quia enim ex vitris tantum conflatæ sunt, pelliculam in superficie habere videntur, quasi quis oleo illas inunxisset. Pellicula, quæ linteo non facile deleri potest, propter mollitiem vitri, quod ab aere & cinerum acrimonia è quo conflatur paulatim exeditur, inducitur. Idque vitris omnibus accidit, veris gemmis nequaquam. Nam etsi quidem pellicula, vel tela illorum superficiei adhæreat aliquando, ea tamen facile linteolo abstergitur. Ita vt propterea lixiuio, aut cineribus, aliove abstersiuo opus non sit. Secundus modus gemmas veras quam proximè imitatur, præsertim si vitrum nobilius sit vnde componantur. Nobile voco quod ex Crystallo, Topasio, vel Silicibus & plumbo absque cineribus conflatur. Id enim durius est vulgari vitro & Crystalli instar splendet. Huic si addantur metalla, vel colores è metallis facti, qui necessarii ad gemmæ colorem requiruntur, ac materia igni committatur; fit gemma factitia satis elegans, & quæ vix à vera distingui possit, si artifex peritus fuerit; aliàs plerunque bullas aut atomos in corporis meditullio habere videntur; qua nota veræ carent. Bullæ istæ ab igne non æqualiter in materiam, *Factitiæ gemmæ limam non ferunt.* aut nimis vehementer agente, proueniunt. Quæ bullis carent non nisi lima à nobilioribus gemmis distinguuntur, factitiæ enim omnes lima abraduntur; Veræ limam respuunt, excepto Topasio Bohemico & Smaragdo, aliisque nonnullis, quæ ob hanc causam etiamsi veræ sint, nunquam adulterii suspicione *Factitiæ gemmæ graues.* carent. Sed vitium accusat pondus: Veræ enim leuiores multo sunt factitiis (licet aliqui falsò contrarium scribant.) Hacque sola nota optimè ab illis di*Splendens veræ gemmæ.*stinguuntur. Grauitas factitiarum à plumbo & metallis prouenit. Splendor etiam quidam viuax ex reflectione superficierum inest veris omnibus, nequaquam factitiis, quæ si diutius inspectentur, mortuæ videntur nec oculos pascunt vt illæ. Tertius modus à Raimundo Lullio docetur, quo pollicetur se veras gemmas naturalibus similes essentia & facultatibus omnibus producere. Sed Chymici quorum princeps ille fuit, temerariè maiora promittere solent

ſent quam præſtare poſſint; tum vt ſibi fidem faciant, & authoritatem pariant, tum vt ſpecie boni decipientes, diteſcant. Conſtruit ille ex mineralibus aquas lapidificas, eaſque cereis formis imponit; deinde eas mergit in aquam induratiuam, ita putat indurari in gemmas. Sed iſte modus etſi à multis valde celebretur, mihi ignotus eſt, nec quicquam veriſimile habere videtur, quia neque locus neque materia obſeruatur, qua natura dum gemmas gignit, vtitur. Artificem tamen iunctis materiis aptis, ac adiuuante natura tanquam agente veris ſimiles, ſed non eiſdem facultatibus præditas efficere poſſe gemmas non dubito. Noui enim amicum qui caſu ex ferri ſcobe, certa in aqua macerata, adamantibus ſimiles lapillos produxerit. Poſſet quartus modus addi dum videlicet artificio ſingulari ex paruis gemmis vna concinnatur. Sunt qui iactent ſe ex paruis granatis magnum efficere poſſe. Sed id artificium mihi ignotum eſt. Credo gemmas paruas ſolui, ac ex iis iterum quiddam gemmæ ſimile effici poſſe. Verum id habere facultates gemmæ & illius ſpeciei eſſe, cuius erant partes vnde conflatum eſt, vix arbitror; quia gemma nulla ſolui, niſi ipſius forma ſubſtantialis pereat, poteſt. forma ſemel ablata non reſtituitur maſſæ & materiæ quia illa aliam ſumpſit, dum prior periret; Nec redit materia ad priorem formam. Quia à priuatione ad habitum non datur regreſſus, ſecundum Philoſophorum omnium ſententiam. Qui formam in diſſolutione ſeruare poſſet, is etiam ex pluribus vnam conflaret.

Quomodo Gemmæ factitiæ fiant CAP. XX.

PRiori capite modos nonnullos recenſui, quibus gemmæ imitari poſſint: hoc capite obiter quo pacto id fiat, vt facilius falſæ à veris diſtingui poſſint, oſtendendum ſupereſt. Maiores quam ſint viſui ſe offerunt gemmæ, dum multis ſuperficiebus inferior pars, id eſt ea quæ ciſti includitur, celatur. Multiplici enim ſuperficierum reflexione, magnitudinis ſpecies quædam ſpectanti promittitur. Dum etiam inter inferiorem ſuperficiem & ſuppoſitam bracteam aer intermedius, eſt corpore vacuus, gemmæ maiores quam ſint apparent. Quia aer corporis vices ſubit ac tanto craſſiores gemmas, quanto ipſe eſt videri facit. Si loco aeris vitrum ſuppoſitum ſit aut Cryſtallus, & abſque glutino vel colore intermedio; multo maior gemma quam ſit videtur. Si color additur in coniunctione cum maſtichis lachryma, aut vitrum coloratum ſit colore gemmæ; non ſolum maior, ſed coloratior apparet, atq; hic modus frequens & vſitatus eſt. Coloratiores etiam gemmæ redduntur, dum illorum inferior ſuperficies colore perſpicuo illinitur, ac deinde bractea ſplendens ſupponitur. Fit autem color perſpicuus adiiciendo maſtichen igne depuratam. Depuratur, ſi granum maſtiches cuſpidi ferreo adhærens igni adhibeatur vt fluere incipiat, & excrementa opaca digitorum preſſu à parte perſpicua ſecludantur & abiiciantur. Colores qui adduntur varii ſunt, & tales quos gemma deſiderat. In ſingulis capitibus veros colores qui ſingulis gemmis competant docebo. Nam hic tantum in genere fuci gemmarum oſtenduntur.

Coloratio gemmarum.

Dixi nobilissimum fucum esse cum crystallus aut pseudoadamas aliave gemma colore vacans & diaphana in aqua aliqua colorata maceratur; vel in igne aliove modo ita tingitur vt corpus gemmæ intrinsecus colorem perspicuum suscipiat. Aqua gemmas penetrans ex terebinthina & aqua vitæ conficitur, huicque color additur ex metallis extractus ac in aqua vrinæ stillaticia dissolutus, ac per alembicum elicitus. In hanc aquam tepidam Crystalus tepidus immittitur & maceratur aliquot horis, donec tincturã in se recipiat. Recipit autem facile, quia mollior redditur lapis. Ad rubeum colorẽ inducendum croco martis, ad viridẽ ærugine, ad ceruleum luna, sale armoniaco, & aqua forti, ad Cyaneum erugine & lapide lazuli opus est. Verum quia vt dixi mollescunt gemmæ, possunt pristinæ duritiei restitui, hac ratione.

Pura gemma redduntur.

Cystis fit ex pasta siliginea huic intruditur crocus martis. Deinde gemma vna aut plures chartæ includuntur ac croco imponuntur, ita vt croco charta vndiq; tecta sit. Postmodum occluditur pasta, ac fornaci cum panibus cõmittitur, ac post panem exemptum remanens adhuc per horas sex in furno, recuperant gemmę pristinam aut maiorẽ duritiem quam prius habuerãt.

Crystalli tinctura.

In igne tinguntur crystalli integri, Baptista à Porta authore, hoc modo. Sumuntur stibii partes senæ, auripigmenti quaternæ arsenici crystallini ternæ, sulphures pares, tutiæ binæ, omnia seorsim teruntur & tenui cribello discernutur, ac ollæ induntur. Crystalli frustula vel æneis pilis suspensa, vel pulueribus demersa igni opponuntur, vt quaternis vel quinis horis excandescant, sed sine follium flatu, ne in partes dissiliant vel liquescant. Argumentum legitimæ colorationis est, si exemptum frustum flagrantissimi & fulgentissimi sit coloris. sin minus igni denuo tradendum ac post aliquam moram eodem modo tollendum. Diligens autem cura adhibenda ne dum ex igne tolluntur, refrigerentur extẽplo. Nam friantur & in plures partes dissiliũt. Si hiacinthi color placuerit cito ab igne toluntur, si satura purpura desideratur diutius in igne relinquitur: Hactenus porta. Gemmæ coloratæ vt saphirus, Topasius, Amathistus & granatus, si illorũ color auferatur adamantem effingunt. Solet in eum scopum præcipuè saphirus eligi, qui vel ferri scobe, vel creta obrutus, ignitur donec artificem voti compotem faciat, vt suo loco docebo.

Rubino saphirum facere.

Ignis beneficio etiam, à Porta docente, altera tantum gemmæ pars, colore suo priuari potest: ita vt gemma ex parte adamas & ex parte saphirus videatur. Eodem modo rubinus vna parte adamantis speciem reddit. Ait ille partem quam proprium colorem seruare volumus, creta oblinendam esse. Sic alteram quæ igni exposita est ac flammæ radios nuda suscipit colorem amittere ac adamantem ostendere. Gemmæ factitiæ veris satis similis ex crystallo, Topasio, Silicibus, aliisque mollioribus gemmis vel ex nobiliori vitro, metallicisve corporibus, aut ex illorum comixtione fiunt.

Pasta ad gẽmas factitias Alexii.

Alexius Pedemontanus sequentem pastam ad factitias gemmas describit. Recipit plumbi à figulis calcinati vncias tres, ac tantum aquæ supra fundit vt vno aut duobus digitis emineat, eamque agitat digito, vt plumbum ima petat. Postmodum effundit aquam & seruat ad vas vitriandum, ne materia vasi adhæreat. Deinde recipit tres vncias minii sicci, immiscet plumbo, adiicit vnciam vnam crystalli aut calcedonii calcinati, ac scrupula duo aut tria ad summum lamel-

lamellarum tenũiſſimarũ cupri. His bene mixtis & contuſis imponit ea ollæ argillaceę bene plumbatæ & humectatæ aqua dicta, ac eã bene obſeratam cõmittit furno vitriario aut ventis per diem, & ita habetur optima paſta. Ad ſmaragdos effingẽdos accipit ſal alcali quod diſſoluit aqua, filtrat, ac exiccari ſinit, idq; opus tertio repetit. Poſtea in pollinem redigit, quemadmodũ etiam Cryſtallũ. Deinde accipit vncias duas & ſemis Cryſtalli, Salis alcali vncias duas, Eruginis aceto marcerati & colati vnciam vnam, miſcet ac vaſculo plumbato imponit, ac luto, ne quid expiret, optime munit, ac per triduum exiccari ſinit aut diutius, tandemq; per diem figuli furno committit. Si rubinũ cupit cinnabarim loco ęruginis, ſi Saphirũ lapidem lazuli, ſi hiacinthum corallium adiicit. Calcinat autem Alexius Cryſtallũ vel calcedoniũ hoc modo. Tartari calcinati vncia vna in aqua clara diſſoluitur & colatur. Cryſtallus vero vel calcedonius ignitur in cochleari ferreo, ac in aqua prædicta extinguitur, idq; opus ſepties repetitur, ita optime calcinatus, in puluerẽ teritur ac mixturæ ſeu paſtæ adiicitur. Si ſmaragdus optatur, in mortario æneo, ſi rubinus in ferreo tundendus eſt. Sed quia gẽmæ factitiæ molliores Cryſtallo propter additiones alterius materiæ redduntur; docet Alexius aquam cuius beneficio indureſcunt. Iubet itaque capere magnetis fruſtula ac calcinare, vt de Cryſtallo dictum eſt, ac deinde in puluerem teri, in loco humido poni, vt in aquã ſoluantur. Aquam iſtã nutriri vult vitriolo Romano vel pannonico crudo pultis inſtar. Deinde ex ea præcipit per retortã extillari aquã, vt ea humectetur farina hordei & fiat paſta dura in quã imponantur fomati lapides. Nam ſi ea dum panis coquitur, in furno relinquatur, ac cum pane eximatur, ait ille duritiem maximã gemmas acquirere. Vidi apud Gallũ quendam factitias gemmas perquam elegantes & naturalibus quam ſimillimas. Is ſe non alio quam prædicto modo eas cõfeciſſe mihi aſſerebat. Opus dictũ neque ſumptuoſum neq; magni laboris videtur, à me tamen hactenus nondum expertũ eſt.

Paſta ad gemmas factitias nobilior eſt quæ ex Cryſtallis, ſilicibus aut Topaſio Bohemico fit. Nam ſi vitrum additur aut plumbũ, grauiores & molliores fiunt. Calcinantur autẽ ſilices & Topaſius vt Cryſtallus. Deinde color qui deſideratur additur. Minium & viride æris ſmaragdi colorem præbent, Ceruſſa & crocus martis Hiacinthi, minium & ceruſſa Chryſoliti, zaphara vel lapis laſuli, item ſal armoniacum & argentũ ſaphiri colorem exhibent. Aurũ rubini colorẽ à nonnullis cryſtallo tribuere aſſeritur. Stannum adamantis aquas oſtendere dicitur. Harum rerũ curioſi ex variis metallorum mixtionib. varios colores, in opere ipſo deprehendent. Paſta ad gemmas ignobilior eſt ſi vitrũ addatur cryſtallis vel ſilicib. Hæc à Bapt. à Porta ſtudioſè deſcribitur in libello de magia natur. vbi varii modi quo pacto factitiæ gemmæ cõcinnari poſſint, docentur, ad quem lectorem remitto. Quæ hic à me deſiderari videntur in ſingulis gemmarũ capitibus tractantur, vbi gemmarũ fuci aut imitationes oſtenduntur. Hic nihil aliud reſtare videtur quam vt ſi quis fingere gẽmas velit, doceatur paſtã igne æquali regere ne inæquali bullæ vel atomi fucum prodant: Deinde paſtæ materiam exactæ mundare & à ſordibus eluere poteſt calcinationem, ne vitia fucatæ gemmæ habeãt oportet. Quæ ſanè diligens artifex abſq; alia admonitione ſi ſedulus fuerit, facile ſeruabit. *Paſta alia.*

Quo pacto factitii lapides fiant & saxa ingentia pro columnis vel obeliscis. CAP. XXI.

NOn solum gemmæ factitiæ fiunt, sed saxa & marmora ex materia præciosiori conflantur, nempe ex gypso, calce, sale, sanguine bouino, puluere lapidum & frustulis marmorum vel iaspidum, quæ omnia aceto, vino, cereuisia, vel lacte aut eius sero excipiuntur, & in pultem rediguntur, vt in mensas vel columnas fundi possint. Prius tamen adduntur pulti colores varii, qui virgula agitantur hinc inde, vt marmor fictitium venas omnis coloris veri instar habeat, vbi id exsiccatum fuerit, vel smegmate vel oleo, polituram recipit optimam. Ad saxa vilior materia sufficit, nempe cereuisia, gluten, sal, calx, & lapidum puluis seu arena. Acetum quia acre partes lapidum tenuiores, densiores & firmiores efficit. Modum hic non describo exactius quod ab ingeniosis tantum & qui naturæ arcana perscrutantur, nequaquam ab ineptis & qui inanem physices cognitionem habent, hæc intelligi nolim. Ex prædictis ad pauimenta cellarum ne aqua impleantur & ædificiorum perpetuitatem, strata sternuntur. Ad aquas prohibendas ex calce lapide calcario crudo, aut coctis lateribus cum cereuisia acida fit puls durior, qua oblinitur cellæ stratum, eiusque parietes: deinde vbi fere exaruerit puls, inungitur oleo lini, quod igne exsiccatũ, prohibet ne aqua per maltham erumpat; Ad pauimenta ædificiorum oleo opus non est. Ad statuas pario marmori simile factitium fit, si albi silices in puluerem redacti, calci viuæ addantur ac glutinis aqua misceantur. Idem ad Epitaphia imitari licet, creta & aqua glutinis, sed duritiem nullam habet, ob quam causam pictoribus vtile est, qui vbi id exaruerit, cultro in quamlibet formam redigere possunt. Si quis ichthiocollam pro glutine adhibere operi velit, præstantius opus & durius efficiet, sed maiori labore id in formam rediget.

Statuæ egregiæ.
Epitaphia.

De bracteis seu foliolis quæ gemmis supponuntur. CAP. XXII.

GEmmæ quæ diaphanæ sunt annulis aut cisti inclusæ splendere non possunt, nisi sub se quiddam quod lucem repercutiat speculi instar habeant. Ad hunc finẽ bracteæ seu foliola metallica inuenta sunt, quæ nõ solum id præstant, sed etiam colorem gemmarum adaugent. Nam variis coloribus ad libitum tinguntur, vt hoc modo gemmæ quæ prius mortuæ & diluti coloris erant, viuaciores & coloratiores videantur. Bracteæ ex ære solo, vel ære, auro & argento, vt chartæ tenuissimæ instar sint, percutiuntur. Deinde poliuntur creta tenuissima vel argilla, quæ Tripoli adfertur, & Smiri lapide leuigato tamdiu, donec vestigia lapidis in bracteis nõ appareant. Bracteis præparatis furnus cõstruitur duplex, supernus & infernus: In vtriusq; parte suprema foramẽ est. Inferiori furno carbones accensi ac ab omni fœtida exhalatione prius exusti, induntur, ac bracteæ superiori orificio supraponũtur, aut filis in eo suspenduntur, vt fumũ suscipiant, qui hi cinthi colore eas absque alia additione tingit. Si alii colores desiderantur plumis auium id efficitur. Nam virides viridi, cerulei ceruleo, rubri rubro, & flaui flauo colore bracteam si in furno exurantur tingunt. Saphiri color plumis anserũ ceruleis, smaragdi buxi foliis, rubini floccis panni coccinei habetur. Hæc omnia exactius describit I. Bapt. à Porta, lib. VI. Mag. nat.

De

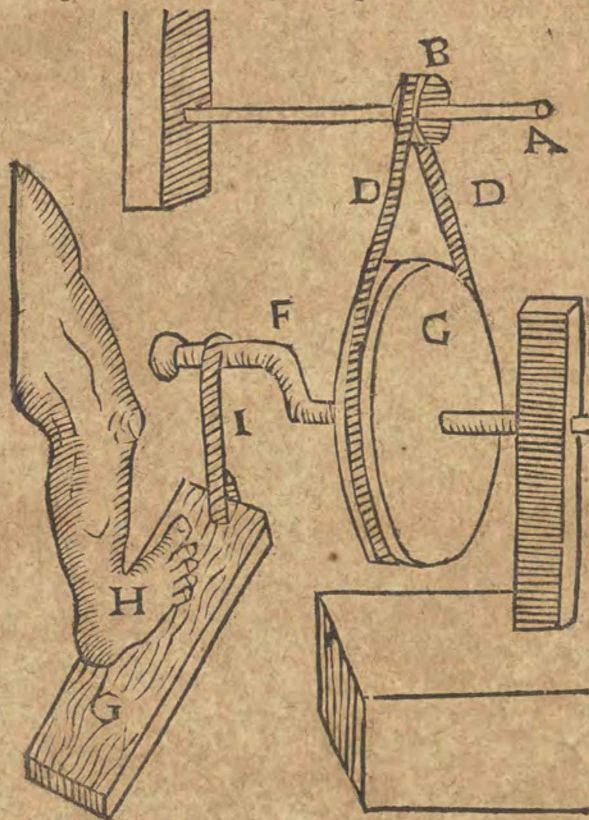
De gemmarum & lapidum scalptura. CAP. XXIII.

SCalpturam voco rudem gemmæ vel lapidis ante polituram præparationem, qua in formam optatam sibi conuenientem, vt aspectui gratus sit, redigitur. Si ignobilior fuerit lapis, vt Iaspis, Achates, aut marmor, aut multum superflui habeat, vt gemmæ sæpe habent: prius cote aquatica & versatili, in formam redigitur rudiorem. Deinde Smiri lapidis puluere crassiore, ad exactiorem formam, supra orbem stanneum elaboratur, ac postmodum terra tripolitana politur vt splendeat. Solus Adamas propter summam duritiem proprio tantum puluere teritur & formatur. Qui aliis gemmis figuras insculpunt, aut eas excauant, illi etiam adamantis puluere vtuntur, si citius opus absoluere velint, ac terendo id perficiunt: in quem scopum orbiculus ferreus versatilis, iugi & celerrima rotatione puluerem Adamantis sculpendæ gemmæ affricans, eam paulatim excauat. Ferro siquidem vel chalibe solo, quantumuis duro, gemmæ excauari absque fracturæ periculo, & vt oportet, non possunt: Marmora & saxa possunt. Qui molliores gemmas excauare debent, aut non festinant, vt cito opus absoluant, smiri puluere vtuntur adamantis vice; Hoc enim post adamantem nullus durior & illi operi aptior, viliorque reperitur. Molliores lapides etiam sculpi vel excauari possunt aquis stigiis, sed non vt lubet, quod aqua metam non seruet, sed eadem profunditate lapidem exedat. Hic excauandi lapidem modus literis effingendis aliisq; musaicis operibus, quæ æqualem excauationẽ tantum postulant vtilis est. Peragitur opus hac ratione; Lapis cera vel seuo tenui obtegitur, deinde cera à locis quæ excauari debent, aufertur penicillo ferreo, postmodũ aqua stigia superinfunditur ceræ, ac relinquitur per diem. Ita exeditur lapidis pars à qua cera ablata est, reliqua cera obtecta integra remanet. Alii aceto forti cui erugo & sal imposita sunt idẽ efficere conantur. Non dubito quin variis mediis eundem scopum attingere liceat. *Literas lapidibus inscribere.*

De instrumentis quibus sculpi & celari possint lapides. CAP. XXIV.

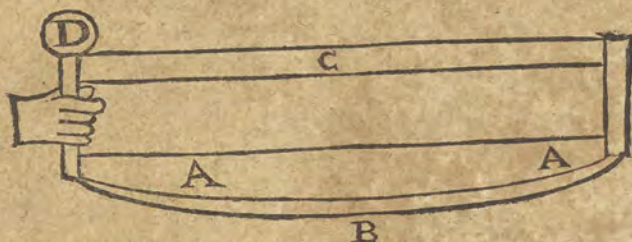
VT lapidibus aut gemmis figuræ insculpantur plerunq;, vt in priori cap. admonui, solent Gemmarii rota vti, cuius diameter vt plurimum & ad minus duos pedes habet. Huius periferiæ supraponitur funis, qui supra alterius rotulæ circumferentiam ducitur. Hæc rotula vix duorum digitorũ habet diametrum. Iu huius centro acus ferrea constituitur, cuius extremũ acutum, rotundum aut planum, (prout opus desiderat) puluere adamantis oleo mixti humectatur & gemmæ celandæ, vel scalpendæ adhibetur. Istius instrumenti ratio talis est, vt circumeunte maiori rota semel fortassis, duodecies circumeat minor, & millies acus vnius circiter minuti spacio. Nam pedib. maiorem rotam mouere, quater quinquies vnius minuti spacio solent Gemmarii. Si quater mouetur, cuspis acus ducenties quadragies millies vna hora mouebitur. Qua continua & multiplici excauatione, si adamas aliquot dierum spacio excauetur, nemo propterea mirari debet, nam lapides satis duri ab aquæ guttis tandem excauantur, vt inquit Poeta, *Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.*

A Cuſpis ſeu acumen, cui adhibetur puluis adamantis oleo inunctus, ad celandas gemmas.
B Rota duos digitos lata quæ continet cuſpidem vel acum ferream.
D Funis qui mouet rotam B.
C Rota maior. F Manubrium. I Funis.
G Aſſer cui alligatur funis. H pes eſt operarii aut ſculptoris qui premens aſſerem, vt terram attingat, circumagit manubrium F, ac ea ratione mouet rotam magnam G, quæ mouet beneficio funis paruam rotam & acum ferream.

Ad ſecandos lapides & gēmas maiores, ſerra ex ære quæ nullos dētes habeat vtuntur gemmarii. Serra craſſitiē pupillæ oculi non ſuperat. Hac n. duriſſimos lapides vt iaſpides & marmora ſecant, adhibentq; aquam & ſmiri lapidis puluerem. Puluis æri adhærens lapidem fricat, & propter aquæ motum idem puluis non perpetuo æri adhæret, ſed ſingulis momentis nouus ab aqua ſerræ, ſuppeditatur. Vbi vero puluis à gemmæ duritie in tenuiſſimū pollinem redactus (antea enim groſſo modo tantū contuſus fuit) nullā amplius aſperitatē vt in gemmā agere poſſit, habere animaduertitur: nouus vel recens ſubſtituitur; Ita paulatim.

tim gemmæ durities ſuperatur ac ligni inſtar ſecatur. Aqua adhibetur non ſolum vt puluerem vehat & agitet, ſed vt prohibeat ne æs incaleſcat & molleſcat. A Lamina ærea. B craſſities laminæ ſecans lapides gemmaſq;. C lignum. D manubrium quo regitur ſerra.

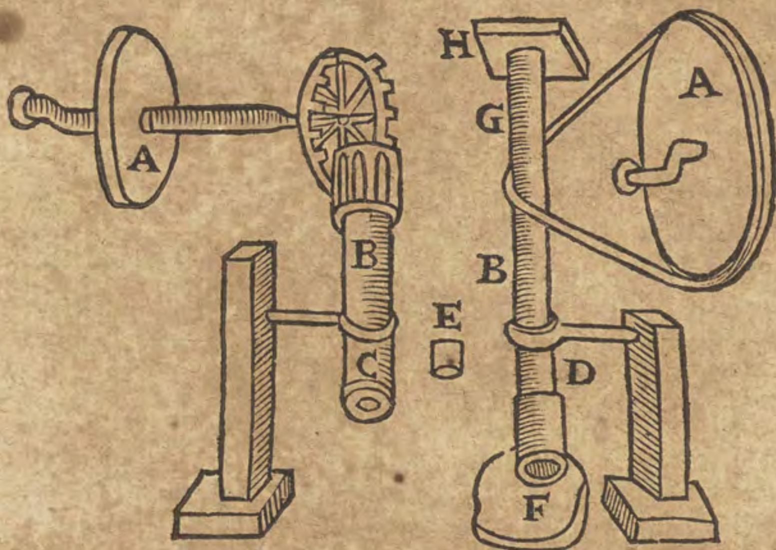
Ad lapides perforandos aliud inſtrumentũ commodiſſimum eſt. Fiat fruſtũ chalibis vnius pedis longitudine rotundum pro amplitudine foraminis. Deinde in extremitate ſeu plana ipſius baſi ſectiones fiant lineis tranſuerſalib. ſatis profundæ, atq, hoc modo vt baſis dentata videatur. Duritie deinde chalibi conciliata malleo adigatur, continuo planities dentata in marmor, ſed adhibita aqua & ſmiri puluere, ita breui tempore per ſatis craſſum marmor foramen fiet. Sed puluis ſubinde, affuſa alia aqua ſæpe mutandus, quia facile ſcabritiem amittit, qua amiſſa non amplius agit in marmor.

A Fruſtum chalibis. B planities dentata.

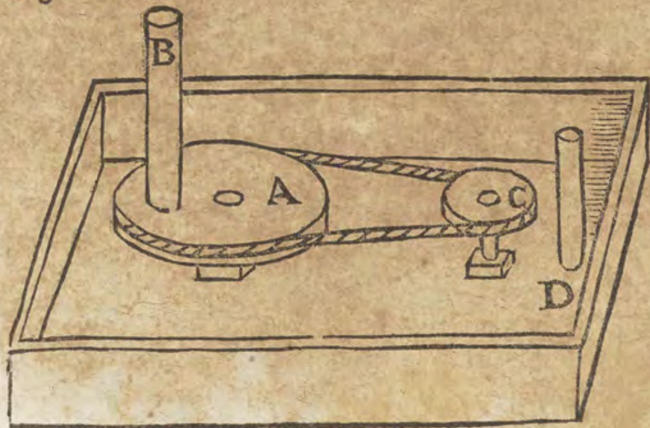

Ad gemmas excauandas, vt partes ablatæ vſui eſſe poſſint, & ne tantum temporis & ſmiri lapidis, quantum opus eſt vt in ſcyphi formam excauentur, cõſumatur: commodiſſimum & ingenioſiſſimũ inſtrumentum inuentum eſt. Rota maior A mouet baculũ rotundum B cuius inferiori parti C adhibetur circulus magnus D vel paruus E prout lapis excauandus requirit. Hic circulus ex lamina ærea ad ſummum pupillæ oculi craſſitie, in orbem concinnatur. Lapis F ſupponitur circulo, ita vt baculus erectus ſtare ſupra lapidẽ videatur. Superiori parti baculi G pondus imponitur H vt fortius premat lapidem. Deinde lapidi ſmiris puluis & aqua adhibetur. Sic verſa rota maiori, vertitur baculus & cum eo circulus æneus illi affixus, qui beneficio aquæ & ſmiris puluere lapidẽ pro craſſitie circuli ænei, excauat. Pars vero illa quæ à circulo non attingitur, & in medio circuli intacta eſt, integra manet, & ad alias formas ſuſcipiẽdas idonea eſt. Dum inferior eximendæ particulæ pars ſeparari à lapide debet, cautela opus eſt alioq; inſtrumẽto, quod baculi inferiori parte affigi debet, idq; etiam ex ære fabricandum eſt. Nam omnibus figuris non inſeruit circulus. Solet autem æs dictum iſtam figuram habere quam litera K demonſtrat. Si artifex velit, facto prius in medio lapidis F foramine ope inſtrumenti D per foramen immittitur inſtru-

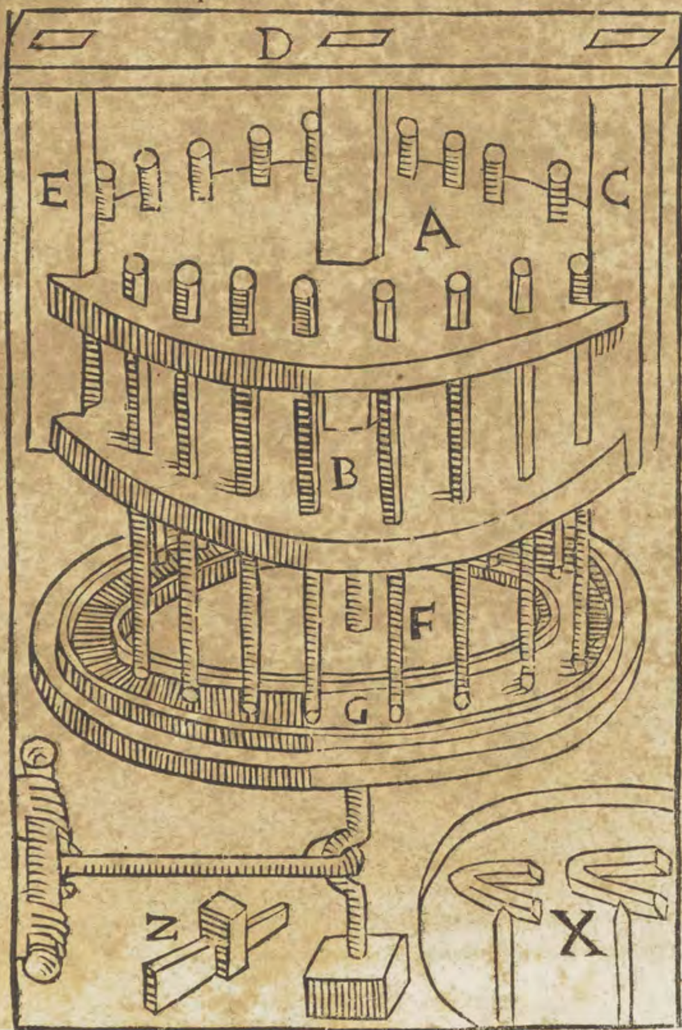
mentū iam dictum, ac paulatim excauatur lapis, donec ad circulum perueniatur & pars eximatur. Si circulus satis crassus fuerit per circulū potest immitti simile instrumentum, sed minus, idq; rotari tamdiu, donec alteri maiori locum faciat. Industria artificis varias instrumentorum formas excogitat, vt commodius optatum finem consequatur.

Ad planities sculpendas gemmarii rota lignea A vtuntur, è qua sursum versus erigitur manubrium ligneum B. Rota A mouet per funē stanneum rotam C, cui aqua cum smiris puluere inspergitur. non procul à stannea rota, aut orbiculo potius, erectum est lignū D quod excipit quadrantem; instrumentum maximè idoneum ad planities gemmarum vel lapidum æquandas & sculpendas, cuius figura hæc est.

Ad adamantes plures ſimul in formã & planities optatas conuenienteſq; cõpendiosè redigendos, aliud inſtrumentũ inueni, cuius benficio cõplures breui tempore præparari poſſunt, qui alias ſi diſtinctim ſinguli præparari deberent, longo tempore opus haberent. Inſtrumentũ itaq; quod ad adamantes plures ſimul ſculpendos à me inuentũ eſt in tabella ſeq. exprimitur. Conſtat id duob. orbibus ligneis trium pedũ aut plurium diametro, videl. A & B. Orbes iſti trabib. C D E ſunt affixi ne moueri poſſint. Circa marginẽ orbis ſuperioris & inferioris ſunt foramina quadrata digiti craſſitie, quæ inuicẽ ita correſpondent, vt lignum rectũ quadratum per vtrunq; foramen immitti poſſit ne hinc inde vacillet. Sub iſtis orbib. alius orbis eſt F ligneus & mobilis axẽ habens, quæ in centro orbis B circumuoluitur. Circa marginẽ orbis F lamina eſt ſtannea circularis G marginibus latum digitum altis ita munita, ne aqua cum ſmiris aut adamantis puluere ſupra laminam fuſa, effundi poſſit.

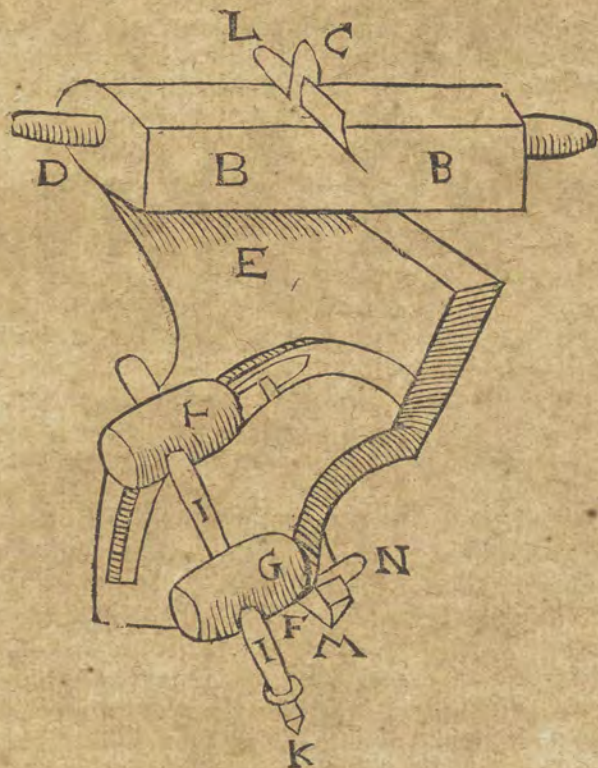
Perforamina immittuntur ligna quadrata, quibus gemmæ affixæ ſunt, glutine ex terebinthina, puluere lateritio, & pice ſicca confecto. Ligni forma in ſequenti tabella exprimitur ac tribus diſtinctis particulis conſtat, ſi quis velit: alias rectum lignum ſufficere poteſt. Pars H quadrata tam longa eſſe debet, vt orbem A & B tranſire poſſit. Altera pars K annexa ſit inferiori parti ipſius H axis L beneficio, ita vt verti ſurſum & deorſum poſſit, habeatque foramina aliquot in margine, quibus alia correſpondere debent in ligno H, idque vt clauibus ligneis per foramina inſertis immobilis pars K manere poſſit. Huic ligno K iterum aliud aptetur M eodem modo præparatum axi & foraminibus, vt K lignum fuerat. Inferiori eius parti N gluten adhibeatur, quod calefactum, calefactam gemmam facile recipere & firmiſſime comprehendere poſſit. Lignum hoc ita præparatum, cum gemma, per foramina orbium A & B immittitur, vt ſupra laminam ſtanneam ſtet. Deinde pars illius, quæ eſt inter orbem B & orbem F videlicet K, vel ad Septentrionem, vel ad Auſtrum flectitur, prout opus eſt, & clauo figitur, vt immota maneat, ac tum demum verſa rota F teritur lapis. Cum opus eſt partem aliam terere, vel lignum M, vel lignum K in aliam plagam vertitur & ſiſtitur clauibus ligneis. Verum hoc notandum quod lapis aut gemma non teratur, niſi ſupra lignum H pondus aliquod ponatur, vt gemma ſtanneam laminam premere poſſit.

Verum ſi cui pondus impoſitum bacillis, non ſatis ſtanneum orbem vt gemmæ ſculpi poſſint premere vel propter velociorem ſi adhibeatur motum eundem incoſtantem & ſaltantem vel inæqualem compreſſione habituras, videatur, aliud inſtrumentum priori figuræ adaptari poteſt. Videlicet orbis ligneus qui immobilis quartus erit, & ſupra tertium locatus. Huic chalibeæ pennæ aut ferreæ quales ſclopetis affigi ſolent vt compreſſæ reſiliant, tot affigi debent, quot bacillos orbes inferiores excipiunt. Bacillorum ſingulorum ſuperiores partes attingere compreſſas pennas debent, ita vt dum ſe explicare pennæ à compreſſione conabuntur, valide ſatis ac pro robore premant bacillū deorſum & gemmæ illis affixæ ſimiliter orbem ſtanneum. Hoc enim modo conſtantem ac æqualem motum compreſſionemque fore non eſt dubitandum. Quartæ orbis particula adiunctis duabus pennis totidemque bacillis priori figura litera X oſtenditur. Debet autem applicari orbis hic eodem prorſus modo quo tertius applicatus eſt ac trabibus C B & E inſeri, immobilis enim eſt. Ingenioſus facile modum conſequetur. Si vero modus hic propoſitus alicui difficilis & intricatus videtur, poterit per partem bacilli quæ ſupra orbem A eminet rimam excindere ac clauum ligneum pyramidalem (vt figura Z oſtendit) illi indere ac pertrudere donec non amplius poſſit, ita gemma ſatis premet orbem mobilem & ſtanneum.

Sequens

Sequens figura quadrantem Gemmariorum oſtēdit,cuius ſuperius facta e't mentio; inſtrumentum ſane vtiliſſimum & opifici commodiſſimum; id omnibus ſuis partibus, ligneum eſt. Lignum BB perforatum eſt ac excipit baculum D quintæ figuræ. Supra axem C vertitur vna cum axe lignum EE circulariter. Circa extremum ipſius ligni EE vbi eſt F foramen eſt in quo vertitur lignum NG quo moto vna mouetur H circulariter in excauata parte ipſius ligni EE ac quadrantem circuli facere poteſt non magis, quia excauatio ligni vlterius non procedit. Ligna HG excipiunt baculum rotundum I cui affigitur gemma K, quæ vt ſculpatur applicatur orbi C in quinta figura. Notandum totum inſtrumentum ſupra baculum D quintæ figuræ moueri in orbem poſſe. Deinde lignum EE cum adiunctis lignis HGI etiam moueri poſſe circulariter in foraminibus lignorum. H & G. Verum artifex dum vti vult hoc inſtrumento omnes partes ne vacillent hinc inde optime conſtringere debet. Bacillo L aſtringitur lignum EE ligno BB Bacillo M aſtringuntur GH ligna, ligno EE Baculus vero I ita fabricari debet vt non facile verti poſſit. Omnibus ita rite accommodatis & fabricatis partibus, gemmæ ſculpendæ facies applicari omnes fere orbi ſtanneo ad ſculpendum poterunt.

Quod ad ſeptimam figuram attinet, quæ à me inuenta eſt, notandum eſt, illius partem H eſſe concauam ac concauam habere figuram quadratam vt ligna illa quadrata quæ tranſeunt rotam A & B ſextæ figuræ excipere poſſit ac firmiter ne hinc illinc vacillent, continere. Notandum etiam ſeptimam figuram ſeu ligna illa tria vnde conſtat paulo breuiora eſſe quam ſit ſpacium quod eſt inter rotam F & rotam B idq; vt ligna quadrata commode concauitati ligni H immitti poſſint. Dum Adamantes ſculpuntur plures, vix opus eſt ſeptima figura, quia tarde ſculpuntur & ſingulis ſeptimanis vix ſemel ſitum illorum mutare oportet. Figura ſexta abſque ſeptima oſtendit ſimplicem adamantum ſculpturam.

An Gemmæ vires & facultates habeant. CAP. XXV.

MVlti inepte exiſtimant gemmas nullas prorſus habere vires; alii illis tantum elementales facultates concedunt, vt calefaciendi, refrigerandi, humectandi, ſiccandi, aſtringendi, indurandi, extenuandi, incraſſandi, obſtruendi, aperiendi, exedendi & ſimiles, quæ ex iis ſequuntur, atque à materiæ conſtitutione & temperamento proueniunt. Alii rurſus peculiares quaſdam facultates à forma ac eſſentia manantes ſingulis tribuunt gemmis, perſuaſi magnetis exemplo, qui ferro vniri ac ad terræ plagas ſuas accommodare cupit. Alii ſupranaturales vires & facultates gemmas habere volunt à cœlo, quæ neque materiæ, neque formæ aſſcribi poſſunt. Nullas protſus habere gemmas & lapides vires inſanum eſt affirmare, & contra omnem experientiam, ac propterea longiorem confutationem non meretur. Habere autem ab elementis, materia & eſſentia, ſeu forma vires, non ſolum magnes & ſuccinum; Sed hematites, Iaſpis, aliique lapides experientia certiſſima conuincunt. De ſupranaturalibus virtutibus maior eſt difficultas. Complures enim ſunt qui habere negent, ſupranaturales voco non ſolum eas quæ ab ordinariis naturæ inſtrumentis fieri non poſſunt, vt inuiſibilem aliquem facere, (quæ facultas ophthalmio) aut ſolem obſcurare (quæ Heliotropio tribuitur) ſed eas omnes quas natura ignorat aut quæ à rebus inanimatis fieri non poſſunt, abſque rerum animatarum conſenſu, aut ope. Tales ſunt, eloquentem, pauperem, acceptum omnibus, diuitem, fortunatum, tutum & ſecurum aliquem facere. Alii è contra huiſmodi vires à gemmis effici approbante id experientia exiſtimant. Ac præcipue exemplo Adamantis quem pontifex ſancta ſanctorum ingrediens geſtabat in pectore ac colorem aereum, ſi Iudæi contra Deum peccarant in nigrum conuertebat. Item Smaragdi, qui adulteria prodit, & Turcoidis quæ caſus pericula excipit. Sed vt meam ſententiam adferam per gemmas ſæpe admiranda facta fuiſſe non nego: à gemmis tamen tanquam mixtis naturalib. non niſi naturalia effici poſſe aſſero. Si ſupernaturale quid per gemmas aut lapides fiat, aut naturale, quod tamen à gemma vel lapide fieri poſſe, doctis non videtur, quia connectio cauſæ cum effectu nulla probabilis inueniri poteſt; id non gemmis, vel lapidibus; ſed alteri cauſæ, occultæ vel ſupranaturali videlicet

Gemmæ vires habẽt ab elemẽtis materia & eſſentia.

An gemmæ habeant vires ſupernaturales.

Gemmæ naturaliter operantur.

aſſcri-

afferibendum eſt, quæ idem per quoduis ſubiectum agere, poteſt, ſi vult. Cauſa ſupernaturalis & agens eſt Deus, angelus bonus & malus. Bonus Dei voluntate, malus Dei permiſſu. Nam aſtra à quibus ſupranaturales in gemmas facultates ſecundum multorum opinionem mittuntur, nihil contra naturam efficere, nec animantium voluntatem & libertatem inclinare aut cogere ad aliquid agendum, nec gemmis dare quas ipſa non habent facultates, poſſunt. Diuitiarum & caſtitatis donum quod non habent, & natura ipſa ignorat, quo pacto gemmis dare, vt id hominibus impertiantur, non video. Cum diuitiæ nihil aliud quam ius quoddam ſint poſſidendi, & ens nullum, eaſque hominis conſenſus faciat, & non natura, quæ ſua omnibus hominibus æquè communicat. Caſtitatem in coniugio aut adulterio cognoſcere ſtellas eamque facultatem ſmaragdo tribuere, vt adulteria ſentiat & prodat, tam eſt abſurdum quam bouem à curru trahi. Adulteria enim quæ propter legē talia ſunt quemadmodum Caſtitatem omneſque virtutes & vitia, quæ ab animatis tantum noſcuntur natura ipſa prorſus ignorat. Effectus itaque omnes qui à gemmis fiunt, ab iis tanquam cauſa fieri debent. Nam qui ab alia cauſa fiunt licet interpoſitis vel adhibitis gemmis, ab iis ineptè effici dicuntur. Diuitiarum cauſam videmus induſtriam, artificium, ingenium, fortunam, & caſum fortuitum. Adulterii vero impietatem, ebrietatem, corruptos mores; ſecuritatis prudentiam. Amicitiæ, modeſtiam, liberalitatem, & comitatem. Inimicitiæ, iram, ſuperbiam &c. Cur itaque dum manifeſtas iſtorum cauſas habemus, eas in ſtellis & cœlo quærimus & gemmas quæ cauſæ non ſunt, cauſas facimus. Deinde effectus qui contra naturam ſunt, nunquam à gemmis tanquam cauſis producti cenſeri debent. Aliquem inuiſibilem reddere contra naturam eſt; quia omne corpus opacum quale hominis eſt, viſum terminat, & proinde inconſpicuum eſſe non poteſt. Futura contingentia præſcire contra naturam eſt. Non poteſt propterea gemma cauſa eſſe, vt effectus quorum cauſa incerta & nulla adhuc eſt, ante cauſam genitam præſciatur. Abſurdum itaque eſt, ſi quis inuiſibilis adhibita gemma fiat, vt de gigis annulo legitur, vel ſi quem futura diuinaſſe exitus rei approbet, id gemmæ aſcribere. Sed multi vt has ſupranaturales vires gemmis ineſſe & à cælo ſtellisve accepiſſe probent; experientiam allegant, quam refelli non poſſe putant. Verum operepretium hic eſt declarare quid neceſſariū ſit, vt quis experientiæ niti poſſit. Dum aliquid experientia, (quæ nihil aliud eſt quam eiuſdem rei ſæpius & eodem modo factæ obſeruatio) probatū volumus: Imprimis tria obſeruare debemus, quæ neceſſario concurrere debent, vt nos certos reddant, effectum ab illa cauſa quam putauimus productum eſſe. Primum eſt ſi effectus ab illa cauſa quā veram exiſtimamus ſæpe facta fuit & propriè nō per accidens. Secundum ſi nulla alia cauſa fuerit præſens, à qua effectus fieri potuiſſet. Tertium ſi naturæ non repugnet neque abſurdum ſit talem effectum, à tali cauſa proficiſci. Primum requiritur, quia ſi effectus quiſpiam ſemel bis terve ſolummodo fiat vel ignoratur vel non probe dignoſcitur cauſa ipſius. Deinde propriè & non per accidens effectus fieri debet alias quod alteri debetur cauſæ, gemmæ vel lapidi tribueretur. Secundum etiam neceſſarium

Cauſa ſupernaturalis quæ.

Diuitiæ caſtitas.

Diuitiarum cauſa.

Amicitiæ cauſa.

Futura ſcire.

Experientia quæ vera ſit.

est, quia nō semper quod præcedit, aut præsens est, eius quod sequitur causa est, vt nec nouilunium causa est eorū omnium quæ post nouiluniū contingūt. Nec sol cum lucet causa est actionum humanarū, quæ in ipsius lumine peraguntur. Si itaq; aliquid mihi contingat dum gemmam aut lapidem apud me habeo, & aliud quiddā præsens sit in quod causa effectus verisimilius reiici possit, gemmæ non statim effectus asscribēdus est. Tertium etiam desideratur, videlicet vt non repugnet naturæ effectum talem aut talem à gemma vel lapide fieri posse. Repugnat naturæ vt dixi aliquem inuisibilem facere & futura præscire: proinde id à gemmis fieri non posse credendum est. Falluntur itaq; facile & sæpe ingenia crassiora, dum id quod per accidens fit proprie fieri putant: dum id quod post aliud aut præsente alio fit ab eo quod præcessit, vel præsens est fieri autumant: Et dum id quod ab aliquo fieri nullo modo potest, fieri posse opinantur. Hi errores in gemmis multum committuntur. Nam gemmarii vt eas caro precio vendant, miras virtutes facultates & effectus illis tribuunt, easque mirum in modum prædicant, quas dum obseruant emptores, & sequi prout promissum fuerat, animaduertunt: etiamsi casu vel ab alia causa fiant: nihilominus tamen à gemmis & lapidibus fieri arbitrantur. Magnetem vnionem ferri appetere, sardam vel corneolum vel iaspidem rubrum, sanguinem etiam è vulneribus fluentem sistere experientia probatur; eæque illis facultates non à materia & elementorum crasi, sed ab essentia & forma proueniunt, quæ non solum propterea occultæ merito dici possunt, sed quia causa etiam efficiens harum facultatum non minus quam essentia homini prorsus ignota est. Probantur autem prædictæ facultates experientia gemmis & lapidibus illis inesse, quia singula illa tria quæ requiruntur ad certam experientiam adsunt. Nam magnes propriè & non per accidens aut propter aliud, quam propter se ferro vniri cupit, ac semper cum non procul à ferro est, vnionem appetit. Deinde dum appetitus iste magnetis obseruatur, nulla res alia præsens vnquam depræhensa est talem appetitum habere. Ac tertio absurdum non est & contrà naturam magnetem vnionē ferri appetere; quia natura gaudet similibus & similia appetit. Similis est magnes ferro, quia in ferri minera reperitur, vel ferri minera est. Imo ferrū eandem, sed obscuriorē habet in se quam magnes facultatem. De corneoli, Iaspidis rubri, & hęmatidis facultate, quæ sanguinē sistit idem asseri potest. Semper n. sistunt, nisi vehementior & nota causa prohibeat. Deinde nihil aliud præcessisse aut præsens esse animaduertitur à quo ille effectus fieri potuerit, & tertio cōtra naturam non est sisti sanguinē quem natura vltro sæpe retinere satagit. Quod autem experiētia approbet interdū per gemmas aut adhibitis gemmis supranaturalia fieri, vt adulteria prodi ruptura smaragdi, aut casum & pericula innoxia fieri ruptura turcoidis; nō inde inferendū est, illa à gemmis tanquam causis fieri. Quia vt dixi à gemmis tanquam causis nō nisi naturales effectus produci possunt, qui vel à temperie, materia, forma aut essentia illarum proueniunt. Reliqui effectus qui contra naturam sunt illisque adhibitis fiunt, supernaturalem habent causam, Deum, angelum bonum vel malum. Adamas quem summus pontifex apud Iudæos in pectore gestabat dum sancta sanctorum ingrederetur,

tur, colorem aereum habebat: Qui cum Iudæi cõtra Deum peccarant, colorem aereum in nigrum mutabat; non propria facultate, sed Dei voluntate, quæ sola causa efficiens & mutans colorem fuit. Quod autem Deus per se facere potest, hoc etiam per ministros angelosque bonos, qui singulari Dei beneficio & ad hominum conseruationem sese gemmis insinuare possunt, ac homines à periculis conseruare vel gratia aliqua afficere peculiari. Verum vt nihil certi de angelorum in gemmis præsentia affirmare licet, ita etiam huiusmodi gemmis fidere, & nimium tribuere, placet imprimis malo genio, qui se in lucis angelum transformat, & in gemmulæ corpus insinuat, ac per illam mire operatur, vt quis non Deo, sed gemmæ fidat ac ab eo habeat, quod à Deo impetrare deberet. Ita fortassis nobis imponit per turcoidem, vt paulatim doceat, non à Deo securitatem, sed à gemma petendam esse. *Adhibitis gemmis fiūt supranaturalia.*

Quinam effectus à Gemmis fieri possint & qui non.
CAP. XXVI.

SVperiori capite an gemmæ vires habeant, necne, explicatum est, & nonnulli effectus qui à gemmis fieri possint vel non obiter ostensum est. Verum quia breuitas obscuritatem parere solet, ac propter multorum errores gemmis nimis magnæ vires quam par sit tribuuntur necessarium videtur, paulo fusius demonstrare quinam effectus à gemmis & qui non, fieri possint. Id vt commode & distincte fiat operepretium est omnia effectuum genera quæ in hoc vniuerso fiunt perpendere. Sunt autem quatuor.

Primo genere continentur illi effectus qui perfectione vires causarum naturalium superant. Talis est igni vim calefaciendi auferre, hominem inuisibilem facere &c. Nulla enim causa naturalis efficere potest, vt ignis ardeat absque calore; vt nec aliqua, quæ corpus opacum & non perspicuum aut transparens, nullo præsente impedimento inconspicuum reddat. *Quatuor effectuum genera in mūdo.*

Secundo genere continentur effectus qui etsi quidem vires naturalium causarum non excedant, tamen modum quo causæ naturales ex præscripto à natura ordine vtuntur, superant. Talis fuit effectus dum ex Beata virgine natus fuit Saluator. Naturaliter enim ex muliere procreatur homo, sed nõ sine viri adiumento, Modus itaque generandi hic fuit non naturalis. Hæc duo effectuum genera à solo Deo vel diabolo, Deo permittente, fieri possunt.

Tertio genere continentur illi effectus qui vim naturalium causarum effectricem non excedunt. Sed modum tantum quo ordinarie ad efficiendum applicantur non seruant. Talis effectus est dum ex argento chymica arte fit aurum, aut dum arbor pomifera propter ramusculi piri insitionem pira fert. Hi à voluntario agente fiunt.

Quarto genere continentur illi effectus qui à causis naturalib. fieri possunt, ac eo modo vt ipsis quatenus ordinarie ad agendum applicantur effectus respondeant. Tales sunt dum pluuiæ à vaporibus generantur, dum glacies à sole in aquam soluitur, dum homo à masculo & fœmina generatur & infiniti alii

qui ordinarie quotidie efficiuntur. Hæc quatuor genera effectuum, à gemmis effici posse nonnulli credunt authores. Nam Albertus Magnus inuisibilitatem Heliotropio & Ophtalmio attribuit, qui tamen effectus à causa nulla naturali effici potest. Idem author Heliotropium solem obscurare tradit. Qui effectus etiamsi naturaliter nubis interiectu fieri possit, tamen ab Heliotropio in aquam iniecto, id fieri non potest. Iterum alii putant iaspidem sole scorpionem ingrediente, figura scorpionis sculptum calculum curare. Item alias gemmas certis constellationibus sculptas varias facultates suscipere, talesque quæ mixtis inesse possunt: sed quas gemmæ tamen non haberent, nisi sculptæ obseruato certo tempore essent.

Quarti generis effectus à gemmis effici posse nemo vnquam dubitauit. Hi enim à forma, materia vel essentia gemmarum promanant, tales sunt exiccare, calefacere, & quicunque à materia elementali, eiusque temperie, forma, & essentia proficiscuntur.

Causæ quatuor. Omnia ista effectuum genera quia à suis causis fiunt, necessarium est vt dum à gemmis effici putantur, illæ causæ statuantur. Causæ autem sunt quadruplices, efficiens, formalis, materialis, & finalis. Efficiens causa propriè est ad cuius esse sequitur esse alterius totaliter ab ipsa distinctum; plerumque ita vt causa sit in alio subiecto quam in quo est effectus. Causa formalis & materialis extra subiectum in quo sit effectus nunquam sunt. Causa finalis propriè causa non est, sed tantum analogia, quia tantum est intentionalis non realis. Quia itaque gemmæ distinctæ ab effectibus suis sunt, & nunquam in gemma, ab ipsa procreatus effectus apparet, necessario gemma effectus à se geniti, efficiens causa esse debet. Causa porro efficiens alia agit ex determinatione naturæ, alia ex voluntate libera. Quæ agit ex determinatione naturæ & incorruptibilis est, (nam aliquæ sunt corruptibiles, quæ deficere possunt antequam effectus fiat) aut ab extrinseco non impeditur, omnibus necessariis ad agendum positis stato tempore sine intermissione, effectũ ex se prodit. Quæ agit ex voluntate libera, vt Dei, diaboli vel animantis omnibus necessariis præsentibus, & nullo interposito impedimento, nihilominus potest actionem suspendere, ita vt positis omnibus requisitis, effectus non ponatur necessario. Si itaque gemmæ causæ efficientes sint, vel naturales erũt, id est agentes ex determinatione naturæ, vel agentes ex voluntate libera. Verum quia voluntatem nullam habent, sequitur esse efficientes causas naturales, & ex ordinaria naturæ determinatione, & præterea effectus ab iis productos etiam esse naturales, non supranaturales.

Causa efficiens duplex.

Causa libera.

Causa naturalis tantum naturales effectus producit. Quia caussa naturalis, non nisi naturales effectus producere potest. Propterea quod omnis causa efficiens in se perfectionem effectus producendi vel virtute vel formaliter continere debet. Is effectus si præternaturalis ponatur, eiusque perfectionem in se causa aliqua continebat, illa non naturalis, sed præternaturalis erat. Cum illæ supranaturales dicuntur quæ effectus supranaturales producunt. Quia itaq; eadem causa respectu eiusdem effectus & naturalis (qualẽ esse posui) & nõ naturalis esse non potest: manifestũ & clarũ est à gemmis, quæ tantum causæ naturales sunt supranaturales effectus produci non posse ac ob id quicum-

eunq; ab illis effici ſupranaturales putantur, aut per ipſas fiunt non ab ipſis, ſed ab efficiente libero, Deo videlicet vel diabolo fieri. Homo ſiquidē ſupra naturam nihil efficere, niſi Dei vel diaboli ope poteſt, licet inſtrumentum interdum ſit, vt miri aliquid fiat. Dum videlicet applicat efficienti naturali materias, quas natura nunquam aut rariſſimè iungit. Hoc enim modo efficit, vt natura etiam producat id quod nunquam aut rariſſimè ſola produceret: quemadmodum arbores quæ diuerſi generis fructus propter inſitionem quam homo facit ferunt, oſtendunt. Deo omnes illi effectus præternaturales, qui per gemmas aut lapides fiunt aſſcribi poſſunt, qui referuntur ad manifeſtandam ipſius ſapientiam, potentiam & reliqua quæ illi vt Deo aſſcribenda ſunt, vt hac ratione cultus ipſi debitus in animis hominum excitetur. Ita aquæ effluxio ex petra & lapide ſicco in deſerto, tanquam ſupranaturalis effectus Deum habuit autorem & cauſam efficientem ad manifeſtandam ipſius potentiam & confirmandos homines in vero cultu & religione. Sic etiam per adamantē quem ſummus ſacerdos in pectore geſtabat, potentiam & iram ſuam Deus, mutando illius colorem ſignificabat, quæ certè coloris mutatio à naturali nulla cauſa fieri potuit, vt poſtea apparebit, vbi naturalis cauſæ notionē docebo. Econtra diabolo tanquam cauſæ efficienti omnes illi effectus tribuendi ſunt, qui prudētia vera iudicari poſſunt, ad vanitatem, peccatum, idolatriam, lucrum, vel alias res obtinendas, quę à Deo ſolo petendæ ſunt pertinere. Diabolus n. per gemmam facit & dat, quod à Deo ſolo dari vel fieri debet, idq; vt paulatim hominum mentes à Deo auocet, & ſi non ipſe ſaltem vilis creatura colatur, effectus obtinēdi gratia, Deoq; hac ratione debitus cultus minuatur & auferatur. Deinde vt hoc modo ille facile tanquā per gradus hominem ad maleficam ducat magiam. Dum enim quis huiuſmodi effectus miratur & gemmis ineſſe putat, etiam figuris, verbis, aliiſq; nugis ineſſe credit, ac earum viribus mirifica & ſupranaturalia effici demonibuſque imperari poſſe autumat. Quod dum animaduertit ſatan, facile orationibus ſe cogi ad ſeruitia poſſe ſimulat, & vocatus imperio paret, miraq; ſi cum illo pactum ineatur, promittit: idque ſolum vt decipiat credulum & irretitum illaqueet, ſuumq; faciat. Nam promiſſa non ſolum non ſeruat, ſed dominum ſuum de ſalute gratiaq; & miſericordia diuina deſperantem facit, ac ad neces aliorum hominum & maleficia, etiam verberibus cogit, illiq; imperat, & ad iudicia tractum contra omnia promiſſa & pacta deſerit, ac fori ſecularis iudicio crematum, gehennæ perpetuo igne cruciat. Hic finis (ſi æternitas finis) ſocietatis aut imperii eſt. Verum nō ſolum prædictis modis per gemmas ſpiritus nequam mira operatur, ſed etiam naturalia & veriſimilia, vt prudētiores decipiat. Quod facit duplici modo. Primo ſi quis gemmam ſuperſtitioſe certis ceremoniis adhibitis habeat, geſtet, aut annulo includi curet. Siue illa Deo tantū debeantur (quod peius eſt) ſiue nihil ad rem ſpectare videantur. Huiuſmodi ceremoniæ Turcoidi adhibentur quem putant aliqui caſuri hominis caſum in ſe ſuſcipere, ſi dono data fuerit: nam aliàs nihil efficere poſſe credunt. Secundo modo dum quis cauſas ex ſe inſufficientes animo tali quis applicat, vt dæmonis auxilium ſpectet aut deſideret. Primo dicto modo, licet diaboli auxilium neq; expectetur neq; deſideretur, tamen

Homo mira facit.

Deus quando causa.

Adamas Aaronis.

Diabolus quando causa.

Quomodo ad magiā diabolus hominem trahat.

Diaboli fraus.

Superstitio.

Turcois.

demon facile per gemmam operatur, vt doceat gemmis confidere & vt dixi supra tanquam per gradus ad magiam maleficam hominis mentem ducat. Primus gradus magiæ est, dum natutale quid fit adhibitis mediis inconsuetis, & quæ nihil ad rem facere possunt. Vt cum quis leporis capturam prohibet, inuerso lapide aliquo qui in via iacet. Secundus gradus dum naturale quid fit adhibitis iis quæ tantum ad honorem diuinum spectant aut sacra sunt. Vt dum quis sacrificante sacerdote crucem ex ligno fabricat ad febres sanandas. Hic enim superstitio grauis committitur, nisi quis diaboli opem detestetur, & precibus à Deo iuuari (non confidens figuræ materiæ vel tempori) petat. Nam omnes circunstantiæ & ritus ab Ecclesia Catholica non permissæ; rebusque ad effectus obtinendos adhibitæ superstitionem faciunt. Quæ si effectum pariat contra consuetum naturæ ordinem Satanam habet causam efficientem.

Gradus ad magiam.

Quādo diabolus causa efficiens.

Tertius dum quis supranaturale quid facit adhibitis orationibus piis aut rebus sacris, sed adiunctis ceremoniis quæ nihil ad rem faciunt & ab ecclesia non sunt approbatæ. Quartus dum quis naturale aut supernaturale opus efficit, expectans vel desiderans tacite demonis auxilium. Quintus dum quis expresse ipsius auxilium petit. Sextus dum quis cum illo paciscitur & se illi deuouet, Deumque ac omnes creaturas abiurat qui certe gradus scopus est diaboli, ad quem per gradus prædictos paulatim peruenitur.

Sed non solum vt hactenus ostensum est supra naturales effectus à gemmis fieri non possunt naturaliter: verum etiam multi naturales. Quia vt naturaliter à causa naturali efficiente propria & propinqua effectus naturalis producatur, multæ conditiones necessariæ requiruntur. Prima est conditio. Vt subiectum aliquod sit præsens quod effectum ab efficiente productum recipiat.

Conditiones requisitæ vt effectus sit naturalis.

Secunda vt certa latitudo distantiæ sit inter efficiens & subiectum ex quo effectus est producendus, ita vt extra illam distantiam non possit effectum producere, quemadmodum neque sol regiones circa arcticum polum sitas ita calefacere potest, dum in tropico Australi hæret sicut facit dum circa cancri tropicum versatur.

Tertia conditio est vt spatiū inter causam & effectum sit plenum .i. continuum: nō solum quia vacuum non datur: Sed quia res naturales plenitudinē vel coniunctionem immediatam inter se requirunt, vt in se mutuo agant & sic perfectionem consequantur. Nam quæ mediate in subiectum agunt, tantum sunt causæ per accidens non efficientes. Agentia siquidem duplicia sunt, alia mediata, alia immediata. Immediata rursus duplicia; alia immediata, immediatione virtutis; quæ nempe producunt effectum virtute sibi naturaliter ingenita, quomodo ignis respectu caloris quem producit est agens immediatum: Alia sunt immediata, immediatione suppositi; illa nempe inter quæ & effectum nullum intercedit aliud agens, cui vim suam communicent.

Agentia duplicia.

Quarta conditio est, quod causa efficiens, seu agens immediatum immediatione suppositi, non possit agere in subiectum ab ipso per medium corpus dissitum siue distans. Distare autem inter se dicuntur, inter quæ medium est corpus extensum, ita vt à neutro eorum penetretur. Et ratio est quia si ageret, agentia

agentia absque continuatione & plenitudine agerent, quod est absurdum. Si itaque inter causam & subiectum corpus aliquot medium sit, id debet suscipere vitutem agentis, vel sinere vt virtus permeet ad subiectum. Ita aer medius inter solem & terram lumen solis transmittit, vt terram illuminet, calefaciat, & fructus producat. Corpus vero opacũ impedit, ne lux permeet. Corpus medium interiectum virtute agentis in se recepta alterari posse est necesse: Sed illam virtutem non oportet semper & omnino esse eandem, qua subiectum proxime ad effectum producendum immutatur, Quia neque sol cum calorem in terra excitat, illum prius aeri imprimit, vt media aeris regio frigida ostendit. Nec similem etiam necesse est virtutem esse prorsus ei, quem agens ipsum impressum continet. Sed potestate imitari debet vtramque, & talis esse præterea, quæ veluti actio agentis in subiecto extrinseco existens, pręsentiam agentis desideret: & quanto eidem est propior, tanto sit perfectior, & quanto longius distat, tanto imperfectior, & quæ in parte remotiori medii existit producatur virtute quidem existente in parte proxima; Sed dependente ab ea quæ est in agente, & hinc effici, vt quo longius ab agente virtus in medium diffunditur tanto perfectione imminuatur.

Quinta conditio est vt medium quod inter causam & subiectum est, sit apte dispositum ad recipiendam virtutem agentis. Nam si non fuerit, reliquis omnibus positis effectus vniuersaliter sequi non potest.

Regulæ ad sciendũ num causa sit vera effectus putati.

Conditiones causæ efficientis explicaui: nunc regulæ ostendendæ sunt quibus sciri possit num causa aliqua sit vera causa illius vel istius effectus, vel non sit. Nam sæpe quæ causæ non sunt, causæ putantur. Vt itaq; causa aliqua sit naturalis istius vel istius effectus. Primo talis esse debet cui non repugnet, vt talis est habere perfectionem effectus vel virtute vel formaliter. Secundo necesse est ipsa inter certos alicuius spacii limites præsente & reliquis quæ ad agendum sunt necessaria positis, nulloque intercedente impedimento sequi effectum tempore statuto & pro effectus exigentia debito variari, prout intra spacii limites adhibetur ad ipsum producendum propinquius vel remotius.

Tertio, vt applicata ab iis qui de superstitione minime sunt suspecti eandem vim semper habeat.

Quarto vt ipsa sublata cæteris omnibus etiam positis, effectus non sequatur. Omnes itaque effectus siue motus rerum quorum causæ sufficientes ex rebus naturalibus applicatis per regulas iam positas assignari à viris doctis & in rerum naturalium cognitione versatis nequeunt, proueniunt ab agente occulto, quod est diuinum vel diabolicum, vt paulo ante explicaui. Regulæ autem iudicandi id quod causa putatur causam non esse, hæ sunt.

Prima si constet effectum nunquam sequi causam vel sequi per accidens, quod simul iungitur.

Secunda si prudentes qui rerum vsum habent supposito omni affectu ordinato negent quod putatur causa esse causam.

Tertia si comparatione rei facta cum aliis causis quæ notæ sunt, modus

inuoluatur applicandi nimium diſcrepans vel qui merito poſſit cogitari eſſe voluntarius.

Quarta cum res cum effectu nullam habet affinitatem, qualis rebus quæ vim habent procreandi cum ſuis effectibus intercedit. Inde enim infertur quod nec virtute nec formaliter effectum contineat. Vt cum arbor dicitur producere bouem, virtute continet vermem & formaliter malum, ſed nunquam bouem.

Quinta quando nunquam ſeparatim res effectum producit, ſed cum coniunctione aliorum quæ vim habent producendi effectum.

Sexta quando conſtat rem aliquam ob aliquem finem eſſe inſtitutam quo non pertinet effectus.

Septima ſi effectus à cauſa iiſdem conditionibus exiſtentibus nunquam amplius euenit.

Hæ regulæ facile detegunt falſam cauſam à vera, ac ſæpe cauſam aliam alicuius effectus eſſe quam quæ putetur, & quæ naturalis putatur ſæpe occultam eſſe, diuinam nempe vel diabolicam oſtendunt. Sed antequam hæc omnia tanquam generalia ad gemmas & lapides referantur, operepretium eſt prius ſcire, effectus aliquos proprie, alios improprie eſſe. Effectus proprie eſt id quod qua ratione à cauſa procedit eſt vera res & non motus aliquis rei, proinde ante ens non erat, vt ignis in ligno, & ſic effectus à cauſa productiua fit. Improprie effectus, dicitur motus entis, ſecundum quem ens aliter ſe habet quam prius, tamen nō producitur de nouo, vt motus localis in lapide prius quieſcente, cuius cauſa non productiua vocatur, nam cauſa motus reuera fuit prius in lapide. Effectus improprie dictus ſiue motus rei duplex eſt, alter realis alter intentionalis. Realis eſt rei motus quidam ſe habendi in ordine ad alterum qui ordo conuenit rei citra cognitionem, id eſt non vt res eſt in cognoſcente obiectiue. Intentionails effectus eſt qui non conuenit rei niſi quatenus eſt obiectum cognoſcentis ſiue repræſentantis. Realis motus iterum duplex. Permanens & fluens ſeu ſucceſſiuus. Permanens eſt figura, vbi, ſitus, habitus, raritas, denſitas, relationes aliaque vt eſſe ſimile æquale &c. fluens, ipſa quæ permanent continet, ſed quatenus illa res fluentes afficiunt. Deinde motus localis vt actio, paſſio & ſimilia. Effectus naturales rurſus, alii ſunt materiales, alii ſpirituales ſeu immateriales, qui vi cauſarum naturalium immediate produci non poſſunt. Quia cauſarum naturalium vis & efficientia ſubiectum præſens in quod agat, immediatè deſiderat. & materiæ concurſu aſtricta tenetur in rebus vel materialibus effectibus producendis, vt ſuperius in prima conditione effectuum oſtendi. Immateriales autem effectus ſeu ſpirituales ſine concurſu vllo ſubiecti vel ex potentia tantum animæ rationalis producuntur. Hinc fit gemmas vel lapides dum cauſæ naturales & materiales effectuum ſtatuuntur in actus intellectus, voluntatis, habitus, ſcientiarum, virtutum, & vitiorum propenſiones quæ parti rationali animæ ingenerantur nihil efficere, vt nec in alias res ſpirituales, impreſſionem immediatam facere poſſe. Proinde eloquentiam caſtitatem liberalitatem, affabilitatem, pietatem, diuitias, honores, fauores &c. dare vel

Effectus proprie.

Effectus improprie duplex.
Realis.
Intentionalis.

Effectus naturales alii materiales, alii immateriales.

vel tribuere alicui non possunt. Mediatam tamen impressionem facere possunt sed non ita vt libertas hominis circa obiectum tollatur. Mediatam faciunt dum spiritus recreando corroborant, ac id postea roboratum, alios in corpore affectus producit, vt confidentiam, magnanimitatem, audaciam, similiaque quæ corporis constitutionem sequuntur. Quod autem corporis constitutionem animi mores sequantur, peculiari docet Galenus tractatu, quem consulere lector potest. Gemmas vero aut lapides dum corpori applicantur aliquid in ipso efficere posse experientia multorum ita approbatum est, vt temerarius videatur (licet ratio non semper assequi causam valeat) qui id negare audet. Probat id corneolus, hæmatites, & Iaspis qui omnes sanguinem sistunt appositi. Quem effectum nemo frigiditati illorum asscribere potest, quod alii lapides æque frigidi id non faciant. Putant aliqui virtutem quandam occultam lapidibus inesse actione astrorũ impressam. Sed non est necesse, meo iudicio, ad astra recurrere, cũ formæ proprietas occultas vires habeat sibi diuina ordinatione impressas, quas semper vbi nullum impedimentum præsto est, ordinariè tanquã è sinu ad hominis & animantiũ vtilitatẽ depromit. Hoc tamẽ imprimis obseruãdum, multas vires falso asscribi gemmis quas nec habent nec habere possunt. *Virtus occulta an sit in lapidibus.*

Effectum impropriè dictũ paulo ante à caussa nõ productiua effici diximus. Vt vero ille in realem & intentionalem diuiditur ita & causa, quia quot genera effectuum, tot causarum. Causa itaq; non productiua alia realis alia intentionalis. Realis multiplex est. Sed illa tantum huic tractatui conuenit, qua res mouentur loco; Quæ vel in animalibus est & animalis vocatur, vel in ceteris rebus omnibus ac naturalis vocatur, & ad locum vnum astringitur, sequiturque naturæ determinationem, tanquam principium mouens, cum è contra animalis ad locum certum non astringatur & sequatur cognitionem, tanquam mouendi principium. Propterea quæcumq; res naturales naturaliter impellũtur in varias partes indeterminatè, non possunt citra vim extrinsecam impellentis moueri. Quæ si aperta non est habet motorem spiritualem & ocultum Deum vel diabolum. Propterea motus quo annulus turcoidẽ habens & ex filo perpẽdiculari pendens horas ad vitri latera pulsus indicat: si propter tenentis manum (quod puto) non fiat, Dæmonis opera perficitur. *Causarum distinctio.*

De causa non productiua intentionali, eiusque effectu, qui nihil aliud est quam res qua ratione est obiectum repræsentantis vel cognoscentis; ita vt ratio formalis eius in hoc posita sit, vt obiiciatur cognoscenti, nihil dicemus; quia gemmæ cum animantia non sint & cognitionem nullam habeant, huiusmodi effectus efficere non possunt.

Ex præscriptis itaque colligi facile potest gemmas & lapides dum naturales tantum vt ante ostendi suorum effectuum causæ sint, ac effectus ob id necessario etiam tantum naturales sint; eosdẽ semper esse reales, nunquam intentionales. Deinde plerumq; esse materiales, raro spirituales, & tum tantũ cũ per mediũ aliquod efficiuntur, quod verius causa quã gẽma ipsa statui potest. Exẽpli causa, si corneolus, iaspis, aut hæmatites ab eo qui continũ sanguinis profluuium passus fuerit & propterea pusillanimus & debilis redditus sit gestetur, & sanguis *Conclusio.*

ſiſtatur: poteſt propter ſanguinis retentionem, cor ita corroborari ac temperies viri reſtitui vt loco puſillanimitatis, magnanimitatem acquirat, virtutem immaterialem: ſed quæ à materia tamen videlicet ſanguine dependeat, vt omnis animi habitus & intelligendi actus. Sed, vt dixi, impropriè huiuſmodi effectus qui propiorem habent aliam cauſam, nempe copiam ſanguinis & ſpirituum, à gemmis effici dicuntur. Sapientiam vero, eloquentiam, prudentiam, comitatem, memoriam, aliaſque virtutes & intellectus habitus à gemmis effici & produci, vt hactenus creditum fuit, longe eſt abſurdius. Cum hæ neque ab humoribus, neque ſpiritibus, vt ira, puſillanimitas, verecundia & timor proueniant: Sed à rationalis animæ parte rerumque vſu & conſuetudine, quæ habitum induxit. Res vero externas quæ neque à corpore, neque ab anima ortus ſui initium habent, vt diuitiæ, principum fauor, paupertas, fortuna in peregrinatione, immunitas à periculis, & ſimilia in hominis corpus transferre gemmas tanquam veræ harum cauſæ ſint efficientes: mirum eſt quomodo hominib. perſuaderi potuerit. Præſertim cum res materiales nõ ſint, & opinione potius res quam re vera. Diuitiæ n. fortuna, paupertas, fauor, licet res ſibi habeant ſubiectas circa quas ita dicuntur: nihil tamen aliud ſunt, quam relata quæ ratione alterius, quid videntur eſſe. Diuitiæ ſanè ratione paupertatis tales dicuntur vt fortuna ratione infortunii talis dicitur. Dixi ante primam conditionẽ cauſæ naturalis eſſe, vt ſubiectum ſit præſens, quod effectũ ſuſcipiat. Hic certè nullũ eſt, cum diuitiæ & fortuna, vt relata omnia nihil ſint: niſi forte ex homine aurũ aut pecuniam gignat gemma, quod tamen nemo aſſeret. Sed ſi gigneret neq; ſic diuitias produceret, cum aurum à diuitiis diſtinguatur. Si animum hominis regere dicas gemmam, vt is ſtudioſè diuitias querat, & comparet, iam per ſubiectum voluntarium cauſam naturalem agere ſtatues, & ſic per medium quod poteſt impedire effectum, idq; abſurdè: quia ſic à voluntate, non à gemma, dependebit effectus, falso ergo ſi fiat effectus gẽmæ tribuatur. Sed præter prædicta mirũ eſt quod aliqui ſcribant gemmis Deum reddi geſtantib. propitium, ac iiſdem dæmones fugari. Id ſi verum eſſet, non ille Deus qui eſt, eſſet: ſed gemma quæ in illum ageret eiuſque voluntatem flecteret. Sed quonam deuenit humana ſtultitia quæ corpus inanime in Deum liberrimum, ac nullius poteſtati ſubiectum, imperium habere & in eum quid efficere, qui omnium rerum cauſa eſt credit? Quonam etiam humana nequitia, quæ ſæpe contra conſcientiam propter auaritiam gemmis diuinas aſſcribit facultates, vt immenſo precio diuendi poſſint? Diuitias ſanitatem Deique & Principum fauorem, quia nemo eſt, qui non exoptet, propterea non mirum ab imperitiſſimis facile credi gemmis huiuſmodi admirabiles virtutes ineſſe eaſque tanquam felicitatis authores coli ac caro precio coemi. Sed hæc præſtare & efficere non poſſe gemmas peritiores & vel parum docti ac naturali iudicio præditi facile intelligere poſſunt. Nullus itaque effectus naturalis, qui connectionem cum ſua cauſa non habet ab illa effici poteſt. Ex prædictis etiam regulis facile colligi poteſt gemmas geſtatas cauſas productiuas nunquam eſſe poſſe, id eſt nunquam effectum producere poſſe, qui ens ſit, quod ante non fuerat, niſi ſubiectum attingant,

Intellectus habitus à gẽmis nõ fiunt.

Quæ homini extrinſecus accidunt à gemmis non fiunt.

An Deũ reddant gemmæ propitium.

tingant,& aliud afficiens accedat, vt illæ potius materialis causæ rationem obtineant. Vt dum ex calcedonio & ferro excitatur ignis: Hic enim motus siue voluntarius, siue casu adhibitus ex calcedonio & ferro tanquam materiis producit ignem, quem gemma quiescens nunquam produceret, & multo minus si subiectum non attingeret ex quo effectus esset producendus. Non solum quia gemmæ formaliter vel virtute nullum effectum propriè in se continent, sed quia etiamsi continerent, tanquam res quiescentes & mortuæ, in subiectũ distans & quod non attingunt, nihil efficere possunt, vt docet secunda conditio. Quicquid itaque efficiunt gemmæ tanquam causæ non productiuæ id faciunt, ac effectus tantum impropriè dictos producunt. Si intus sumantur ab homine, materiales causæ redduntur suorum effectuum, & causa efficiens fit calor natiuus. Gemmas vero à causis agentibus, quæ reales non sunt aliquid pati posse, vt Smaragdum ab actu adulterii & Turcoidem à casu, non quatenus concutitur, sed quatenus nocere casus potuit gestanti, disrumpi; plus quam absurdum est. Fortassis à nimia calefactione quæ coitu excitatur excalefacta gemma, subitoq; hiemali tempore frigori exposita rumpi posset. Sed hoc propter adulteriũ non fit. Turcois quia mollis, propter annuli concussionem à casu rumpi posset. Sed hæc ruptura non fit vt homo à casu illæsus permaneat, sed à concussione. Quod si huiusmodi effectus à prædictis gemmis fieri videantur, vel propter allatas causas, vel propter occultam efficientẽ fiunt. Sed putantur gemmæ propter figuras certis temporibus illis inculptas, situm, aut propter hominis gestantis imaginationem & sympathiam mira sæpe efficere. De his etiam ne quid desit dicendum.

Gemmæ quo modo quid efficiant.

An figura gemmarũ operentur.

Quod ad figuram attinet, illa est terminus quantitatis finitæ secundum superficiem externam &, diuidi potest multipliciter. Primò ratione dimensionis secundũ quam alia plana, alia incisa. Secundò ratione materia cum alia ex iaspide, alia ex corallo sit, &c. Tertio ratione temporis quo fit. Quartò ratione significationis. Quintò ratione similitudinis. Sextò ratione qua figura est. Ratione dimensionis facultas nulla agendi in figura est, quia quantitas, neq; vt quantitas est vim agendi habet, aliàs omne quantum haberet, neq; ratione specierum in quas quantitas per se diuiditur, sic enim futurum esset, vt agendi virtus essentialiter de speciebus quantitatis diceretur quod vel hinc falsum esse dignoscitur, quod nullius prædicamenti differentiæ essentiales quibus contrahitur, de speciebus alterius possint essentialiter prædicari.

Figura multiplex.

Ratione materiæ figura vim immutandi per accidens consequitur eam scilicet quam materia ipsa habet, quia cum materia figura idẽ est & absurdè illi ascribitur effectus, qui ab illa nõ vt figura, sed quia à tali materia facta est, prouenit.

Ratione temporis quo conflata est vim habere non potest, cum tempus ens reale non sit propriè, ac non ens, ens producere nõ possit. Quod si tempus adhibeatur propter certum cœli aspectum qui concurrit ad destinatum temporis punctum, quasi ille vim suam impertiret gemmæ; incertum quid & hactenus nulla demonstratione ostensum neq; experientia approbatum creditur. Aspectus n.& celestia si quid agant in materias, non propter figuram, quæ artificialis

est, & à natura nō agnoscitur: Sed propter materiæ essentiam, suas illi vires imprimunt, idque semper; cum figurata vel non figurata æque apta sit ad vires quas cælestia corpora illis infundere possunt suscipiendas.

Ratione significationis figura vim aliquam efficiendi habet, sed illa intentionalis est neque gemmæ aut materiæ asscribenda est. Agit autem figura, dum obiecta intellectui, mouere potest voluntatem & appetitum & ratione huius facultatem motricem ad mouendum impellere lege quadam subordinationis qua facultates hę inter se nectuntur. Hoc modo figura lasciua, luxuriam excitare potest,

Ratione similitudinis figura etiam agere potest, quatenus mouet appetitum & voluntatem, propter id quod intellectui repræsentat. Sed hac ratione gemma vel materia ex qua constat figura, non est causa effectus, neque aliquid ad effectum facit, quia similitudo, quæ mouet sensum animalis, idem in quauis materia facere potest.

Figura autem sola absq; aliis circumstantiis considerata quatenus figura est, nihil prorsus efficere potest. Quia figuræ non inest, perfectio effectus formaliter vel virtute. Deinde figura per se solo motu locali perficitur, qui philosophorum sententia producendi virtutem nullam habet. Deinde nunquam experientia visum fuit, motum aliquem nō posse alteri asscribi quam figuræ, proinde potentiam mouendi nullam habere figuram certissimum videtur. Præterea figura siue sit Geometrica vt circulus vel triangulus siue character alicui planetæ aut spiritui dicatus, siue actum aliquem humanum referat, aut figuram alicuius substantiæ, duntaxat qualitas quædam ipsius quantitatis est ac nunquā actionis principium neque conprincipium in motu locali, qui per alterationem fit, esse potest.

Situs an operetur in gemmis.

Quod ad situm attinet gemmarum, siue illæ in auro, argento aut alia materia includantur, siue ad certas plagas mundi accommodentur, nihil situs iuuare ad gemmæ vires augendas potest naturaliter; quia propriè situs ens reale non est, & tantum ratione alterius, aliquid esse videtur, vt relata omnia. Si materia cui imponitur gemma aliquid efficere naturaliter potest, vim gemmæ naturalem augere potest. Sed tum situs quoad situs nihil oparatur.

An gemmæ propter imaginationem gestantis agant.

Quod ad imaginationem attinet, multi putant & credunt gemmas vires per se solas non habere: Sed si effectus aliqui ab illis fieri videantur, ab imaginatione gestantis effici. Sed notandum imaginationem, vt imaginatio est formaliter immediatam vim siue mouendi siue producendi habere nullam aliam quam est actus imaginationis. Quia causa debet virtute aut formaliter perfectionem affectus continere. Imaginatio autem perfectionem obiecti repræsentatiue tantum imitatur. Deinde imaginatio vt talis est, id est qua ratione substantiis corporeis, & mutationi obnoxiis conuenit, nec mouendi nec producendi virtute immediata est prædita. Quia ipsa remota & aliis positis, non propterea impeditur effectus. Nam vis eorum effectuum qui imaginationi tribuuntur residet in qualitatibus complexionalibus quæ imaginationi subordinantur. Quia effectus quicunque imaginationi verè tribui pussunt vel complexiona-

xionales ſunt, vel complexionem veluti diſpoſitionem quandam ſequuntur.

Imaginatio illa quam vehemens appetitus ſequitur, vim habet producendi & mouendi mediatam, ſubordinatione quadam ſpirituum & humorum, ex quibus corpus cõflatur, facultatis item motricis, quæ animali eſt ingenita. Non poteſt tamen illa excedere vires ſpirituum humorum & virtutis motricis. Interdum, ſed admodum raro poteſt accedere virtus aliqua occulta, cuius applicatio, imaginationi eſt ſubiecta. Vt itaque imaginatio proprium corpus non niſi dictis modis alterare poteſt, ita neque alienum quod non alterat niſi qua ratione ſpiritus animales, aliqua qualitate imbutos aut infectos, fumoſve venenoſos à corpore pellit in corpus alterius. Nam virtus mediata imaginationis, maior eſſe non poteſt, quam quæ eſt ſpirituum & humorũ & virtutis motiuæ, quæ ab anima regitur. Si itaq; gemma beneficio imaginationis aut adiuuãte imaginatione effectum putatur produxiſſe, qui dictis modis fieri ab imaginatione nõ poteſt, credendũ eum cacodæmonis ope fuiſſe productũ. Sed putant aliqui gemmas aut figuras vel characteres illis inſculptos ſympathiam habere cum reb. non nullis inferioribus vel ſuperioribus, aſtris nempe vel aſpectibus atq; hac ratione mira interdum & quæ præter rationẽ videntur, efficere. Sympathiam iſtã contingere exiſtimant propter ſimilitudinẽ quam habent inferiores figuræ & characteres naturales vel artificiales cum ſuperioribus & cæleſtibus. Sed falluntur: quia cæleſtia corpora neq; figuras neq; characteres habent, neq; etiam ſimilitudinem aliquam cum figuris aut characterib. inferioribus ſiue illæ naturaliter caſu, aut artificio rebus inſint. Nam etſi leonis, anguis, vrſæ, cancri, piſcium, capricorni aut alterius rei figura, in cœlo ab Aſtronomis ſtatuatur non id fit quod reuera ibi huiuſmodi animalium aliqua figura aut ſimilitudo ſit: ſed tantum quia illis placuit, aſtris tale nomen docendi cauſa tribuere. Quod vrſæ ſidus demonſtrat, id enim aliquibus currus nominatur: An autem ſimilitudinẽ habeat currus cum vrſa iudicent prudentes. Fictitiæ res ſunt figuræ cæleſtes & nulla entia realia, ac propterea nihil agere aut cum rebus inferiorib. conuenientiam nullã habere poſſunt. Quia tamẽ harum opinionum autores inferiores figuras ſeu characteres ſympathiam cum corporibus cœleſtib. aut earum fictitiis figuris habere, ac ita propter ſimilitudinem & conuenientiam, vt dixi, admirabiles vires ab aſtris accipere, eaſq; deinde circa obiecta idonea exercere exiſtimant. Explicandum eſt quidnam ſympathia, cui tanquam cauſæ multi multa tribuunt, ſit.

Imaginatio an agat in corpus alterius.

Gemma an ſympathiam habeant.

Sympathia & eius contrarium antipathia non aliud ſignificant quam rerum naturalium vires proprias & affectiones cum tali reſpectu, vt comparando vnius perfectionem cum alterius, intelligantur, aut repugnare aut conſentire inter ſe.

Sympathia quid.

Perfectio rerum duplex altera eſſentialis, accidentalis altera. Hæc rurſus quadruplex. Vna eſt potentia rei naturalis: Altera operatio: Tertia modus certus ſe habendi ex natura rei debitus, vt ſitus eſt: Quarta effectus qui rei extra ipſum, in ſuppoſito diſtincto debetur. Vt perfectio diuiditur ita ſympathia & antipathia rerum. Eſſentialis ex accidentali tanquam à ſigno colligitur, nec ad propoſitum facit, itaque de accidentali tantum agendum.

Sympathia. Sympathia itaque (vt illam deſcribamus) eſt conſenſio rerum ſecundum accidentia propria, operationes & effectus qua ſibi mutuo ſuppetias ferunt ad perfectiones debitas obtinendas. *Antipathia.* Antipathia vero eſt repugnantia inter affectiones proprias, operationes & effectus rerum, talis qua ſibi mutuo impedimento ſunt ad debitas perfectiones accidentales conſequendas. Sic inter ignem & aquam eſt antipathia, inter ignem & aerem ſympathia. Putare autem inter res naturales talem eſſe ſympathiam, vt opportune applicatæ poſſint effectus ſupranaturales efficere, aut opinari ſidera cum homine aut figuris ab eo factis ſympathiam habere, abſurdum eſt. Quia ſi vim aliquam in rebus efficiendis obtineant ſympathia aut antipathia ea ad cauſam aliquam debet reuocari; & cum non poſſit reduci in materiam aut formam; quippe antipathia & ſympathia rerum non concurrunt ad efficiendas res conſtituendo & explendo ipſas ſicut partes, nec etiam ad finem, cum finis cauſa tantum ſit intentionalis: Sequitur cum cauſæ tantum quatuor ſint, vim quam antipathia & ſympathia habent in effectione rerum, ad efficientem cauſam pertinere. Sed quia ex definitione ſympathiæ & antipathiæ, colligitur duo contineri nomine vtriuſq; nimirum perfectiones rerum naturales: deinde reſpectum quendam ſecundum quem inter ſe repugnant & conueniunt: ratione huius reſpectus nullam vim agendi participant. Quia relatio ſiue realis ſiue rationis, quatenus relatio eſt, agendi vi caret. Quod ſi ſympathia vel antipathia pro fundamento huius reſpectus accipiantur, poſſunt eſſe conditio neceſſario requiſita vt res in ſe mutuo agant. Sed ita non ſunt cauſæ: ac proinde falſum eſt ex aſtris poſſe communicari virtutem gemmis vel lapidibus vt effectus patiant contra communem naturæ ordinem, & quorum ratio veriſimilis nulla à prudentibus dari poteſt. Cœlum & aſtra tanquam cauſæ communes & vniuerſales regunt quidem iſta inferiora ac vires per radios & calorem rebus immittunt: ſed effectus qui inde proueniunt ſemper inde proueniunt, nec propter figuram aut characterem promouentur aut impediuntur. Qui autem inde proueniunt facile experientia deprehenduntur, nec contra naturam aut rationem eſſe deprehenduntur, etiamſi ratio fortaſſis intelligi non poſſit. Sic cœli plaga ſeptentrionalis ferrum magnete tactum & in æquilibrio poſitum ad ſe reſpicere cogit ſemper, etiamſi ratio cur id fiat ignota, aut inuentu difficillima ſit facile quidem perſpicitur, inter cœli plagam & magnetem ſympathiam eſſe ac propter ſympathiam motum fieri, verum cauſa cur fiat ignoratur.

Hactenus ſatis tum hoc tum præcedenti capite me oſtendiſſe arbitror, quinam effectus à gemmis vel lapidibus fieri poſſint & qui non poſſint. Deprehenduntur ſane omnes illi effectus qui à materia, forma vel accidẽtibus rerum corporearum fieri poſſunt, etiam à gemmis vel lapidibus fieri poſſe, quales ſunt calefacere, humectare, ſiccare, refrigerare, attenuare, incraſſare, emollire, indurare, exedere, obſtruere, & qui ex illis proueniunt. Ac præterea etiam omnes illi qui à rebus inanimatis fieri poſſunt, licet ratio quomodo fiant, ignoretur, præſertim ſi experientia approbentur. Id eſt, ſemper fiant & nulla alia res præſens ſit, in quam cauſa effectus coniici poſſit, & deinde contra naturam non

ſit,

fit effectum à gemma vel lapide fieri. Nunc singularum gemmarum & lapidum Historiæ describendæ sunt.

DE LAPIDIBVS AC GEMMIS IN SPECIE

Liber Secundus.

De Adamante. CAP. I.

DAMAS Græcè *ἀδάμας*, Germanicè *ein demuth, demant, diamant*, Gallicè *vn diamant*, Italicè *vno diamante*, Arabicè & Mauritanicè *almas*, Indicè, vbi inuenitur, *Iraa*, & à nonnullis *naifes* vocatur.

Adamas omnium gemmarum est durissimus absq; colore, aquæ pellucidæ instar diaphanus. Nam si aliquid albedinis, flauedinis aut nigredinis habeat, vitio id illi est, ac multum valori ipsius propterea decedit.

Proprium Adamanti legitimo, id est, quod tincturã ad se rapiat, sibiq; ita applicet & vniat, vt micantes nitentesq; ac viuidos suos radios proculiaciat. Hæc nulla alteri gemmæ ita applicari vt micet ac niteat veri adamantis instar potest. Propterea Gemmarii hac nota, verum à spurio aliisq; gemmis distinguere solẽt. Tinctura autem hæc fit mastice mundato, cui exiguum eboris in atrum pollinem exusti adiicitur, vt nigrescat. Mastix deinde calefieri parum quemadmodum & adamas debet, idque vt impositus ac suprapositus mastici, statim illi vnione vera vniatur ac viuos vndique radios à se iaciat. Hanc vnionem respuunt aliæ omnes gemmæ diaphanæ: Impositæ enim huic tincturæ, vel in superficie gemmæ vel tincturæ terminatur visus: ita vt superficiei partes nonnullæ cognoscantur, ac visus radii ab obiecto, vt in adamante non reflectantur, aut si reflectantur per nebulam (quam superficies lapilli promit) id fieri videatur. Has notas dignoscendi verum adamantem ab alia gemma vt eludant & tegant falsarii, ex frumenti grano ferro candenti oleum exprimunt, quod vel fuligine picis vel eboris vsti atro puluere tingunt, ac pseudoadamanti substernunt. Deinde lapillum aut gemmam supra ita accommodant, vt spacium aliquod inter ada- *Proprium adamanti.*

Adamantis fraus. mantem & tincturam aere vacuum sit. Ita enim diaphanum partim ex lapide, partim ex aere constans, satisque spaciosum, ne facile visus in tincturæ superficie terminetur, ac visus radii ab atro & non splendenti tinctura sistantur & hæreant, efficit. Hoc modo alia gemma veri Adamantis speciem ita reddit vt sæpe fallantur peritissimi gemmarii. Nonnulli nigri holoserici particulam eodem modo substernunt. Alii speculum ita exacte subiiciunt, vt pseudoadamas micet, niteat ac viuat veri instar, neque commodè nisi è cisti exemptus aut lima examinatus, se prodat & dignoscatur. Cur vero legitimus Adamas solus tincturam illam recipiat, aliæ gemmæ non, difficile est scire. Existimo mutuum illum & amicum complexum propter similitudinem aliquam quam habent in materia & qualitatibus (hoc est tota vtriusque natura) fieri. Natura enim natura gaudet, & similia similibus delectantur & conseruantur. Quæcumque enim similem materiam obtinent facile sese mutuo complectuntur & commiscentur. Ob id aquea aquosis, oleosa oleosis, & mercurialia mercurialibus, & sulphurea sulphuratis (vt chymice loquar) miscentur. Quæ dissimilem habent materiam non cõiunguntur; ita aqua cum oleo commisceri non potest, licet humidum sit quia calidum est & igneæ naturæ. Gummi cerasorum aquæ misceri, ac in ea dissolui potest, quod aqueæ sit naturæ. Gummi masticis, nequaquam, quia igneæ est naturæ, oleo ob id facile iungitur, à quo etiam dissoluitur, vt omnia alia quæcunque igneæ sunt naturæ & facile in flammam redigi possunt. Quod itaque mastix, quæ igneæ naturæ est, Adamanti facile iungi possit. Signum est id propter materiæ similitudinem fieri, ac adamantis materiam igneam & sulphuream esse, atq; ipsius humidum intrinsecum & primogenium cuius beneficio coagulatus est, plane fuisse oleosum & igneum, aliarum vero gemmarum aqueum. Hanc meam sententiam Monardes approbare videtur: dum refert Adamantem in calidissimis tantum regionibus, (vt sub tropico cancri, tantum reperiri; vbi nempe exhalationes calidæ, siccæ, igneæ, & sulphureæ sunt, ac in illis locis Crystallos nuspiam inueniri: sed tantum in frigidis regionibus, quia frigida & aquea materia ad sui generationem indigent, qua India caret. Deinde quod calefactus vt succinum (quod igneum est) festucas trahat. Non mirum itaq; si pinguis, oleosa & ignea masticis substantia illi absque visus termino adiungi & applicari, aliis vero gemmis non possit. Qui hac à me data ratione contentus nõ est meliorem adferat: interim sciat rerum οὐσίαν & similitudinem vt plurimum ignotam esse, quemadmodum ferri & magnetis.

Cur verus adam. tincturam recipiat.

Æmulatio adamantis aliis gemmis. Gemmæ quæ solent Adamantem ementiri sunt, Saphirus, Amethistus orientalis, Topasius, Chrysolitus ac omnes quæ duritiem habent, perspicuæ sunt, & quibus color auferri potest. Colores enim igne auferri debent. Id solent artifices calce viua vel chalibis limatura perficere. In illam enim gemmam sepeliunt ac tigillo impositam igne carbonum obruunt, vt lente calefiat lapis, ac aucto calore euanescat illius color. Id dum perfectum arbitrantur paulatim ignem extingui sinunt donec ne tepidus quidem calor amplius appareat. Tum è tigillo gemmam capiunt, quæ si perspicua diaphana & absque omni colore sit, rectè negocium peractum est. Si colorem non omnem amiserit, repetunt o-

pus.

opus paulatim vt prius, id enim necessarium est. Nam si velociter incalesceret gemma vel calefacta subito frigido aeri committeretur, in rimas fatisceret vel disfringeretur. Præ cæteris gemmis huic operi imprimis inseruit Amethistus orientalis & saphirus (nisi quod albicet) ac topasius orientalis; cæteræ quo duriores eo aptiores. Topasium quia durior amethisto aliis præferrem. Vidi 7. Ceratiorum pondere 300 thaleris æstimatum, qui à vero Adamante discerni vix poterat.

De Adamantum generibus. CAP. II.

PLinius sex ponit Adamantum genera. Indicum non in auro, sed quadam Crystalli cognatione nascentem, laterumque sexangulo leuore turbinatum in mucronem ad nucis auellanæ interdum magnitudinem. Arabicum ei similem, sed minorem & in auro nascentem, vtrumq; narrat incudem & malleum ita ferre, vt ferrum incudesque dissiliant, ipsis illæsis. Tertium cenchron milii magnitudine. Quartum macedonicum in philippico auro repertum, cucumis semini parem. Quintum cyprium vergentem in aereum colorem, in medicina efficacissimum. Sextum sideritidem appellat ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilem, quem vt & Cyprium ictibus frangi, alioque adamante perforari posse, degeneremq; esse ac tantum nominis authoritatem habere asserit. Hæc genera à Plinio tradita hodie ignota sunt, cum tantum vnum genus adamantis habeatur: id videlicet quod tincturam recipit: nisi quis velit ratione loci natalis, colorisve, cum alii albicent, alii pallescant, alii nigrescant, diuersa genera constituere, vel pseudoadamantes, ad Adamantũ genera referre, Qui à loco natali plerumque nomen habent. Tales sunt, Bohemici, Arnehmii, Anglici, Hungarici, Clabbequii & qui sunt alii; nam passim inueniuntur Inter hos, duas differentias notatu dignissimas animaduerti. Nonnulli enim hexagoni, non nulli globosi nascuntur duritie multum differentes. Qui enim angulis excrescũt molliores & vix Crystallo nobiliores sunt vt Hungarici. Qui vero globosi aut rotundi silicum instar proueniunt longe duriores sunt, ac orientalium splendorem & nitorem non inepte mentiuntur. Sed tincturam non recipiunt, vt proinde pro veris haberi nullo modo possint, ac nominis authoritate indigni videantur. Ad hos Cyprii & Macedonici referri debent. Veri siquidem in illis regionibus non reperiuntur. Orientales à locis vbi inueniũtur, distinguuntur. Alii enim de rupe veteri, alii de rupe noua nominantur, neque duritie neque colore, omnes conueniunt, omnes tamen tincturam recipiunt, quod illis proprium est, nulli aliæ gemmæ conueniens. Quo duriores eo meliores magisq; nitent, nisi perspicuitati aliquid desit.

Pseudoadamantes.

Hungarici.

Loci natales, magnitudo, & quomodo nascantur. CAP. III.

IN Bisnager orientalis Indiæ prouincia duæ vel tres rupes sunt, quæ Adamantes ferunt, qui interdum superant pondus 37. Ceratiorum, sed qui regi cedunt. In Decan Indiæ prouincia alia rupes est non procul à ditione Imadixa,

ac alia in dominio cuiusdam reguli, in qua præstantissimi inueniuntur, sed minores cæteris qui vulgo de rupe veteri vocantur, & venum portantur in vrbem Lispor regionis Decan: isti Naifes ab indigenis vocantur, & in magno sunt precio, ac vti nascuntur, ita gestari arte impoliti, sed natura politi satis solēt. Alia est rupes ad fretum Tanian in Malacca quæ etiam profert Adamantes qui de rupe veteri vocantur. Hi exigui quidem, sed laudati, ceterisque ponderosiores sunt. Inueniuntur in Bisnager adamantes pendentes 140 ceratia, qualem se Monardes vidisse scribit. A fide dignis narrat etiam se audiuisse extare vnū qui 250 ceratia ponderet, eumq; esse exigui oui gallinacei magnitudine. Grandes in infima rupis aut fodinæ parte, minores in superiore nascuntur. Exhausta fodinæ superiori parte, post biennium ibidem noui enati & perfecti (quod mirum est) deprehenduntur. Crystallo nunquam innascuntur vt Plinius existimauit. Prodit Rueus adamantem vnum alium gignere, ac Dominam Heuerensem è Luxemburgorum illustri genere oriundam duos habere hæreditarios adamantes, qui alios crebro producant vt eos quicumque statis temporibus intuetur σύγγενῆ, id est, congenerem sibi prolem eniti palam iudicet. Id si verum sit, non minimum est naturæ miraculum ac adamanti seminarium Adamantinum & facultatem adamantificam inesse, accedēte aere & vapore seu halitu extrinseco (omni aeri insito) pro materia apta statui debet.

Magnitudo adamantū.

Adamas alium gignit.

Adamantis proprietates, qualitates & facultates.
Cap. IIII.

Adamas ignis iniurias ita perfert, vt etiamsi per aliquot dies illi immoretur nullam nō solum noxam contrahat, sed potius nitidior & præstantior inde eximatur. Quinimo ignis ope certaque aqua mercuriali ex stibio distillata, ita auferri natiuæ maculæ nubes & colores, qui illum viliorem efficiunt, possunt; vt nitidus putusque inde prodeat, ac valore priorem statum longe superet. Huiusmodi aquam mihi communicauit nobilis & humanissimus vir Ioannes Macinius Electoris Coloniensis consiliarius artis spagiricæ peritissimus amicusque meus ab ineunte ætate singularis, similem facultate aquam etiam inuenit & habet Inuictissimus & Augustus Rom. Imper. Rudolphus secundus Dominus meus clementiss. Vidi enim adamantem vix 6. milibus emptum, qui ab ipso emendatus 12 vendi potuit. Sed hoc arcanum non cuiuis innotescere debet.

Ratio emendandi adamantes.

Malleum & incudem innoxie Adamantem ferre tradit Plinius, verum id experienti falsum deprehenditur: cum nullus hoc seculo inuentus sit, qui mallei ictu in partes non dissiliat, ac in pollinem redigi possit. Fama etiam est hircino calido sanguine, præsertim si hircus iis herbis quæ calculos dissoluere perhibentur nutritus fuerit, Adamantem emollescere ac in scobem ferreo pistillo comminui: verum absque sanguine id omni adamanti contingit, vt ante scriptum est. Magneti etiam vires adimere Adamantem quo minus ferrum trahere possit, vt hactenus creditum fuit, falsum multorum experientia deprehenditur; nisi varia magnetis & adamantis genera experientes fefellerint. Nam Adamas

Malleum nō perfert adamas.

Adamas magnetis vires non tollit.

damas perhibetur verè vt magnes ſeptentrionem oſtendere & ferrum ea facultate imbuere. Id ſi verũ, abiget aduerſam magnetis faciem, vt in cap. de magnete poſtmodum explicabo. Sed vereor ne ferro omni ea facultas inſit, & falſo adamanti aſſcribatur. Plumbum etiam, vt hactenus creditum eſt, adamantis aciem non obtundit. Id verum à Monarde de adamante ſtatuitur, quod ſi alteri diu affricetur, illi ſatis firmiter adhæreat, ac ſi calefiat (vt ſuccinũ paleas attrahat, quod ſignum eſt, vt antea oſtenſum eſt, igneæ ſulphureæque eſſe naturæ.

Adamas plagas oſtendit.

Plumbũ adamantis aciem nõ obtundit.

Paleas trahit.

Scribunt præterea authores Adamantem capiti mulieris ipſa inſcia ſuppoſitum, ſi fidelis ſit marito, efficere vt dormiens in ipſius amplexus ruat, ſin adultera, eoſdem auerſetur. Sed experientia & ratio iſta Adamanti non verè tribui, demonſtrant. Nam ſiue cum marito ſiue cum alio Venerem exerceat vxor, eundem actum naturalem & ad generis humani conuerſationem neceſſarium exercet. Hunc, vt natura vitioſum non agnoſcit, ita nec Adamas, qui ſi vitium vel peccatum commiſſum fuiſſe cognoſcere vel oſtendere deberet; tantum naturali & ingenita ſua facultate id præſtare poſſet. Sed ſi natura non poteſt, nec ille poterit. Ignorat autem natura adulterium, quia matrimonium & pacta mutua coniugum non à natura, ſed à lege hominumq; voluntate, quę adulterium pro vitio & peccato conſtituit, proficiſcuntur, quam ſenſu orbatus adamas ſcire non poteſt. Ante Moiſen dum naturę lex ſola vigeret, adulteria nulla erant, & tamen vario concubitu viuere licebat. Si ne tunc quidem homines pii & prudentes vitium deprehendere potuerunt; quomodo iam Adamas abſque ſenſu poterit? Valeant itaque nugæ & aniles fabulæ, quas qui ſolide refutatas cupit legat caput 18 & 19 de gemmarum facultatibus.

Fidelitatem an prodat.

Adamantis pulueri etiam aſſcribitur vis deleteria tam exitioſa vt nullis remediis extingui aut emendari poſſit. Huius ſcobe Theophraſtum, Paracelſum chymicum ſublatum ipſius diſcipuli & iurati aſſerunt: fortaſſis vt ipſius impoſturam tegant. Nam cum ille vitam perennem vel longæuam meditamentis ſuis promiſiſſet, in flore tamen virili extinctus eſt. Aut itaq; mentitus fuit ſe huiuſmodi pharmaca, quæ omnibus morbis mederentur, & vitam producerent, habere, aut ſi habuit, ratio danda fuit, cur iuuari decantatis medicamẽtis inſtante morte non potuerit. Commodior ſane fingi non potuit ea, quæ ab Adamantis puluere ſumitur, quem aiunt, non quia venenum eſt, ſed quia duritie inteſtina corrodit, interficere. Verum experientia & ratio huic opinioni refragatur. Nam Monardes refert mancipia quædam plurimos Adamantes, vt furtum tegerent, deuoraſſe, quos poſtea integros abſque iactura valetudinis egeſſerunt, ſi maiores qui acutos angulos habent, inteſtina non lædunt, difficilius, puluis qui excrementis craſſioribus ita inuoluitur, vt vix inteſtina attingere poſſit lædet. Pulueris exemplum adfert Monardes; mulierem videlicet quampiam marito antiqua dyſenteria laboranti, Adamantis ſcobem per multos dies propinaſſe, abſque aliquo detrimento. Sola itaque materiæ duritie vel acumine præſertim in puluerem redactus interficere non poteſt. Si itaque venenum eſt, vel manifeſta vel occulta qualitate eſſe debet. Manifeſta non, quia neque prima neq; ſecunda qualitas in illo vehemens aliqua deprehenditur, cum potius tan-

An adamas ſit venenum.

quam mortuum & inalterabile corpus omni manifesta qualitate videatur carere. Sed neque occulta qualitate hominem necare poterit, si enim necare debebit, aget in hominis corpus, agere autem nihil qualitate potest, nisi agendo patiatur. Sic arsenicum vt necet, primum à ventriculo humano dissolui & alterari, deinde ipsi adhærere, vt in ipsum agat, debet. Id enim omnibus venenis commune est, vt ab humano corpore alterentur, ac ab eo earum vis venefica in actum, vt noceant, redigatur. Quæ alterari non possunt, etiam qualitate nocere non possunt, vt aurum, lapides, nuclei cerasorum, ossa & similia, ista enim vt sumta sunt, ita integra eiiciuntur. Adamas autem quia ita solidè compactus est, vt alterari ab igne non possit, ab humano corpore multo minus poterit. Nullas itaque à se qualitates, vt noceat, emittit, præsertim cum illæ absque instrumento & spiritu aliquo non communicentur, qualis ab adamante, vt separari ne igne quidem, ita nec humani corporis calore potest. Non habet itaque Adamas veneficam qualitatem neque in puluerem redactus interficere valet, vt falsò à Paracelsi discipulis hactenus iactatum fuit.

Ad venena & multa alia. Creditur Adamas contra venena, pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam, metus vanos, terrentia intersomnia, incubos & succubos, dæmonumque nocumenta, & præstigia præsentaneum esse amuletum eaque omnia arcere ac præsente veneno madere, ac constantiam, victoriam animique fortitudinem efficere. Proditur etiam iram comprimere, coniugumque amorem fouere, ob quam causam reconciliationis gemma vocatur. *Reconciliationis gemma.* Singulares has multoque plures per hanc gemmam diuinitus exerceri posse facultates humano generi commodas non est dubium. In Dei enim potestate est vel bonos vel malos spiritus certis corporibus addicere vel alligare, vt aut nocere aut prodesse homini possint. Boni si prestò sint, illũ qui Deo confidit ac huiusmodi instrumentis & mediis iuuare posse & velle firmiter credit, iuuant. Mali verò Deo nõ confidentem, Deo permittente, offendunt. Si quid itaque metaphysicum huic gemmæ asscribitur, id non à suo temperamento essentia vel natura, sed à supremi motoris lege & ordine promanare putandum est. *Adamas Aronis.* Huius præscripto Adamas quem summus Hebræorum pontifex gestabat, dum morte Hebræi propter peccata puniendi essent colorem aereum in atrum mutabat. Dum gladio plecti debebant, sanguineus apparebat, ac cum nihil criminis commissum esset, nitebat & splendebat supra modum. Has facultates nemo gemmæ, vt naturales asscribet: Sed spiritibus tantum, quibus huiusmodi facultates exercere à Deo commissum vel permissum est. *Pulchritudo gemmæ quid possit.* Fortassis etiam gemmarum, propter splendorum pulchritudinem & dignitatem substantia apta est, vt bonorum spirituum statio aut receptaculum sit: sicut malorum Medicorum Theologorumque sententia loca fœtida, horrida, solitaria & humores melancholici, in quibus dum sedem spiritus mali fixerunt: efficiunt, vt obsessus peregrino sibique ignoto idiomate vtatur, futura prædicet, multaque alia supra naturam faciat. Vt per hos humores mali, cur per gemmas boni agere & incredibiles facultates exercere Deo sic statuente & volente non possunt?

Dum itaque supernaturale quid à gemmis efficitur, id non gemmarum

viribus

viribus, ſed ſpiritibus aſcribendum eſt. Hoc modo adulterium adamas prodere & hominem interficere, aliaque plura perficere, quorum prius facta eſt mentio contra omnem rationem poſſet. Nonnulli arbitrantur ſupra in medium illatas, admirandaſque facultates ab Adamante tum demum depromi dum illi certi characteres, aut figuræ accommodo conſpirante cœli aſpectu inſculptæ ſunt. Exempli cauſa victoriam efficere, dum ea hora qua aſpectus qui victoriam ſignificat Martis vel Herculis hydram ſuperantis effigies illi inſculpitur. Fateor profecto huiuſmodi effectus ſupra naturam hac ratione interdum Deo permittente produci. Verum, vt ſupra monui, malorum ſpirituum beneficio id fit, qui in gemmæ corpuſculum vana hominis creduditate, ne dicam ethnica impietate pellecti, ſeſe inſinuant, illoque abutuntur; vt naturales gemmæ facultates tegant, obruant, ac ignotas homini reddant, & pro iis ſuas falſaſque ſubſtituant, atque hac ratione paulatim hominem ad vana & ſuperſtitioſa ducant, tandemque à verò Dei cultu auocent, ad ſuum trahant, ac in æternum perdant. Qui inſculpi ea quæ bonos ſpiritus alliciant, vult, martyria Saluatoris eiuſque vitæ actus, qui virtutes exemplo edoceant, inſculpi curet, ſæpeque pie contempletur. Haud dubiè diuina affulgente gratia, boniſque ſpiritibus auxiliantibus facultates mirabiles (gemmæ aut ſculpturæ nudæ non aſſcribendas, ſed Deo) percipiet.

Spiritus per gemmas metaphoricè operantur.

Adamantis ſculptura.

Cur gemmæ interdū ſupranaturalia operentur.

Quæ gemmis inſculpi debeant.

Dignitas & valor Adamantis.

CAP. V.

DIgnitatem adamantis auget tum ſplendor, quo dum radios hinc inde iacit Iridem intrinſeco ſuperficierū reflexu imitatur & refert, tum materia quæ fere incorruptibilis eſt. Præcipuè autem diuina authoritas quæ pontificem hac gemma ornari, dum Sancta Sanctorum ingrederetur, voluit. Ponebatur autem ſupra pectus ſummi Sacerdotis, vbi ille talarem veſtem & ſupra talarem humeralem induiſſet.

A regibus olim tantum expetitus fuit, nunc à quouis fere petitur & geſtatur. Nihil tamen propterea illius diſceſſit precio, cum longè pluris quam ante aliquot annos veneat, ac in dies licet in copia haberi poſſit, ipſius precium creſcat. Hoc enim tempore Adamas perpolitus, & abſque omni vitio, ſi granum piperis ponderet, decem florenis aut quinque ducatis venditur. Interdum maiori, interdum minori precio, prout multi ad mercatum portantur. Solent ad pondus vendi dum iuſtam craſſitiem habent, & ſine macula ſunt, ac perfectam à ſculptore formam habent. Hoc eſt dum in ſuperiore ſuperficie tabulam quadratam altera parte longiorem habent, ac duas laterales tabulas ſuperiori æqualem: Deinde tres inferiores etiam ſuperiori æqualem, ac laterales ita pendentes, vt anguli recti hypotenuſam conſtituant.

Plerunque qui minus quatuor ceratiis pendent, sæpe variant precium; qui plus id quod à me hic statuetur semper seruant, vsque ad 10 ceratia. Inde singuli sequentes præcedentes, vt ceratio superant, ita etiam hoc numero videlicet 1010. Nam 11 Ceratiorum Adamas valet 9590, ergo 12 Ceratiorum, valet priori numero addendo 1010, 10600 & sic deinceps, in infinitum valor augeri potest. Nunquam tamen maiorem illo qui pendebat $187\frac{1}{2}$ Ceratia, cuius mentionem facit Monardes, inuentum fuisse puto.

Vt autem proportio pretii statuatur & inueniatur. Primo vnius Adamantis perfecti omnibusque modis absoluti, si granum ponderet precium statuendum est, & sit exempli causa 10 vel thalerorum vel florenorum vel coronatorum, prout quis velit. Nam variat precium, vt dixi, si variauerit, poterit valor numeri manens, etiam mutari. Nam ex 10 thaleris potest quis 10 florenos, ducatos, philippicos aut coronatos efficere, vt tabula omni precio inseruiat. Si quis vero velit precium illius Adamantis habere qui 2 grana pendet; quadret numerum, hoc est in se ducat, nempe bis duo sunt 4. Hunc quotientem ducat in precium vnius grani, nempe 10, habebit in quotiẽte 40, sic est valor 2 granorum, superet itaq; 30 vnitatibus vnius grani valorem, quam differentiam voco. Iam vt trium granorũ valor habeatur. Differentia præcedens augenda denario vt sit 40 illaq; addenda valori 2 granorũ, qui erat 40 & ita constituetur numerus 80, valor trium granorum. Huic differentiæ quæ est 40 iterum adde 10 & constitues 50. differentiam & numerum, qui additus 3 granorum valori nempe 80 constituet 130 valorem 4 granorum, id est vnius ceratii. Atque hoc modo augendo postremam differentiam numero denario constitues sequentem, quæ addita postremo valori etiam sequentem indicabit, vt in tabula licet videre. Nam singulæ differentiæ vsque ad quadragesimum granum vel 10 ceratia, hoc modo, vt in tabula apparet, progrediuntur. Inter 10 & 11 Ceratium differentia est mille tantum, ne nimis excrescat precium. Deinde non per grana procedi tur amplius quia negliguntur. Nam si 10 Ceratia Adamas pendet, vel 10 & 3 grana, perinde habetur. Vix enim mercatores huiusmodi excessum æstimant. Ceratiorum differentiæ etiam progrediuntur per denarium numerum vt granorum: quæ optime tabella ostendit. Verum si quis paulo curiosior granorum valorem scire vellet, nempe 10 Ceratiorum & trium granorum. Diuidat differentiam 1000, quæ est inter 10 & 11 Ceratia, in quatuor partes ac tres addat 10 Ceratiorum valori nempe 750, Hac tamen cautione vt adhuc tres vnitates addantur, quia tertium granũ est. Si 2 grana 10 ceratiis addendæ essent duæ partes nempe 500 adderentur. Si vero vnum granũ, tum tres vnitates ab vna parte 250 auferendæ essent, idq; vt differentiæ crescant, ita differentiæ hæ erunt 247, 500, 753, vt itaq; 10 ceratiorum ac trium granorũ valor habeatur adde numero 8590 qui constituit 10 ceratiorum precium 753 & habebis 9343. Hoc modo cum reliquis agẽdum. Simili ratione si quis precium 10 granorũ cum dimidio scire velit, sumat differentiã quæ est inter 10. & 11. grana nempe 120. Hanc diuidat in duas partes nempe 60. ab vna abstrahat 4 vnitates, vt differentia minor sit, quotiens ergo sit 56 quem addet valori 10. granorum 640. & fient 696. precium quæsitum, ita cum cæteris agendum.

Regula precii inueniendi.

Tabu-

Tabula sequens habet columnas quatuor. In prima & secunda columna ponitur pondus adamantum: In tertia, precium, & in quarta, differentia. Prima columna ceratia habet vnum: ceratium pendet 4 grana.

Ceratia	Grana	Precium	Differentia
	½	2 ½	
	1	10	
	½	23	30
	2	40	
	½	58	40
	3	80	
	½	103	50
1	4	130	60
	5	190	70
	6	260	80
	7	340	90
2	8	430	100
	9	530	110
	10	640	120
	11	760	130
3	12	890	140
	13	1030	150
	14	1180	160
	15	1340	170
4	16	1510	180
	17	1690	190
	18	1880	200
	19	2080	210
5	20	2290	220
	21	2510	230
	22	2740	240

Ceratia	Grana	Precium	Differentia
	23	2980	250
6	24	3230	260
	25	3490	270
	26	3760	280
	27	4040	290
7	28	4330	300
	29	4630	310
	30	4940	320
	31	5260	330
	32	5590	340
8	33	5930	350
	34	6280	360
	35	6640	370
9	36	7010	380
	37	7390	390
	38	7780	400
	39	8180	410
			—
10	40	8590	1000
11		9590	1010
12		10600	1020
13		11620	1030
14		12650	1040
15		13690	1050
16		14740	1060
17		15800	1070
18		16870	1080
19		17950	1090
20		19040	1100
21		20140	1110
22		21250	1120
23		22370	1130
24		23500	1140
25		24640	1150
26		25790	1160
27		26950	1170
28		28120	1180
29		29300	1190
30		30490	1200
31		31690	1210
32		32900	1220
33		34120	1230
34		35350	1240
35		36590	1250

Ceratia	Precium	Differentia
36	37840	1260
37	39100	1270
38	40370	1280
39	41650	1290
40	42940	1300
41	44240	1310
42	45550	1320
43	46870	1330
44	48200	1340
45	49540	1350
46	50890	1360
47	52250	1370
48	53620	1380
49	55000	1390
50	56390	1400
51	57790	1410
52	59200	1420
53	60620	1430
54	62050	1440
55	63490	1450
56	64940	1460
57	66400	1470
58	67870	1480
59	69350	1490
60	70840	1500
61	72340	1510
62	73850	1520
63	75370	1530
64	76900	1540
65	78440	1550
66	79990	1560
67	81550	1570
68	83120	1580
69	84700	1590
70	86290	1600
71	87890	1610
72	89590	1620
73	91120	1630
74	62750	1640
75	94390	1650
76	96040	1660
77	97700	1670
78	99370	1680
79	101050	1690
80	102740	1700
81	104440	1710
82	106150	1720
83	107870	1730
84	109600	1740
85	111340	1750
86	112090	1760

Ceratia	Precium	Differentia
87	114850	1770
88	116620	1780
89	118490	1790
90	120190	1800
91	121990	1810
92	123800	1820
93	125620	1830
94	127450	1840
95	129290	1850
96	131140	1860
97	133000	1870
98	134870	1880
99	136750	1890
100	138640	
110	158090	
120	178540	
130	199990	
140	222440	
150	237300	
160	276340	
170	305790	
180	322240	
190	349690	
200	378140	

Verum si quis absque tabella memoriter precium aliquot ceratiorum, exempli gratia, decem velit scire; Redigat ceratia in grana: Deinde, quia quatuor grana ceratium faciunt, multiplicet numerum 10 per 4. erunt 40 grana. Postmodum numeret quotus sit ille numerus à primo grano, & inueniet esse trigesimum nonum, hoc est vnitate minorem proposito. Nam primus non computatur, idque necessarium & perpetuum est. Auferat itaque à proposito numero 40 vnitatem, vt maneant 39. Hunc multiplicet per 10. quia singulæ differentiæ augentur per denarium, & quotiens erit 390. Huic addantur 30. quæ est prima differentia, & quotiens erit 420, differentia videlicet, quæ sequitur proximè quæsitum numerum, auferatur ab ea 10. & exurget differentia quæ præcedit quæsitum numerum nempe 410. Vt verò à primo differentiarum numero 30. vsque ad 410 habeatur omnium summa: Secundum regulam progressionis addenda simul 30. & 410, & emergent 440, quæ medientur, sintque 220. ac postea multiplicentur cum 39, tot enim sunt numeri, qui per 10 augentur, & quotiens erit 8580. Huic addatur vnius grani precium, nempe 10, & ita 40 granorum precium erit 8590. Hæc regula seruit ad decem ceratia vel ad 40 grana, vlterius non, quia alia in differentiis proportio seruatur, & non amplius per grana, sed per ceratia fit progressus: deinde differentiæ etiam tantum denario numero augentur, ac prima differentia statuitur mille. Si itaque, exempli causa, quæratur precium 22. ceratiorum, quia duodecimus hic numerus est à decem ceratiis computatione facta, & singula precia per decem adiecto millenario augentur, multiplicanda 12 per 10 fiunt 120, huic addenda 1000 fiunt 1120. Hæc est differentia, Sequens numerum quæsitum, ab hac aufer 10 fiunt 1110, huic adde 1000, fient 2110, media fient 1055, cum hoc numero multiplica 12, quotiens erit 12660, huic addendum 10 ceratiorum precium 8590, & emergit 21250 precium 22 ceratiorum. Regula eadem est quæ superior, nisi quod primus numerus alius sit. Si vero iste modus computandi difficilis videtur, dabo alium vsque ad decem ceratia. Redigatur itaque ceratiorum numerus in grana. Exempli causa, quæro precium quatuor ceratiorum, fiant inde 16 grana, & ducantur illa in se, fient 256. Hunc numerum duc in precium vnius grani, nempe 10, fiunt 2560. Qui numerus secundum Linscotium est valor Adamantis; Sed fallitur is vehementer, quia hac ratione nimis augetur valor Adamantis. Hoc enim modo 20 Ceratiorum hoc est 80 granorum valeret 64000. Quamobrem ne ita excrescat precium, à trium granorum precio auferenda decem, à 4 granorum 30, & à 5 granorum 60, & sic deinceps, semper augendo differentiam numero denario vsque ad 41 granum, circa quod mutatio fit.

Absque tabella preciū venari.

Alius modus computandi.

Quia itaque à tertio grano progressio fit, addendo priori numero decem. Summa colligenda per regulam progressionis, collectaq; à summa putati valoris auferenda. Verum quia 16 granorum valorem quæro, auferam ab eo numero 2, erunt 14, tot enim progressionis tantum sunt numeri, quia à tertii grani valore decē abstrahuntur, qui primus progressionis numerus est. Vnum

enim granum 10 valet. duo grana 40. Sed tria grana 90 demptis 10, id est 80. Vt itaque postremum numerum progressionis habeam, multiplico illum per numerum excessus quo fit progressio, videlicet 10 & habebo 140. huic numero addendus primus, nempe 10 vt regula progressionis docet, & habebo 150. Huius medium multiplicabo cum 14, vel quod perinde est medietatē 14 nempe 7, cum 150 & quotiens erit 1050, qui numerus est summa omnium qui additione 10 aucti fuerunt ad 14 vsque numerum. Hic abstrahitur à putatiuo precio 2560 & remanent 1510, verum 16 granorum precium. Breuiter ita tradi potest regula. Exempli causa, si quæras 16 granorum precium duc in se habes 256. Hunc quotientem duc in 10 vnius grani valorem habebis 2560, iterum abstrahe à 16 duo, habebis 14, hunc duc in differentiam progressionis 10. habebis 140. huic adde primum progressionis numerum nempe 10, & habebis 150. huius medium duc in 14 & habebis 1050, hunc abstrahe à putatiuo precio 2580 & habebis 1510 precium quæsitum.

Regula precii compendiosa.

Tabella præcedentem regulam ostendens.

Grana	precium putatiuum	numeri auferendi	verum precium
1	10		10
2	40	numerus progressionis	40
3	90	10	80
4	160	20	130
5	250	30	190
6	360	40	260
7	490	50	340
8	640	60	430
9	810	70	530
10	1000	80	640
11	1210	90	760
12	1440	100	890

Potest hæc tabella ad libitum extendi augendo numerum progressionis denario; sed frustra, quia in præcedenti tabula precium verum, quod ab hoc nō differt expressum est, vt inspicienti perspicuum est.

Precium adamantis imperfecti.

Hactenus precium perfecti adamantis, id est qui omni vitio caret, ac legitimam corporis habet constitutionem traditum & præsciptum est. Qui vitium habet, his regulis æstimari non debet. Nam si aliquo colore vel exiguo tinctus sit, mox illi tertia statuti in tabella precii pars auferri debet. Si nubecula aliqua, fissura granum aut pilus adsit pro quantitate illorum viciiq; magnitudine vel media pars vel duæ, tertiæ vel etiam plus auferendum est. Si non satis crassus fuerit etiamsi purus, etiam aliquid ipsius precio detrahitur. Forma enim legitima vt commodius radiet requiritur. Nec hic certa regula statui vlla potest. Examinatori enim prudenti æstimatio relinquenda est. Hoc tamen

notandum

notandum quod adamantes non craſſi & ſuperius lati qui videntur plus ponderis habere, quam reuera illis ſit, pluris paulo quam pendent æſtimentur. Sed minoris quam appareant. Qui magnam tabulam habent & latera anguſta dimidium tantum pondus habent.

Vſus Adamantis CAP. VI.

NOn ſolum Adamas ornatui inſeruit, ſed in ſcobem malleo redactus ad alias gemmas duriores ſculpendas & celandas vtilis eſt. Abſque ipſius enim ope nec ille commodè, nec ipſemet vllo modo celari aut ſculpi, vt dignitatem & pulchritudinem adipiſcatur, poteſt. Cum ipſe à nullo pati poſſit, ac omnes alias gemmas, imò omnes res creatas duritie ſuperet. Solet autem in hunc vſum oleo miſceri, cuius guttula vel gemmis ipſis vel ferro acuto, quod gemmam aut adamantem excauare debet, inſtillatur. Deinde ferrum à rota circulariter & celerrime motum gemmæ adhibetur: ita multis rotationibus & continuo affrictu pulueris, tandem excauatur gemma. Verum Adamas multos dies reſiſtit antequam effatu dignum quid ab ipſo ablatum appareat. Paulatim tamen cedere ſibi ipſi, vt lapis à guttis aquæ ſtillatitiis excauatur, cogitur: teſtante verſiculo *Ad ſculpendum.*

Gutta cauat lapidem, non vi, ſed ſæpe cadendo.

Si quis miretur cur puluis in Adamantem, cum illo durior non ſit, agere poſſit, ac agens fortior patiente eſſe debeat; mirari deſinet, ſi particulam quæ excauatur eandem, puluerem qui excauat, non eundem ſemper eſſe animaduertat. Nam propterea in puluerem redigitur, vt ſingula pulueris corpuſcula ſuum officium faciant locumq; excauandum terant. Deinde cum pulueris vis euaneſcit, iterum recentior & non hebetatus adhibetur. Solet enim puluis in vſum admiſſus duritiem amittere. Quod ſimiliter ſmiri lapidi quo molliores gemmæ expoliuntur & celantur, contingit. Scrupulus vnius ſcobis ſolet decem thaleris vendi.

Adamantis cuſpis ſi telo aut ſagittæ imponatur omnia arma facilime penetrat. Noui medicum familiarem qui iactabat ſe ſigulari artificio cuſpidi acus imponere facile poſſe adamantem, ac vnguibus quemuis Adamantem, abſque alio inſtrumento vel materia, quam quæ à corpore humano ſumitur, poſſe in ſquammas ſpecularis lapidis inſtar diuidere. *Ad arma penetranda.* *Adamantē frangere.*

Vſus etiam Adamantis eſt in ſymbolis vel emblematis. In his enim illius figura innocentiam, conſtantiam, fortitudinem, aliaſque virtutes deſignat. Adamantis figura vſi ſunt Coſmus Medices magnus Hetruriæ dux, Borſus dux Modenæ, Regii & Ferrariæ, primus Marchio Eſtenſis, ac comes Rouigii. Fridericus Gonzaga dux Mantuæ primus marchio montis Ferrati. Laurentius Medices Vrbini dux, Alphonſus Carretus Marchio Sauonæ. Antonius Carraciolus aliique complures vt videre in tertio Tomo ſymbolorum à me Pragæ editorum, licet. *Ad ſymbola. Quid deſignet adamas.*

Quo pacto Adamas ſculpatur. CAP. VII.

ADamas varia figura ſcinditur, ceteris præſtantior habetur quadrata, hoc eſt dum ſuperficies in quadratam tabulam redigitur. Dum a. in talem formam

adamas aptatur, id obseruari debet, vt duæ tabulæ laterales vnam superiorem faciant, ac laterales hypotenusam anguli recti constituant. Deinde vt vna pars superioris tabulæ longior sit alteri necesse est, ita enim perfectissima illius forma est. Cui si accedat substantiæ puritas, ita vt nullus color in eo appareat, plerunque 50 ducatorum precio, si ceratium ponderet æstimatur. In precii tabella vnius ceratii valor indicatur numero 130, eo numero floreni vel Thaleri vel semisolares aurei intelligi possunt, prout nempe precium intenditur vel minuitur à mercatoribus. Solent etiam adamantes in pyramidis formam ex quadrangulo emergentem sculpi, sed huiusmodi figura licet cæteris aliis præualeat, dignitate tamen & valore figuræ tabulatæ cedit. Aliæ figuræ plerunque propter lapidis nondum sculpti formam ita eliguntur vt quam minimum ipsius corpori decedat.

De Carbunculo. CAP. VIII.

MAgna fama est carbunculi. Is vulgo putatur in tenebris carbonis instar lucere; fortassis quia Pyropus seu Anthrax appellatus à veteribus fuit. Verum hactenus nemo vnquam vere asserere ausus fuit se gemmam noctu lucentem vidisse. Garcias ab horto proregis Indiæ medicus refert se allocutum fuisse, qui se vidisse affirmarent. Sed iis fidem non habuit. Ludouicus Vartomannus regem Pegæ tantæ magnitudinis & splendoris habere scribit, vt qui regem in tenebris conspicatus fuerit, eum splendere quasi à sole illustretur existimet, sed nec ille vidit. Si itaque gemmam noctu lucentem natura producat, ea vere Carbunculus fuerit, atque hoc modo ab aliis gemmis distinguetur, omnesque alias dignitate superabit. Multi autumant gemmas in tenebris lucentes, à natura gigni non posse; verum falluntur. Nam vt lignis putridis, nicedulis, halecumque squammis & animalium oculis, natura lucem dare potest; non video cur gemmis idonea suppeditata materia (in tanta rerum creatarum abundantia) tribuere non possit. An itaque habeatur aut non, incertum adhuc est. Doctissimorum tamen virorum omnium sententia huiusmodi gemmæ non inueniuntur. Hinc fit quod rubentes & transparentes gemmæ omnes, ab iis carbunculi, Anthraces Pyropi & carbones nuncupentur, Quia videlicet carbonis instar lucent, ac ignis instar flammeos hinc inde radios iaciunt.

Gemmas posse noctu lucere.

Incertum an habeatur Carbunculus.

Carbunculorum genera. CAP. IX.

CArbunculorum apud Plinium genera varia sunt. Imo sexus discrimen facit. Acriores masculos, languidiores femellas arbitratur. Inter cætera genera recenset Amethistizontas, quorum extremus igniculus in Ametysti violam exit; sirtitas pinnato fulgore radiantes. Lythizontas, Charcedonios, nigriores aspectu, sed qui igne vel sole & inclinatione acrius quam cæteri excitantur, ac vmbrante tecto purpurei videntur & sub cælo flammeos contra radios solis scintillant, atque stellas intus habent ardentes, si masculi sint. Nam fœminæ vniuer-

Amethistizontas.

vniuerſum fulgorem extra ſe fundunt. Æthiopicos pingues lucemque non emittentes, ſed conuoluto igne flagrantes. Alabandicos cæteris nigriores, ſed ſcabros: Troezenios interuenientibus maculis albis, ac Corinthios colore pallidos. Inter carbunculorum genera etiam à Plinio recenſentur: Anthracitis, Sandaſtros, Lychnitis ac Ionis. Anthracitis præcincta candida vena in ignem iactata velut intermortua extinguitur, contra aquis perfuſa exardeſcit. Sandaſtros duplex Indicus vel Arabicus, eius commendatio ſumma, cum in translucido ſtellantes intus fulgent aureæ guttæ, ſemper in corpore, nunquam in cute, fere & ſtellas Hyadas & numero & poſitione imitantes, vnde in religione habitus, & in ceremoniis apud Chaldeos. Indici hebetare viſus dicuntur. Blandior femellis flamma alliciens magis quam accendens. Arabici fumidi Chryſolito ſimiles dicuntur, negāt aliqui Sandaſtros poliri propter temeritatem, Lychnitis circa Orthoſiam in caria, ſed probatiſſima in Indis quam quidam remiſſiorem Carbunculū vocant, habetur. Ionis Lychniti ſimilis duplex; quædam radiat purpura, altera cocco. Calefactæ digitorū attritu paleas ad ſe trahunt. Naſcuntur apud Naſamonas in montibus. Potoria vaſa ex hoc lapide & è Lychnite factitata traduntur. Omnia hæc genera ſcalpturæ contumaciter reſiſtunt, partemq; ceræ in ſigno tenent. Hæc ſunt genera à Plin. ita confuſe tradita, vt non internoſcantur; non dubium tamen eſt, quin rubinos, granatos, almandinos, hyacinthos, noſtros aliaſque rubentes gemmas omnes hic deſcripſerit & carbunculi nomine appellarit. Ne itaque confuſe hiſtoria illorum tradatur. Carbunculi hoc eſt rubentis & diaphanæ gemmæ genera ſunt Rubini, Granati, Almandini & Hyacinthi rubri: nam tales inueniuntur. Horum hiſtoriam ordine deſcribam.

De Rubinis. CAP. X.

RVbinus eſt gemma diaphana rutilans rubenſque exigua portiuncula cerulei coloris ac limam reſpuens. Rubedo ipſius non eſt puri minii vel cinabaris, ſed ſanguinis potius, cocci, laccæ Indicæ aut Kermeſini. Quo tamen minus cerulei, modo aliquid in extremo igniculo appareat, eo nobilior eſt. Si ex flauedine rubeat gemma, non ad rubini, ſed granati vel Hyacinthi ſpecies referenda eſt; hac enim nota ab iis diſtinguitur.

Genera Rubinorum. CAP. XI.

RVbinorum quatuor ſunt genera. Verus & ſimpliciter appellatus Rubinus, Rubacellus, Ballacius & Spinellus. Inter hos aliqui albicant & vix rubedinem habent albirubini nuncupati, alii ceraſi maturi inſtar rubent, aliqui mixtos habent colores, aut media parte rubent, media candicant, alii media parte ſaphiri media rubini ſunt, Qui albi ſunt duritie à cæteris gemmis diſtinguntur.

De vero Rubino. CAP. XII.

RVbinus verus, vt dixi, cocci & laccæ Indicæ colorem refert, vitrumque eodem colore admixto lini oleo tinctum, apprime veri rubini colorem ostēdit. Habet coccus vel lacca Indica nonnihil coloris cinabaris, Verum parum cerulei in extremo igniculo subesse videtur. Si enim nimis multum cerulei appareret, Balassium referret. Hic verus rubinus si magnus fuerit & 20 Ceratiorum pondus excedat carbunculi celebrati nomine dignus est, atque is censeri debet, qui tanto in precio apud veteres fuit, ac cui inter tenebras lucendi facultas falso data fuit.

Carbunculus est magnus rubinus.

Rubinus ab Indis vocatur *Tokes* vel *mamca*, à Persis & Arabibus *Iacut*.

Loci natales magnitudo & quomodo nascatur Rubinus.

CAP. XIII.

NObiliores rubini in insula Zeilan nascuntur. Alii & minores in Coria, Calecut, Cambaia & Bisnager. Optimi in flumine Pegu, quos incolæ ore & lingua explorant. Nam frigidiores & duriores meliores arbitrantur. Illorum colorem igne in quo coquunt augere dicuntur. Nasci solent in quadam lapidea matrice rosei coloris, quam aliqui si perspicua fuerit Balassium rubinum vocant. Nam si transparens gemmæque instar non sit, ab omnibus mater aut matrix rubinorum appellatur: Propterea quod (vt infans in vtero materno sanguine nutritur) in hac rubinus formetur, alatur ac excrescat. Primum candicat, deinde paulatim maturescens roborem contrahit. Hinc fit quod albi & albicantes qui nondum maturi sunt reperiantur. Nascitur plerunque in eadem fodina vbi saphiri reperiuntur. Si alimentum varium fuerit & non omnino rubino idoneum; mixti coloris inueniuntur, nempe partim albicantes, partim rubentes, aut media parte rubini media saphiri, quos Indi Nilacandi quasi saphirorubinos appellant.

Balassius mater rubini.

Veri rubini satis magni reperiuntur. Rudolphus Secundus Imperator Augustus & inuictissimus ac Dominus meus clementissimus, Rubinum habet qui parui oui gallinacei magnitudinem æquat ac Ceratia pendet.

Cæsaris rubinus.

Is à sorore sua Galliarum regis vidua ad ipsum hæreditario iure peruenit. Illo maiorem in Europa inueniri non puto. Si quæ gemma pro vero Carbunculo vnquam habita fuit, illa haberi debet. Intellexi olim 60 ducatorum milibus emptam fuisse. Verum si quod rarum & pulchrum est, magno æstimari debet, ille aut inæstimabilis prorsus aut longe pluris æstimandus est. Cleopatræ margarita 234575 ducatis æstimata fuit. Vt illa omnes sui generis pulchritudine & magnitudine superauit, ita & hic Carbunculus. Nec propterea, quod non pluris veniit, existimandum iusto precio fuisse venditum. Quia mercatores tanti precii gemmas seruare non possunt. Nam si ociosas pecunias aut diuititas steriles habere, aut ære alieno grauati bonis cedere nolint, diuendere coguntur.

Rubini proprietates, qualitates & facultates. CAP. XIIII

TRadunt authores carbunculum ſeu verum Rubinum geſtatum vel ebibitũ venenis vehementer reſiſtere ac à peſte præſeruare, triſtitiam arcere, libidinem coercere, malas cogitationes & terrentia ſomnia auertere, animum exhilarare, corpus incolume conſeruare, ac ſi homini infortunia inſtent, ea mutatione coloris in obſcuriorem ſignificare, iiſque præteritis iterum priſtinum colorem recuperare. Interim tamen ſomnum minuere ac ſanguinem nonnihil exagitare vt geſtantes facile excandeſcant. *Ad venena.*

Dignitas & valor Rubini ſeu Carbunculi. CAP. XV.

RVbini dignitas dum 10. Ceratiorum pondus excedit maxima eſt, propter gratiſſimum quo oculos paſcit colorem. Proinde adamantum precio omnino æſtimari poteſt, nec autẽ 10 Ceratiis vlterius alia quam priori tabula, qua adamãtum precia ſtatuuntur opus eſt. Scribit Garſias ab horto 34. ceratiorum rubinum à regulo in Decan 32 libris auri emptum, aureis Luſitaneis 20000 æſtimatum fuiſſe, quod precium proxime illi quod tabella oſtendit, accedit. Minorum rubinorum precium certum vix ſtatui poteſt. Hodie tamen gemmarii precium illius ab Adamante cui aſſociari poteſt rubinus, accipiunt. Vt ſi videatur ex magnitudine habere 4. Ceratia, Valore adamantis (modo perfectus ſit & colore abſoluto) qui quatuor Ceratia pendet æſtimetur. Eodem modo æſtimantur & illi qui in tabulas redigi non poſſunt, ac meliores crudi quam præparati apparent. Reliqui qui ad collaria matronarum vel mundum muliebrem exornandum eliguntur, neque exactam formam habent, non tanti æſtimandi ſunt, quanti qui tabulam conſtituunt. Qui vero tenues ſunt, ſed tamen colore & pulchritudine abſque cauitate inferiori perfecti tanto precio valent, quanto qui iuſtam craſſitiem habent cum neque ponderis, neque craſſitiei, ſed tantum amplitudinis, coloris & perſpicuitatis in illis habeatur ratio. *Rubinorum matronaliũ precium.*

Imitatio & adulterium rubini. CAP. XVI.

ADulterari vel fucari ſolet rubinus tribus modis. Primo dum ipſi, ſi abſque aliqua vel pauca rubedine ſit, rubra bractea, aut color, aut vitrum aliquod rubeo colore tinctum & ſplendens ſubſternitur. Qui modus nonnullis ideo carere fraude putatur, quod vera gemma licet colore non proprio adiuta, appareat. Verumtamen fraus eſt precium gemmæ alieno colore augere. Ob hanc impoſturam famæ iacturam fecit gemmarius quidam dum Rudolphum Imperatorem inuictiſſimum & Dominum meum elementiſſ. decipere conaretur. Secundo dum alia gemma nobilis candicans vt ſaphirus albus, Cryſtallus, Topaſius aut pſeudoadamas in illius locum ſubſtituitur, atque propter colorem, bracteam aliudve corpus diaphanum ſubſtratum, ita rubet & radiat, vt à vero

Duplata. rubino nihil differat. Tertio dum vitri partes duæ mastice ita glutinatur, vt mastix colore cocci tincta per vtrumq; vitri corpus ita pelluceat vt verus rubinus videatur. Horum modorum secundus & tertius vsitatissimi sunt. Verum non adeo difficulter deprehenduntur. Primo modo fucati dignoscuntur quia non exactè scintillant, limam non perferunt ac colore pulchriores veris videntur. Horum fraudem solent aliqui ad vnguem noscere. Nam si colore rubro caruerit, ac gemmæ planities vngui superponatur, visusque per superficiem gemmæ & vnguis dirigatur, candor absque colore apparebit. Verumtamen gemmarii, inferiores gemmæ superficies, variis angulis ita artificiosè scalpere norunt, vt multiplici superficierum in omnem partem reflexu fraus innotescere perito artifici non semper possit. Propter has fraudes rubini hoc seculo non tanti quam olim fiunt.

Auripigmentum coctum in rubini speciem abit. Nonnulli rubinum ementiuntur auripigmento, quod excoquunt in vitro, non exactè obturato lento igne: ac frustula vitri lateribus adhærentia, sed admodum frangibilia statuis cereis adhibent vt rubini vices quos exactè referunt, suppleant.

De Rubino Balassio. CAP. XVII.

HIc rubinus qui Balassius aut Pallacius vocatur, inde nomen habere putatur, quod pallacium seu mater rubini veri ante descripti, in quo nascitur, & tanquam in palacio vel domicilio residet, sit. Habet iste rubinus laccæ florentinæ aut cremesinum colorem, ita vt parum cerulei coloris vero rubro admixtum videatur, rosei coloris rubentis instar. Verum color hic dilutus est admodum, visui admodum gratus ac rubini veri instar satis splendens. Sæpius in venis saphiri hoc genus reperitur, è cuius tinctura cerulea huius rubedo diluitur & temperatur. Nascitur in iis regionibus in quibus carbunculi & veri rubini.

Dignitas, virtus & vsus Balaßii. CAP. XVIII.

RVbini veri putatur Balassius habere vires & facultates, licet languidiores. Peculiariter tamen furoris, iræ, atque libidinis impetus frenare & coercere putatur, ob id mulieribus maximè conuenire. Deinde iecoris omnia vitia emendare creditur.

Balaßii precium & valor. CAP. XIX.

30 ducat. LOnge vilior rubino est Balassius. Nam, teste Linshotano, 1 Ceratium pendens, 10 ducatis æstimatur, 2 Ceratia pendens 20, 3 pendens 30, 4 pendens 40. & sic vlterius multiplicando numerum ceratiorum per 10.

Imitatio & fucus. CAP. XX.

Adulte-

ADulterantur vt veri rubini, ac difficilius in illis fraus deprehenditur.

De Rubino Spinello. CAP. XXI.

MAgis hoc genus rubet quam Balassiorum. Attamen non habet spinellus splendorem legittimi rubini, fortassis femina Plinio est. In iisdem locis inuenitur vbi alii rubini: Minores etiam vires habet, quam rubinus ac facile adulteratur. *Locus natalis.*

Spinellorum aliquot sunt genera, aliqui enim tam perfecti sunt vt rubinis cōparentur. Aliud genus de rocca veteri est, quorum aliqui colorē rubassorum habent, aliqui vergunt ad Hyacinthi colorem, neque adhuc statutū est an spinelli sint. Gemmariii periti pro spinellis non habent; sed pro rubacis aut rubicellis vel etiam hyacinthis, sed etiam præstantes sunt, vt spinellis comparentur. Volunt n. illos ita laudare vt pro spinellis vendere possint. Expoliunt etiam eo modo quo spinellos, licet colore hyacinthi vel rubicelli sint. Cum spinellus de rupe veteri præ manibus est, qui adamanti vnius Ceratii sociari potest, & in tabulam redactus est, valet dimidium precii adamantis, si perfectus sit. Nam si vitium habeat proceditur, vt in regula de adamantibus docui. *Genera.*

De Rubacis aut Rubicellis. CAP. XXII

GEmmæ istæ ambigunt inter Spinellos & Hyacinthos, vt nescias num ad hos vel illos referre debeas, videtur enim color ex vtrisque mixtus. Bohemicis granatis interdum etiam valde similes sunt ac igne num granati sint probantur. Nam granati Bohemici ignem absque coloris vel minima iactura ferunt, illi nequaquam, quia vel amittunt colorem vel mutant, vt facile granatos non esse manifestum fiat. Extremus istorum igniculus plerunque flauescit Vilioris sunt precii quam spinelli, ac balassiorū precio dimidio æstimari possunt, si vitio careant.

De Granatis. CAP. XXIII.

AD Carbunculi genera merito granati referendi sunt, cum luci aut soli expositi carbonis imaginem ostendant meliusque quam rubini. Granati enim fere omnes ex flauedine rubent, ignis instar, miniique natiui vel factitii colorem quo ignis depingi solet in se habere videntur, ob id à Gallis *vermeille* vocantur, quo nomine etiam minium significatur. Nam Galli minium *vermeillon* appellant, à quo deriuatur *vermeille*.

Granatorum genera & loci natales CAP. XXIV.

GRanati alii orientales, alii occidentales. Orientales ex India, Calecutio, Cananor, Cambaia, & Balaguate ac ex Æthiopia adferuntur, ibique inue-

niuntur. Hi trium generum reperiuntur. Nam aliqui nigriores ſunt cæteris, ſanguiniſque atri colorem referunt, ſatis tamen rutilant ac ſplendent. Bractea ſuppoſita alba in ſole carbonis igniti ſpeciem referunt: vt propterea à non- *Magnitudo.* nullis veri carbunculi putentur. Magni hi inueniuntur. Nam vidi qui ouum gallinaceum magnitudine ſuperarent. Aliud genus eſt, quod Hyacinthi colorem refert, ac niſi nimia rubedo adeſſet, hyacinthus putaretur, iſto à gemma- *Soriana.* riis Soriana appellatur. Si nimium flauedinis habeat, inter hyacinthi ſpecies re- *Iacintha la bella.* ferenda eſt, ac ea erit gemma quam Itali, Iacintha la bella, vocant. Sæpe enim ita nutant aut ambigunt gemmæ vt neſcias ad quam ſpeciem referre debeas. Hinc fit vt ſepe ne à gemmariis quidem dignoſcantur. Nam duritie, eiuſdem ſpeciei gemmæ non ſemper æquali ſunt: ita vt hac ratione diſcerni nequeant, ac certiſſimum ſit ambigere. Conſtat enim plures gemmas interdum à natura non ſolum miſceri, ſed coniungi. Tertium granati genus Martii violæ colorem habet rubedini intermixtum. Hoc cæteris præſtantius iudicatur, ac Italice à gemmariis, rubino della rocha, vocatur. Fortaſſis carbunculus amatiſtizontas Plinii eſt. Verum difficile eſt hic aliquid certi ſtatuere.

Differentia in colore. Occidentales granati aliqui ſunt dilutioris coloris, vt Hiſpanici, qui grani punici colorem referunt, ac ſatis magni reperiuntur, flammamque coruſcantem æmulantur. Aliqui ex flauedine rubent colore admodum ſaturo, & qui igne ab iis remoueri nō poteſt, tales ſunt Bohemici. Tanta enim copia rubedinis in iis eſt, vt nigreſcant niſi excauentur ac bractea argentea illis ſupponatur. Huius enim beneficio quodammodo diluitur coloris abundātia, quemadmodum excauatione minuitur. Quotquot in Bohemia inueniuntur omnes *Puritas granati Bohemici.* vitio ita carent, vt oſtentum ſit, ſi vnus reperiatur qui vel nebulam vel fiſſuram, vel ſimile quid habeat. Prope Balnea Teplicenſia non procul ab Albi & ab oppido Bilina reperiuntur. Hi orientalibus nobiliores ſunt. Tum quia vitio carent, tum quia igni reſiſtunt, veriſque carbonibus ſimiles ſunt. Hos ruſtici in agris paſſim abſque matrice arenæ aut piſorum inſtar inueniunt, ve- *Sileſiaci.* numque Pragam deportant. Dum reperiuntur ita nigricant extrinſecus, vt niſi contra lucem quis eos intueatur, rubedinem percipere vix poſſit. Aliqui præterea ſunt granati Iſerini vocati, qui nempe ad Iſerin pratum circa confinia Syleſiorum colliguntur: Scabri hi ſunt, plerunque vitiis pleni, ac raro planè perſpicui, rubinis Spinellis viciniores quam Bohemici. Dum perſpicui non ſunt matres granatorum vocantur.

Qualitates, proprietates, vſus & dignitas Granatorum.

CAP. XXV.

GRanatos manifeſtam aliam qualitatem quam exficcandi ſi in pollinem redigantur habere non puto. Alias collo ſuſpenſi & ebibiti triſtitiæ multum reſiſtere, ac cor confirmare, melancholiæq; aduerſari putantur. In medicos vſus dum recipiuntur, calcinantur ac electuariis cordialibus adhibētur. Præparantur

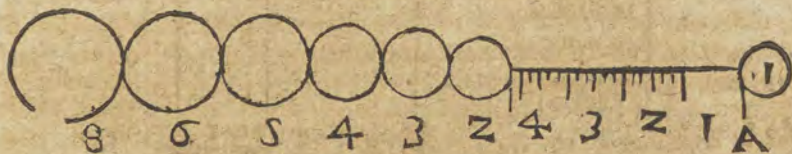
parantur autem optimè hoc modo. Primo igniuntur & in oleo ſalis aliquoties extinguuntur donec ſoluantur. Soluti oleo tartari in lactis cremorem coagulantur, lauanturq; aqua calida, poſtmodum vſui adhibentur. *Præparatio granatorũ.*

Quod ad dignitatem attinet Bohemicos omnib. aliis præferrem quod rariſſimè magni, ac vix piſis maiores inueniantur: & præterea quod illorũ color nullo igne auferri aut minui poſſit, quod nulli gemmæ coloratæ proprium eſt. Ita vt hac ratione quodammodo immortalis & adamanti auroque obriſo comparandus ſit. Noui qui per multos menſes in igne detinuerant, variiſq; modis colorem mutare aut demere tentarant; ſed fruſtra, quod color igni reſiſtat & in vaporem aut halitum abire non poſſit. *Dignitas Bohemici magnitudo.*

Precium granatorum. CAP. XXVI.

IMperator Rudolphus inuictiſſ. & Dominus meus clementiſſ. magnos Bohemicos in precio habet, & merito cum rariſſimi ſint, & ſi quis auellanæ magnitudinem æquet, rubini veri precium æquare debeat. Exigui innumeri reperiuntur, ſed viliſſimi ſunt ob copiam, vt margaritæ paruæ. Orientales & reliqui, quia maximi ac ſatis multi inueniuntur, iſtos neq; dignitate neq; precio ſuperare debent. Bohemici parui & minuti ad libram venduntur, ac pro eorum magnitudine augetur precium. Maiores foraminibus rotundis examinantur. Nam qui primum foramen, formati & politi tegere ne id tranſeant, poſſunt. Hi ſi quatuor numero ſint thalero venduntur. Qui ſecundum tegunt vnũ thalerum valent. Qui tertium tres thaleros valent. Qui quartum 9. Qui quintum 27. Qui ſextum 81. Qui octauum quod ſub ſe cyphram 8 habet 364. Nam ſeptimum foramen errore pictoris omiſſum eſt in figura, ſed eius precium tabula indicabit. Qui cupit foramina ſibi deſcribere, hac ratione fiet. Sumatur granati thalerum vel coronatum valentis diameter, ac ſecundum longitudinem quater multiplicetur. Exempli cauſa diameter ſit piſi magnitudine, adiiciantur adhuc tres diametri, ita vt fiat 4. piſorum longitudo,

Circuli hic deſcripti foramina ſunt.

tum ſinguli diametri à primo, videlicet ſecundus, tertius & quartus, diuidantur in ſex partes æquales, ita erunt ſectiones octodecim. Nam primus diameter nullam habet, quia eos qui minus thalero valent, taxare hic nolui, ſi tamen quis magnitudinem foraminis eorum, quorum quatuor thalerum valeant habere volet diuidat in ſex partes primum diametrum. Nam quinque partes diametri conſtituent diametrum illorum. Primus circulus qui in ſe notam 1. habet foraminis quantitatem indicat, ex quinque ſectionibus primi diametri in linea

conflatum. Non fecui tamen in partes primum diametrum, fed tantum reliquos tres. Diametros illos quatuor indicant numeri fuppofiti prope litteram A 1 2 3 4. Sectiones litteris non notantur. Ex fingulis fectionibus tanquam diametris, fi quis velit, formentur circuli pro foraminibus. Initium diametri eft ipfum A punctum, altera extremitas eft punctum fectionis.

Primi diametri circulus feu foramen quod fub fe 2 habet, finiens in prima fectione, granatum ea magnitudine præditum, vno thalero feu coronato æftimat. Secundus circulus qui fub fe 3 habet, ac à fecunda fectione ad litteram A extenditur, 3 thaleris æftimat. Tertius fub fe habens cyphram 4, qui à tertia fectione ad A litteram extenditur, 9 thaleris æftimat. Quartus fub fe habens cyphram 5, thaleris 27, & ita deinceps augendo precium proportione tripla vfque ad feptimam fectionem, quæ à fexta fefquialtera differt, & in reliquis obferuatur. Ita decimatertia fectio, quæ tres diametros exactè continet, granatum ea magnitudine præditum, 6165 thaleris æftimat: quæ 4 diametros 45666 thaleris. Id obferuatum eft in fefquialtera proportione elicienda, quod dum impar numerus fuit, cuius dimidium accipiendum erat vnitatem abiecerim. Licet autem maiorem decima fectione reperiri granatum non putem, tamen ad decimam quartam vfque fectionem tabulam feci, & fectiones in figura ad decimam nonam fectionem vbi quartus diameter finitur, produxi: vt intelligat Lector inæftimabilem aut ingentis precii effe poffe, fi ad illam magnitudinem perueniat. Si margaritæ dum communem menfuram excedunt, inæftimabiles fiunt, propter raritatem, cur granati ifti effe non poffint, nefcio. Cum hominum opinio & raritas fola precium faciat. Ego qui per multos annos in Bohemia habitaui affirmare poffum, me nunquam quinta aut fexta fectione maiorem vidiffe, licet magno ftudio quæfierim.

Tabula Sectionum.

Ab A littera ad primam fectionem, craffus Bohemicus granatus valet vt fequitur,

Ab A litera ad	primam	Sectionem valet	1	Thalerum
	fecundam		3	
	tertiam		9	
	quartam		27	
	quintam		81	
	fextam		143	Thaleros
	feptimam		364	
	octauam		546	
	nonam		819	
	decimam		1218	
	vndecimam		1827	
	duodecimam		2740	
	decimamtertiam		4115	
	decimam quartam		6165	

Iferini

Isserini granati dum absq; vitio sunt & colorem gratum habent ac igne resistentem orientalium precio æstimantur. Orientales primi generis & secundi, si exemplares fuerint id est figura colore ac duritie perfecti, atque 1 Ceratium pendent, duobus thaleris æstimari possunt. Si 2 ceratia pendent 4 thaleris, si 3 ceratia 6, si 4 ceratia 8. Duplando ceratiorum numerum vsque ad pondus 20 ceratiorum. Inde pondus ad quadragesimum ceratium vsque triplicandum, à quo ad 60 quadruplicandum, ac deinde ad 100 quintuplicandum, vt 100 ceratiorum 500 thaleros valeat. Atque postremo ad 200 Ceratium sextuplicandum vt 200 ceratiorum, valeat 1200 thaleros. Habenda tamen maxima ratio coloris. Quia enim variant colore, & ita interdum ambigunt, vt prope ad rubini colorem accedant, possunt periti gemmarii iudicio vel pluris vel minoris æstimari. Neque solum ob hanc causam inconstans habent precium, sed quia paucis noti sunt, & à paucis expetuntur, ac interdum copia illorum ad nundinas defertur. Maiores quia rariores sunt, priori regula semper æstimari commode possunt. Orientales tertii generis qui rubini della rocha Italicè vocantur spinellorum precio æstimari possunt: cæteris enim granatis orientalibus præstantiores habentur.

Color statuit gemmis precium.

Rubini della rocha.

De Almandinis. CAP. XXVII.

ALmandini ambigunt inter granatos & rubinos, ita vt rubini nigriore colore tincti videantur. Viliores sunt rubinis, atque imbecilliores vires habent. Olim Alabandici vocati fuerunt, precium habent granati orientalis.

De Amandinis. CAP. XXVIII.

HI à Plinio Troezenii vocantur, variisque coloribus interstinguentibus maculis albis rubent. Paucis hæc gemma nota est & ob id vix in precio vllo.

De Hyacintho. CAP. XXIX.

HYacinthi quia ex flauedine rubent ignisq; flammas imitantur ad carbunculi genera referuntur. Verum non omnes, sed id genus tantum quod ceteris rubicundius est, sanguinisque biliosi colorem ostendit. Hoc genus vix pisi magnitudinem excedere ait Plinius. Ego Hyacinthum maiorem qui egregia rubedine splendet omnino à veteribus inter carbunculi genera numeratum fuisse autumo: nostrates vero aliquos inter Chrysoliti genera à veteribus numeratos fuisse non dubito.

Genera Hyacinthorum. CAP. XXX.

QVatuor hyacinthorum ratione coloris genera statuo. Primo genere continentur qui ignis instar rutilant ac cocci colorem referunt, minii natiui aut sanguinis admodum biliosi instar. Hos Galli Iacinte la belle vocant, atque proxime granati Bohemici colorem referunt, sed dilutiorem absque vlla nigredine intermixta. Hi cæteris omnibus præferuntur, ac ad carbunculi genera referri possunt. Secundo genere continentur qui rubedine croci flauescunt, planeque vitri è stibio concinnati aut plumbi cum lateribus ter in laminam ferri fusi & vitrificati colorem repræsentant. Tertio genere continentur qui succini flaui colorem ita exacte ostendunt vt dignosci à succino nisi duritie aut palea (quam non attrahunt) non possint. Talem ego habeo. Hi omnium sunt vilissimi, neque omnino pellucent, propter atomos & corpuscula quæ in se continent ac diaphanitatem impediunt, eosque antiquorum lyncurios potius quam succinum putarem. Vix enim credibile est veteres succinum molle ignisque iniuriis obnoxium pro lapillo aut gemma habuisse. Quarto genere qui nihil prorsus rubedinis in se habent, quique albi pellucidi succini colorem referunt, continentur. Hi omnium sunt vilissimi. Refert aliud genus Rueus quod fuluum & ceruleum colorem commixtum habeat. Verum id vt à me ita ab alio nunquam visum fuisse puto. Propterea quod viride sit oportet. Fuluus enim color ceruleo mixtus perpetuo viridem colorem efficit, vt norunt pictores, qui Indico & auri pigmento atque quouis flauo ac ceruleo colore, viridem efficiunt. si quis in gemmæ corpore distinctos hos duos colores ponat, plures apparebunt; videlicet viridis, rubellus & purpureus, vt in iride celesti & opalo gemma, quæ rubro, ceruleo flauoque colore tincta, viridem & purpureum propter reflectionem ostendit. *Plinii Hyacinthus.* Plinii hyacinthus hodie inter amethisti genera ponitur. Quemadmodum amethistus veterum, nunc granati nomen obtinet. Ætas ac gemmariorum imperitia, gemmarum nomina ita confundit, vt vix aliquid certi hac in re statui possit.

Locus natalis, virtus, vsus, proprietates, precium ac adulteria Hyacinthorum. CAP. XXXI.

AD Iseram fluuium in confinibus Silesiæ & Bohemiæ torrentemq; Georgii prope Hirspergam inueniuntur ignobiliores. Nobiliores enim ab oriente *Vires.* deferuntur ac in Cananor, Calecut, & Cambaia reperiũtur. Præcipuus vsus est ad pestem arcendam si pro amuleto collo appensus, aut annulo inclusus gestetur. *Precium.* Ad hæc somnum conciliare, virtutes cordis tueri, diuitias, honores ac prudentiam augere, animi alacritatem efficere, ac à fulgure portantem defendere creditur. Primum genus maiori in precio est. Deinde secundum postmodum tertium. Inde quartum vilissimum nec ipsa celatura maius, ita vt lapidis precium celaturæ non suppleat. Exempli causa, si pro celatura soluendi sint 2 thaleri vix 4 valeat. Primum genus celaturæ precium octupla proportione excedere potest. Secundum quadrupla. Tertium dupla, vel si quid certius desideres primum genus granati orientalis duplum precium habeat, secundum idem, &

tertium dimidium. Verum vt in vilioribus gemmis nihil certi ſtatui poteſt, ita nec hic: nam gemmarii in precio gemmarum inconſtantes ſunt, licet aliquid certi pro norma, vt hic facimus ſtatui poſſit. Color, puritas, magnitudo ac forma mutant gemmarum precia. Hic abſolutæ gemmæ nō vitioſæ æſtimantur. Adulterium hyacinthus vix meretur. In illius locum aliquando ſubſtituitur ex plumbo vitrum, quod à vera gemma pondere & duritie facile diſtinguitur, mollius enim & grauius eſt vera gemma. *Vitrū plumbi.*

De Amethiſto. CAP. XXXII.

AMethiſtus Hebraice *Achlamach*, Chaldaice *enegla* vocatur. Violacei eſt coloris qui ex mixtione rubri & cerulei coloris emanat. Huius differentiæ ratione loci natalis & coloris diſtinguuntur. Aliqui enim vt Indici flauedinem immixtam habent, cuius ratione inter carbunculi genera referuntur & hiacinthis proximi ſunt. Aliqui vini ſuppurpurei colorem habent etiam in India reperti. Alii exactè purpurei & violacei ſunt, qui tum in India tum Europa inueniuntur. Alii violaceo quidem colore tincti exactè ſunt ſed pauco, ita vt plane tranſparentes ſint, qui vt cæteris molliores, ita etiam viliores ſunt, ac in Bohemia, Saxonia, aliiſque regionibus vt præcedentes inueniuntur. Quibus vero in purpura refulget roſeus nitor carbunculi inſtar, præ cæteris commendantur, tum quod duriores, tum quod in Adamantem ita verti poſſint, vt fucus à peritiſſimis gemmariis vix deprehendi poſſit. Vidi enim adamantem 18 mil. aureorum emptū aureoq; annulo incluſum cum amethiſto orientali dealbato eiuſdē formæ & magnitudinis eodemq; modo auro inſertum, ita conferri vt à me nulla differentia animaduerti potuerit. Hic ducentis thaleris ab Imperatoris aurifabro æſtimatus fuit, ob aquas vt vocant adamāti vero ſimiles, quas hinc inde micans iaciebat. Vertuntur in adamantem eo modo vt ſaphiri quibus præferuntur quod non ita albicent, ac genuinum adamantis ſplendorem egregiè ementiantur. *Amethiſti vſti nitor & pulchritudo.* *Precium.*

Loci natales ac precium. CAP. XXXIII

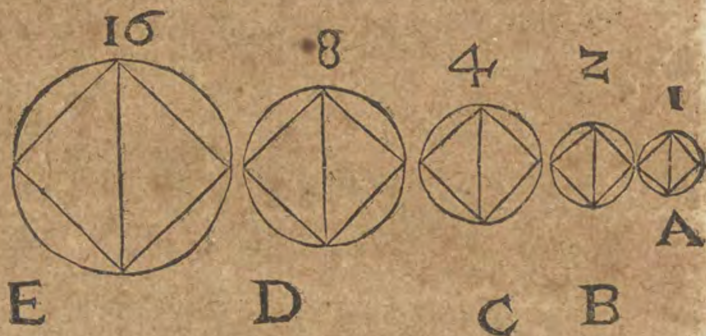
REperiuntur in India, Arabia, Armenia, Æthiopia, Galatia, Thaſo ac Cypro aliiſq; locis orientalibus, celebriores. In Germania, Bohemia, Miſnia circa Wolkenſtein & arcē Hohenſtein, quæ miliari diſtat à Stolpa ciuitate Miſniæ. Item ad Trebiſam prope Miſniam, lociſque vicinis pulcherrimi ac perfectè violacei, etiam candidiores copioſe inueniuntur. Verum criſtalli inſtar molles omnes ob quam cauſam minus expetuntur. Orientales id eſt duriores ſi abſque macula ſint & vitio careant omni, optatumque habeant colorem dum vnum ceratium pendent, vnum thalerum, aut coronatum valere poſſunt. Dum duo pendent, duos th leros, dum tres, quatuor, dum quatuor ſeptem, ita vt differentiæ ſemper vnitate augeantur, vt tabula indicat, ac differentia præcedenti precio addita ſequens precium conſtituat. Sic 20 ceratiorum valebit 201 thaleros. Si quis loco thaleri ducatum velit perinde fuerit: modo proportionem ta-

bulæ feruet. Nam Gemmarii facile variant iſtarum gemmarum precia, quia coloris maximam habent rationem, neglecto pondere.

Tabula.

Ceratia	Precium	Differentia	Ceratia	Precium	Differentia	Ceratia	Precium	Differentia
1	1	1	9	37	9	17	147	17
2	2	2	10	46	10	18	164	18
3	4	3	11	56	11	19	182	19
4	7	4	12	67	12	20	201	20
5	11	5	13	79	13	21	221	21
6	16	6	14	92	14	22	242	22
7	22	7	15	116	15	23	264	23
8	29	8	16	131	16	24	287	24

Bohemici & Saxonici à magnitudine æſtimantur.

Minima figura prædicti thalerum, dupla vero ſuperficie 2 thaleros, quadrupla quatuor, octupla octo, & ſedecupla 16 thaleros valent. Magnitudo autem duplæ ſuperficiei habetur ſi in circulo quadratum æquilaterum fiat, ac ex hypotenuſa aliud quadratum, id enim duplum eſt. Intelligo autem quadrata æquilatera & rectangula. Quadrupla autem ſuperficiei magnitudo habetur, ſi primi quadrati latus dupletur, ac inde quadratum conſtituatur, aut ſi ex dupli quadrati hypotenuſa, aliud quadratum conſtituatur. Conſtitutis quadratis circuli inde fieri poſſunt & excauari, vt foraminum loco ſint, ad explorandam gemmæ magnitudinem, nam quæ foramen tranſit minor eſt, quæ non tranſit maior: proximum autem foramen illi per quod tranſit, magnitudinem gemmæ indicat. Verum vt prædictæ gemmæ valorem à me præſcriptum habeant fere puræ eſſe debent, alias longè viliori precio æſtimandæ ſunt. Sed raro à vitiis omnibus liberæ inueniuntur. Quæ nubeculas, fiſſuras, plumulas habent vix mediam ſtatuti precii ſummam attingunt. Si magnitudo gemmæ trium quinque 6, 7, aut plurium thalerorum deſideretur: ex Geometria quantitas quæ-

tas quærenda. Inuenitur autem hac ratione; fiat triangulus orthogonius ex lateribus illorum quadratorum quorum numeri quæsitum numerum constituunt. hypotenusa enim latus erit quadrati æqui lateri & orthogonii cuius quantitas desideratur. Exempli causa, volo inuenire trium thalerorũ foramen aut quadratum. Vnum latus trianguli orthogonii erit latus quadrati A. Alterum latus trianguli erit quadrati B. Horum hypotenusa quadratum cõstituet, eiusque circulus foramen trium thalerorum. Si quinque thalerorum velim accipio latus quadrati C. & latus quadrati A ac constituo triangulum orthogonium, cuius hypotenusa constituet quadratum quod quinquies continebit primum & pro 5. thalerorum precio inseruiet. Si 10. thalerorum cupiam ex latere D quadrati, ex latere B quadrati, triangulum erigo, cuius hypotenusa quadratum quæsitum ostendit.

Amethisti vires, facultates, & vsus.

CAP. XXXIIII.

PVtatur gestatus ebrietatem prohibere, idque vini colore quo præditus est, indicari, quasi illum pro facultatis characterismo habeat. Ab hac facultate Grece amethisti nomen accepit. Nonnulli vmbilico admotũ vini vaporem ad se trahere, eumq; discutere ac proinde ebrietatem crapulamq; arcere scribunt. Addunt alii malas cogitationes prohibere, fœlix ingenium, vigilantiam ac industriam efficere, imo gestantem principum gratiam sibi facile conciliare.

Fucus seu adulterium amethisti. CAP. XXXV.

ADulteratur colore violaceo mastice mixto ac inter duo vitra glutinato, aut vitro eiusdem coloris inter duas Cristalli particulas posito. Germanici adulterium non merentur quod satis magna illorum habeatur copia.

De Margaritis & vnionibus. CAP. XXXVI.

MArgaritæ & vniones seu perlæ etiamsi inter gemmas referri non deberent, quod in terra non nascantur, vt aliæ omnes, sed in animalibus, conchis videlicet. Quia tamen vulgo in maximo precio gemmarumque instar habentur, ac ab omnibus ad ornatum muliebremque mundum & luxum imprimis, vt olim, ita & nunc expetuntur: Non male me facturum existimaui si post adamantem & carbunculum ipsarum historiam describerem. Solent enim hæ tres gemmæ principatum habere. Margaritæ itaque omnibus notissimæ perlæ etiam vocantur, & dum magnæ sunt, vniones: Arabibus & Persis lulu, Indis moti, Malanaribus mutu. Lusitanis Aliofar, à portu Persiæ Iulfar appellantur. Plerumque tamen minores & qui ad vnciam venduntur hoc nomen habent.

Præcipuæ gemmæ quæ.

Vniones qui sint.

Nomina varia.

Margaritarum genera. Quomodo nascantur, vbi, & qua magnitudine.
CAP. XXXVII.

MArgaritæ ratione loci natalis & pulchritudinis tantum discernuntur. Proinde Europei, quia orientales cæteris sunt pulchriores eas à domesticis distinguunt.

Nascuntur in conchis. Scribit Plinius certo anni tempore conchas luxuriare, ac maritimum rorem veluti maritum sitire, cuius desiderio hiant, & cum maximè lunares liquantur aspergines, oscitatione quadam haurire humorem cupitum: sic concipere grauidasque fieri, ac pro qualitate roris accepti, ac cœli serenitate pulchras fieri. Cæli enim solisque maiorem illis esse quam maris societatem. Turbido cœlo turbidas, ac claro claras fieri, sanosque partus multiplici constare cute. *Plinii error.* Verum hæc Plinii de earum conceptione & generatione opinio, veritati mihi consentanea nunquam visa est. Nam ex conchis margaritas exemi complures ac deprehendi in animalis corpore nasci ex eo humore ex quo testa conchæ excrescit. Humor enim ille testæ adhærens, quia ex terreo, viscoso ac exactè in minima (ab aqueo animalis humore) resoluto constat, siccessit paulatim & induratur ac certo tantum tempore non semper, ab animali pro testæ fabrica eructatur. *Cur Conchæ cutim habeant.* Hinc fit conchas multiplici constare cute, dum posterior exiccatur priusquã noua adiiciatur. Dum humor ille ab animali morboso eructari & expelli non potest ac in corpore hæret, detineturque, si ibidem exiccetur; rudimentum atq; initium fit margaritæ; quæ adiecto sæpius nouo humore eoque exiccato, cute subinde noua augetur, ac in vnionem abit, *Vnionis origo.* non secus quam in fellis vesicula & vrinæ vesica lapides generantur. Quorum materia quæ per vrinam expellitur, dum in corpore vesicæ detinetur ibidẽ exiccatur, & in lapidẽ abit. *Bezoar.* Hoc modo Bezoar in capris Indicis multis cuticulis generatur. Dignoscũtur facile conchæ quæ margaritas proferũt. Cum n. sine tuberculis extrinsecus pulchræ beneq; formatæ sunt, margaritis carẽt. Dum tuberosæ, inæquales ac morbosæ quodãmodo sunt, tum vniones habent. Si margaritæ concharum partus essent, omne conchilii genus eodem modo partus suos efficeret, quod experientia non approbat, multæ enim conchæ sunt eiusdem prorsus formæ, quæ vniones aut perlas non proferunt. Deinde non globosis & ex orbicularibus cuticulis, sed oblongis pro futuræ conchæ rudimento nascerentur: Nisi quis postea dum grandiores margaritæ factæ sunt findi pro duplici aut vtraque concha afferat. Verum nullæ vnquam tales apparuerunt ac inconueniens est corpus tam durum postea findi. Præterea quæcunque animalium rudimenta primo sunt, molliora semper & apta ad fabricam animalis sunt, nõ dura vt perlæ etiam munitissimæ, quæ ob id ad omnem figuram & extensionem ineptæ & inidoneæ sunt. Falsum enim est quod in aquis molles sint ac extractæ corallorum instar duræ euadant.

Locus vbi inueniãtur. Laudatissimæ in sinu Persico inueniuntur inter Ormus insulam & Bassoram, nempe circa Baroyn, Catyffa, Iulfa, Camaron aliaq; sinus Persici loca, ex quibus

quibus locis in Ormùs insulam deferuntur, quæ cæteris præferuntur. Inter promontorium Comorin & insulam Zeilan quotannis maxima copia inuenitur, sed cum Persicis conferendæ non sunt. Taprobana insula hodie Sumatra appellata, inter Iauam maiorem & Indiam sita margaritarum etiam feracissima est, vt & Palane & Caralco promontorium Indiæ. Sed paruæ sunt, ob quam causam viliores sunt. In insula Borneo & Aynon grandiores generantur, formæ tamen elegantia à Persicis vincuntur. Occidentales, quia lactescunt ac argenteum splendorem & superficiei polituram tantam non habent, vt quis exactè speculi instar propriam faciei formam, in ea intueri possit, minus commendatæ sunt. Conchæ quo altius in mari resident, eo minores dicuntur proferre margaritas. Conchæ leues & candidæ Indis Cheripo vocatæ, è quibus cochlearia & pocula *Gheripo.* conficiuntur, præstantissimas margaritas proferunt. Illæ vero quæ chanquo & *Chanquo.* matres perlarum appellantur, nequaquam. Quia tamen intrinsecus pulcherrimæ & leuissimæ sunt, inseruiunt mensis aliisque rebus ornandis; ob quam causam Bengalam aduehuntur, vbi armillæ aliaque inde fiunt opera. Fuit enim istic mos ne virgines corrumperentur nisi huiusmodi armillis brachia ornata haberent. In Europa etiam in multis locis inueniuntur, vt in Scotia, Silesia & Bohe- *Vbi inueniã-tur margaritæ.* mia, ac nonnullæ in Frisia in conchis marinis, ostreisq; vulgaribus reperiuntur. Sed minutæ admodum sunt. Apud Vogesum montem Lotharingiæ & in Voit- *Ostreæ feraces.* landia perlæ satis elegantes reperiuntur. Verum quæ in Bohemia prope Horasdiouitium, Straconitium, & Rabi arcẽ colliguntur, mihi cæteris præferri posse *Bohemica margarita.* videntur. Vidi enim nonnullas quæ vix ab orientalibus discerni potuerant. Id in illis reprehenditur, quod albiores sint orientalibus, quæ argenteum quendam candorem, vt illæ lacteum præ se ferunt. Collegi in prædictis locis aliquot margaritas præstantissimas, verum ex quingentis conchis quas aperui vix decem absque vitio habere potui. Nam maxima pars vel nigrescit, vel flauescit, ita vt ex argilla facta videantur. Deinde eæ conchæ quæ margaritas fuscis coloribus præditas proferunt, etiam interiorem testam eodem colore tinctam habent. Quinetiam & humor vnde diximus testam quasi lamellis aut cuticulis inuicem superadditis augeri, eodem colore plerunque est: ita vt non dubium sit quin inde & non ex rore, vt vulgo hactenus creditum fuit, margaritæ nascantur. Ma- *Vnionis nomen.* gnæ margaritæ vniones vocantur, quod raro sibi æqualem magnitudine habeant. Magnæ circa promontorium Comorin centum frumenti grana pendentes *Vbi magnæ nascantur.* generantur. Sed maximæ prope insulam Burneo, verum non tam elegantes, ita vt 160 grana tritici ponderent. Maior proculdubio Cleopatræ fuit, quam aceto *Cleopatræ vnio.* dissolutam deuorauit, vt se cænam preciosiorem Antonio habuisse ostentaret. Hæc enim centies sestertium (id est Budeo computatore) ducentis quinquaginta milibus aureorum æstimata fuit. Ego complures vidi in Corona aurea *Rudolphi vniones.* August. Cæs. Rudolphi secundi D. mei clementiss. quarum præcipua pyri muscatellini magnitudine ac omni decoris specie absolutissima, pendens ceratia triginta aureorum milibus empta dicebatur. Narrat Budeus in Gallia auellanæ magnitudine tribus aureorum milibus emptam fuisse. Verum mihi exiguum precium videtur, nisi exigua fuerit auellana.

De natura, facultatibus, qualitatibus & proprietatibus margaritarum.

CAP. XXXVIII.

PVtant nonnulli ducem vt apes habere conchas margaritiferas, ac duce capto facile reliquas quæ gregatim regem ad pascua sequuntur retiis capi, vt pote quæ regem comitari nec ab eo separari volunt.

Senescunt margaritæ. Gratiā reddere margaritis. Margaritæ senecta flauescunt, verum color dempta cuticula superiori pristinus redit. Demitur autem spiritu vitrioli; verum cautione opus est ne damnum sentiant: alias puluere alabastri, coralli albi, vitrioli albi & tartari albi restituitur illis iuuentus. Idem fit si columbis deuorandæ præbeantur aut si oriza & sale dui fricentur, vel si in milio contuso grosso modo, saleque mixto sepeliantur. Maculæ abolentur rore Maii, qui foliis lactucæ insidet si per diem illi immorentur aut eo perlinantur. Existimant nonnulli in aqua molles esse vt corallium. Verum ego qui plures ex aquis & ex ventræ animalis exemi, æquè duras & in aquis & extra deprehendi. Crescente luna aliqui margaritas crescere, deficente obscuras, gibbosas & tortas euadere scribunt. Verum hæc veritati consentanea non esse ex superioribus facile colligi potest.

Cor roborāt. Margaritæ cor spiritusque vitales roborant; proinde venenis omnibus pesti & putredini resistunt, animum exhilarant, cardiacos & melancholicos affectus ac syncopen tollunt, cordisque substantiam ne extabescat legittimè *Ad febres & phtisin,* præparatæ conseruant. Phtisicis marasmo febreque ardente aut pestilentiali correptis ob id vtilissimæ sunt. Valent præterea cōtra sanguinis fluxum *Ad fluxus,* omniaque alia alui profluuia, cerebrum, neruosque roborant, & oculorum lachri*oculos,*mas butyro recenti commixtæ palpebris superioribus inunctis aut colliriis ad*lac.*ditæ, exiccant. Lac muliebre emendant, augentque.

Præparatio. Præparantur autem hoc modo sordibus expurgatæ aqua rosarum, gariophillorum, violæ matronalis aut melissæ lotæ lapide marmoreo aut porphirio teruntur donec leuigentur: idque eo modo fit quo pictores colores terunt. Metallis fieri id non debet, quia illarum corpori metallicum quid facile adhæret, quod naturæ nostræ inimicum est, & grauissima symptomata excitare potest, vt quotidiana experientia docet.

Præparatæ vt diximus modo margaritæ, variis rebus commisceri possunt. Extant aqud pharmacopeos duæ ex margaritis compositiones. Diamar*Diamargar. calidi vires.*garitum calidum & diamargaritum frigidum, Calidum virium imbecillitatem firmat iis quibus animus deficit; siue à corde siue à stomacho deliquium originem ducat omnem noxæ causam discutit. Insuper asthmaticis, tussientibus ac tabidis auxiliatur, longo morbo deiectos & imbecillitate languentes *Diamargar. frigidi vires.* recreat & ad pristinum robur deducit. Diamargaritum frigidum ad virium omnem imbecillitatem quæ à nimio calore vel cui nimius calor adiunctus est, confert. Proinde in febribus malignis & pestilentibus eius vsus commodissimus est. Syncopen etiam à spirituum resolutione dependentem aufert.

Puluis earum præcedenti modo præparatus datur à drag. vna ad dragmam semis, atque huic aliquando Bezoar, vnicornu, cornu cerui, vel os de corde cerui additur, pro affectus diuersitate. Hic puluis ad omnia venena & animalium morsus nulli comparandus ad manus semper esse deberet R. perl. præp. Scrup. vnum, Bezoardici lapidis grana decem, ossis de corde cerui gran. quinque, cornu cerui gran. quinque. Vnicornu gran. decem, Bac. vuæ paridis grana decem, fiat puluis dandus à drag. semis ad scrup. semis. Si quis in succo citrii mali soluat perlas, eumq; propinet, facilius ad principes partes earum vis deducitur. Commodissime autem aqua perlata confici potest, quæ ad vires reficiendas & quasi mortuos resuscitandos admirabilis est, hac ratione. Soluantur perlæ in aceto vini fortissimo aut vtilius in succo citri, aut spiritu vitrioli vel sulphuris donec in liquorem abeant, adiecto subinde nouo succo, ac priori decapulato. Deinde huic solutioni lactescenti & turbidæ adiice sacchari q. s. ad dulcedinem. Si solutionis fuerint vnciæ quatuor adde aq. rosarum, fragorum, florum borraginis, melissæ anna vnciam vnam. aq. Cinamomi vncias duas. Cum propinare volueris agita aquam vt sedimentum vna ebibi possit. Potest propinari ab vncia vna ad vnciam semis nec quicquam præstantius haberi potest: in febribus malignis & pestilentibus vulgares aquæ perlatæ huic comparandæ non sunt. Id tantum obseruandum est, vt dum soluuntur perlæ exactè vitrum obsuretur, ne spiritus earum exhalent. E præcedentis aquæ sedimento tabellæ hac ratione fieri possunt. R. sedimenti à quo per balneum aqua omnis extracta est vnciam semis, adde sacchari vncias quatuor, aquæ rosarum & cinamomi q. s. fiant tabellæ. Hæ valent ad vires promptissimè restituendas & marcorem senilem emendandum. Aqua extracta vt præcedens, sed paulò maiori dosi ad præcedentia omnia nihilominus vtilissima est. Si tabellæ ex puluere perlarum præparatarum concinnatæ fuerint, non tam efficaces sunt quam prædictæ, quia illarum vis non tam facile quam si in liquorem soluantur deduci potest. Præparatur etiam ex perlis aqua quam quintam essentiam spagiri appellant. Quæ præcipuè valet contra venena, ac vitalem facultatem cordis roborat, vt non facile à veneno effici possit, sanitatem conseruat, obstructiones lienis hæpatisque reserat, febres ardentes mitigat, sitim tollit, cor exhilarat, coitum incitat, calculos & vrinam ciet, neruosas partes corroborat, apoplexiam, spasmum, comitialem & paralysin arcet. Phtisin marasmum ac senilem marcorē emendat, Phrenitidem domat, hæmorrhoidum fluxum sedat, cancri vlcerati exesionem impedit, ac quouis morbo etiam contrario correptum roborando & ad temperiem redigendo quemuis excessum, pristinæ sanitati restituit. Paratur hoc modo. R. margaritas optime lotas & in puluerem lapide marmoreo tritas, his violæ inditis superfunde menstrui acidi volatilis, vegetabilis vel mineralis tantum vt duo digiti supereemineant liquoris, ac violam bene occlusam ne spiritus exhalēt cinerib. calidis impone, donec perlæ omnes soluātur. Menstruū deinde balnei ope ad siccitatē aufer: calcinatis affunde aq. distillatam ac abstrahe terna

Pulueris venena.

Aqua perlata

Tabella perlata

Q. essentia perlarum vires.

Q. essentiæ perlarum præparatio.

repetitione, vt omnis auferatur acrimonia. Qua ablata superfunde vini spiritum quem aliquoties cohobando extilla, vt in liquorem oleo similem abeant. spiritus balneo auferendus ita in dante remanet oleum. Essentia vero si per arenam distillaueris cohobando cum spiritu vini illi miscetur, & alembicū transcendit. Huius aliquot guttæ cum aqua appropriata propinantur, ac si spiritum salis, oleum salis aut vitrioli affuderis, iterum congelatur essentia. Hæc enim bonæ operationis nota est, ex matre perlarum eadem fieri, quæ ex perlis possunt, neque minores habent vires, sed prorsus easdem.

Valor & precium margaritarum. Cap. XXXIX.

MArgaritarum earum quæ rotundæ pyriformes omnibusque dotibus absolutissimæ sunt, precium difficulter admodum statui potest. Partim quia gemmarii vel augent vel diminuunt pro libitu & copia illarum precium; partim quia pulchritudine & colore etiamsi elegantissimæ videantur, non parum inter se differunt. Budeus precium margaritarum certa quadam proportione constituit, verum id ingens admodum est & nequaquam seruandum. Exactius puto hac ratione constitui. Primum vnius ceratii, hoc est quatuor grana pendentis margaritæ precium quod solet esse trium thalerorum pro norma statuatur. Si vero maius vel minus sit, applicetur precium florenorum vel coronatorum, vel quale quis volet numero ternario, perinde enim est; hacque ratione error committi non poterit & regula omni monetæ conueniet. Si itaque margarita pendens ceratium valet tria, & quæras quanti valeat, si quatuor ceratia ponderet duc in se 4 fiunt 16, quæ duc in precium vnius ceratii, nempe 3, habebis 48. precium margaritæ. Hæc regula valet pro margaritis quæ pendēt minus quam 11. ceratia. Si velis valorem 11. ceratiorum, duc 11 in se, habebis 121, quæ duc in 3 precium vnius ceratii addendo illi prius vnitatem, vt sint 4. & habebis 484, precium 11 ceratiorum. Atque hæc regula valet ad quinquagesimum ceratium vsque. Si quæras itaque plus pendentium precium, duc in se ceratiorum numerum ac quotientem in tres thaleros, ita emerget precium certum margaritarum & perpetuum in omnibus regionibus pro iis margaritis quæ pondere superant 50 ceratia. Nam quæ tantum pondus non habent, quia maiori copia habentur sæpe illarum precium mutatur. Si vero mutetur (exempli causa vnius ceratii margarita duos thaleros valeat) etiam omnium ad quinquagesimū vsque ceratium pendentium mutari debet. Verum eadem regula quam supra tradidi obseruanda est ad decimum vsque ceratium ac à decimo ad quinquagesimum vsque. Quadratus enim ceratiorum numerus cum precio duorum thalerorum multiplicandus est, vt quotiens ostendat precium pro iis qui minus quam vndecim ceratia pendent. Dum enim plus pendent quam 10 ceratia, ceratiorum quadratum multiplicatur cum duobus thaleris adiecta vnitate, hoc est cum ternario numero vt quotiens ostendat precium.

Minorū perlarum precium.

Hactenus precia vnionum statui, nunc margaritarum quæ ceratium non pendent, ac nobilium virginum ac matronarum pectora & colla catenarum instar

instar exornant precium statuendum est. Hæ si omnibus modis absolutæ id est pulchro colore absque tuberculis & rotundæ sint granumque ponderent, possunt tredecim cruciferis æstimari. Est autem cruciferus $\frac{1}{70}$ thaleri pars. Si duo grana pendent 52, si tria 117, si quatuor hoc est ceratium 210. id est tres thaleros. Nam & hic ducitur numerus granorum in se, deinde multiplicatur cum vnius grani valore. Si medii grani pondus addatur excessus posterioris numeri id est maioris à minore sumitur eiusque dimidium minori adiicitur numero, vt precium satis iustum habeatur. Exempli causa, Si quæratur precium margaritæ pendentis granum cum dimidio. Quia vnius grani precium est 13. & duorum 52. aufer 13 ab 52, remanent 39. huius accipio dimidiam partem nempe 19, ac addo priori numero 13 fiunt 32. Hoc erit precium satis iustum, posset quippe aliquid in his accuratius institui, verum necessarium id minime est cum semigrani ratio vix habeatur, & oculis potius quam ponderibus precia à gemmariis examinentur.

Rotundarum margaritarum & præcipuarum precia posui, nunc illæ quæ rotundæ non sunt etiam æstimandæ veniunt, harum aliquæ hemisphericæ, conuexa superficie satis pulchræ sunt & vel cum tuberculis vel sine. Quæ absque tuberculis sunt, duplo, triplo, aut quadruplo excedunt aliarum precium. Solent tamen mercatores eas lusoriis chartis filo affigere ac commiscere inter se vt æquali precio diuendi possint, & quod vni deest altera supplere possit. Harum vsus est ad torques & aureas cathenas exornandas. Si tam magnæ sint vt octo ceratiorum pendentis margaritæ foramen æquent perfectionique nihil desit, 50 thaleris æstimari possunt. Sed reliquæ & imperfectæ, vt tabula sequens indicat, æstimantur. *Hemisphericæ perlæ.*

Margarita rotunda foramen si æquet hemispherica.

				Granorum	
foramen explens	vnius grani	valet cruciferos	3	11	valent cruciferos 85
	2 ceratiorum		6	12	95
	3		10	13	105
	4		15	14	115
	5		25	15	125
	6		35	16	135
	7		45	17	145
	8		55	18	155
	9		65	19	165
	10		75	20	175

Præter has margaritas aliquæ perforatæ non sunt & minimæ papaueris seminis instar aut paulo maiores, quæ vnciatim ad medicos vsus diuenduntur, harum vncia medica hoc anno 1604. thalero diuenditur. Sunt & aliæ maiores perforatæ, non perfectè rotundæ quæ ad fimbrias, coronas vestesque mulie-

bres exornandas vſui ſunt, quarum precium pro magnitudine variat. Nam ſi earum 400 numero vnciam ponderent, thaleris 30 æſtimari poſſunt, quæ quo minus vitii habent eo precioſiores ſunt. Earum omnium precium ex numero colligi debet vt tabula ſequens indicat.

Pendentes vnciam vnam numero	valent thaleros	Pendentes vnciam vnam numero	valent thaleros		
100	100	900	16	4500	7
200	70	1000	14	5000	6
300	50	1500	13	5500	5
400	30	2000	12	6000	4
500	24	2500	11	6500	3
600	22	3000	10	7000	2½
700	20	3500	9	7500	2
800	18	4000	8	8000	1½
				9000	1

Margaritæ occidentales, Bohemicæ, Scoticæ multo viliores ſunt orientalibus. Si tamen proximæ illis pulchritudine videntur, ſatis magno precio æſtimari poſſunt, præcipuè ſi omni macula careant nullaque tubercula habeant ac tantum argenteus ille orientalium ſplendor illis deſit locoque illius egregium gratumque candorem ſeu albedinem habeant. Huiuſmodi hac tabula æſtimari poſſunt.

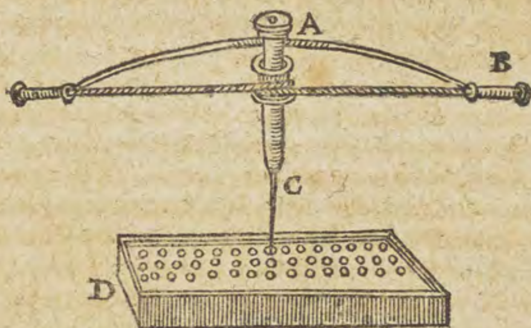
Pendentes cerat.	valent thaleros	Pendentes ceratia	valent thaleros
1	¼	11	30¼
2	1	12	36
3	2¼	13	42¼
4	4	14	49
5	6¼	15	56¼
6	9	16	64
7	12¼	17	72¼
8	16	18	81
9	20¼	19	90¼
10	25	20	100

Ratio autem tabbulæ hæc eſt: vnum ceratium pendens margarita quarta thaleri parte æſtimatur. Deinde aliarum margaritarum pondus ceratiorum, in ſe ducitur, vt quotiens oſtendat precium, Quod in thaleros, ſi quotientis quarta pars accipiatur, reducitur. nam emergunt ex multiplicatione quartæ partes. Sic 20. ceratiorum margarita valet. 400. quartas, id eſt centum thaleros. Si margaritæ vix orientalibus diſtingui ob elegantiam poſſint quartæ partes pro altera parte thaleri haberi poſſunt; ita. 20. ceratiorum 200 thaleris æſtimari poterit, atque non quarta, ſed altera pars id eſt dimidia quotientis oſtendet precium. Quinimo poſſet quotiens pro thaleris accipi vt. 10, ceratiorum. 100. valeret. Hic enim gemmarii oculus & peritia, vt bene elegantiam examinet requiritur.

Quomodo

Quomodo Margaritæ perforentur. CAP. XL.

QVia non omnibus notus eſt modus quopacto margaritæ perforari poſſint: Volui hic eum in lucem proferre. A manubrium ſiniſtra manu tenetur. Dextra manu manubrium arcus B. truditur & trahitur, vt reciprocus motus pugionis A C. fiat, extrema pars C, acum habet non plane acutam vt punctum faciat, ſed vt lineolam. Acus inſidet margaritæ perforandæ, margaritæ ſi exiguæ fuerint aſſeri ex molli ligno malleolo affiguntur ciſtæ D. ne vacillent, Aſſer vndiquaque concluditur aſſerculis ne aqua margaritis ſuperfuſa defluat. Agitata arcu C acus penetrat & perforat margaritam, neque propter aquam exuritur.

Adulteria margaritarum. CAP. XLI.

VIx ob aliam cauſam tanto in precio ſunt margaritæ quam quod non facile adulterari poſſint. Aurum adulteratur facillimè. Gemmæ ex vitris duplicatis concinnatæ auroque incluſæ ita fallunt oculos vt gemmarii periti niſi eas eximant à veris non diſcernant. Sola margarita neque corrigi, neque alieno fuco elegantior reddi poteſt. Tradit tamen Linſchotanus Indos vt margaritas pulchras reddant oryzam cum ſale contundere ac ae mixtura fortiter illas fricare, ita fieri pulcherrimas criſtalli inſtar ac ſplendorem non amittere. Non mirum itaque cathenas margaritarum ab heroinis & fæminis nobilioribus aureis præferri, meliuſque diuitias oſtentare faſtumque facere, quam gemmæ aut aliud quicquam quod adulterio fucove obnoxium eſt. Tradũt varii authores rationes quomodo margaritæ falſæ fieri poſſint. Nam nonnulli ex puluere concharum, alii ex creta orbiculos formant quos poſtea argenteis foliis obducunt ac obductos albumine oui humectant ac ſiccari ſinunt, vt margaritæ videantur. Alii ſunt qui ex margaritarum puluere concinnant cum albumine oui ac poſtea exiccant, verum pondere & colore facile mangonium depræhenditur. Baptiſta à porta hunc modum deſcribit. Margaritæ in ſacculum cum ſmiri, pumicis ſæpiæ oſſis puluere iniiciantur & ex aqua manibus tractentur dum elotas & politas cognoueris, reſiccato ac in pollinem

redigito. Soluantur limonum ſucco ac morentur donec ſolutas noueris & pingue quoddam olei inſtar in humoris ſuperficie natare videas, id argenteo cochleari excipe. Poſtea puluerem in orbes redigito manibus vel typis argenteis, ac porci ſeta perforatas margaritas oleo inungito, ac è filo pendentes vitro includito ſolique exponito. Dum ſiccatas videris milii vel hordei fermento non ſalito neque acido inuolue, ac in furno excoqui ſinito, aut columbis manducandas præbeto, vel in lacte ficus ebulli & præſtantes habebis. Si aliter placuerit vbi ſucco vel forti aqua fuerint diſſolutæ margaritæ, clara lauabis lympha vel diſtillata, lotiſque manibus, ne tractando ſordeſcant & palleant, ſic lacteo fici ſucco, cochlearum aqua feruenti balneo diſtillato, aut oui albore glutinabis, perforabis & ſiccabis, argenteo lauando ſemper aqua & commiſcendo. Aquam argenti ſic parabis. Forti aqua ſolutum fatiſcat purgatum argentum, lenibus prunis euolet aqua, tertium relinquendo, mox ab igne vas tractum dimittito, deinde ſub dio noctu relinques donec glaciet, & argentum in criſtallini lapilli ſpecie reperies, rite ablues fontis aqua vt lucidiores conſpiciantur, quos vitreo condes vaſe, ac putri ſimo ſoluere ſinas, quo mergas factitios vniones & immorari ſinito & lucidos argenteo colore pellucenti reperies. Hactenus Porta, cuius fucandi modi, etiamſi non plane diſpliceant, non tamen omnino ſatisfaciunt, quia ex puluere margaritarum ſolutarum nunquam ita ſolidum corpus graueque effici, vt ante fuit poteſt. Perſpectus mihi alius modus qui prorſus naturam imitatur, deinde etiam modus quopacto augeri poſſint margaritæ, ſed hæc tanquam arcana in alium locum reſeruo.

De Sapphiro. Cap. XLII.

Saphirus apud omnes fere gentes hoc nomen obtinet. Indis tamen Nilaa vocatur, & à loco vbi naſcitur Podia. Quam gemmam Plinius ſapphirum vocat, Cyanus eſt ſeu lapis lazuli. Gemma hæc ceruleo colore pellucida & diaphana eſt, ac florum Myoſotidis aut ſcorpioidis colorem refert. In ea nulla rubedo ſubeſſe videtur, quæ in amethiſto facile obſeruatur. Saphiri aliquæ albidæ, aliquæ colore ceruleo ſaturo ſunt: hæ mares, illæ fæmellæ appellantur. Si omni colore careant, albæ ſaphiri vocantur, ac adamantibus admodum ſimiles ſunt eorumque vices ad ornatum ſupplent. Saphiri aliæ orientales, aliæ occidentales, quæ orientalibus ſunt viliores. Inueniuntur in Calecut, Cananor, regno Biſnagar, Zeilan, & præſtantiſſimæ in regno Pegu. Occidentales variis in locis reperiuntur. Confinia Bohemiæ & Sileſiæ ſatis præſtantes ferunt, in quibus locis aliud quoddam genus reperitur, mollius perſpicuum quidem, ſed lacteo albove colore cui aliquid cerulei immixtum videtur, has lucoſaphiros vocant. Vitiis ſaphirus multis obnoxia eſt dura tamen vt limam reſpuat & ſatis incommodè celari poſſit. Color ipſius igne facile aufertur, vt in adamantem vertatur, non verum quidem, ſed tamen ita elegantem vt auro incluſa niſi à perito gemmario dignoſci non poſſit.

Vbi inueniantur.

Lucoſaphirus.

Proprieta-

Proprietates, qualitates & facultates Sapphiri.

CAP. XLIII.

QValitate frigida & ficca prædita eft fapphirus vt cæteræ fere omnes gemmæ. His facultatibus in puluerem leuem redacta, oculorum humiditates exficcare, inflammationem arcere & extinguere coliriis adhibita aut butyro loto excepta, palpebrifque oblinitis fuperioribus, poteft. Valet etiam puluis ad omnia alui profluuia, ad dyfenteriam, fluxum hæpaticum, hæmorrhoidum, fanguinifque reiectiones, fi intus fumatur cum aqua plantaginis, tormentillæ, aut alia his affectibus propria. Integra faphirus fronti adhibita hæmorragiam fiftit ac inflammationibus applicata eas extinguit. In orbiculum redacta pifi magnitudine ac perpolita oculis impofita pulueres, culices, & quicquid in oculum cecidit aufert, inflammationem fedat, veteraque oculorum vitia omnia aufert & oculos à variolis & morbillis tutatur. Verum quotidie fæpius imponi debet; Si fæpius quis fapphirum contueatur, oculos ab omni iniuria defendet, ac ita tutabitur vt nihil illis aduerfi contingere poffit. *Ad oculi vitia.*

Puluis etiam exhibitus cum lacte, vlcera interna ac vulnera fanare perhibetur. Ad cordis corroborationem præftantiffimus eft, proinde corpus vegetum membraque principalia integra conferuat. Pefti etiam omniq; veneno febribufque malignis omnino aduerfatur. Cor lætificat, Cardiacos ac melancholicos affectus quofuis lenit, tollitque. Ob hanc caufam adhibetur antidoto de gemmis. Chimici in falem faphirum redigunt, quem putant longe maiores vires habere. Sapphirum enim duplo pondere fulphuris commixtam in calcem adurunt, quem deinde aqua ftillatitia fæpius abluunt rurfusque exiccant, poftea fpiritu vini perfundunt ac macerant, tum rurfus extillant, quodque in fundo remanet, iterum calcinant; diftillantque toties, donec in vino eliquefcat, niuis inftar, tandem in coquendo fal prouenit quod in loco humido in liquorem & magifterium foluitur. Alii tincturam faphiri & effentiam extrahunt, quam putant ad prædictos affectus præcipue autem ad venena & peftem cordifque roborationem effe præftantiffimam. Calcinatur faphirus bis ac poftea oleo vitrioli foluitur, Deinde fpiritu vini effentia extrahitur, vt chymicis peritis notum eft. *Ad cordis affectus.* *Sal Saphiri.* *Tinctura & effentia faphiri.*

Sapphirus geftata ab homine impuro & intemperante rebufque Venereis dedito fordefcit ac nitorem amittit, vt aliæ fere omnes gemmæ, quæ amiffa pulchritudine adulterum & fornicatorem facile produnt. Dicitur tamen Veneris tentigines geftata prohibere, ac fcabiem minuere, carbunculorumque etiam peftiferorum ortum arcere; imo natos iam anthraces appofita, extinguere, & ne peftiferum halitum ad cor mittant, ipfiufque fpiritus inficiant impedire. Tota enim natura putatur venenis refiftere & cor mirifice recreare. idque adeo vehementer vt fi vitro paruo includatur aranea, vitrique ori fupraponatur fapphirus, illa breui intereat, verum id à me hactenus expertum non eft. Inflammationibus, tumoribus, & inflationibus adhibita, eas, fi *Saphirus quando fordefcat.* *Ad venerem amuletum.* *Ad venena.*

Ad contusiones. modo in principio adhibeatur reprimit. Contusionibus etiam statim adhibita, ne inflammentur miraculi instar impedit. Verum contusa pars paulo fortius sapphiro premenda est.

Ad febres. Si circa cordis arterias pendeat, febrium ardorem non parum mitigat, ac hominem continentem efficere dicitur, sacerdotibus & ecclesiasticis personis qui castitatem vouerunt ob id ad gestandum vtilissima censetur. S. Hieronymus in explicatione capitis 19. Prophetæ Esaiæ, portatum saphirum gratiam apud homines & principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare, affirmat. Verum existimare gemmam ac creaturam in creatoris sui summæque maiestatis mentem & voluntatem quicquam agere posse nefas existimo; Non flectitur enim lapillis aut coloribus Deus, sed piorum precibus; quibus sua liberalitate & bonitate si ardentes fuerint, se flecti velle promisit. Virtutes etiam aliæ ac hominum fauor diuino tantum auxilio hominisque industria comparantur.

Ad cordis affectus & lætitiam. Fiorauantus Italus nobilis empiricus saphirum ad lætitiam summopere commendat, ac præterea cordis affectus omnes miraculosè sanare asserit. Iubet autem saphirum in tenuissimum pollinem redigi, quem postea aceto forti & succo limonum soluit, ac solutionis ad prædictos affectus præbet cum essentia vini dragmam vnam, adiecto scrupulo olei vel tincturæ extractæ ex melle ac exigua quantitate syrupi violacei. Mihi sequens modus magis probatur. Accipe aceti terebinthinæ vncias quatuor: in iis extingue quatuor aut plures ducatos vigesies, quo sæpius eo melius, deinde in eo aceto solue saphiri puluerem, huic solutioni adde spiritus è melissa cum q. essentia vini extracti vncias duas ac syrupi violacei scrupulum vnum, aquæque theriacalis dragmam vnam ac croci scrupulum semis, omnibus commistis ac per mensem digestis præbe scrupulum vnum, non dubito quin effectum nobilissimi medicamenti sis admiraturus.

Oleum Saphiri. Oleum saphiri multi ad prædicta commendant. Sed plerunque ægros decipiunt chymici impostores. Noui enim quendam qui cum magni à magnatibus fieret hic in Bohemia, multis carissimo precio pro saphiri oleo, obtruderet camomillæ oleum, id enim si certo modo distilletur oleum præbet saphiro omni colore pulchius, sed neque hoc sincerum camomillæ oleum est, sed alterius rei. floribus camomillæ adiungunt oleum album seu spiritum terebinthinæ ac satis magnam portionem salis armoniaci factitii, hanc mixturam vesicæ æneæ indunt huicq; aquam communem addunt, deinde extillant aquam & oleum prorsus vulgari & communi modo. Aqua extillata, oleum in superficie sua saphiro colore simile continet; id oleum terebinthinæ est oleo camomelino iunctum (nam herba ipsa aut flores herbæ aliquid olei præbent (sed color à sale armoniaco est, qui ex ære exugens colorem eum oleo indidit. Ætate si diu seruetur oleum, color is perit, ac postea manifeste odor ipsius terebinthinæ depræhenditur. Quia multi hac ratione decipiuntur, & aliqui chimici tam imperiti sunt, vt putent colorem à chamemelo proficisci, placuit hic impostu-

impoſturam & fucum vel errorem chimicorum detegere. Qui non credit ſalem armoniacum ceruleum colorem efficere vaſi æneo imponat adiecta calcis viuæ aqua, ac depræhendet ſe paucis diebus vltramarino ſimilem colorem habere. Solent agirtæ aquam ſaphiream, vt vocant, ad oculorum omnia vitia præſtantiſſimam ex dictis ſimplicibus conficere. Primum calcem viuam extinguunt vulgari aqua, quam, vbi reſederit calx, decapulando puram colligunt, ac in ea parum ſalis armoniaci ſoluunt. Id vbi ſolutum exacte fuerit, in prædicta calcis aqua; eam in æneam peluim coniiciunt, quæ vbi per noctem in pelui ſteterit ſaphiri colorem conquirit, ac in vitro ſepoſita, diaphana eſt, & ad omnia fere oculorum vitia, imo ad vlcera quæuis mundanda vtiliſſima. Cancrum, ambuſtionem, aliaque multa vitia etiam hæc aqua ſanare perhibetur; Oculis aliquot guttæ tantum imponuntur, quia ſi multum ſalis habeat aut multum ex ære, mordicat. Si parum habuerit plus imponi oculis poteſt. Si multum æris habeat, etiam pelles oculorum aufert, ſi nimis acris fuerit, aqua roſarum vel feniculi dilui poteſt.

Aqua ſaphirea ad oculorum vitia & vlcera.

Dignitas & valor ſaphiri. CAP. XLIIII.

MAximam olim ſapphirum habuiſſe & gratiam apud deos & authoritatem apud pontifices, ſacerdotes ac principes perhibet antiquitas. Cum enim ſacra fierent Phœbo aut ab eo reſponſa peterentur, creditum fuit, illi magis placere, & ab eo facilius aliquid obtineri poſſe, ſi ſaphirus tanquam concordiæ ſignaculũ adhiberetur. Scribit Epiphanius viſionem quæ Moiſi apparuit in monte & legem datam, in ſapphiro fuiſſe expreſſam. Hac ætate ſapphirus poſt Adamantem, rubinum ac vnionem quartum locum obtinet. Ego tamen Opalum legitimam huic omnino præferri debere exiſtimo, vt in ipſius capite paulo fuſius oſtendam. Propter pulchritudinem ſaphirus à multis expetitur, ſereni enim cæli & lucidiſſimi habet colorem, ac oculos ſua venuſtate mirum in modum recreat.

Saphiri precium à colore, puritate ac magnitudine ſumitur. Si nihil vitii habeat & colore ſit pleno aut ſaturo qui diaphanitatem non impediat, magnitudo index precii eſſe ſolet. Iuſtius tamen precium pondere conſtituitur quod hic ſequi volo ac ceratiorum pondere precia ſtatuere. Vnum itaque ceratium abſoluta ſaphirus pendens, 2 thaleros valet. Vt autem habeas aliorum valorem, duc ceratiorum numerum in ſe & quotientem in dimidium precii ſaphiri vnum ceratium pendentis & quotiens oſtendet quæſitum, ita 10. ceratia pendens valebit 100 thaleros. Viginti pendens 400. Centum vero ceratia pendens 10000 & ſic de cæteris. Occidentales viliores ſunt.

Adulterium ſaphiri. CAP. XLV.

Solet ſapphirus vitro Ceruleo inter duos Bohemicos adamantes glutinato, egregiè adulterari. Alii ex vitro maſſam ceruleam in igne conflant, eamque expoliri iubent, indurant, & imperitis pro ſapphiro venditant. Solet id artificium variis modis perfici. Plerunque in maſſam vitream ex criſtallo aut ſilicibus paratam, momentum zaphuræ iniicitur, videlicet dragmæ duæ ad libram vnam, ac mouetur maſſa igne candens quam optimè ferreo vnco. Deinde exempta particula exploratur, num plus zaphuræ aut maſſæ addendum ſit. Si iuſta menſura apparuerit, per ſex horas efferueſcere ſinitur. Poſteà eximitur ac ſaphirum referens maſſa, perito ſculptori ſculpenda ac expolienda traditur. Si rite maſſa facta fuerit vix à vera ſaphiro diſtingui pſeudoſaphirus poterit. Quæ fictitiæ ſunt, plerunque bullulas ſeu atomos in corpore habent, qui propter ignem non æqualiter in maſſam agentem proueniunt.

De opalo. Cap. XLVI.

Opalus gemma eſt omnium pulcherrima meoque iudicio omnibus aliis præferenda, non ſolum propter ſummam ipſius elegantiam, dum omnis generis colores lucis reflectione in eadem parte oſtentat (Ineſt enim illi carbunculi tenuior ignis, Amethiſti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia) verum etiam quia vt aliæ gemmæ adulterari nulla ratione poteſt. Si ſubieceris enim criſtallo varios colores illi in eodem loco hærebunt, neque diuerſos pro radiorum reflectione edent. Apparet in opalo, ceruleus, purpureus, viridis, flauus & ruber, interdum niger & albus id eſt lacteus. Non videntur hi colores omnes ineſſe gemmæ: quia ſi frangatur Opalus pereunt, ita vt tantum ex reflectione vnius aut duorum colorum oriri, (vt in iride apparet, & in triangulo criſtallino in quo ex ſola lucis reflectione in angulos varii colores ſeſe efferunt) putandum ſit.

Varii colores in opalo apparentes.

Olim Pæderos hæc gemma vocata eſt, à puero & amore, quod pueri pulcherrimi & innocentiſſimi inſtar omni amore digna ſit. Ab hoc nomine forte deductum eſt nomen illud Germanicum quo appellatur *ein Wehſe* id eſt pupillus, quod nomen pueris tantum conuenit. Peritiores tamen gemmarii in quauis lingua Europea opali nomen retinent. Nam illi opali qui in verorum opalorum matre abſque colore naſcuntur, illo nomine ſolent tantum appellari. Itali *Giraſole* vel *ſcambia*, ſi dum verſantur, in oppoſita parte lux perpetuo appareat, vocant.

Pæderos.

Giraſole. Scambia.

Naſcuntur in lapide molli (qui Gummi Benjoini colores non abſurde refert,) venis nigris, flauis, vel fuſcis diſtincto, corpus lapidis albeſcit, flaueſcit, nigreſcit, & interdum iiſdem coloribus perſpicuum eſt.

Genera & loci natales Opali.

Cap. XLVII.

Ab vno

AB vno lapide opalifero interdum omnia opali genera haberi possunt. Genera quatuor sunt. Primum genus est diaphanum absque opaco aliquo corpore intrinseco, ac rubro, viridi, ceruleo, purpureo flauoq; colore iridem imitatur, id præstantissimum est. Alterum nigrum est ac ex nigredine ignem ac carbunculi fulgorem emittit, quod omnino viuum anthracem seu carbonem refert, visu quam iucundissimum, rarissimum & preciosissimum, huiusmodi generis opalum pisi maioris magnitudine vidi apud amicum meum qui & exiguo opalo istius generis me donauit. Tertium genus varios colores habet, sed ita in flauescenti vel flauo corpore, vt quieti videantur, & non exacte vt primi generis, reflectione radiorum oculos pascant. Hi fere omnes ex Hungaria adferuntur satisque elegantes sunt, quia vnionum colorem aliarumque gemmarum omnium imitantur. Ad hoc genus referri potest qui lacteo colore opacus est, quique ex matre opalorum concinnatus ab Italis occhio del gatto, id est oculus cati dicitur. Is à nonnullis pseudopalus appellatur. Quartum genus pseudopali nomine insignitum diaphanum est oculis piscium simile, parumque cerulei lactis instar aut etiam flaui coloris, in se habet, ac luci oppositum si vertatur in extremo cardine lucere propter lucis reflectionem videtur. Id proprie *ein Wehse* à Germanis, & ab Italis *Girasole* vocatur. Nonnullis *Astroites* vel *Asteria* dicitur, quia intus includit lucem stellæ instar deambulantem; quanquam alii duriorem pseudopalo gemmam prorsusque candicantem Asteriam esse velint, eamq; solis oculum vocari, & propriè Girasole vocari. Oculus etiam cati à gemmariis ad opali genera non refertur; sed peculiaris gemma putatur. De qua paulo post agam, licet commodè inter pseudopali genera numerari posset. similes enim ex matre opalorum licet molliores eruuntur. Opali primi & secundi generis raro magni inueniuntur. Nonius senator Romanus primi generis auellanæ magnitudine 20000. aureorum æstimatum habuisse dicitur. Tertii & quarti generis satis magni repetiuntur. Vidi enim quendam variis coloribus perspicuum & lactescentem, nucis iuglandis minoris quantitate qui 200 thaleris æstimatus fuit.

Niger opalus. *Variis coloribus.* *Oculus cati.* *Pseudopalus.* *Girasole.* *Astroites.* *Oculus Solis.* *Oculus cati.* *Nonii opalus.* *Quantitas opali.*

Omnia opali genera in India reperiuntur, viliores in Cypro, Ægypto, Arabia, Galatia, Thaso & Hungaria. In Hungaricis Opaliferis lapidibus interdum, sed raro primum genus inuenitur. Secundum genus rarissime. Tertium & quartum frequens est. Verum fodina vna tantum esse dicitur, quam nunc ruinis obrutam deseri fama est. *Vbi nascantur opali.*

Facultates, proprietates, & virtutes Opali. CAP. XLVIII.

ARbitrantur authores omnium aliarum gemmarum vires habere opalum, quod omnium colores exhibeat. Inest enim illi carbunculi (vt inquit Plinius) tenuior ignis, amethisti fulgens purpurea, smaragdi virens mare & cuncta pariter incredibili mistura lucentia. Cordis itaque spiritus recreat, illud aduersus venena aerisque contagia, melancholiam, tristitiam, syncopen, cardiacam, aliosq; prauos affectus tuetur. Peculiare hoc opalo asscribitur quod gesta-

Omniũ gemmarum vires habent opali.

tatis oculorum aciem & nitorem conſeruet. Mollis eſt adeo hæc gemma, vt dum expolitur ſtannum vel plumbum non ferat, ſed tantum terra tripolitana ligneo orbi impoſita poliri poſſit. Qui exactius vires huius gemmæ ſcire cupit: rubini, ſmaragdi, amethiſti, ac iaſpidis facultates exquirat in propriis capitibus, votique compos fiet. Nam putant gemmarii dictarum gemmarum omnium vires in Opalo concurrere.

Dignitas & valor Opali. CAP. XLIX.

OLim apud Romanos in magna exiſtimatione & precio fuit Opalus. Conſtat enim hiſtoriis Nonium Rom. Senatorem maluiſſe patria & ſenatoria facultate priuari, quam petenti Antonio opalum quem habebat 20000 ſeſtertiis æſtimatum, tradere. Mirum nunc illius precium decreuiſſe, cum margaritas & omnes alios lapides elegantia, puritate, nitore & colore ſuperet, neque adeo copioſe reperiatur, præſertim primum genus. Primi & ſecundi generis opalos, qui vitio carent, ac rubro, ceruleo, flauo, viridi purpureoque colore rutilant, vnionum precio omnino æſtimandas iudico. Propterea Lectorem ad vnionum precia remitto, & vnius ceratii opalum tribus thaleris æſtimo. Secundi generis ſi lacteſcentes varios colores habeant ſaphirorum precio æſtimandas iudico, aliàs ſi proximè ad primi generis opalos accedant, duplo vel triplo, prout ſunt elegantes, ſaphirorum precia excedere poſſunt. Nam hic nihil certi ſtatui poteſt, cum periti gemmarii oculus, gemmæ decorum illiuſque vitia perpendere debeat. Quarti generis viles ſunt, nullaque regula æſtimari poſſunt, cum raro, etiamſi vnguis humani magnitudinem æquent, ducati precium ſuperent.

Adulterium opali. CAP. L.

ADulterari duplici vitro vel colore, vt aliæ gemmæ opalus non poteſt. Scribit tamen à Porta calcem ſtanni in vitrum criſtallinum excandens iniectum illud obnubilare & colorare opali inſtar. Sed oportet ſæpius ex igne eximere & accommodare, donec quis voti compos fiat. Quercetanus à ſpiritu nitri alembicum vitreum intrinſecus ita tingi variis coloribus aſſerit, vt opalus videatur. Qui modum tingendi ſcire cupit, legat libellum quem edidit de priſcorum Philoſophorum vera medicina.

De Smaragdo. CAP. LI.

INter virentes gemmas nulla præſtantior, elegantior, & iucundior Smaragdo; grato enim ſuo virore oculorum aciem ita demulcet, animumque ita recreat, vt herbarum omnium, viridariumq; amœnitatem longe ſuperet. Pellucida eſt hæc gemma & diaphana. In colore ipſius nihil neq; cerulei, vt in Turcoide, neque flauedinis, vt in veterum Topaſio, quem nunc Chryſolitum appellant animaduertitur.

Nomina

Nomina & genera Smaragdi. CAP. LII.

A Nonnullis Prasinus vocatur, item Neronianus aut Domitianus, teste Epiphanio. Neronem enim siue Domitianum aiunt oleum in multa vasa infudisse, & interuallo temporis oleum viridem colorem contraxisse, hocque oleo petram copiosius rigatam floridioris coloris euasisse. Alii dicunt Neronem quendam antiquum artificem & gemmarum sculptorem, smaragdi præcipuum vsum inuenisse & gemmam istam ab illo Neronianam dictam, alii vero Domitianam appellari malunt. Hactenus Epiphanius. Persis & Indis vocatur *Pachee*, Arabibus *Zamarrut*, vnde Smaragdi nomen deductum est. Serapio *Tabarget* & Pandectarius *Tabarget* vocat, sed vitiosè. *Prasinus, Neronianus, Domitianus.*

Smaragdi genera à Plinio duodecim recensentur: qui Schiticis summam tribuit authoritatem, quod nulli austeritas & durities maior, nec minus vitii sit, ac quantum smaragdi à cæteris gemmis distent tantum Schitici à cæteris Smaragdis. Secundum locum apud ipsum obtinent Bactriani, in commissuris saxorum nati. Tertium Ægyptii, quorum gratia non in colore liquido nec diluto, verum ex humido pingui. Reliqua genera in ærariis metallicis inueniuntur, qui duritie, colore ac perspicuitate à primo genere distinguuntur. Hi à locis vbi olim reperiebantur nomen habebant. Æthiopici acriter quidem virides sunt, sed non puri aut concolores. Persici non translucidi, visum nihilominus recreant, in vmbris refulgent, longius quam cæteri nitent, ac in sole hebetantur. Medici plurimum viriditatis habent, qui interdum rerum diuersarum imagines complectuntur. Attici in argentariis metallis reperti è longinquo speciosiores, minus pingues sunt, iisque senecta euanescit viriditas, ac sole læduntur. Charcedonii fragiles, colore incerti, ac virentium in caudis pauonum similes sunt plumis. Recensentur & Laconici, Medicis similes & Siculi. Item chalcosmaragdus gemma è Cypro turbida æreis venis, & Tanos in Persia reperta sordida ac ingratè viridis. Smaragdus quem *Celam* vocant in Arabia, ædificiorum ornamentis occludebatur. Hæc Plinii Smaragdorum genera hoc seculo vix discerni possunt. *Genera smaragdi duodecim.*

Hodie Smaragdi in duo genera tantum distinguuntur. Alii n. sunt Orientales, alii Occidentales. Orientales durissimi, virentique iucunditate amœnissima prata repræsentant, solique præ aliis omnibus oculos vbertim explent & satiant, eorumque aciem iugi intuitu hebetatum reficiunt, vt vel ob hanc causam à sculptoribus libenter tractentur. *Orientales.*

Hi quia neque soli neque vmbris, seu lucernis cedunt, sed potius virenti fulgore contra nituntur & irradiant, vt se superari non posse ostentent: Deinde etiam quia prorsus translucidi, ac in magno precio sunt, ad primum genus referri debent. Omnes ex India Orientali ad nos adferuntur, verum in quibus locis reperiantur incertum adhuc, quia fragmenta in loco natali propter illorum precium nulla à negotiatoribus relinquuntur. Putant multi Iaspidi vel Prassio innasci Smaragdos, vt Rubinus Balassio. Vidi lapidibus metallicis angulares ita innasci, vt politi ac impositi, arte non natura, vide- *Incertum vbi nascatur Smaragdus.*

rentur. Si huius generis ſmaragdi maculis, nubeculis, opacitate, aliiſque vitiis obnoxiæ fuerint, multum illorum dignitati decedit. Bonitas cognoſcitur ſi in ore detentus frigidus appareat, ac in ſole viriditatem ſeruet.

Occidentales duplices. Occidentales in duo genera diſtingui poſſunt. In Europeos & Peruuianos. Peruuiani etiam ſi iucundiſſimum habeant virorem, tamen quia abſque radiis mortui videntur, ac plerunque hinc inde nubeculis viridibus pleni ſunt, nec vt orientales translucent & irradiant: Deinde quia copioſe ſatiſque magni neque ita duri vt orientales reperiuntur, exiguam nunc authoritatem obtinent. Alii ex vicinis regionibus adferuntur prædictis paulo duriores: verum qui interdum nigricant ac noctu pulchriores apparent, non plane virides, ſed praſſio ſimiliores, è cuius fruſtis eruuntur. Europei qui in Cypro, Britannia aliiſque in locis reperiuntur prædictis omnibus ignobiliores, niſi duritiem & elegantiam habeant, ſunt. *Magnitudo.* Orientales illi præſtantiſſimi, raro nucis auellanæ maioris quantitatem excedere viſi ſunt. Occidentales tam magni reperiuntur, vt palmæ manus magnitudinem ſuperent. Europei raro magni reperiuntur.

Vires, facultates & proprietates ſmaragdi. Cap. LIII.

Smaragdus vt omnes gemmæ frigidæ & ſiccæ eſt temperaturæ, ob id omnem alui ſanguiniſq; fluxum & præcipuè dyſenteriam ebibitus ſiſtit, teſte Auenzoare, nec refert an à mordaci humore an à veneno ortum habuerit. *Ad venena, fluxus alui.* Propinantur ad venena, dyſenteriam aluique fluxum, ſex grana in pollinem redacta cum aqua aliqua cordiali, vt tormentillæ, acetoſæ, nympheæ vel boraginis. Quibus hauſtis extemplo æger, ſi venenum ſumpſerat, cordis anxietates, animique defectus patitur: quos ſi exceperit ſudor & ſomnus liberatur 10. horarum ſpacio. *Ad morſus animalium.* Eadem doſi ſumptus, venenatis morſibus animaliumque puncturis, peſti febribuſque peſtilentibus medetur.

Ad epilepſiã. Inter amuleta præcipue commendatur ſmaragdus. Nam ſi è puerorum collis pendeat, eos ab Epilepticis paroxiſmis tutari creditur; digitis etiam geſtatus comitialem morbum impedire omnes authores aſſerunt, eamque habere facultatem, vt ſi morbus ita vehemens ſit, vt ſuperari à gemma non poſſit, eam in partes disfringi, itaque vel tollere morbum, vel frangi quaſi pugnando à potentiori deuicta. *Partum accelerat & retinet.* Coxæ mulieris alligatus ſmaragdus partum accelerare, ventri appoſitus retinere, ori inditus hæmorrhagiam ſiſtere perhibetur. *Hæmorrhagiam ſiſtit.* Vetri adhibitus indubitato dyſenterias omnes, teſte Antonio Guainerio, miraculi inſtar aufert, ac hæmorrhoidum fluxum nimium compeſcit. *Dyſenteriã miraculosè ſiſtit.* E collo pendulus inanes timores ac dæmones arcere fugareque creditur, ac hæmitriteam febrem tollere. *Dæmones & timores fugat.* Memoriam etiam firmare, ac viſum reficere & recreare à multis creditur. Cõmuni etiam hominum opinione caſtitatis cuſtos ac adulterii proditor exiſtimatur; quod venereos actus illegittimos non ferat ac ſi peragantur in partes diſſiliat. Verum id naturæ (quæ actum legittimum ab illegittimo non diſcernit) aduerſari omnino videtur. *Caſtitatem prodit.* Agricola ſi pendulus cutim tangat illius qui actum venereum exercet, diſrumpi exiſtimat. Id ſi in quouis actu, legittimo vel illegittimo

gittimo contingit, necesse est vel motum vel halitum seminalem in smaragdũ agere, nisi metaphysica facultas ipsi insideat aliqua, quę nulla ratione inuestigari possit. Huiusmodi facultate dæmones arcere, hominem ad secreta inueniẽda habilem reddere, futurorum cognitionem dare, eloquentem efficere, ac opes augere, credere licet Christiano qui Dei in rebus naturalibus metaphysicas vires, potius admirari quam intelligere interdum debet.

Ex smaragdis tinctura ad superius narratos affectus & morbos vtilissima spagirico artificio elicitur hoc modo. In ferreo vase puluerisatur, ac per linteum traiicitur, huic superfunditur spiritus vrinæ qui aliquid phlegmatis adiunctum habet, vt colorem extrahat; spiritusque iterum distillatione aufertur, vt in fundo remaneat smaragdi extractum griseum, è quo tandem spiritu vini color smaragdi extrahitur. Variis casibus obnoxius est smaragdus. Facile enim à contactu duriorum gemmarum, ab æstu, igne, chalybe, ære, ab ictibus, & attritu læditur. Id etiam smaragdo asscribitur, quod speculi instar rerum circunstantium ideas in se recipiat, ac intuentium oculis exhibeat. Neque hoc dicitur ignorasse Nero, qui gladiatorum certamina smaragdo conspexit. Existimo omne diaphanum si altera ipsius superficies nigredine vel materia aliqua exacte leuigata, vt visus radios non recipiat neque proprius color agnoscatur, idem efficere. Id probant puteorum aquæ ligna, metalla leuigata, aliaq; infinita quæ omnia circumstantes species referunt. Dum enim radios visiuos non recipiunt ad species oppositas illi reflectuntur.

Tinctura Smaragdi.

Debilitas Smaragdi.

Dignitas & valor smaragdi. CAP. LIIII.

SMaragdi selectissimi semper in magna fuerunt dignitate, existimatione & precio, adeo vt olim illis aliquid insculpere vetitum fuerit. Fabulosum etiam quippiam quo maiorem haberent authoritatem, traditum ab antiquis fuit. Nempe schiticos hoc est præclarissimos in metallis aureis nasci, vnde non sine magno discrimine ac negocio possint conquiri: Gryphis alitibus ferocissimis in iis nidificantibus, illosque ab Arimaspis populis monoculis, qui armati eo auri & smaragdorum cupidi accedunt, tentantibus. A quinquaginta annis quo Peruuiani ad nos allati sunt, Orientales viliores facti sunt. Narrat Aloisius Mundella Brixiensis medicus à Francisco Maria Vrbinatium principe duorum ceratiorum pondere Orientalem smaragdum 113. aureis emptum fuisse, ingens sane precium quodque adamantis eiusdem ponderis dimidiatum æquat. Orientales perfectissimos omnibusque modis absolutissimos, iustè æstimari quarta parte adamantis eiusdem ponderis puto. Si itaque 10. ceratia pendentis Smaragdi precium ignoretur, in Adamantis tabula precium 10. ceratiorum quæratur, cuius quarta pars ostendit precium. Statuitur ibi precium 8590. cuius quadrans est 2147 precium smaragdi quæsiti, nec hic alia regula opus est. Linshotanus, qui iter orientalis Indiæ describit, longe maioris æstimat quam Adamantem. Nam orientalem smaragdum qui associari vnius ceratii adamante potest, 80. ducatis æstimat, cum tamen adamantem tantum 70.

Precium orientalis.

æstimet. Meo tamen iudicio nimis magno æstimat. Quarta pars precii adamantis dum illi magnitudine par est, mihi hoc tempore quo tanta copia smaragdorum occidentalium habetur non solum sufficere, sed excedere videtur; præsertim cum gemmarii complures, præferant Peruuianos Orientalibus, quia gratiorem viriditatem habent. Iustius itaque duplum precii smaragdi occidentalis tantum habeat.

Adulterium smaragdi. CAP. LV.

OMnibus fere modis smaragdi adulterari possunt. Nobilior modus fit cristallo, vitro & silicibus calcinatis & fusis, si iis exigua quantitas minii adiiciatur. Ita ego præstantes feci. Alii æs vstum in tenuissimum pollinem redactum addunt, adiecta croci ferri dimidiato pondere, ac sex horarum spacio coquunt, ac vas per se refrigerari sinunt, gemmamque polituræ committunt. Si exactè quis operatus fuerit, Americanis omnino similes efficiet smaragdos.

De Prasio, smaragdite & Chrisoprasio.

CAP. LVI.

PRasius Prassius, Italice *Prasma*, Germanicè *ein Praesem*. Mater smaragdi à multis putatur & non immerito quod aliquando in eo reperiatur, etiamsi non semper. Nam quæ partes viridiores absque flauedine & perspicuæ in Prasio reperiuntur, smaragdi rite appellari possunt, vt illi quorum flauedo aurea est Chrisoprasii. Color istius gemmæ proximè ad porri vel prasii colorem accedit, vnde prasii nomen obtinuit. Fit prassii color è mixtura flaui viridisque coloris. Prassius nubeculis perspicuus est, vel totum corpus opaco quadam diaphanitate impeditur. Huic interdum rubri, albi, vel atri quippiam insidet, quia adnascitur iaspidi, Cristallo aliisque gemmis à quibus varia corpuscula variosque colores nanciscitur. Differentiæ tres ratione coloris hic statui possunt. Prima continentur, qui exactè viridis porri colorem emulantur. Secunda qui multum flauedinis habent ac filicis arescentis fere colorem referunt. Hi si aurei sint splendoris Chrysopteri veterum sunt. Tertia quæ exigua viriditate, maiorique flauedine lactescunt. Has tres species omnes apud me reseruo. Postremum genus quod semiperspicuum est ad nephriticos lapides omnino referri debere existimo, vt suo loco docebo.

Prasi non solum in India orientali & occidentali, verum in Europa inueniuntur, præcipuè in Bohemia vicinisque regionibus.

Dignitas & valor Prasii CAP. LVII.

VIlis est hæc gemma, quia in magna copia, tantaque mole interdum reperitur, vt inde statuæ fieri possint. Vltra celaturæ precium vix vnquam nisi singularis eleganticæ sit, æstimatur. Tertium genus quod rarius est, & ad nephritidem

phritidem curandam singulare maximo in precio iis, qui ipsius facultatem norunt, est. Prasius quia vilis, non adulteratur.

Vires, facultates & proprietates Prasii. CAP. LVIII.

VIres habet smaragdi, verum minores, hoc proprium illi ascribitur, quod veneno præsente viriditatem amittat, quam non nisi lotus recuperat. *Ad venena.*

De Chrysopraso. CAP. LIX.

NOn dubium est quin veteres omnes gemmas aureum splendorē habentes chrysolitos appellarint. Hinc Prasii, Topasii, Berilli aureis radiis fulgentes, Chrysoprasi, Chrysopatii, Chrysoberilli vocati fuerunt. Chrysoprasus itaque prasius est aureum splendorem porri viriditate immixtum habens. Grata admodum est aspectui gemma, ac iisdem cum Prasio viribus ipso tamen nobilior, & amœnior aspectu.

De smaragdo Prasio. CAP. LX.

AMbigit hæc gemma inter Prasium & Smaragdum, vnde Germanicè nomen obtinuit *Smaraldprasem*. Graminis enim habet virorem neque flauedinis quid in eo deprehenditur, si conferatur cum Prasio; si vero cum smaragdo conferatur, flauescens quædam viriditas, magis in ipso quam in smaragdo conspicitur. Raro perspicuus est nonnunquam tamen; vt plurimum opacam habet diaphanitatem. Ego illum pro pseudosmaragdo habeo. fortassis chlorites Plinii est. In Bohemia ac occidentali India reperiuntur. Duo itaque illius sunt genera Bohemici & Americani, illi plerunque opaci sunt, isti vitrioli instar; cuius colorem exacte referunt semitransparentes. Indi hunc formant columnæ instar, vt maiorem æquet digitum longitudine, minoremque latitudine. Deinde alteram extremitatem reliquo corpori paulo crassiorem faciunt, vt pertusis labiis inseri ac pendulus prominere ornatus gratia possit. Hac enim ratione principes se ab aliis distingunt, ac viliores huiusmodi ornatu indignos arbitrantur. Quidam affinis meus, mihi frustulum istius lapidis dono dedit, qui eundem magni faciebat ac Nephriticum verum lapidem esse asserebat, cui opinioni non repugno, quod eius multa sint genera ac omnia colore plurimum inter se differentia, vt loco explicabo. Vt Bohemicum Smaraldoprasum vel pseudosmaragdum appellaui, ita hunc optime smaragditem appellari posse existimo. *Ab Indis gestatur.* *Nephriticus lapis.* *Smaragdites.*

Vis, facultas, dignitas & valor smaraldoprasii. CAP. LXI.

VRinam brachio applicatus ciere, proinde arenulas pellere, calculi generationem prohibere, nephriticos ac arthriticos dolores compescere, & è collo suspensus ne oriantur vetare, puerorum etiam terriculamenta impedire, omnesque smaragdi vires, sed imbecilliores habere, creditur. Paucis nota est hæc gemma, hinc fit nondum esse in precio. *Ad calculū & nephritidem.*

De Topasio veterum ac Chrysopatio, qui hodie Chrysolitus appellatur.
CAP. LXII.

TOpasius veterum, viridis fuit gemma ac diaphana: si aureo quodam fulgore splẽdebat Chrysopatius appellãtur. Nunc vtraq; à Gemmariis Chrysoliti nomen obtinet. Topasius seu chrysolitus vulgaris smaragdo est colore dilutior, cui nonnihil flauedinis adiectum videtur. Huic dum virot aureus est Chrysopatii nomen tribuitur, & mater Smaragdi putatur. Plinius multa de chrysopatiis, chrysolitis & chrysoprasis tradit, sed omnes istas gemmas ita confundit, vt nihil inde certi colligi possit. Chrysopatius non absurdè hodie à Gemmariis chrysolitus appellari potest, quod reuera aureus color per viridem in illo fulgeat. Qui si noctu igne admoto vehementer splendeat Chrysolampis Plinii est. A nonnullis hæc gemma cum chrysopraso confunditur, quia parum inter se differunt. Topasius, teste Plinio, à Iuba Mauritaniæ rege qui eam in insula Citi Arabiæ marisque rubri primum inuenit, nomen accepit. Reperitur authoritate Plinii in lapidicinis alabastri & prope Thebas Ægypti.

Chrysolampis.

Natura, vires & facultates Topasii veterum seu Chrysoliti Gemmariorum & Chrysopatii. CAP. LXIII.

TOpasius limam sentit, ac in tantam molem interdum excrescit, vt statuæ inde fiant. Scribit enim Iuba, Arsinoe Ptolemæi Philadelphi vxori statuam cubitorum quatuor fuisse ex Topasio in delubro sacratam. Sanguinis eruptiones sistere, vulnerique admotus extemplo fluentem compescere, bilem, iramque ac phrenitidem mitigare, si pro amuleto gestetur, perhibetur. Nocturnos etiam timores & puerorum terriculamenta, ac lunaticos paroxismos arcere creditur. In mensa positus chrysopasius (quem à chrysopraso differre non puto) præsente veneno traditur colorem amittere, eoque semoto iterum recipere. Sed huiusmodi vanas & præter rationem omnem, de gemmarum viribus opiniones experientia rerum omnium magistra refutat. Potus chrysopatius cotialem curat perfectè, teste Cardano.

Ad sanguinis profluuia & phrenitidem.

Ad comitialem.

Valor dignitasq; Topasii seu Chrysolithi vulgaris.
CAP. LXIV.

NOn magnam habet authoritatem hæc gemma neq; cęlaturæ precium excedit. Causa est quantitas & magnitudo, quæ illam vilem efficit. Chrysopatii tamen si egregiè aureis radiis splendeant paulo nobiliores sunt.

De veterum Chrysolito, Chryselectro & Melichryso, seu vulgari Topasio.
CAP. LXV.

HOc tempore gemmariorum Topasii, gemmæ sunt aurei coloris, & omni dubio procul, inter veterum Chrysolitos numerandi. Fortassis à Plinio

Chryſelectri aut melichryſi appellantur. Nam chryſolithi nomen tanquam genus omnibus gemmis quæ aureum habent colorem applicat. Color illius nullo alio colore intermixtus eſt, & aquam reubarbaro vel croco tinctam refert. Duo ipſius ſunt genera Orientalis & Europeus. Orientales illi habentur, qui puriſſimi auri inſtar rutilant. Hi omnibus gemmis, adamante excepto, duriores, aliquando ita tincti ſunt, vt nimium croci in illis appareat. Nonnunquam tamen dilutiores quam conueniat, ſunt, imo interdum adamantum aquas habent abſque aliquo colore, quos propterea referunt. Qui medio modo ſe habent cæteris nobiliores & præſtantiores habentur. Europei cryſtalli inſtar molles, cum aureo colore vel multum vel parum nigricant. Inter hos nonnulli tam parum flauedinis habent, vt niſi nigredine à cryſtallis diſtinguerentur ab iis diſcerni non poſſent. Inueniuntur in Bohemia paſſim. Dum aureo colore eoq; puro ſplendent ab orientalibus niſi duritie diſtingui poſſunt, tam ſunt elegantes. Orientales in Æthiopia & Arabia inueniuntur. Præſtantiores in India & Bactriana. Reperiuntur aliquando permagni Topatii, & qui 12 pondo ponderent. Vidi Bohemicum duarum vlnarum longitudine, & fere ſemivlnæ latitudine, qui Rudolpho ſecundo Cæſari inuictiſſimo, & Domino meo clementiſſimo dono datus fuit.

Natura, vires & facultates Topaſii vulgaris ſeu Chryſolithi veterum.

CAP. LXVI.

NAturæ ſolaris, cuius ſpeciem aliquo modo refert hæc gemma aureo ſuo colore, eſt. Proinde vt aurum ac ſol vitalis facultatis fomentum eſt; ita Chryſolithus, timores enim nocturnos, & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, moleſtiſque inſomniis aduerſari, dæmones terrere & fugare, puſillanimitatem ſtultitiamq; auferre, ſapientiam, animique conſtantiam promouere, ac à faſcinationibus ferentem tueri, brachio ſiniſtro alligatus, aut è collo ſuſpenſus, auroque incluſus, creditur. Refert Cardanus in libro de admirandis curationibus mira de Chryſolithi viribus his verbis. Cæſarem Palauicinum aliumq; nobilem ex oppido Gallerati, melancholia & comitiali morbo alternatim (quorum vnus iam quindecim diebus cum febre; Palauicinus alter iam ſex menſibus, ſed ſine febre, verum cum clamoribus) laborantes, & fruſtra à medicis vexatos, ſomniferis lotionibus capitis, ſolo potu pulueris Chryſoliti ex vino, in octo dierum ſpacio, ſic liberaui, vt nunquam morbus redierit. Præter dictas facultates, ſanguinem vulneribus applicatus ſiſtit, ac libidinis œſtrum cōpeſcit. Chryſolitus tritus & potatus aſthmatis & orthopneæ paroxiſmos mitigat. Has vires omnes, multi non huic chryſolito, ſed præcedenti gemmæ, nempe illi gemmæ, quæ nunc chryſolitus appellatur & è viridi colore aureus eſt attribuunt. Frigidæ & ſiccæ naturæ eſt, vt omnes gemmæ. Hoc peculiare habet quod ſub lingua detentus ſitim febrientium extinguat.

Ad melancholiam. *Ad comitialem.* *Ad ſanguinis profluuia.*

Topasii vulgaris seu Chrysolithi veterum dignitas & valor.

CAP. LXVII.

ORientales topasii vulgares si purissimi auri instar rutilent & absque vitio sint, quia aspectui admodum grati sunt, à nonnullis expetuntur ad ornamenta pileorum, statuarum ac reliquiarum in ecclesiis. Qui ceratium pendent duobus Thaleris æstimandi sunt. Qui 2 ceratia, quatuor thaleris, qui 3. 9. thaleris. Inde vt aliorum precia sciantur, ceratiorum numerus ducatur in se & quotiens ostendet precium quæsitum. Sic 4. ceratiorum valebit 16. thaleros, & 10. ceratiorum 100 thaleros. Hæc regula ad 20. ceratia tantum valere potest. Nam vlterius vilius sunt æstimandi, propter magnitudinem quam aliquando attingunt. Propter summam duritiem quam habent vruntur vt saphiri, ac tum veros adamantes melius æmulantur quam alia gemma. Vidi vix 10 ceratia pendentem. 200. thaleris venditum. Ita enim exactè annulo inclusus adamantem referebat, vt vix à perito gemmario differentia cognosci potuerit.

Topasii Bohemici orientalibus similes eadem regula taxari possunt. Si tamen quotientis quartam partem accipiat pro Bohemici valore. Reliqui qui nigricant & fortassis pro veterum obsidiana gemma haberi possunt, aut parum aurei coloris habent his viliores sunt, nec commodè æstimari possunt. Si quis regulam viliorem velit sumat octauam partem precii dicti.

Adulterium Topasii. CAP. LXVIII.

Præstãs modus. TOpasii aurei coloris ob elegantiam adulterantur omnibus modis quibus aliæ gemmæ adulterari solent. Præstantior modus est dum in crystallo, silicibus, & vitro fuso aureus color conciliatur, id fit si ad singulas vitri libras quarta vnciæ pars ferrei croci remisceatur atque tantillum minii addatur. Sed *Alius modus.* primum addendum minium post crocus, teste Baptista à Porta. Si cristallo calcinato triplum plumbi addatur Topasius absque aliqua adiectione emergit, si *Alius modus.* per diem in fornace moretur. Aliter sic conficies; fac pollinem ex ære vsto, cinabari natiuo ac cristallo, quadruplumque stanni vsti adde, fusorioque vasi ex terra fortissimo inde, fornacique committe per diem. Sed ignis vehemens non sit, ac semper eodem gradu permaneat, facile enim fluit puluis prædictus.

De Berillo. CAP. LXIX.

Aquamarina. BErillus gemma est quæ aquæ marinæ colorem refert ex viridi ceruleum. Italis à colore *Aquamarina* vocatur, Hebraice *Iaschpech* vocatur: vnde nonnulli putant Iaspidis nomen deductum. Dum berilli aureos radios habent *Chrysoberillus.* aut ex auro scintillant, Chrysoberilli appellantur, quos aliqui ad chrysoprasos referunt. Transparent berilli omnes & dilutum habent colorem, si enim co- *Chrysoprasus.* lore saturo sint, pro aliis vulgo gemmis habentur. Eius colorem refert aqua

fiex.

si exigua quantitate Indici, ac decima parte viridis coloris adiecta, tingatur. Est autem Indicum color quo pictores sæpe vtuntur. Sculpuntur Berilli pluribus angulis vt illorum repercussu viuaciores fiant, magisque fulgeant.

Genera & loci natales. CAP. LXX.

PLinio authore multa berillorum sunt genera. Probatissimi viriditatem puri maris imitantur. Proximi his sunt Chrysoberilli paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, vocatur chysoprasus. Quarto loco Hyacinthizontes colore hyacinthi. Quinto Æroides viridiores qui ab ære nomen habent. Post hos cerini, ceræ & oleagini oleo, ac tandem cristallis nonnulli similes. Sub istis generibus non dubito quin multæ aliæ gemmæ, quæ nunc ad alias referuntur, contineantur. Nam videtur Berilli nomen commune fuisse ac fere omnes eas gemmas quæ crystalli instar diluto aliquo colore tinctæ fuerunt sub se comprehendisse. Nam quos nunc citrinos, topasios, lucosaphiros vocant, vt & hyacinthi quædam genera, non est dubium quin inter berillos numerata fuerint. Itali etiam hodie cristallos qui angulorum multiplici reflexu aliquos colores in se habere videntur, berillos vocitant. Reliquarum nationum gemmarii illos tantum qui marinæ aquæ colorem vel dilutum vel exactè referunt, Berillos vocare solent. Nascuntur berilli ad radices Tauri montis in Eufratis littore ac in India, dilutioris coloris & qui crist. llis similes sunt, in variis regionibus, vt in Germania & Bohemia.

Chrysoberillus. *Chrysoprasus.* *Hyacinthizontes.* *Æroides.* *Cerini.* *Berillus veterum multas gemmas comprehendebat.* *Locus vbi nascatur Berillus.*

Facultates & vires Berilli.

CAP. LXXI.

GEmmarii berillum gestatum contra hostium pericula, vitia hepatis, suspiria, eructationes valere, ac oris morbos, faciei, gulæ & paristhmia prohibere, credunt. Illius ex aqua dilutum oculos humidos sanare perhibetur. Ad vulnera oculorum etiam aliqui celebrant; siue illa pupillæ siue alteri parti inflicta fuerint. Reducitur Berillus contusus & tritus in pollinem exactissimè, vt impalpabilis sit. Deinde lentis quantitate puluis quotidie mane supino iacente ægro, in oculum donec sanetur, infunditur, ac præcipitur vt æger immotus aliquam diu supinus permaneat. Si pupilla vulnerata fuerit etsi commode sanari non possit, tamen ita emendatur, vt oculus difformis non fiat. Si læsio extra pupillam fuerit, præclarè sanat berillus, quemadmodum etiam omnes oculorum contusiones quacunque re factæ fuerint. Suaderem ad contusiones & sugillata vt infusio fieret aqua verbasci: si adiuncta esset inflammatio aqua rosarum, plantaginis, eufrasiæ vel simili. Si vulnus esset, aqua Bethonicæ, Tormentillæ vel plantaginis. Magi putant contra segnitiem hanc gemmam pollere, ingenio prodesse & coniugatos inuicem conciliare.

Ad oculorũ vitia.

Dignitas, valor & adulterium Berilli. CAP. LXXII.

Berilli non ſunt in maiori authoritate quam Topaſii orientales olim Chryſoliti appellati; proinde eodem precio æſtimari poſſunt, pro coloris tamen elegantia augetur vel minuitur precium, idq; in omnibus gemmis ſeruandum eſt. Adulteratur Berillus iis modis quibus aliæ gemmæ omnes. Nobilior modus eſt dum æs vſtum in tenuiſſimum pollinem redigitur, vt omnem tactum effugiat, ac chriſtallino, vitro aut chriſtallo calcinato vitroq; illi adiecto miſcetur ac fornaci committitur, æris vna dragma pro vitreæ maſſæ libra ſufficit.

De Criſtallo & Pſeudoadamante. CAP. LXXIII.

Criſtallus notiſſima gemma, ſi nomen gemmæ meretur, transparens eſt ac aquam in glaciem congelatam, vnde nomen habet, omnino refert, nomen deducitur à κρύος, id eſt gelu, & στέλλω, id eſt contraho. Molliſſima eſt omnigemmarum. Dum coloratur non iam pro criſtallo amplius, ſed pro alia gemma habetur; quanquam in vere gemmæ locum ſubſtitui non poſſit. Si enim berillum referat, pſeudoberillus, ſi topaſium pſedotopaſius, ſi ſaphirum pſeudoſaphirus, ſi ſmaragdum pſeudoſmaragdus, & ab illa gemma, cuius ſimilitudinem refert, appellatur. Tales autem in Bohemia & vicinis locis com lures reperiuntur, qui omnes ſola duritie à veris gemmis diſtinguntur; Molles hi enim omnes criſtalli inſtar ſunt, & pro criſtallis haberentur, niſi coloris elegantia gemmariis, vt aliud nomen illis darent, ſuaderet. Naſcuntur Criſtalli plerunque hexagoni. Nam qui rotundi aut globoſi, vt ſilices, reperiuntur, illi duriores criſtallis ſunt & pro pſeudoadamante habendi ſunt. Tales ſunt Arnehmii prope Arnehmum Geldriæ oppidum, Clabequii prope Bruxellum, Gallici, Bohemici, & Sileſiaci. Hi enim aliquando tam duri ſunt, tantaque elegantia micant, vt vix ab Orientalibus diſtinguantur. Tincturam tamen quam verus adamas admittit non recipiunt, Deinde igne & ſenecta corrumpuntur, quod adamanti non accidit. Horum mentio in capite de adamante facta eſt. Gemma etiam illa quæ iris appellatur, quod omnes colores iridis, ſi quis fronti applicatam intueatur, conſpicuos faciat, ſpecies criſtalli eſt, quæ partim ob iuſtam angulorum reflexionem huiuſmodi colores, vt vapores iridem, partim quia minus pellucet criſtallo, offert. Hæc ſi ſubcitrina, fuerit ab Italis & Gallis *citrino* vocatur, ac præſtantior communi cryſtallo habetur.

Falſæ gemmæ quæ dicantur. *Bohemiæ gemmæ fere omnes cryſtalli ſunt.* *Pſeudoadamantes.* *Arnehmii, Clabequii, Bohemici.* *Iris.* *Citrinus.*

Putant nonnulli aquam eſſe materiam criſtalli ac glaciem diu in frigidiſſimis montibus ſeruatam tandem in criſtallum conuerti: Verum omnino falluntur, vt in tertio Tomo ſymbolorum principum (vbi ſymbolum Ludouici Gonzagæ, *ex glacie criſtallus euaſit*, explicatur) notaui. Nunquam enim aqua in criſtallum mutari poteſt, abſq; tamen aqua non generatur. Solui enim terræ tenuiſſima portio ab aqua debet, aut illi aliunde miſſa cõmiſceri, quæ recedente aqua tum primum in cryſtallũ concreſcit. Si criſtallus ex aqua cõgelata conſtaret, igne ſolueretur, (quæ enim frigore concreſcunt calore ſoluuntur) ac

An aqua ſit materia cryſtalli.

aqueæ

aqueæ partes igne consumerentur, quod non fit experienti. Igne enim crematus calcem seu terram & sal, cuius spiritus beneficio coagulatus fuit, ostendit. Hæc fusius ante, vbi de causis concretionis gemmarum egi, explicantur.

Cur crystallus hexagonus nascatur.

Nascuntur plerunque cristalli forma hexagona in mucronem desinente, quia terrestris subtilis materia se separans ab aquea nititur se vnire, ac omnibus modis singulæ particulæ, centrum corporis sui ambiunt & appetunt. Quod cum fit vel circularem vel hexagonam figuram faciant oportet, nulla enim alia à circulo perfectior videtur. Circularis figura fit dum materiæ partes sunt prorsus vniusmodi; qualis in iis qui proximi sunt adamantibus, quos duriores dixi, conspicitur: hexagona, cum partes nonnullæ ipsius mixti, reliquis sunt vel subtiliores vel magis aereæ, aut alia ratione differunt; Hæ enim à reliquis circa angulos pelluntur, vel ipsæ non tam cito quam aliæ centro se vnire cupiunt: hacque ratione concrescente materia, hexagona figura circulo quam proxima aliisque omnibus angularibus perfectior, efficitur. Si statueretur, omnes particulas eiusdem naturæ temperamenti & qualitatis esse, sphericam figuram habere deberet omnis cristallus, omnibus ad centrum æquali vi tendentibus, aut absque ratione nobis manifesta, figuram certam illi à natura & Deo datam esse hexagonam statuere oporteret, vt in multis rebus cõtingit. Nam neque cur homo aliudve animal suam formam extrinsecam, neque cur flores & frondes certam perpetuo habeant vnquam ingenium humanum perscrutari potest. Quod admirari hæc natura non vero intelligi velit. Inuenitur cristallus variis in locis etiam in Europa. Circa Pisas reperitur in quodam torrente qui ex monte Magno fluit. In verruca etiam monte propinquo foditur. Saxis adhæret conglobatus, vt difficulter auelli possit. In Alpium iugis, Germania, Bohemia, Hungaria, Cypro & Lusitania frequens est, vbi ingentis ponderis interdũ inuenitur. Sæpe in agris vt prope Tsaltoniam Bohemiæ & Coutebergam. Multa vitia cristallo innasci solent, vt sales, festucæ, nebulæ, atomi, rubigo & ferrugini quid simile. Dum plane perspicui sunt cristalli montani nomen illis tribuitur. Cristallus obscurior, aut nigrior aqua perspicuus, & qui à nonnullis iris appellatur, eo loci vbi cristalli reperiuntur, inueniri interdum solet. Qui in agro Pisano inueniuntur, ac raro digiti magnitudinem excedunt iridis colores angulorum repercussu imitantur. Ob quam causam à gemmariis adamantum instar scalpuntur, ac Berilli nomine tanquam præstantes gemmæ diuenduntur. Est tamen Berillus alia gemma, vt suo capite explicaui.

Causa hexagonæ figuræ. *Locus vbi inueniantur crystalli.* *Vitia crystalli.* *Iris.* *Berillus.*

Ex prædictis itaque facile colligi potest Cristalli nomen accommodari ad omnes gemmas perspicuas mollesque quæ colorem nullum manifestum in se habent. Hæ videntur esse in quadruplici differentia. Vt prima contineatur quæ glaciem refert cristallus montanus dictus. Secunda Iris. Tertia Citrinus. Quarta pseudoadamas. Aliis nobilior est pseudoadamas, vt citrinus iridi, & iris cristallo.

Species seu genera crystalli.

Natura, qualitates & facultates cristalli.

CAP. LXXIIII

Ad febrim. FRigidæ & ſiccæ naturæ adeo eſt criſtallus, vt ſub lingua poſitus ſitim febrientium ſedet, manibuſque detentus acuta febre correptos recreet & refrigeret, præſertim ſi ſatis magnus fuerit ac ſphericæ figuræ, ſæpeque in aqua roſarum mergatur, vbi à manu ægri incaluerit. Criſtallus in tenuiſſimum pulverem redactus ac cum vino propinatus, dyſenteriam curat, ac albos vteri fluxus ſiſtit. Cum melle, vino aut iuſculo exhibitus lactantibus, lactis vbertatem & copiam à proprietate promouet. Præterea dragma pulueris cum oleo amigdalarum dulcium exhibitus; extemplo curat eos quibus argentum ſublimatum oblatum eſt. Fluxum præterea cholericum vel cœliacum citiſſime & à proprietate tanquam bezoar aliquod compeſcit, calculum etiam rumpit & per vrinam expellit. Collo appenſus criſtallus ſomnia prohibet & vertigini medetur.

Ad dyſenteriam. Ad vteri fluxus. Ad lactis abundantiã. Ad ſublimatum. Ad alui fluxus calculum. Ad ſomnia & vertiginem.

Ad prædictos omnes affectus chymici è criſtallo ſalem vel eſſentiam eliciunt, quam crudo criſtallo præſtantiorem & tutiorem exiſtimant, & ad calculum pellendum vtiliorem. Criſtalli in pollinem redigantur his adde duplum ſulphuris, tere optimè ſimul, ſine ſulphur exuratur, ac reuerbera optimè ſex horarum ſpacio. Calcinato criſtallo affunde aquam vrticæ, vt ſex digitis emineat, ac in fimo equino digere quatuordecim diebus. Poſtmodum diſtilla & magna criſtallorum pars extillatur. Remanentiæ iterum affunde aquam vrticæ, ac repete prius opus, donec omnes criſtalli tranſcendant, nihilque in dante vitro remaneat. Extillato iniice parum ſalis fuſi, ac ſine vt ſtet aliquandiu, hac enim ratione oleum criſtalli ſeparatur ab aqua quæ ſuperiorem partem occupat. Aquam effunde ac aliam aquam diſtillatam criſtallis affunde, in qua iterum ſalis portio diſſoluitur. Hoc opus repete donec omne ſal in ea ſolutum fuerit, & criſtalli oleum dulce fiat. Id ſerua ad vſum, ac dragm. ſemiſſem aut vnciam vnam cum aq. appropriata exhibe ad prædictos affectus. Aliter præparatur vt & ſal ipſius, hac ratione. Criſtalli ſubtiliſſimè conteruntur, & vel æquali nitri vel duplo ſulphuris pondere commixti in calcem aduruntur. Hæc deinde ex aqua pluuiali ſtillatitia lauatur aliquoties rurſusque ſiccatur. Poſtea ſpiritu vini perfunditur maceraturque in loco calido aliquot diebus, tum extillatur rurſus & quod in fundo remanet, iterum calcinatur, lauatur, maceratur, diſtillaturque toties, donec ſalis inſtar ſit ac in vino eliqueſcat niuis inſtar, tandem id ſal in loco humido reſoluitur, & pro oleo criſtallorum haberi poteſt. Ad calculum maiori compendio vis criſtallorum haberi poteſt. Criſtallus in pollinem redactus excandeſcat ignis vi per horam, ac in aqua raphani, ononidis aut petroſelini, cui quarta pars olei vitrioli aut ſulphuris acidi addita eſt extinguatur, idq; opus decies repetatur. Poſtea ſaccharo optimè trito affunde paulatim aquam prædictam, ac diligenter ſpatula lignea moue. Huius ſacchari offer quotidie mane & veſperi ſemicochlear aut quantum medietas nucis iuglandis capere poteſt. Valet etiam ad omnes viſcerum obſtructiones, teſte Quercetano: & quia tartarum in homine reſoluit, podagricis conuenit, ſyncopi præterea ac capitis morbis, quia cerebrum confortat, apprimè conducit in eum vſum datur à granis 10. ad 30.

Oleũ & ſal criſtallorum. Oleum dulce criſtalli. Alius modus. Sal criſtalli in vino ſolubile. Sal criſtalli ad calculum aliter. Ad obſtructiones, Podagram, Syncopen.

Sal cristallorum etiam alia ratione, non tamen à prædicta dissimili haberi potest. Calcinatur cristallus, ac in tenuissimum puluerem supra marmor conteritur, postea sulphure & sale nitro calcinatur perque diem ac noctem reuerberatur, in vas vitreum longum collum habens inditur, ac acetum terebinthinatum superfunditur, obturatoq; vase, supra cineres calidos per noctem relinquitur, sequentique die quod solutum est, effunditur, custoditur, nouumque iterum acetum suprafunditur. Hocque tamdiu repetitur donec cristallus soluatur. Acetum postea in quo cristallus solutus est filtratur, ac in balneo humiditas euaporatur, vt in fundo cristalli sal resideat, quod tritum & supra marmor positum in liquorem soluitur. *Sal cristallorum aliter.*

Dignitas, valor, vsus & adulterium Cristalli. CAP. LXXV.

CRistallus non solum ad mundum muliebrem, dum catenæ, nodi aliaq; huiusmodi inde fiunt, sed etiam ad specula, perspicilla, pocula, scyphos, patinas, lauacra & similia vsui est. Adeo vt dum absque vitio est, huiusmodi pocula vel scyphi à principibus appetantur, & sat magno in precio sint. Aureus enim scyphus pedis magnitudine interdum centum thaleris diuendi potest, aliquando etiam pluris. Exigui cristalli ex quibus nodi aut coronæ fiunt, viles sunt ac cælaturæ precium non superant. E cristallo etiam adiecto vitro ac arena purissima saleque alcali nobilissima vitra cristallo vero quam similia fiunt Venetiis. *Vitra ex cristallis.* Inseruit etiam cristallus ad gemmas imitandas dum calcinatus plumbi trib. partibus miscetur. *Ad gemmas imitandas.* Huic solent metallica addi, vt optatus smaragdi, topasii vel alterius gemmæ color prodeat. Cristalli beneficio etiam ignis solet è solis radiis colligi dum nempe rotunda planities modicum conuexa soli ita opponitur, vt corpus id quod ignem suscipere debet, circa conuexi centrum ponatur. In mollioribus etiam corporibus & delicatulis, cauterii ferrei vices supplet, quanquam non minus quam ferrum vrere & dolere existimem. *Cauteriū ex cristallo.* Adulteratur vitro cristallino quod illi simillimum, verum cristallo mollius & ponderosius est.

Pseudoadamantes dum peritè cælati sunt etiam auro includuntur, ac dum exigui sunt, ita veros æmulantur, vt non nisi à peritis dignosci possint. *Pseudoadamas.* Hinc fit apud Bohemos, Polonos, Hungaros, & Moscos non exiguam habere authoritatem, maioris tamen quam cælaturæ precium sit non venduntur, nisi duri sint & egregiè scintillent. Eadem ratio citrinorum & iridum, qui omnes supra cælaturæ precium, non plus valent, quam velit emptor. *Iris. Citrinus.* Habentur enim in satis magna copia, magnaque frusta pugni instar nondum elaborata & prorsus perspicua vno aut duobus thaleris tantū diuenduntur. Elaborata & in scyphos aptata venditoris arbitrio ac emptoris deliciis commissa, sæpe satis magno distrahuntur.

De Asteria, aut Solis gemma, Italis Girasole.

CAP. LXXVI.

IN capite de opalo mentionem feci afteriæ gemmæ ac ad opali genera retuli, fimiles enim ex matre opalorum ipfemet extraxi. Si tamen opalo longe durior fit, poteft fui generis gemma effe & ab opalo diftingui. Quo enim durior eo elegantuis fi foli obiiciatur, & vertatur folem deambulantem in fe confpicuum facit, vnde nomen habet. Quia etiam lux illa deambulans ftellæ fimilis eft nomen afteriæ illi à nonnullis tribuitur. Sed meo iudicio rectius id nomẽ opacæ gemmæ, quę ftellaris appellatur, ac ftellas quafi arte depictas continet, Germanicè *Sternſtein*, aut *ſigſtein* cõuenit. Perfpicua eft hæc gemma cryftalloque fimilis, durior tamen: opalis criftallizontas admodum fimilis ac *Ceraunia*, tantum duritie ab iis differens. A Plinio Aftroites, & quæ deterior ceraunia, à *Aſtrobolus*, Michaele Mercato Aftrobolus, ab aliis oculus felis, quia radiat modo clarius *oculus felis.* modo obfcurius, vt felium oculus vocatur. Differt à gemma quæ Beli oculus *Beli oculus.* aut Bellochio Italice dicitur, ac exacte oculum iride & pupilla imitatur. Opaca enim eft ac Achatis fpecies. Plinius Afteriam & Aftrion tanquam diuer- *Aſtrios.* fas gemmas defcribit cum gemma vna videatur. Agricola ftellarem lapidem opacum Aftroitem putat: afteriam vero quam gemmam folis vocamus. Pli- *Pæderos.* nius lib. 37. Cap. 9. ita fcribit. Candidarum dux eft pæderos &c. Proxima candicantium eft afteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclufam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit, cum inclinatione velut intus deambulantem ex alio atque alio reddens, eademque contraria foli regerens candicantes radios, vnde nomen inuenit, difficilis ad celan- *Locus natalis.* dum. Indicæ præfertur in Caramania nata, fimiliter candida eft quæ vocatur Aftrios criftallo propinquans in India nafcens & in Pallenes littoribus intus à centro feu ftella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidam caufam nominis reddunt, quod aftris oppofita fulgorem rapiat ac regerat. Optimam in Caramania gi- *Ceraunia.* gni, nullamque minus obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari quæ fit deterior, peffimam lucernarum lumini fimilem. Et paulo poft. Eft & inter candidas quæ Ceraunia vocatur fulgorem fiderum rapiens. Ipfa criftallina fplendoris cerulei in Caramania nafcens, albam effe Zenothemis fatetur, fed habere intus ftellam corufcantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ftellam, eam quæ poft totidem menfes elanguefcat. Hactenus Plinius ex cuius verbis colligi poteft Afteriam feu aftrion, *Agricolæ opinio.* gemmam effe eiufque fpeciem vnam cerauniam. Putat Agricola aftroiten à Plinio alibi folis gemmam appellatam fuiffe ac aftrobolon oculis pifcium fimilem à fudine. Solis enim gemma Plinio candida eft, & ad fpeciem fideris in *Mitrax.* orbem fulgentes fpargit radios. Eidem mitrax dicta Perfis accepta eft, è rubri maris montibus multicolor, ac contra folem varie refulgens. Ex præcedentibus Plinii verbis vix aliquid certi colligi poteft. Ego afteriam feu folis gemmam eam puto, quæ criftalli lactefcentis inftar rotundam lucem inclufam transfundit cum inclinatione deambulantem. Aftroiten vero eam quæ è medio corporis ftellulas radiantes oftentat, quam inter opali fpecies retuli, aut fi mauis eam quæ multicolor contra folem varie refulget, vt felis oculus. Hanc apud me vt & priorem feruo, quam ex opalorum matre abftraxi; elegantem fane ac quæ foli

soli exposita plurimas ac scintillantes stellulas exhibet. Prædictæ tres gemmæ omnes, commodè pro Opalis haberi possent. Sed quia duritie & coloribus opalum non semper referunt à gemmariis distinguuntur. De posteriori quam Astroiten, oculum solis, aut oculum cati vocant, sequenti capite agam.

Facultates, proprietates, vsus, dignitas & precium Asteriæ.
CAP. LXXVII.

VSus istius gemmæ est ad aurea manubria, gestata enim, somnum conciliare & somnia terrifica abigere creditur. Orientalis tam dura est vt vix cælari possit, satisque vilis nec preciosior, duplo cælaturæ precio.

De oculo cati. CAP. LXXVIII.

OCulum cati, esse Astroiten Plinii quam multicolorem asserit, existimo, ac eam esse gemmam quæ à nonnullis solis oculus, & à Persis Mithrax, quod solem significat, appellatur. Cardanus hanc pseudopalum vocare videtur. Opalo enim similis est variis coloribus, quanquam non ita distincti in hac gemma vt in opalo appareant, & hæc lōgè durior sit; tenerrimus enim est opalus. Differt hæc gemma ab alia quadam opaca, quæ oculi depicti imaginem refert ac etiam oculus cati vocatur, aut beli oculus, Italicè bellocchio, quia Achatis vel onychis species est. Laudatissimi inueniuntur in Zeilan, interdum ex Pegu aduehuntur, qui eo deferri ex regione Bramaa dicuntur. *Solis oculus. Mithrax. pseudopalus.*

Dignitas, valor & facultates. CAP. LXXIX.

MAgno est in precio apud Indos, qui sibi persuadent eius qui hanc gemmam gestat diuitias non posse imminui, sed semper incrementum facere & augeri. Ait Garsias ab Horto se expertum, lineum pannum ita compressum vt ipsius gemmæ meditullium siue oculum tangat, nullo igne vri posse. Id scio verum esse, verum (quod ille non animaduertit) gemmæ viribus aut facultatibus tribuendum non est, cum omni lapillo idem contingat ad modicum tempus. Ignis enim flamma neque statim lapillum ignitum facere, neque partes panni complecti propter compressionem vt exurat, potest. Reiicit enim ac repercutit à se flammam lapillus, vt ignis vrat, corpus vere attingere & complecti debet. Id quilibet ex tempore filo alligato lapillo ac flammæ candelæ adhibito experiri poterit, *Ad diuitias.*

Apud Indos tanto, vt dixi, est in precio: vt qui in Lusitania 90. aureis æstimatus fuit, in India 600. venditus fuerit. Potest itaq; precio opalorum æstimari minoris vel pluris, prout elegans est, variisque coloribus ornatus, nihil enim hic certi statui potest. *Precium.*

De Sardio seu corneolo. CAP. LXXX.

HActenus de perſpicuis & tranſparentibus gemmis egi: nunc de ſemiperſpicuis aut ſemiopacis agendum. Nobilitate autem cæteris præſtantior videtur Sardius, prima gemma rationali Aaronis impoſita, quam Iudæi putant rubinum fuiſſe, nunc Sardius, Corneolus vel carneolus appellatur. Italicè, Gallicè & Germanicè paucis litteris mutatis idem nomen retinens. A carne ſanguinolenta cui ſimilis eſt colore, nomen carneoli vel corruptè corneoli habet. Sanguinis bilioſi vel ſubcitrini colorem exactius refert. Semiperſpicuus eſt, loturæ carnis ſimilis. Nam in corpore ipſius quaſi rubrica aut caro pellucere, ſed offundi obſcura nubecula videtur. Plinius ſardam apud antiquos frequenti in vſu fuiſſe aſſerit, precipuè ad ſigilla: nihil enim ceræ in ſigno tenet. Serapionis ſarda alia ab hac videtur; Eam vocat Hager albuzedi ac lapidem rubentem languidius quam hiacinthus ac liuidius eſſe dicit, ac adferri ex Oriente rudem, obſcurum, perpolitum nitere, oculos tactu roborare, paleaſque capillis affricatum trahere vt magnes ferrum, idem aſſerit. Quæ omnia ſuccino conueniunt, quod Hiacinthi vulgaris colorem exactè refert.

Ad ſigilla.
Sarda Serapionis ſuccinum videtur.

Genera, loci natales, & magnitudo ſardii. Cap. LXXXI.

SArda primum Sardibus reperta, vt Plinius aſſerit, ſed laudatiſſima circa Babilonem hærens in ſaxi corde. In India trium generum. Rubrum & quod demium vocant à pinguedine. Tertium quod argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ prælucent, craſſiores ſunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptũ quæ aurea bractea ſublinuntur. Mares excitatius fulgent, fæminæ pinguiores ſunt & craſſius nitent. Hactenus Plin. Albertus magnus ſardam à corneolo diſtinguit nominũ copia deceptus; eadẽ enim gemma eſt. Niſi velit corneolo albo ſardæ nomen tribuere, & rubro ſardii vel corneoli. Franciſcus Rueus aliud caput de ſardio, aliud de corneolo habet: fortaſſis orientalem ſardium noſtratem corneolum ſtatuit. Durior enim ille iſto ac alio nomine dignus. Apud me tria genera ſardii vel corneoli ſeruo. Primum rubrum à me ſupra deſcriptum, alterum exigua ſanguinis rubedine tinctum ac ſemiperſpicuum. Tertiumque ſubflaueſcens ex rubedine. Laudatiſſimus Corneolus in Sardinia inuenitur. Secundum locum obtinet qui in Epiro & Ægypto reperitur. Sed Babylonius cæteris præfertur. Indici & Arabici etiam non contemnendi, vt nec Europei. Nam ad Rhenum, in Bohemia, Sileſia aliiſque regionibus, quales apud me habeo, præſtantes inueniuntur. Aliis lapidibus adnaſci ſolent.

Sarda, Sardius & Corneolus.
Genera.

Natura, facultates, qualitates & proprietates Corneoli & Sardii. Cap. LXXXII.

REfert Albertus geſtatum ſardium ſeu corneolum animum exhilarare, timorem pellere, audaciam præſtare, faſcinationes prohibere ac corpus cõtra venenata quæuis, quæ ex humorum corruptione proueniunt, tueri. Imprimis

mis autem sanguinem vndecunque fluentem peculiari proprietate mirabili modo sistit. Ventri etiam alligatus partum conseruare creditur. Tumoribus etiam calidis applicatus medetur, puluis ad omnem sanguinis fluxum ex vino rubro austero propinantur. Is etiam liuentes dentes, eorumque sordes affrictu emendat. Acuere ingeninm, somnia mala prohibere & malignitati Onychis obsistere, dicitur. Stultum est cum Cardano asserere, quod litigantes victores & gestantes diuites faciat. *Ad sanguinis fluxu.*

Dignitas, valor & vsus corneoli. CAP. LXXXIII.

APud Hebræos olim in summa authoritate extitit, Quia prima gemma fuit quam Deus rationali inseri iussit, quod Aaron summus Pontifex supra pectus gestabat. Quanquam Iudæi existiment rubinum fuisse. Verum illis à quibus gratia omnis diuina ablata est hac in re credendum non est, sed 70. interpretibus & scriptoribus ecclesiasticis ac Iosepho; qui etsi non sardium, tamen sardonichen ex sardio & oniche constantem, non rubinum interpretatur. Apud Romanos etiam in satis magnā dignitate fuit. Eo enim ad sigilla vtebantur, quia ceram non recipit, ob duritiem, cuius beneficio ab aqua non facile hebetatur. Nunc quia præstantiores gemmæ in maiori copia inueniuntur dignitatem suam non parum amisit. Ad sigilla tamen, & fœminarum manubria exornanda inter gemmas sanitatis (vt vulgo vocantur) recipitur. Cælaturæ precium non superat nisi nucis iuglandis magnitudinem excedat. Tum enim quia ad sanguinis fluxus sistendos expetitur venditoris arbitrio æstimatur, & aliquando duobus, tribus aut etiam quatuor thaleris diuenditur.

Vitro simili colore prædito, vt aliæ omnes gemmæ adulteratur.

De sardonyche ac Cameo. CAP. LXXXIIII.

SArdonyx ex sardio & onyche à natura simul compositis gemma est. Huic interdum aliæ gemmæ adnascuntur, verum à sardio & onyche tanquā præcipuis denominationem habet. Constat plerunque sanguineo, albo & nigro colore; qui à se inuicem circulis aut zonis ita distinguuntur vt arte facti videantur. Quæ carneo colore carent sardonychis nomine non sunt appellandæ. Hodie à gemmariis & onyx & sardonyx Nicolus vocatur, communiter tamen ille qui ex nigris & albis zonis constat, vt in capite de onyche explicabo. Dum crusta vnius coloris scalpitur ac alterius coloris pro strato relinquitur tum gemmarii Camehuyam vel Cameum vocant, siue onyx siue sardonyx sit. *Nicolus.*

Genera & loci natales, dignitas & precium sardonychis. CAP. LXXXV.

INfinita eius sunt genera si coloris diuersitas, diuersa genera statuere debet. Nam in his ludit natura. Si rubedo ad cocci vel laccæ colorem vergat, vulgo Incarnati vocantur. Colorum varietas dignitatem auget. Interdum *Incarnati.*

enim in iis purpureus, ceruleus, roſeus, flauuſque apparet circulus, cui Baſis quædam (vt Arabibus) nigerrima, Indis cerea vel cornea ſubſternitur. Præferuntur aliis quibus candidæ vel purpureæ aut roſeæ zonæ aut etiam ceruleæ ſeſe ex ordine citra alterius rei intermixtionem ita ſubſequuntur, vt iridis aliqua forma referatur. Quæcunque zonas non vnitas, ſed diffluentes habent, & mellei coloris ſunt, ac feces in ſe habere videntur, tanquam ignobiles non ſunt in precio. Sardonyche primum vſus apud Romanos dicitur fuiſſe Scipio Africanus, vt tradit Demoſtratus, quæ poſtea Romanis & Indis ab iis perſuaſis fuit celebris. Puto vaſa Myrrhina olim ita decantata ex hac gemma fuiſſe fabricata. Vidi enim partes poculorum olim cælatas. Quæ iridis varios colores, vt de Myrrhinis ſcribitur, anhelabant. Porcellana enim vaſa (quæ hodie ita vocantur,) excocta igne ac ex terra ſubtiliori pingui conflata ſunt, ac ex Chyna huc deferuntur, & nequaquam antiquorum myrrhina vaſa ita decantata eſſe, exiſtimo. Scribitur de Mythridate Pontis rege, quod ex onychie 4000. poculorum habuerit. Inde coniicio non ex ſimplici onyche, ſed ex ſardonyche & calcedonio, elegantioribus, regiiſque menſis dignioribus gemmis & quæ fortaſſis à ſuis nomine non diſtinguebantur etiam pocula fuiſſe elaborata. Prima dignitas Indicis altera Arabicis datur. Inuenitur quoque in Germania, Bohemia, Sileſia locisque vicinis: ſed raro abſque fecibus ſunt; ſæpe etiam melleum in ſe colorem habent, nec zonas aut circulos à ſe ita exacte diſtinctos vt orientales. Sardonychum magna fruſta, vt pocula & ſcyphi inde elaborari poſſint inueniuntur. Hinc fit exiguas ad ſigilla coronas niſi coloribus excellant, vix cælaturæ præcium bis ſuperare. Magna fruſta eleganter cælata vigecuplo interdum cælaturæ precium excedunt. Coloris varietas & elegantia præcipui valoris ſunt indices.

Myrrhina vaſa ex Sardoniche.
Porcellana.

Natura & facultates ſardonychis & adulterium.

CAP. LXXXVI.

ONychum nocuos effectus animi faſtum & venena domare creditur, ac ad ea valere ad quæ Sardius ſeu Corneolus, vitro adulteratur quod in ipſius locum ſubſtituitur, ſed facile dignoſcitur, quod facile ab aere exedatur, & puluerulentam ſuperficiem contrahat, neque ita vt Sardonyx niteat.

De Calcedonio, vel Charcedonio. CAP. LXXXVII.

CHarcedonios Plinius inter rubini genera recenſet, ac nigrioris aſpectus, carbunculoque pallidiores & obſcuriores videri, igne tamen vel ſole & inclinatione acrius quam cæteros excitari, vmbrante tecto purpureos videri, ſub cœlo flammeos, contra radios ſolis ſcintillare, ceras liquefacere, aſſerit. Duo etiam facit genera, maſculum & fœminam. In maſculis ſtellas intus ardere, feminas vniuerſum fulgorem extra ſe fundere ſcribit. Quæ omnia potius

potius granato orientali aut amethisto, quam nostris calcedoniis videntur conuenire.

Calcedonius itaque gemma est quasi per nubem vel nullo vel leui aliquo colore tinctam, totumque corpus occupantem semiperspicua, scalpturæ propter duritiem contumax. Olim sub onyche comprehensa, cuius species est, appellabatur onyx candida. Nam candicans veterum onyx, siue transluceat siue non, nunc calcedonii nomen apud Europæ populos retinet.

Genera, loci natales, dignitas & vsus Calcedonii. CAP. LXXXVIII.

PLinius, vt dixi, marem à fœmina distinguit, ac imbre diuino generari, lunaque plena maximè reperiri, olim putatum fuisse, atque in Nasamoniis montibus nasci, deinde & apud Thebas in Ægypto, verum prædictis obscuriores, magisque fragiles, venosi & morientis carbonis instar, non absimiles scribit.

Calcedonii hoc tempore in orientales & Europeos distinguuntur. Qui colore aliquo diluti, duri ac oculis grati sunt pro orientalibus habentur. Tales sunt in quibus purpura vel ceruleum quid albo permixtum, aut grata quædam laceæ rubedo (quales apud me complures, qui pro veterum charcedoniis haberi possunt, seruo) apparet. Qui terreum aut obscurè candidum habent colorem cæteris ignobiliores sunt, ac in tota Germania passim inueniuntur. Hos etiam in Belgio circa Louanium in agro Heuerensi & prope Bruxellam reperi. Qui flauedine aut rubedine ingrata transparent, etsi pro orientalibus non habeantur, tamen proximè præcedentes dignitate antecellunt. Tales dicuntur miræ magnitudinis in Lotaringia reperiri, ac ferro percussos, authore Symphoriano Campegio sonoros esse, aduersus raucedinem vtiles, quod vocem clariorem efficiant. Cæteris omnibus præfertur in quo ceruleus, albus & flauus ruberque color confusus apparet, quique soli expositus iridis colores radiorum reflexu ostentat. Nam distinctum colorem rubrum vel nigrum non habet. Dum ruber adest sardonyx est; dum niger onyx. Ex hoc olim pocula illa & vasa myrrhina appellata, quę tanto in precio apud Romanos fuerunt, elaborata fuisse, quemadmodum ex sardonyche & onyche, vt superiori capite annotaui, non dubito. Olim sardonyx & calcedonius pro onyche habiti fuerunt. Hinc fit pocula illa 2000. numero Mythridatis ex omni specie Onychis (vt sardonyche, calcedonio aliisque) elaborata, ex onyche facta fuisse scribant authores. Species enim omnes generis nomine continentur. Hoc tempore etiam pocula effigies principum, coronæ pensiles aliaque infinita ex calcedonio fiunt. Præcipuus vsus est ad sigilla, quia cera illi non adhæret.

In Lotharingia.

Præstantes.

Pocula Mythridatis.

Facultates, vires, precium & adulterium Calcedonii.

CAP. LXXXIX.

COmmendatur Calcedonius contra omnia atræ pilis symptomata, hoc est tristitiam, timorem, dæmonumque insultus. Nec desunt authores vani, qui gestanti victoriam (quæ tantum à Deo datur) promittant. Ex India occidentali afferuntur nonnulli modice translucidi ex albo pallescentes, nonnulli lacteis zonis distincti, quos prædicant appensos valere ad lactis vbertatem. Hodie propter copiam non magni fit. Si tamen maiora frusta egregiè sculpantur, nec desit color insignis magno interdum vendi possunt: ac non multo viliori precio quam Sardonyx. Adulterium Calcedonius vix meretur. Sic tamen imitaberis. Igni ad colliquefaciendum, cristallum immittes, argenti calcis parum remisceto, per diem fornaci immorari finito & habebis.

De Onyche & Camehuia. Cap. XC.

ONyx Græcè est vnguis, vnde & nomen gemmæ. Humani enim vnguis similitudinem colore & splendore vt plurimum refert. Translucet raro, opaca enim est. Constat plerunque colore & albo & nigro, qui à se inuicem ita distinguuntur, vt arte distincti videantur. Nigram Plinius Morion Indicam vel pramnion vocat. Corneus etiam color in illis sæpe visitur cingentibus candidis venis aut zonis oculi modo interuenientibus, Germanicè *onykel*, Italicè *nicolo* vocatur, quo nomine etiam Sardonychen appellant: confundunt enim has duas gemmas, fortassis quia olim etiam sub onychis tanquam generis nomine continebatur. Plinius onychen vocat eam quæ plurimas variasq; cum lacteis zonis habet venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentum suauitate grata. Dioscoridis onyx, alabastrum est, quia id vnguis colorem refert.

Alabastrū.

Onychis genera, loci natales, & magnitudo. Cap. XCI.

ONychum genera vel à loco vbi inueniuntur, vel à coloribus distinguuntur. Onyx Arabica nigra est, candidis zonis multisq; modis colores in ea componuntur. Dum zona alba imagine scalpitur ac nigra zona loco strati substernitur, à nonnullis Memphites, hodie Camehuia vocatur à Gemmariis, quasi alia gemma esset. Sic albam onychen hodie Calcedonium vocant, quam præcedenti capite descripsi. Ego hanc differentiam inter Sardonychen, Calcedonium & Onychen pono. Quod Sardonyx sit dum onychi sardius, aut corneoli rubicundus color distinctè, adiunctus est. Calcedonius dum abest rubicundus & niger color distinctus; Nam confusi & mixti, quasi aqua exigua portiuncula rubedinis vel nigredinis tincta esset, adesse possunt. Onyx vero propriè dum adest niger & abest rubicundus. Varia itaque Onychum sunt genera. Aliæ enim nigræ prorsus, aliæ cum albedine, cum fusco, flauo, lacteo, subceruleo, corneoque colore miram varietatem ostentant. Omnes zonas vel lineas habent, quibus colores à sese mutuo distinguuntur. Quæ nigerrimo colore translucet Plinius, vt supra dixi, Morion Indicam vel pramnion vocat.

Memphites. Camea.

Differentia inter Sardonichen, Calcedonium & Onychen.

Morion. Pramnion.

vocat. Istius generis est fortè Obsidianus lapis nigerrimi coloris aliquando & translucidi crassiore visu, ex quo gemmas multi faciunt. Habetur in Æthiopia traditurque in Hispania nasci prope Oceanum, Plinio teste. Nunc vix constat quis sit iste lapis. Ego pro onyche non habeo quæ zonis aut lineis albo colore tinctis caret. Hispania hoc tempore mittit calculos nigros splendentes zonis candicantibus intersectos, quorum puluis in pollinem redactus, cum vino propinatur, non sine fructu ad calculum. Ex India occidentali lapis quidam niger adfertur, quem aliqui etiam inter onychum genera haberi volunt; hic sulcis celatur, imoq; ventri affigitur cucurbitularum instar, ad ilei dolores. Sed nec hunc quia zonis caret pro onyche habeo. Reperiuntur omnia genera in India, Arabia, Armenia, Ponto, America & Europa.

Obsidianus lapis.

Onyx in Hispania.

Lapis ad Ileum.

Magnitudo, dignitas, valor & vsus Onychis CAP. XCII.

TAntæ interdum magnitudinis est Onyx, vt columnulæ inde fieri possint. Romæ enim in Basilica S. Petri sex columnulæ Onychinæ conspiciuntur. Coloniæ Agrippinæ in templo trium regum, referente Agricola, onyx extat latior palmo candidis venis sic distincta, vt duorum iuuenum capita exprimat, ac rursus aliis nigris vt serpentem effingat. Appianus quoque testatur Mythridatem Ponti regem circiter duo millia poculorum ex Onyche in suo thesauro habuisse. Verum non solum ex onyche, sed sardonyche & calcedonio factitata fuisse certum est, cum Sardonyx & Calcedonius apud veteres pro Onyche haberentur. Onychina pocula apud Romanos myrrhina vocabantur, vt præcedentibus capitibus admonui. Quanta autem myrrhina vasa fuerint in dignitate ex variis authoribus colligere licet. Nunc etiam in precio sunt, non solum pocula, sed statuæ, effigies ac imagines, quæ ex onyche elaborantur. Onychen tamen Sardonyx precio superat. Cæteros omnes valore & dignitate vincunt, qui subcerulei sunt, ac in imo nigredinem habent; à Iudæis imprimis expetitæ. Nam apud eos in magna existimatione est onyx, fortassis quia vna fuit ex 12. illis gemmis quæ rationali Aaronis insertæ fuerunt. Quanquam hac de re nihil certi constitui possit, cum authores multi aliam gemmam quam Onychen fuisse existiment. Iudæi tamen traditione continua Onychen eam quæ subcerulea est, tanquam vnam ex numero 12. gemmarum colunt, ac propterea magni faciunt, tantiq; quanti Sardonium; imo pluris aliquando æstimant. Pocula, statuæ ac imagines ex Onyche, satis caro precio venduntur, aliàs raro cælaturæ precium excedunt, subceruleis tamen exceptis qui vt cæteris digniores, ita interdum caro precio diuenduntur, quod venditor pro emptoris luxu & appetitu statuit. Posteriores isti figuris conuexis elaborari solent, tumque Camei vel Chamehuiæ vulgo vocantur.

Myrrhina vasa quæ sint.

Iudæorum onyx.

Camei.

Natura, facultates & vires Onychis. CAP. XCIII.

ONyx ceram non recipit, propterea nunc, vt olim, ad sigilla aptissima est. Mentis passionibus conducere, sensusq; viuificare creditur; quanquam alii collo suspensam onychen tristitiam & timorē, aliaq; melancholica symptomata

Noxa onychis.

Ad comitiales. excitare scribant, eamque vim, Sardæ aut Corneoli præsentia refringi. Comitiales etiam paroxismos creditur impedire. In globulum politum redacta, oculoque imposita, vt aliæ gemmæ leues omnes, puluerulenta & quæuis alia, quæ in oculum inciderunt, si hinc indè voluatur, vna secum educit. Ignem ex illa excuti, vt ex cote aiunt, ac affrictu ita calefieri, vt vix credi possit.

Imitatio Onychis seu adulterium. CAP. XCIV.

ONyx simplicior vix vnquam solet ab aliquo imitari. Illa vero quæ corpus album à nigro distinctum habet quam sæpissime: vt nempe cælata, postea pro Cameo diuendi possit. *Camei imitatio.* Fit autem hoc modo conchæ paruæ marinæ, quibus mulieres Italicæ ad fucum vtuntur, in pollinem redigantur, ac in succum limonum, aliquoties per filtrũ depuratum, ponantur, ita tamen vt succus tribus aut quatuor digitis supra natet. Sinatur ita per decem dies succus bene coopertus in calore. Postea effunde succum, residentiam aqua elue ac tere in Porphiritide albumine oui, prius optimè conquassato, ac in formas proiicito. Postea non formatam partem externam, optime expolito, vt supra stratum nigrum optimè & dextrè collocari possit, & fraus non cuiuis facile innotescat. Inter terendum alii colores optimè triti addi possunt, ita vt Sardonyx hac ratione etiam fingi possit, nec minus aliæ gemmæ aliive lapilli preciosi.

De Achate. CAP. XCV.

Differentia ab onyche. PRoxima forma & coloribus Onychi Achates. Onyx zonis ornata est, Achates nequaquam. Nam loco zonarum lineas aut maculas variis coloribus, quæ variarum rerum imagines exhibere videntur, à natura mirabili modo exornatur. Inueniuntur enim quæ nemora, flumina, arbores, animalia, fructus, flores, herbas, nubes & quicquid excogitari possit non obscure referant. *Pyrrhi Achates.* Celebratur ab authoribus Pyrrhi regis Achates, in qua spectabantur nouem Musæ, & Apollo cytharam tenens, non arte, sed sponte ita discurrentibus maculis & coloribus, vt Musis quoque singulis redderentur insignia, non secus ac si arte elaborata fuisset. Huic similis est Achates quam refert Camillus Leonardus Pisaurensis se vidisse. Quæ septem arbores in planitie collocatas pulcherrime referebat. *Achatis mira forma.* Ego apud me seruo Achaten quæ non maior vngue medii digiti, circulum ita exactè fusco colore notatum habet, vt circino perfectior exarari non posset. In circuli medio Episcopi cum mythra effigies exacta apparet. Deinde si paululum inuertatur alterius imago visitur. Quod si iterum vertatur duæ imagines apparent, & mulieris & viri; alioque modo inuersa adhuc alia, ita vt aliquot effigies mirabili naturæ artificio in illa conspiciantur. Sed aliquæ ita leuiter coloribus tinctæ sunt, vt perspicacem oculum desiderent.

Differentia à Iaspide. Differt Achates à Iaspide duritie & leuore. Iaspis enim etsi omnes colores habeat, quos Achates, tamen mollior est ac ex crassiori terrestri materia conflata & Achate magis opaca, quæ ex tenuiori constat: ob quam causam exactè po-

ctè po-

ctè poliri à ſculptoribus poteſt. Iaſpis ſemper puluerulentum quid in ſe habere videtur, neque alia differentia eſt inter Iaſpidem & Achaten. Interdum Achates ſemitranslucet, quod in ea laudatur.

Genera, loci natales & magnitudo Achatum.

CAP. XCVI.

QVia infinitis coloribus variat Achates, hinc fit multa nomina apud veteres habuiſſe. Vocatur enim Phaſſachates, Sardachates, Hæmachates, Cerachates, Leucachates, Dendrachates, Antachates, & Perileucos, Leonina quæ leonis pelli ſimilis eſt, ac Italis *Brocatella* vocatur. Nomina partim à colore, partim à forma quam referunt, partim ab aliis gemmis, quibus admixta eſt achates, dantur. Ab adnata illi Sarda, Sardachates, à colore albo leucachates, à forma arboris quam refert, dendrachates vocatur, & corallachates à coralli forma. *Brocatella.*

Omnium pulcherrimas Achates nobis India mittit. Primum in Sicilia iuxta flumen eiuſdem nominis dicuntur inuentæ. Nunc in Germania ſub ditione Landtgrauii à Lichtenberg non procul ab oppido Schindthutten magna illarum copia inuenitur, quæ ita interdum excellunt, vt cum orientalibus certare poſſint, & pro iis vendantur. Verum tales non ita paſſim ſeſe offerunt. In agris reperiuntur. In Bohemia etiã non procul ab Argentina ciuitate Leucachates, punctulis nigris vel purpurei coloris inſperſis, quæ elegantiſſima eſt, reperitur. Achates tanta mole excreſcit, vt pocula & ſcyphi inde fieri poſſint. Piſis duæ cruſtæ ouatæ amplitudine ferme cubitali ad monumentum Gregorianum in campo Sancto dicuntur extare.

Natura, facultates & proprietates Achatis. CAP. XCVII.

OMnem Achaten venenis peſtiferis, viperarum atque ſcorpionum ictibus aduerſari tradunt complures. Cor enim recreat ac aduerſus omne genus contagii tuetur. Sitim Achates ore contenta manuq; detenta febrientiũ æſtus nõ obſcurè compeſcit. Narratur aquilam nido ſuo Achaten imponere, vt pullos contra animalium venenatorum morſus tueatur. Scribunt aliqui rubram Achaten viſum acuere, ac ab omni iniuria defendere. *Ad cor & cõtagia.* *Ad febres.*

Dignitas, valor, vſus & fictio Achatis. CAP. XCVIII.

OLim in magna authoritate fuit Achates, nunc multum dignitatis propter copiam illi diſceſſit, vt ſolent quæ nobis familiaria ſunt in contemptum venire. Nihil enim charum niſi rarum. Pocula adhuc hodie ex Achate fiunt, quæ ſi ex eleganti ac ſemiperſpicuo Achate elaborata ſint, ſat magno æſtimantur precio nec viliores ſunt Sardoniche. Vidi fruſtum duarum palmarum latitudine, cui Iulii Cæſaris imago ac vxoris ipſius ita artificioſe olim inſculpta fue-

rat, vt octo millibus thalerorum venditum fuerit. Sed antiquitas operis augebat precium. Vtuntur hodie Achate ad coronas precarias, quæ etiam virginum colla & pectora exornant in Belgio. Ibi enim loco aurearum cathenarum in luxu sunt, propter miram quam habent variis coloribus elegantiam. Onychis precio æstimantur, si vero colores obscuri aut aliis vitiis maculentur, illis viliores sunt. Artifices hanc vitro imitari solent, cui diuersos immiscent colores. Sed facillime deprehenditur fraus, quod Achates limam respuat, ac illius superficiei, propter leuorem sordes non adhæreant.

De Beli oculo seu oculo cati & Leucophtalmo. CAP. XCIX.

DIffert hæc gemma multum à pseudopalo, quæ Cardano oculus cati appellatur, & à Garsia ab Horto describitur. Quia hæc prorsus opaca est, & Achatis species, peculiare tantum nomen habens, quia figura oculi, quasi arte depicta in ea distinctis coloribus apparet. Corpus enim gemmæ album est, in cuius medio nigrum quid pupillæ instar, ab iride dilutioris coloris obcingitur, vt plane oculus videatur. In pseudopalo non ita colores distincti sunt. Sed quia ex parte pellucet, ac intus colores aliqui vt in oculo felis vel cati scintillant, nomen hoc illi datum est. Solet hic maiori precio quam Achates diuendi, quia non tanta copia haberi potest. Oculis imprimis putatur salutaris, quia eos ab omni iniuria tuetur, ac à pulueribus aliisque sordibus liberat, si illis imponatur, & huc illuc voluatur. Vna enim omne impedimentum educit. Fuit Beli oculus olim Assyriorum Deo dicata.

A pseudopalo differentia.

Lycophthalmus.

Huic similis videtur Leucophthalmus (ego lego Lycophthalmus) gemma de qua Plinius lib. 37. cap. 2. rutila alias, oculi speciem candidam, nigramque continet, & mox sequenti capite. Lycophthalmos quatuor est colorum, ex rutilo & sanguineo in medio nigrum candido cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Triophthalmos Plinii tres oculos habet & procul dubio ad Achatis species referenda est. Nam interdum oculorum effigie luxuriant.

Triophthalmos.

De Iaspide. CAP. C.

IAspis, vt dixi, ab Achate non differt, nisi quod mollior sit, & propterea non ita exactè poliri vt Achates possit. Causa est impurior & crassior terrestris materia vnde coaluit. Omne genus coloris recipit vt Achates. Notissima gemma est, neque tam perspicua quam Achates, vt plurimum viridis. Quo Smaragdo vicinior, eo nobilior.

Genera, loci natales, magnitudo & mixtio cum aliis gemmis.

CAP. CI.

Propter

PRopter colores varios quos habet Iaſpis diuerſa habet nomina, aut in diuerſa genera diſcernitur. A loco vbi reperitur etiam illi nomina data ſunt. Deinde à commixtione cum aliis gemmis, à fumi, terebinthinæ, aeris & roſarum colore, capnitis. Therebinthiuſa, aeriuſa & roſea vocatur. A loco natali Thermoduntiaca, Phrygia, Thracica, Calcidica, Aſſyria, (alias Grammatias vel polygrammos virens & ſmaragdo quadantenus ſimilis pellucens craſſiori tamen materia, purpureum quoddam in ſe continens albaque linea interdum ſignata) Perſica, Cappadocica, Indica, Cypria, Americana & Germanica vocatur. A commixtione cum Achate Iaſpachates, cum onycheilla quæ niuem imitatur ac criſtallo ſimilis eſt (quam hodie calcedonium vocant) Iaſponix à Plinio appellatur. Quæ cum ſarda miſcetur ſardoiaſpix dici poteſt. Cum variis enim gemmis coaleſcit. Habeo vnam quæ Amethiſtum, Sardam, Calcedonium diſtinctis locis in ſe habet. Inuenitur in multis Germaniæ locis. Coræ in Miſnia effoditur ſanguineo & flauo colore, ad ſtrygam è duobus Lygiorum montibus turcoidi non abſimilis (Borea forte Plinii) & ad ſalam nigra rubens, item ad Pagum Cauffungam rubra, ſed ſpuria, multiſque aliis in locis extrahitur. In Bohemia rubras, ſanguineas, purpureas, albas, variiſque coloribus intermixtas, ac pulcherrimas, mirabilique naturæ artificio compoſitas, collegi quamplurimas. Tanta mole reperitur, vt magnæ ſtatuæ ex ea elaborari poſſint. *Borea.*

Natura, facultates & proprietates Iaſpidis.

CAP. CII.

IAſpidi ratione coloris ab authoribus diuerſæ facultates tribuuntur. Rubicunda mirificè ſanguinis fluxum cohibet, non ſolum è naribus & hæmorrhoidibus, verum è vulneribus fluentem. Sed ea eligenda quæ ſanguinis inſtar, per totum corpus abſque alio colore rubet. *Ad ſanguinis fluxum.* Teſtari poſſum me, qui aliàs lapidibus & gemmis tantas vires quantas vulgus ſolet, non tribuo, cum in Phriſia orientali apud Illuſtriſſimum Baronem à Kniphauſen ad aliquod tempus degerem, credibile vix de Iaſpidis viribus obſeruaſſe. *Experientia Iaſpidis.* Nam cum ancilla dominæ fluxu meſtruorum ita laboraſſet per aliquot dies, vt nullo modo ſiſti poſſet. Iaſpidem rubram quam Dominus multis annis, vt aiebat, apud ſe habuerat, impolitam & rudem femori alligari iuſſi. Quo facto, ſubito menſium fluor ſubſtitit, nec rediit. Alius ex ipſius familia cum in pede vulneratus eſſet, nec ſanguinis fluxus cohiberi poſſet, admoto lapide, extemplo impeditus fuit, licet vulnus non tegeretur. Memini me virginem Pragæ curaſſe, quæ ſex annis hæmorrhagia laborauerat ita vehementer, vt vix vnquam hebdomada præteriret quin aliquoties illi ſanguis efflueret. Hæc cum nullis remediis iuuari poſſet, à me conſilium petiit. Qui prætermiſſis aliis omnibus quæ à medicis præſcribi ſolent, vtpote quibus ad nauſeam iam diu vſa fuerat, Iaſpidem, cuius facultas ad huiuſmodi ſymptomata mihi experientia nota

erat, illi commodato do, vt collo appenſam gerat. Paret illa ſanguiniſque fluxus ilico ſiſtitur. Geſtat per aliquot hebdomadas, nec redit fluxus. Cum itaque ſe prorſus curatam opinaretur, deponit gemmam, poſt paucos dies redit fluxus, iterum appendit iaſpidem, cuius beneficio mox liberatur. Cum vero ſingularem huiuſmodi facultatem & diuinam miraretur (vt mihi retulit) experiundi gratia aliquoties à collo depoſuit gemmam, ac ſemper animaduertit redire fluxum, nec curari, quin iterum appenderet. Obſeruauit tamen non ſtatim ſepoſita Iaſpide redire, ſed poſt multas prius elapſas hebdomadas, appenſa tamen, ſtatim ſiſti, ita vt nulli aliæ cauſæ fluxus inhibitio aſſcribi ab illa potuerit quam Iaſpidi. Tandem cum per aliquot menſes à corpore gemmam non depoſuiſſet nec vnquam hæmorrhagia rediiſſet; mihi gemmam reddidit, ac affirmauit per ſemianni ſpacium ſe liberam fuiſſe. Poſtea cum illam ſæpius conuenirem, affirmauit non redire amplius fluxum ac ſe omnino curatam eſſe. Tribuunt alii etiam viridi Iaſpidi quæ maculas rubicundas habet hanc facultatem, ſed ego quod multoties expertus ſum refero. Viridis collo ita appenſa, vt circa ventriculi orificium pendeat, ſtomachum firmare, nauſeam vomitumque prohibere, ac calculos vrinamque pellere traditur. *Ad impediendum abortum.* Iaſpis omnis conceptum firmat, partumque femori alligata promouet. Geſtata febres & Hydropes quæ vel à debili concoctione vel à ſanguinis nimio fluxu oriuntur, ne fiant corroborando ventriculum & ſanguinem ſiſtendo, prohibet. *Ad epilepſiã.* Nonus medicus etiam epilepſiam viridem Iaſpidem arcere affirmat, idque & nunc à multis aſſeritur, qui ſi circa enſiformem cartilaginem per diem & noctem ab epileptico geſtetur, aiunt ſi ſudore corripiatur liberari à paroxyſmo, ſin minus emori, idque multoties fuiſſe probatum. Vires has omnes augeri putant, ſi argento includatur, non alteri metallo. *Ad cogitationes.* Cogitationum etiam tumultum & inconſtantiam, quæ ex ſanguinis impetu oritur prohibet. *Ad calculũ.* Calculi etiam generationem ſi portetur omnino arcere vulgo creditur. In quem ſcopum inſculpitur illi ſcorpionis figura ea hora qua ſol ſcorpionem ingreditur. Hoc enim tempore dum ſcalpitur putant à cælo peculiares vires ad calculum prohibendum ſuſcipere, ſed figuram quæ neque qualitas neque ſubſtantia eſt aliquid poſſe & ſuperſtitioſum & ſtultum eſt exiſtimare, vt ſuo loco in titulo quales vires gemmæ habeant explicaui. *Grãmatias.* Iaſpis grammatias aut polygrammos appellata, quæque virens ſmaragdo perſimilis eſt, ac purpureum in ſe quid continere videtur, albaque cingitur linea ad venena quæuis vt & aliæ omnes ad venena quæuis pro amuleto geſtatur. *Ad venena.* Grammatias ſi albas duas lineas decuſſatim, vt crucis figuram referant, habeat, prædicatur ferentem contra aquæ iniurias & ſubmerſionis periculum tueri. *Crucifera Iaſpides.* Cruciferæ Iaſpides quæ in Miſnia inueniuntur virides, quales multos in ſcrinio rerum exoticarum apud ducem Saxoniæ vidi, eandem ad aquæ pericula dicuntur habere facultatem. Caſum impedire & excipere Iaſpidem geſtatam ac ſudorem compeſcere multi credunt. Iaſpis dragmæ pondere deuorata menſes ſiſtere ſcribitur.

Dignitas, vſus, valor & imitatio Iaſpidis. CAP. CIII.

Iaſpides

IAspides propter colorum varietatem & elegantiam, variasque imagines quas exprimunt, quibus tanquam picturis ludit natura, vt olim non in minori authoritate quam Achates fuere, ita & nunc nisi in tanta copia reperirentur essent. Olim grammatias quæ apud Indos reperiebatur ac aliquid purpurei admixtum interiecta alba linea habebat, cæteris præferebatur. Secundum locum habebat quæ roseum quiddam nacta erat. Tertium quæ smaragdum imitabatur. Quartum quæ sereni cæli colorem referebat. Nunc orientalis Iaspis, quæ subceruleo, viridique colore obscura, sanguineis punctis conspersa est, cæteris omnibus præfertur. Hæc si semiperspicua est, vulgo Heliotropii nomen habet, *Heliotropius* de quo lapide sequenti capite agam. Iaspis ad sigilla, hominum effigies, co- *Vsus.* chlearia, pocula, cultrorum capulos, coronas præcarias, variasque res alias formandas, in vsu est. Iaspis Achatis precium non superat, quia illius elegantiæ *Precium.* cedit. Quæ tamen à natura variis coloribus, figuris aut imaginibus ornata est, venditoris arbitrio æstimatur. Habeo tales quamplurimas quæ mihi tam gratæ sunt, vt iusto & ordinario precio non sint venales. Vidi in scrinio Imperatoris Rudolphi secundi Domini mei clementiss. quasdam, nemora, palustria loca, arbores, nubes & flumina ita naturaliter referentes, vt procul aspicienti non lapis, sed pictura putetur. Hæ ab Imperatoria Maiestate in tanta authoritate sunt, vt ex compluribus quæ diuersos colores habent, inuicem ritè applicatis, mensæ supremum folium extrui iusserit. Id variis gemmis exornatum, variorum locorum, fluminum, arborum, montium, ciuitatum, ac nubium figuras picturæ instar ita exactè refert, vt non satis quis naturæ artificium & artificis diligentiam, solertiamque admirari possit. Iaspides enim ita connectere potuit, vt connectionis lineæ vel non appareant, vel ad rem faciant, picturæque munere, dum extremos arborum, ædificiorum vel montium ambitus faciunt, fungantur. Multis annis loboratum fuit vt opus dictum absolueretur. Id cum preciosissimum sit, quia multis aureorum mili- *Mensa Rudolphi II. Imperat.* bus constat, ac admirandum, quod naturæ artificium, ac artificis solertiam ostentet, inter mundi miracula recenseri, ac cum templo Dianæ Ephesiæ comparari absque iniuria potest. Iaspides itaque vt aliæ gemmæ quæ figuras sibi à natura inditas habent inæstimabiles sunt, ac venditoris arbitrio precium illarum committendum est. Iaspis quia copiose inuenitur imitationem non meretur. Imitari tamen vidi à milite Hastato Imperatoris ita artificiosè vt non nisi duritie cognosci potuerit. Credo ex gypso calce lapidum puluere & sero lactis addito glutine massam fuisse. Hanc variis tingebat coloribus, deinde *Imitatio Iaspidis.* dum pro mensæ folio Iaspidem imitari vellet, inter quatuor ligna quadrangula, ne ad latera efflueret materia, ponebat massas variis coloribus tinctas pultisque instar diffluentes, atque antequam indurescerent, bacillo hinc inde ducto mouebat, eoque modo colores tanquam per anfractus ducebantur, venasque naturales Iaspidis referebant. Poterat idem artifex quas volebat figuras ita formare: imo lapidem à se factum & politum excauare ac frustum alterius coloris ad libitum inserere, quod ita coalescebat, quasi ab initio illi commixtum fuisset. Ex huiusmodi artificiosis lapidibus columnæ

ac ſtatuæ fieri poſſunt, multo elegantiores Iaſpidibus, quas longa ætas duriores reddit. Fortaſſis antiqui ſimili vſi ſunt artificio.

De Heliotropio. CAP. CIV.

HEliotropius gemma à ſale nomen habet, ἥλιον ſolem, τροπὴν verſionem ſignificat. Cauſam nominis explicat Plinius, quia videlicet in vas aquæ proiecta fulgorem Solis accedentem percuſſu ſanguineo mutat, maximè Æthiopica. Gemma eſt viridis ſanguineis punctis vel venis diſtincta, ac hodie Iaſpis orientalis vocatur, apud nonnullos priſtinum nomen retinet, præſertim cum ex parte translucet. Hac enim ratione peritiores gemmarii à Iaſpide diſtinguere volunt.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo naſcatur Heliotropius.

CAP. CV.

VIlioribus Iaſpidibus & Praſiis adnaſcitur, vel innaſcitur aliquando mater Praſii vel Smaragdi aliarumque viridium gemmarum eſt. Aliquæ ſunt Indicæ, Æthiopicæ, Africanæ & Cypriæ, teſte Plinio. Germania & præcipuè Bohemia illis non caret. Afferuntur etiam ex India orientali. Tanta magnitudine reperiuntur, vt Sarcophagi, quibus mortuorum corpora teguntur, inde excindi poſſint. Vidi enim in cathedrali Eccleſia D. Donatiani nobiliſſimæ vrbis Brugenſis patriæ meæ, poſt ſummum altare, huiuſmodi Heliotropium. Ea ex Italia aduecta fuerat, ac poſtea, cum, qui ſe reformatæ religionis vocant, templa ſpoliarent, furto ablata eſt. Paucis hæc gemma nota erat.

Heliotropii magnitudo.

Bruga.

Dignitas, valor & vſus Heliotropii. CAP. CVI.

LApis iſte aut gemma, ſi à Iaſpide diſtinguitur maiorem habet Iaſpide authoritatem, niſi illa imaginibus à natura formata ſit, tum enim, vt dixi, quouis precio æſtimari poteſt. Poculum ex hoc lapide efformatum 200 thaleris vendi poteſt. Minores duplo cælaturæ precium raro excedunt, hac ratione Iaſpidibus vulgaribus paulo nobiliores. Ex hac gemma, vt ex Iaſpide varia efformantur.

Natura, facultates, vires & imitatio Heliotropii.

CAP. CVII.

PLinius ait, vt antea monui, gemmam hanc in vas aquæ deiectam, fulgorem Solis accedentem percuſſu ſanguineo mutare. Alii poſitam in aqua radiis Solis oppoſita, efficere, vt illa ebulliat, ac in nebulam verſa, poſtea in guttas pluuia-

pluuiales resoluatur. Nonnulli etiam existimant impedire quo minus gestans à præsentibus conspiciatur, quod tamen Plinius à magorum impudentia fictum non approbat. Certum enim est nullam gemmam id efficere naturali sua facultate posse. Effectus etiam prædicti de Sole à nostri seculi Heliotropio non fiunt, ita vt veterum Heliotropius vel alia fuerit, vel illi falsò huiusmodi facultates adscriptæ fuerint.

Hodiernam Heliotropium omnes vires Iaspidis habere nemini dubium esse debet. Venenis enim resistit, sanguinem vndecunque fluentem sistit, calculi generationem prohibet, ventriculi coctionem auget, & epilepsiam arcet. Fingitur vt Iaspis, sed rarius, quod variis imaginibus & coloribus non luxuriet vt illa. Dum viridi colore ac sanguineis guttulis caret, Heliotropii nomen non habet, & ad aliud genus gemmæ referri debet.

De lapide Nephritico. CAP. CVIII.

VT Heliotropius inter Iaspidis species numeratur, ita etiã lapis nephriticus. Deinde vt variis coloribus iaspides habentur, ita etiam lapides nephritici. Ea differentia inter iaspidem & nephriticum statui potest, quod hic durior sit iaspide, & nunquam quicquam rubedinis in ipso conspiciatur: deinde quod non exactè poliri possit. Semper enim ipsius superficies pinguis quasi oleo inuncta esset, videtur. Raro hic lapis in se duos colores habet: plerunque vno tantum colore, etiamsi magnus sic, tingitur, ac fere semper is color in ipso spectatur, qui ex albo & viridi simul mixtis coaluit. Dum in planitiem non crassiorem minimo digito redigitur obscurè transparet, vocatur ab Italis *Osiada* à sciatica, quod gestatus illam curare credatur. Belgicè *een kalsbbee*, & Germanicè *ein kalssuwyn*, Gallicè *vne Siadre*, corrupto vocabulo Italico.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo nascantur.

CAP. CIX.

SI colorum diuersitas varia genera cõstituit, varia erunt nephritici lapidis genera. Inueniuntur n. ex albedine virescentes. Viriditas autem interdũ subflaua, interdum subcerulea videtur, plerunq; ex viridi, albo, flauo, ceruleo & nigro colore mixtio est; non quod omnes isti simul misceantur, sed aliqui tantum. Hinc fit tam diuersi coloris inueniri. Habeo apud me multa genera, inter cæteros vnum cristalli instar, sed alba nubecula perspicuum quem à viridiori, cui adnatus erat, separari iussi. Solet iaspidi aut prasio interdum adnasci. Sæpius tamen solitarius (vt cotes in agris) coalescit. Tanta mole inuenitur, vt pocula inde fieri possint. Adfertur ex noua Hispania. In nonnullis etiam Hispaniæ locis, & in Bohemia reperitur, sed paucis adhuc notus est. Quia à lapidariis imperitis, vel pro Smaragdoprasio, vel pro Iaspide habetur.

Natura, proprietates, facultates, dignitas, valor, & vsus nephritici lapidis.

CAP. CX.

Etsi nephriticus lapis inter gemmas locum habere non deberet, quia visui non adeo grata est, tamen propter mirandam & stupendam multorum experientia approbatam facultatem, summam habet apud principes & regulos authoritatem. Vidi frustum apud gemmarium imperatoris Rudolphi Domini mei clementissimi mille sexcentis thaleris coemptum, ex quo poculum satis amplum formatum fuerat. De hoc lapide hæc scribit Nicolaus Monardes medicus Hispalensis. Nephriticum lapidem gestant Indi variis formis effigiatum, alios piscium forma, alios auium capitibus, alios psittaci rostris similes, nonnullos rotundos spherularum modo, atque omnes perforatos, quoniam Indi eos appensos gestare etiam olim, aduersus nephritidis aut stomachi dolores, in quibus morbis valde commendatur, solebant. Sed eius præcipua laus est ad nephriticos dolores & calculum expellendum & arenulas. Nobilis mihi notus vnum habet, cui nullum alium comparandum vidi, nam cum brachio gestans, tanta arenularum quantitate liberatur, vt metuens nec ei noceat tanta eiectio, interdum eum deponat, nullumque amplius calculum eiicit. Sed cum dolor eum premit, denuo eum gestat, & statim leuatur, aut minuitur dolor, multarum arenularum, atque etiam calculorum expulsione. Ea etiam facultate præditus est, vt ab eiusmodi dolore præseruet gestatus, renum calorem mitigando. Ducissa Beiar ter breui temporis interuallo nephriticis doloribus afflicta, armillam ex eo lapide sibi confecit, quam perpetuo gestat, ex eo tempore, quod decennium superat, eo dolore nunquam vexata est. Alii multi senserunt idem leuamen, eamque ob causam magno in precio sunt huiusmodi lapides, nec vt initio, tam facile acquiri possunt; quod soli earum prouinciarum reguli & domini eos possideant, nec immerito, cum tam admirandæ sint illorum facultates. Hactenus Monardes. Ego Nobilissimum virum N. Dammannum ordinis aurei velleris Heroaldum (cuius ataui, nostræ familiæ ante multos annos iuncti fuerunt, & propterea agnatum meum) sæpe referentem audiui, se nephritico lapide, quem à fratre in aula Philippi Hispaniarum regis degente acceperat, plurimos qui nullis medicamentis curari poterant, subito lapide brachio admoto circa carpum, vbi interna manus pars initium habet, non sine medicorum admiratione curasse. Erat lapis obscurè viridis, opacus non secus ac si quis viridi colori nigrum immiscuisset. Punctula etiam nigra in ipso vt in Ophite conspiciebantur. Argento illum includi iusserat, ita enim maiorem facultatem habere asserebat. Istum omnibus aliis quos habebat præferebat. Pragam missus ab Hispaniarum rege vt aurei velleris ornamenta offerret principi Transiluaniæ, venalem casu inuenit nephriticum lapidem, vitriolo vulgari colore & transparentia ita similem, vt vitriolum videretur. Efformatus is erat instar columnulæ ad longitudinem medii digiti, teres, in altera extremitate duabus ansulis munitus, vt adhærere facilius posset, carni insertus. Nam hunc esse illum lapidem quem nobiliores Brasilienses cum in publicum prodeunt,

Ad nephritin.

Indorum luxus.

prodeunt, labiis ab adolescentia perforatis imponunt, asserebat. Quod profecto solerti coniectura coniecit. Omnibus enim notis respondet illi, qui à Gesnero describitur, & quem Oripendulum appellat. Ab hoc lapide frustulum abscindi iussit, quod mihi dono dedit, ac pro nephritico habebat, pseudosmaragdi aut prasii genus potius videtur. An vero nephritici lapidis ad vrinam mouendam facultatem habeat, vt ille asserebat, nondum mihi constat. *Oripendulus.*

Lapides nephritici in magno precio sunt, quia non facile haberi possunt. Vidi non maiores semithalero qui 100. coronatis æstimati fuerunt. Pro illorum viribus augetur precium. Brachialibus inseri solent ad mulierum ornamenta, morbosque arcendos, vt aliæ gemmæ, quas sanitatis appellant. Imitatio inutilis est, cum non elegantiæ, sed virium causa appetatur.

De Malachite vel Molochite. CAP. CXI.

MOlochites ad Iaspidis vel Prasii species referri potest, opaca est maluæ instar viridis, vnde nomen habet. Malua enim Græcè μαλάχη vocatur. Venis albis plerunque ornatur, ceruleusque color intermixtus illi gratiam dat, ater quo sæpe maculatur, illam deturpat. Inuenitur in Cypro, in Misnia, & comitatu Tyrolensi, adnascitur fere chrysocollæ, quam Germani *Bergrüen* vocant. Habeo frustum, quod ex Malachite ac chrysocolla coaluit ita, vt chrysocolla mater ipsius videatur. *Locus vbi inuenitur.*

Genera. CAP. CXII.

GEnera videntur posse constitui quatuor, vt primo contineantur, quæ plane absque aliis coloribus exactè foliorum maluæ recentium colorem referunt. Secundo quæ albas venas habent, ac maculis nigris inficiuntur. Tertio quibus ceruleus color distinctè intermixtus est, ac si ex lapide lazuli & molochite lapis constaret. Quarto quæ ad colorem Turcoidis accedunt: quas ceteris præstantiores existimo. Tanta magnitudine excrescit, vt exigua pocula aut cultrorum manubria inde fieri possint. Palma manus maiorem nunquam vidi. *Magnitudo.*

Dignitas, valor & vsus Molochitis. CAP. CXIII.

QVia non admodum grata aspectui est molochites exiguam habet authoritatem, raroque annulis aut auro fastus gratia includitur. Sanitatis causa cum aliis lapidibus ignobilioribus ad brachialia admittitur. Prædicatur enim maximas habere vires & facultates. Gestantem nempe defendere ne tonitru vel fulmine lædatur, ne in animi perturbationem incidat, ne contagium ab alio accipiat, neve fascinetur, ob quam causam pueris appenditur, qui hac ratione à terriculamentis diurnis vel nocturnis ac omni fascinatione tuti existimantur. Superstitiosi & magi qui se solos sapientes opinantur Solis figuram lapidi insculpunt, vt ab incantationibus, malis spiritibus, ac venenatis ani- *Ad tonitru.* *Magorũ superstitio.*

Ad syncopē. malibus secuti sint. Ad syncopen, seuos dolores compescendos, hernias & casus impediendos, pro amuleto habetur. Puluis cum lacte propinatus fertur *Ad cardialgiam & colicam.* cardialgiam & colicam sanare, forte purgando. Nam à quodam amico accepi sex granorum pondere antimonii instar purgare, quod tamen nunquam experiri ausus fui. *Purgandi vis.* Idem puluis adiecto melle epotus, fertur menstrua promouere, vulneribus inspersus sanguinem sistere, linteolo humido impositus ac *Ad spasmū.* parti spasmo affectæ applicatus eundem curare. Nec non vino ardenti com- *Epilepsiam.* mixtus vlcera virulenta curare perhibetur. Puerorum conuulsiones arcet ge- *Ad ventriculi robur.* stata, eosque à nociuis casibus tuetur. Ventriculo etiam applicata, Cratone teste, eum corroborat, nec immerito cum Galenus Iaspidi viridi hanc facultatem tribuat, ac ista gemma olim pro Iaspide habita fuerit, & forte hæc illa sit, quæ ad ventriculi robur conciliandum ab antiquis ita decantata fuit. Achati precio & valore par est.

De Turcoide. CAP. CXIIII.

INter opacas gemmas omnium nobilissima est Turcosa, Turchina vel Turchesia Germanicè *ein turkes.* omnibus nationibus eo nomine notissima quod à Turcis ad nos feratur. Multi inter Iaspides numeratam olim existimant, eam- *Boreas.* que esse, quam Plinius Boream, ac Græci *ἰάσπις ἀεριζοῦσα*, alii Calaidem appellant, *Feruzegi.* quamque Mesues Feruzegi corrupto nomine (propter literarum vicinitatem in lingua Arabica) à peruzaa quod Turcoiden Arabica lingua significat, vocat. Colorem hæc gemma ex viridi albo & ceruleo compositum habet ac omnino exactè si præstans sit Æruginis colorem, quam vulgo viride æris vocant, refert.

Genera, loci natales & magnitudo. CAP. CXV.

TVrcoidis duo genera statuuntur. Orientalis & occidentalis. Orientalem vocant cuius color ad ceruleum potius quam viridem tendit. Occidentalem quæ magis virescit, aut plus æquo albicat. Reperiuntur primi generis in Persia ac India Orientali, secundi in Hispania, Germania, Bohemia & Silesia ad Strigomum vrbē in prato Isere. In Persia lapidibus nigris adnascitur quasi excrementum aut illorum transudatio esset, ibique in maxima copia reperitur. Raro nucis iuglandis quantitatem excedere visa est. Tantæ magnitudinis fer- *Magnitudo.* tur esse in repositoria magni ducis Hetruriæ ac in ea exsculpta Caii Iulii Cæsaris effigies esse dicitur. Ego maiorem nuce auellana nunquam vidi. Porro orientales duplices sunt, aliæ colorem seruant perpetuo, illæque vocantur de rupe veteri, aliæ paulatim colorem amittunt ac viridescunt, ac de rupe noua vocantur.

Natura, proprietates & facultates Turcoidis: CAP. CXVI.

OCulos & spiritus corrobare gestata turcois creditur. Maximè autem ad casum cõmendatur, quem ipse excipere ne gestans lædatur ab omnibus creditur. Quæ sane facultas & proprietas omnẽ rationem superat. Ego sanctè affirmare possum me vnam aureo annulo inclusam perpetuo gestare, cuius facultatem (si gemmæ est) nunquam satis admirari potui. Gestauerat eam ante triginta annos Hispanus quidam non procul à paternis ædibus habitans. Is cum vita functus esset, & ipsius suppellex (vt moris apud nos est) venum exposita esset. Inter cætera etiam Turcois exponebatur. Verum nemo (licet complures eo concurrissent, vt eam propter coloris elegantiam quam viuo domino habuerat, emerent) sibi emptam voluit. Pristinum enim nitorem & colorem prorsus amiserat, vt potius malachites quam Turcois videretur. Aderat tum temporis gemmæ habendæ desiderio etiam parens & frater meus qui antea sępius elegantiam & gratiam ipsius viderant, mirabundi eam nunc tam esse deformẽ. Emit eam nihilominus pater, satisq; vili precio, quia omnibus contemptui erat, ac præsentes non eam esse quam Hispanus gestarat, arbitrarentur. Domum reuersus pater, qui tam turpem gemmam gestare sibi indecorum putabat, eam mihi dono dat, inquiens Quandoquidem, fili mi, vulgi fama est Turcoidem, vt facultates suas exercere possit, dono dari debere, tibi eam deuoueo. Ego acceptam gemmam sculptori trado vt gentilitia mea insignia illi, quemadmodum fieri solet in Iaspide, Calcedonio, aliisque ignobilioribus gemmis, insculperet. Turpe enim existimabam, huiusmodi gemma ornatus gratia, dum gratiam nullam haberet, vti. Paret sculptor, redditque gemmam, quam gesto pro annulo signatorio. Vix per mensem gestaram, redit illi pristinus color, sed non ita nitens propter sculpturam ac inæqualem superficiem. Miramur omnes gemmam, atque id præcipuè quod color indies pulchrior fieret. Id quia obseruabam nunquam fere eam à manu deposui, ita vt & nunc adhuc eandem gestem. In casu admirandas illius vires (si ab illa procedant) obseruaui. Nam cũ Patauio vbi Doctoratus gradum acceperam, eques redirem in Bohemiam, post solis occasum conductitius comes vt viam ostenderet, mihi semitam pedestrẽ ad latus viæ regiæ monstrauit; in quam dum me equo cõmitto, ac per aliquod spacium progredior, in tenebris sistitur equus, nec progredi a vlterius vult. Comes vocatus puteum in media semita esse asserit, propterea mihi redeundum esse (angusta enim erat semita.) Dum equum vertere conor, vacillat, ac sinistrum pedem extra semitam ducit, quà erat via regia. Ilico deprehendo casum, & in ipso casu me ex sella in viam proiicio, quæ semita inferior erat vlnis ad minus decem. Cado in latus, ac equus iuxta me in tergum. Comes quod neque clamarem neque loquerer me oppressum ab equo existimabat. Sed incolumis eram, nihilque prorsus damni acceperam, rursusque ascenso equo iter persequor. Mane dum manus lauarem, Turcoiden in duo frusta fractam deprehendi, ac fere quartam totius corporis partem à reliqua separatam. Maiorem itaque gemmæ partem alteri annulo committo ac iterum per aliquot annos gesto. Cum vero quodam die ex flumine longiori hasta onus aliquod eleuare supra vires tentarem subito ossa pectoris strepitum & sonitum quasi costa

Ad casum.

diffringeretur, ediderunt, mihique obtusus quidam doloris sensus circa costas obortus est. Dubitabam, num aliquid ruptum esset, tandem depræhendi inferiorem & vltimam costam parum suo loco esse motam ac sub penultima finem ipsius pulsum & detrusum. Quia vero exiguus dolor aderat, nihil applicaui loco affecto, ac eodem die non citra admirationem, Turcoidem meam, iterum in duas partes ruptam animaduerti. Verum minor particula vix canabini seminis magnitudinem excedebat. Quia vero metuebam ne excidens, etiam maior pars liberior facta excideret. Maiorem partem quæ fere integra gentilitia signa adhuc reseruat, alteri aureo annulo imponi curo, ac nunc eundem adhuc ita gesto, vt nunquam à digitis deponam. An autem casu infortunium & gemmæ fractio simul concurrant, incertum, aliis aliter opinantibus. Hoc certum est naturaliter casus noxam gemmam hanc neque impedire neque in se transferre posse. Occulto itaque agenti, id est spiritibus bonis vel malis Deo volente vel permittente (vt in capite de gemmarum viribus explicaui) huiusmodi vires tribuendæ sunt. Si accesserit superstitio, malis, si nulla, bonis. Ego sanctè affirmare possum me nunquam (qui non facile tantas vires, vt vulgus facit, gemmis tribuo) credidisse, vt nec nunc credo, tale quid naturaliter turcoidi posse contingere. Mutatio coloris naturaliter fieri potest. Nam cum non adeo dura sit gemma facile à vapore & halitu qui per poros cutis perpetuo transpirant, vel pulchrũ vel absurdum & deformem colorem accipere potest. Quod vero vita defuncto domino colorem & decorem amittat, ac ipsius sortem lugere videatur, omnem humanum captum superat, ac metaphysicum quid est, vt de casu dixi. Verum id non omnibus Turchesiis contingit. Sed quid si illa Turcois quæ facile colorem mutat, & cuius paulo ante mentionem feci, à salsis vaporibus & halitibus qui perpetuo è viuentis corpore transpirant afficiatur, ac ab iis pristinus color reuocetur. Quemadmodum, experientia teste, emendari colorem turcoidis aceto & sale armoniaco quo abundat sudor & halitus per cutis poros transpirans multis notum est. Certè ego hanc causam naturalem esse cur color emortuo domino pereat, & nouo recuperato, restituatur, autumo. Non quod domini mors causa sit, sed quod domino mortuo à nullo gestetur, neque amplius ab effluuiis & halitibus corporis, color ipsius viuidus conseruari possit. Animaduerti, cum icteritia vel obstructionibus laborassem, & iam corpus sudoribus transpirabile ac bene constitutum esset, meam turcoidem pulchriorem esse, ita vt mihi valetudinis index sit. Opinantur nonnulli Turcoidem horologii vicem præstare, ac diei horas, si ex filo, indice & pollice compræhenso, intra vitri concauum palmaris vel minoris latitudinis pendeat, ostendere. Tot enim pulsus ad latera vitri verberare, quot horæ diei ab horologio percussæ fuerant. Mirum profecto à vanis & in rerum natura parum versatis hominibus id credi. Suspensus enim hac ratione lapis, à manu regitur, ac manus ab hominis imaginatione, qui dum tot pulsus quot verisimiliter exspectat, animo concipit, consentit manus ac vix perceptibili motu agitat lapidem, donec numerus pulsuum expletus sit. Horæ non à natura, sed ab homine institutæ sunt, ac diuerso modo in diuersis prouinciis computantur.

An Turcois horas signet.

Lapis,

Lapis vero ab homine tale quid ordinatum fuisse, quomodo absque anima scire potest? Deinde quo pacto se accommodare ad diuersas prouincias quæ diuersis modis horas computant, absque cognitione poterit? In aliquibus enim à diei initio, in aliquibus à noctis initio, & in nonnullis à media nocte fit horarum computatio. Profecto animam, hominis anima sagaciorem habere deberet, cum ne ille à se institutas horas, semper scire possit, & propterea horologia ipse inuenerit & constituerit, quibus temporis quantitatem elapsam metitur. Nonnulli concedunt naturalem & vt horas diei pulset non habere facultatem, sed certorum verborum obmurmurationem adhibendam esse, qua adhibita lapis suum officium faciat. Id præsente me aliquoties factitatum fuit. Sed neque verbis, aut spiritibus colludentibus, neque lapidi, sed manui, vt ante dixi causam motus tribuebam. Expertus enim postea, quoties volebam, lapidem tam tectè, vt nullus prorsus motus in manu mea obseruari potuerit, verberare coegi. Valeant itaque vanæ vanorum hominum & magorum imposturæ. Celebratur præterea Turcoidis gestatio ad oculorum capitisque dolores leniendos & impediendos, ac à nonnullis inimicitias extinguere ac inter virũ & vxorem amorem reconciliare creditur. *Ad capitis dolores.*

Dignitas, valor & vsus turcoidis CAP. CXVII.

TAntam authoritatem apud viros habet turcois, vt nemo, nisi elegantem aliquam nactus fuerit, manus bene ornatas, suoque luxui satisfactum putet. A fæminis enim nunquam gestari solet. Admodum magno precio non venditur; quia magna illarum ex oriente adfertur copia. Color precipuus precii index, considerant tamen gemmarii, num color constanter sit permansurus, eo enim casu, carior est quam ea quæ colorem mutat, vel potius paulatim amittit. Quæ auellanæ magnitudinem æquat ac coloris gratiam habet, cælique sereni instar, nullisque venis nigrioribus obscuratur. 200. thaleris vendi aut etiam pluris potest. Minores viliores sunt ac corporis latitudo precii quantitatem constituit. Pisi maioris quantitate decem thaleris vendi possunt. Cæteris præfertur quæ æruginis depuratæ colorem exactè refert, ac cerulei lactescentis virorem oculis gratum ostendit. Alii qui venas nigras habent aut plus æquo virides aut lactescentes sunt, prorsus contemnuntur tanquam viribus carentes. Mauritani Turcoidem quam peruzegi vel perozaa vocitant, in medicum vsum recipiunt. Mesues in electuario de gemmis, gemmam peruzegi præscribit quam interpretes smaragdum putant: sed magno errore, vt Garsias ab Horto notauit, quia Turchesam intelligi vult eam, quæ Arabicè, vt codex Mesues habet, Peruzegi scribitur, mutata nempe F litera in P, quæ affinitatem magnam habent. *Precium.* *Quæ præferenda.* *Viliores.*

Imitatio Turcoidis & correctio si color euanuerit. CAP. CXVIII.

TVrcoidem apprimè vitriarii Veneti Venetiis imitantur. Vidi Gallum qui ita dextrè imitari potuit ex alia materia, vt à vera gemma propter venulas nigras, quas illi inserebat, cognosci non posset. Pro factitiis illas vendebat ac satis magno propter elegantiam precio. Puto chrysocolla natiua ac aqua lapide-

ſcente adiectis paucis aliis illum vſum fuiſſe. Vt amiſſum colorem recuperet, nonnulli ſoluunt colorem tranſmarinum aqua chryſulca, eaq; diſtillatione abſtracta, reliquias ſuperſtites exſiccant, iiſq; turcoidem fricant. Alii aquæ chryſulcæ imponunt, ac abſterſum aceto parum committunt, deinde in aquam frigidiſſimam mergunt, tum enim coloratior fit. Verum iſtis artibus paulatim intrinſecus color in cutim trahitur euaneſcit, ac gemma ingratior & vilior redditur. Rectius oleo vitrioli cutis ſuperior exeditur, vt ſubiectus color elegantiorem gemmam faciat.

Emendatio Turcoidis.

De lapide lazuli. CAP. CXIX.

OPacus eſt hic lapis Saphiri colore aut florum Cyani, aureis punctulis aut flammulis exornatus. Hunc Plinius videtur Saphirum vocare: quia Saphirum nuſquam pellucidam facit, & aureis punctis collucere ſcribit, quæ profecto noſtro Saphiro pellucido non conueniunt, ſed optimè lapidi lazuli. Nonnulli à Plinio Cyanum vocari exiſtimant, quia Græcè eo nomine vocatur, ſed Plinii Cyanus noſtra Saphirus videtur. Quia eam adulterari maximè tinctura tradit, idque in gloria regis Ægypti aſſcriptum fuiſſe, qui primus eam tinxit. Opacæ vero gemmæ cum tingi non poſſint, niſi earum ſuperficies conſpicua tegatur; (ac ita potius tectæ quam tinctæ dicantur) perſpicuæ verò, vt hodie fit elegantiſſimè ſuppoſito illis colore, ita tingantur, vt color internus corpus ſubeat. Veriſimile eſt Plinium Cyani nomine non lapidem lazuli, ſed Saphirum noſtrum intellexiſſe.

Cyanus. Saphirus.

Differt ab hoc lapide lapis Armenius. Hic enim non ita durus eſt, & facilè in puluerem cum friabilis ſit reducitur: deinde auri venas aut puncta non habet. A Plinio ceruleum vocatur, à Græcis λίθος ἀρμένιος, à Germanis *Bergblau*, vtile pictoribus propter colorem. Lapis lazuli à Græcis κυανὸς λίθος, à Latinis *ceruleus lapis*, ab Arabibus *Hager* aut *azul*, vnde nomen aſuri aut lazuli deductum eſt, appellatur. Ex hoc lapide fit color ille Cyaneus quem Vltramarinum vocant, auro precioſior, vt poſtea docebimus, aſurum vero ex lapide armenio. Qui color elegans quidem eſt, ſed facile mutabilis & tandem vireſcens neque in æuum durans, vt alter de quo poſtea fuſius.

Differentia à lapide Armenio. Nomina.

Genera, loci natales, magnitudo, & quomodo naſcatur.

CAP. CXX.

GEnera tantum duo ſunt, fixus & non fixus in igne, niſi quis ratione loci vbi inueniuntur plura conſtituere velit. Inueniuntur enim in variis regionibus, vt in Africa, Aſia, & etiam Germania. Illius mater lapis armenius, qui in fodinis aureis reperitur, interdum eſt, quia ab ea tantum coctura differre videtur, quemadmodum omnes lapides ex molliori materia indurantur. Excreſcit in tantam magnitudinem, vt cultrorum capuli & cochlearia inde fieri poſſint:

fiat: maiores rarò vidi. Plinius cyanum & lapidem armenium seu ceruleum in Ægypto, Cypro & Schytia nasci scribit, sed num ille Saphirum nostrum, aut lapidem lazuli Cyanum vocet, non planè constat. Fixus lapis laxuli, hoc est, qui igni impositus colorem non mutat, hæc enim legitimi proba est ex oriente fere adfertur. Non fixus in Germania reperitur, ac vulgo *Lasurstein* vocatur, ac is medius est inter lapidem armenium, qui friabilis est, & lapidem lazuli cui duritie par est. Ex fixo vltramarinus color, ex non fixo, ille quem vocant *Asurblau* separatur. Verum multi pictores hos postremos colores non distinguunt, sed confundunt, quia ex vtraque materia similes eliciuntur. Reuera tamen lapides duritie diuersi sunt, & color ex non fixo lapide præparatus plerunq; pulchrior est illo qui ex lapide armenio præparatur. Ego domi à me præparatos colores habeo, qui tam elegantes sunt, vt cum vltramarino certare possint. Sed, vt antea notaui, solus vltramarinus, qui ex orientali lapide fit ab igne non corrumpitur, & ætate non mutatur. Lapidem armenium in quodam monte Praga miliari distante ante aliquot annos inueni.

Natura, proprietates, qualitates & facultates lapidis Lazuli vel Cyanei.
CAP. CXXI.

DIoscorides hunc lapidem repercutiendi vim habere, exulcerare, parumq; corrodere affirmat; Galenus acri facultate tum detrahendi, quam Cathereticam vocant, tum digerendi potentiore quam cinnabaris habet, cum nonnulla astrictione præditum scribit. Post hos alii medici purgandi facultatem in eo experientia deprehenderunt, præcipuè contra melancholicos omnes affectus, quartanam apoplexiam, morbum comitialem, lienis vitia, aliosq; complures, qui à melancholico succo originem trahunt. Quia tamen Galenus & Dioscorides, corrodere asserunt, nec purgatoriam in illo facultatem agnoscunt, multi medici vsum ipsius habent suspectum, sed immerito cum experientiæ à fide dignis authoribus approbatæ compluribus, credere deberent. Multa profectò inueniuntur quotidie quæ à priscis ignota fuerunt. Deinde thithimallorum omnia genera, chamelea, thimelea, euforbium, aliaque multa quæ exulcerant, quia purgandi habent facultatem legitimè præparata, sine noxa sumi possunt. Habet itaque purgandi melancholiam, vt lapis Armenius facultatem. De hoc lapide ita scribit Antonius Musa Brassauolus in libro suo de medicinis purgantibus, sequentibus verbis. Lapidem lazuli expertus sum, & dragmam nunquam excessi, & semper profuit, neque tamen tormina induxit qualia putabam, antequam essem expertus, inducere debere, neque ori ventriculi multum obesse percepi. Prebui itaque in pillulas confirmatum in hunc modum. Rec. lapidis lazuli præparati drag. vnam. camphoræ, anisi, cinamomi, zinziberis, masticis an. grana 6. Misce & cum succo saluiæ vel diacatholiconis fiant pillulæ quinq;. Hæ enim exquisitæ eduxerunt, cum aliquibus dragmam vnam præbuerim, aliis scrupulos duos, vt conuenire videbatur. Exhibui etiam aliis modis in puluerem redactum, cum iisdem aromatibus, in iure, quandoque in aqua boraginis. Sed opus est vt in tenuissimum puluerem redactus sit, ne ob sui grauitatem, in pateræ fundum descendat. Posui quandoq; prædictos pulueres in vnciam

Ad morbos melancholicos.

Purgat sine noxa.

Pillulæ de lapide armeno.

vnam conseruæ boraginis, & deglutiendos præbui vt elegmata degluriuntur. Nonnunquam cuidam puellæ in ientaculi forma, scrupulum vnum præbui, nonnunquam in placentula ex pasta, sed qui masticabant, semper dentibus puluerem habere arbitrabantur. Tamen si probè supra porphirium lapidem, porphyrino pistillo contractetur, non persentitur. In vino etiam odorato bibendum iussi, vt in cretico aut alio simili. Eisdem modis vsus sum lapide armeno, & mirum in modum atram bilem educere percepi. Hactenus Brassauola. Quia tamen Galeni, Dioscoridis & Arabum omnium testimonio, vi exurendi præditus est, lotura ipsius nocumenta auferenda sunt. Hæc in antidotariis docetur. Verum quia lapis Armenius vehementius educit atram bilem quam Cyaneus, & omnia efficatius operatur, legat Lector sequens caput. Quæ enim virtutes lapidi Armeno tribuuntur, etiam tum cyaneo orientali, tum Germanico, quæ ex eo videtur in duritiem excreuisse tribuendæ sunt. Pro amuleto etiam ex collo gestatur à Germanis, vt puerorum terriculamenta arceat, oculorum aciem roboret, syncopen & prægnantium aborsum impediat. Verum partu appropinquante ne fœtum retineat, auferendus est.

Dosis. *Ad puerorũ terrores.*

De lapidis lazuli viribus, nobilis Empiricus Venetus Leonardus Fioravantus fere sequentia scribit: Vidi, inquit, lapidem lazuli vomitum excitare & sanare quartanam. Calcinaui in fornace laterum, deinde aqua vitæ solui calcinatum ac solutione dicta multos morbos & febres malignas curaui. Vlcera etiam pessima in optimum statum ad miraculum vsque prædicta solutione, redegi. Ex eodem lapide oleum extraxi, quod somnum & requiem conciliat, atque si eo caput & ventriculus inungatur, visus mirum in modum corroboratur. Podagræ etiam dolores & inflammationes subito leuat.

Facultates mirabiles ad quartanam. *Ad somnũ.* *Ad podagrã.*

Dignitas, valor & vsus lapidis Lazuli seu Cyanei.

CAP. CXXII.

LApis lazuli eandem authoritatem habet quam Sardonyx, ac eodem precio aut paulo maiori diuenditur. Vsus præcipuè ad sigilla & ad brachialia: nam inter sanitatis gemmas habetur ac multos morbos auertere creditur. Fragmenta huius lapidis si libram pendeant, 10 thaleris vendi, vt ceruleum seu vltramarinus color inde fiat, solent.

Quo pacto ex lapide lazuli Vltramarinus seu Cyaneus color eliciatur, & in illum vsum electio lapidis. CAP. CXXIII.

PRimum ne quis oleum & operam perdat lapidem aureis venis multis ornatum ac splendentem eligat. Is enim optimus & operi conuenientissimus est. Hic hac ratione dignoscitur. Eius aliqua portio supra carbones ardentes ponatur, ac follibus & flammis ignitis committatur per horam; si refrigeratus manibus teri possit, & colorem amiserit, ineptus est. Sin durus remaneat & pristinum colorem seruet, optimus est. Alii vt illius valorem examinent, supra laminam

Examinatio Lazuli.

minam ferream particulam ponunt, Vulcanoque credunt, vt simul excandescat. Deinde in aceto forti lapidis particulas extinguunt: quas si colorem seruare animaduertunt, bonum lapidem: si vero illustriorem deprehendunt, optimum iudicant. Sed raro non solum qui augeantur, sed & qui omnino seruent pristinum colorem, inueniuntur. Quorum color intenditur, illorum vncia viginti thaleris vendi potest. Qui colorem non exactè seruant, medii gradus colores præbent, statuuntur enim tres coloris gradus. In puluerem redactus lapis lazuli, hac ratione ipsius integritas, & quo valore sit depræhenditur. Tigillo aurifabrorum aliquid imponitur ac igni ardenti committitur, vt bene excandescat. Si refrigeratus puluis pristinum colorem ac consistentiam retinuerit, nec mutauerit, optimus lapis fuit: sin vero puluis, non amplius puluis, sed pasta videatur, vitrum potius fuit & smaltum quam lapis, si partim pulueris, partim massæ formam referat, lapidis cum vitro mixtionem factam fuisse indicium est.

Aliud examen.

Precium.

Valor.

Præparatio lapidis. CAP. CXXIIII.

REducatur lapis in frusta magnitudine auellanæ, quæ ablue aqua tepida, ac tigillo impone, igni committe vt excandescant, ac singulas particulas seorsim exemptas extingue in aceto albo optimo, aut distillato per filtrum. idque opus repete aliquoties, quo sæpius eo melius; aliqui septies repetunt. Frequenti enim extinctione optime calcinantur & facilius in puluerem rediguntur, alias difficile contunderentur, ac mortario adhærerent. Ille tamen lapis qui in igne colorem non seruat, aut parum seruat, hac ratione tractandus non est, nisi quis frustraneum & inutilem laborem cupiat. Calcinata vt dixi lapidis frusta contunde in mortario æreo optime occluso, deinde per interniculum etiam occlusum traiice ne melior & subtilior lapidum puluis in auras euolet. Puluerem serua diligenter. Interim sequentem aquam præpara ad abluendum puluerem. ℞. aquæ fontanæ per filtrum distillatæ lib. vnam & semis, huic adde tantum mellis quantum ouum gallinæ capere possit, coque hæc in olla noua tamdiu donec omnem spumam abstuleris; tum ab igne depone & serua. Postmodum ℞ gummi sanguinis draconis integri & optimi scrupula quatuor, tere supra marmor, cum exigua quantitate aquæ prædictæ, postea vitro impone, ac tantum aquæ prædictæ adiice, donec colorem acquirat violaceum, hanc bene tectam serua ad vsum: nam ea debet pulueris color dilui. Si enim violacei multum habuerit parum addetur, si parum, plus liquoris. Pulueri itaque reseruato affunde paulatim hydromel præparatum, ac tere optime in vasculo aliquo angusto, si enim amplum esset, iacturam faceres, nec tam cito terere posses. Semilibram poteris terere pro vnica vice non plus, ac per horam eam terere debes. Deinde semper & continuo humectanda est hydromelite, ne lapidi dum teritur adhæreat. Pro semilibra pulueris tres aut quatuor vncias hydromelitis absumere poteris. Cumque semilibra triueris, aufer eam ac aliam eodem modo tere in eodem loco, nec alia aqua vtere quam prædicta. Si vero

explorare velis num rite triueris dentibus maſtica, ſi crepitet puluis arenæ inſtar, rectè triuiſti; nam non ita terere debes, vt plane colorem amittat. Tritus puluis exiccari debet extra Solem ſupra lapidem. Si exiccatus facile in puluerem digito redigatur, ita relinqui poteſt. Sin vero non facile pulueriſetur, ſed ſibi ipſi adhæreat, à lapide auferendus eſt: nam indicium eſt pinguedinem & viſcoſitatem mellis illi adhærere, ac propterea purgandus eſt, vt ſuo tempore ab emplaſtro trahi poſſit.

Lotio præparati lapidis laſuli. CAP. CXXV.

HAbeas ad manus patinam barbitonſorum aut ſimile vas terreum vitriatum, huic impone puluerem laſuli, ac ſuprafunde lixiuii dulcis ſequentis deſcriptionis tantum, vt quatuor digitis emineat, manuq; optimè puluerem lauato, vt ima facilius petere poſſit. Dum reſederit, aquam poſtea in ſuum vas effunde. Poſtmodum ſine vt puluis in vmbra parum exiccetur, deinde ſupra porphyrium lapidem extendatur, donec plane exiccatus fuerit. Tum enim emplaſtro adiicitur.

Lixiuii dulcis & fortis præparatio. CAP. CXXVI.

REcipe cinerum ſarmentorum vitis per cribrum traiectorum decem manipulos; impone vaſculo quod ad minus contineat triginta aquæ libras. Vas in imo foramen habeat, quod occludatur, huic impone cineres ac fortiter comprime, ac aquæ calidæ libras viginti paulatim affunde, cum fundum aqua petierit, inferius orificium ita aperi, vt tantum guttatim effluere poſſit. Dum non amplius fluit, obtura orificium ac lixiuium quo effluxit per filtrum diſtilla bis, atq; in vitro vel terreo vaſe conſerua, id forte vocatur. Supra cineres iterum aquæ calidæ 20 libras affunde, & omnino priorem modum ſerua vt habeas mediocre lixiuium. Deinde repete alia aqua tertio, vt habeas lixiuium quod dulce vocatur. Hæc lixiuia vtilia ſunt, vt facilius ab emplaſtro puluis laſuli, ſi repugnet, extrahi poſſit. Miſcentur pro arbitrio opere id flagitante. Fit etiam aliud lixiuium ad auferendam emplaſtri pinguedinem aut vnctuoſitatem, hac ratione. Recipe tartari calcinati quantum velis, bulli in aqua pura per quadrantis horæ ſpacium aut paulo diutius, ac ſerua ad vſum. Hoc lixiuium ſcabiem & impetiginem curat, ac pro fuco etiam vtile eſt mulieribus. Puluerem etiam laſuli eo abluere potes, auget enim ipſius colorem.

Quale vas debeat eſſe in quo colliguntur omnes aquæ quibus lauati fuerunt pulueres lapidis.

CAP. CXXVII.

Vas cri-

VAs cupreum, vel terreum vitreatum in fundo politum ſeu leuigatum eſſe debet, ac in lateribus tria foramina habeat oportet. Primum circa medium vaſis, alterum paulo inferius, at tertium duobus digitis à fundo. Omnia debent ab exteriori parte eſſe occluſa ne aqua effluere poſſit. Lauationes aquæ in hoc vaſe colliguntur quæ etiamſi nihil coloris habere videntur, tamen ſi per decendium ſteterint, in fundo aliquid apparebit. Id vt colligas foramina aperi, ita effluet abſque motione, nec colori miſcebitur, collectum laua ac ſibi ſimili adiunge.

De emplaſtro fortiori cui miſcetur puluis lapidis laſuli, vt illuſtrior portio à minus illuſtri ſeparari poßit.

CAP. CXXVIII.

PRimum ad manus ſint ſequentia Terebinthinæ claræ & puræ vnciæ quatuor: reſinæ pini vnciæ ſex, picis græcæ vnciæ ſex: maſticis optimæ & puræ vnciæ tres, ceræ nouæ vnciæ tres, olei ſeminis lini purificati vt paulo poſt docebitur, vncia vna ſemis. Poſtea adſit olla noua vitriata bene lota, cui impones ad lentum ignem carbonum terebinthinam vt diſſoluatur, mouendo eam ſpatula lignea, qua Apothecarii vti ſolent. Cum bene diſſoluta fuerit, paulatim iniice pini reſinam in parua fruſtula ſecatam, ac moue. Eodem modo picem impone & poſtmodum maſtichen pulueriſatam, ac vt vniantur optime moue ſpatula diligenter materiam, ſed exiguo foco opus eſt. Poſtmodum adde oleum lini, ac ſine ad ignem donec murmurauerit ebullitio per horæ quadrantem, aut paulo diutius; Vt autem ſcias emplaſtrum ſatis coctum eſſe, ſpatulam in emplaſtro agitatam exime, ac vt ab illa in aquam frigidam aliquot guttæ decidant permitte. Nam ſi illæ ſuper aquam ſe expandant non ſatis eſt coctum. Aliter ſic cognoſces. Guttam emplaſtri digitis aqua frigida humectatis comprime, ac trahe in diuerſas partes, ſi extendatur & ſponte rumpatur, ſignum eſt perfecte coctum eſſe. Coctum emplaſtrum & calidiſſimum funde in manicam hypocratis, primo aqua calida humectatam ac coletur ita vt in vas aqua frigida plenum decidat. Manicam autem lignis comprimes, vt abſque mora tranſcolari totum poſſit. Cum iam parum refrixerit, manibus malaxetur humectatis oleo lini præparato, donec nihil amplius aquæ habeat. Poſtea ſerua in aqua frigida quæ quotidie aut alternis diebus effundenda eſt, recenti rurſus affuſa: ita enim ſeruabitur ad decennium.

De emplaſtro mitiori ad ſeparandos colores. CAP. CXXIX.

REcip. terebinthinæ claræ vncias quatuor, Reſinæ pini puræ vncias ſex, Picis græcæ 6. vncias, ceræ vnciam vnã, olei ſeminis lini tres quadrantes, eoque eodem modo vt primũ coctum eſt. Verum notato iſtud citius excoqui, quia mitius eſt, ac citius dimittit à ſe colorẽ quam prius. Id etiam notato ſi velis vtroq; emplaſtro vti, vt mitiori primo colorem ſeu lapidis puluerẽ excipias. Qui tamẽ

ſi non fuerit à perfecto lapide, & qui aureis venis ornatur, extructus, vtroque emplaſtro excipi non debet. Nam tota ars habendi ex lapide elegantiorem colorem conſiſtit in recto vſu emplaſtrorum.

Olei lini præparatio ad præcedentia emplaſtra. CAP. CXXX.

Recip. olei lini clari & pulchri croceoq; colore pellucidi quantum vis, ac imponas vitro, quod habet formam cornu bouini ac in imo foramen: huic infunde aquam fontanam ac bacillo agita oleum & aquam. Deinde ſine quieſcant ſimul donec ſupranatet oleum, tum per foramen inferius emitte aquam, idque opus decies repetes, aut donec aqua tam clara quam ante mixtionem fuerat, effluat. Tum enim purgatum erit oleum & huic operi idoneum. Si haberi lini oleum non poſſet, eius loco amigdalarum amararum accipi poteſt, idque purgatione nulla opus habet.

Quo pacto puluis laſuli præparatus adiiciatur emplaſtro fortiori aut mitiori.

CAP. CXXXI.

Rec. lapidis triturati & præparati prædicto modo libram vnam, ac emplaſtri fortioris, cuius externam partem manibus abluiſti, etiam libram. Deinde ſcinde in minutas partes, ac impone ollæ nouæ vitreatæ ac humectatæ, eamque ſupra calidos cineres, vt diſſoluatur emplaſtrum, colloca. Verum caue ne bulliat, ſi tamen id contingat, error, adiecta modica quantitate olei lini corrigi poteſt. Cum diſſolutum fuerit emplaſtrum accipe ſpatulam qua emplaſtrum agitabas, ac inunge oleo lini. Deinde inſperge paulatim pulierem lazuli optimè agitando emplaſtrum donec ita vniatur, vt nihil extra emplaſtrum remaneat. Id cum obſeruaueris materiam bullientem in peluim aqua frigida plenam iniice eodemque momento diligenter omne quod ollæ adhæret eximes. Cum deinde emplaſtrum parum refrixerit, vt manibus tractari poſſit, & bene coloratum fuerit: bonum indicium erit. Inunge itaque manus, oleo, ac malaxando tracta illud ſeſquihoræ ſpacio, vt veſicæ omnes auferantur. Quo enim diutius malaxaueris eo facilius color extrahitur. Cum ſatis tractaueris fac inde panem aut rotundam formam, patinæque impone, ac aquam frigidam affunde, ac ſine ita per quatuordecim dies aut diutius, quo enim diutius maceratur eo facilius extrahitur color & pulchrior erit.

Quo pacto ex emplaſtro trahendus ſit color. CAP. CXXXII.

EMplaſtrum colore præparatum laua manibus extrinſecè & modeſtè ea aqua, in qua reſeruatum fuit. Poſtea pondera cum oleo quo vteris, dum id tractas. Deinde patinæ vitriatæ cuius fundus inunctus eſt, oleo lini impone, ac ſuperfunde aquam tepidam puram, cuius calor vix percipiatur, ac ſupernatet

duobus

duobus digitis. Relinquatur in ea per quartam horæ partem si æstas fuerit. Sin vero ver fuerit non tam diu, aquam deinde effunde in vas ante à me descriptum, ac iterum aliam aquam tepidam affunde. Emplastrum enim mollius fit, ac paulatim quod melius est extrahitur. Si enim vnica vice extrahere velles, male negotium cederet. Mouebis itaque sursum deorsum emplastrum, spatulis postea describendis modestè. Si fortassis emplastrum fundo vasis adhæreret, vnge manus, ac leuiter inuerte tamdiu donec aqua tingatur, quam priori affunde ac emplastrum sustenta spatulis, ne fundo vasis adhæreat. Scias tamen quod parum coloris multum aquæ, prima lotione tinget. Cum vero iam aptum erit emplastrum, vt dimittat colorem certæ lineæ ceruleæ ab illo in aquam mittentur quasi radii solares essent. Hanc aquam alteri affundes per cribrum vt partes crassiores emplastri in eo maneant. Postea iterum aquam tepidam paulatim affunde emplastro, ac modestè bacillis iterum moue emplastrum ne nimium dilatetur, ac vno impetu eiiciat colorem. Cum vero inuerteris quinquies aut sexies emplastrum: id redige in massam vnitam, tum enim videbis quantum à se dimiserit, & si lapis fuerit præstans & absolutus, inuenies in prima hac tractatione circa quatuor aut quinque vncias. Atque hunc colorem seorsim seruabis, est enim præcipuus, & cæteris pulchrior. Eodem modo age vt secundum colorem habeas, qui etiam erit vnciarum quatuor. Tertium elicies colorem eodem prorsus modo aqua semitepida. Quartum qui cinerei coloris est eodem modo elicere poteris: sed aqua calidiori opus est, premes autem bacillis emplastrum, vt omnem colorem reddat. Si nolit, poteris lixiuium ante descriptum adiicere, hos omnes colores seorsim seruare debes. Notandum in extractione colorum consumi horas octo, antequam vero resederint decem aut duodecim horæ elabuntur. Verum si aqua tepida tantum parum coloris extrahi posset, adde aquæ tertiam partem lixiuii dulcis, quod si nondum id sufficeret, adde lixiuium frigidum. Si neque id iuuaret, fac lixiuium ex cineribus sarmentorum, idque collatum parum ebulli, vt linquam acore feriat, postea inclarescat; atque eo tanquam vltimo remedio vtere, quo postremum colorem extrahere potes, eodem lixiuio calido poteris emplastrum lauare, ac postea abiicere, quia inutile est. In extractione colorum lucrum vel damnum omne versatur.

De forma bacillorum quibus verti debet emplastrum.

CAP. CXXXIII.

DEbent confici ex ligno aliquo quod facile leuigari potest, vt est aceris Platani, Buxi aut simili. Præterea debent esse semiulnæ longitudine, aut paulo maiores crassitudine pollicis, circa finem latiores, ac nuclei amigdalarum instar non exactè rotundi, superior pars rotunda esse potest.

Cuius coloris sit color cum egreditur emplastrum & qualia signa edat.

CAP. CXXXIIII.

PRimus color cum egreditur cæteris paulo crassior apparet, idque propter aureas venas quæ in illo sunt, contingit. Secundus subtilior quidem est, sed non tam pulcher. Tertius adhuc subtilior est, sed pallescit & clarior est ceteris.

Quomodo lauandi sint colores cum ab emplastro separati fuerint.

CAP. CXXXV.

CVm extracti fuerint ab emplastro, & aqua effusa fuerit suprafunde lixiuium dulce, manibusque laua singulas species colorum seorsim, singulasque etiam aquas seorsim serua, eæque omnes resideant priusquam eas in vasa propria effundas. Colores vero toties laua donec emplastri pinguedo auferatur. Postmodum aqua limpida ter quaterve iterum laua. Aliter perfectè mundatur color sequenti modo: ℞. vitellos ouorum gallinarum, quæ granis, non herbis pastæ sunt, ac pugione perfora vitellum, & asperge eo æqualiter colores, deinde manibus optimè impasta, tum demum iterum laua lixiuio molliori vel dulci, toties donec lixiuium tam purum quam fuit affusum effundatur. Postea iterum ter aut quater aqua limpida ablue, ac sine aquam bene residere antequam in patinas effundas. Hic est præstans modus depurandi: Sed nonnullis in secretis est alius modus. Cum enim, vt dixi, perfectè loti sunt colores illis inspergunt paulatim fel taur, postmodum manibus bene fricant, ac postea iterum aqua limpida abluunt aliquoties, ita excellens color redditur.

Quo pacto coletur color iam lotus & mundatus. CAP. CXXXVI.

COlatura opus est vt quicquid impuri ab emplastro adhuc illis adhæret auferatur. Postremam itaq; aquam quam post mundationẽ coloribus adhibes cola per cribrum, deinde per aliud rarius, ac postremo per syndonem sandalinam. Cum vero colaturas adhibes resideant bene aquæ, donec eas videris limpidas & claras, aut extrahe aquam spongia immissa ita tamen, ne vna colorem imbibat. Extractis omnibus aquis, quiescant in patinis suis colores, ac exsicca in vmbra: siccatos committe sacculis pelliceis, quibus ligatis, frica & comprime manibus sacculos; ita enim subtilior fiet color, ac apertis sacculis pulchior apparebit.

Correctio iam præparati coloris. CAP. CXXXVII.

SI præparatos colores præstantiores habere velis, iterum emplastro fortiori immisce, in quo sine per triduum, ac prosequere suprascriptum modum. Quoties hunc laborem repetieris, toties elegantiorem colorem nancisceris, verum ponderi singulis vicibus aliquid decedet. Hoc tamen beneficii habebis, quod vna vncia plus efficies quam tribus alterius.

De precio

De precio lapidis & colorum extractorum, & quantum extrahitur.

CAP. CXXXVIII.

LApidis libra plerunque venditur octo aut decem thaleris. Qui si optimus fuerit, promet ad minus decem vncias coloris alias minus, aut vix tantum, vt lucrum præbeat, si non valeat. Ex optimo lapide primi coloris extrahes quinque vncias cum media: cuius vncia valebit viginti thaleros. Secundi generis valebit quinque vel sex thaleros. Tertii vero vnum, aut sesquithalerum. Verum si lapidem habueris præ manibus, cuius in examine minuitur color tantum elicere non potes, & emplastris præterea tractandus est.

Quo pacto aurum ex lapide laZuli postquam tritus fuerit, separandus sit.

CAP. CXXXIX.

LApidis iam ad Porphyrium triti libram commisce vnciæ mercurii purgati, ac misce optimè in mortario, deinde exprime per linteum, & mercurius vna educet per linteum aurum. Postea expressam materiam tigillo impone, Vulcanoque committe, ita mercurius euolabit in auras, & quod remanebit in tigillo aurum purum erit. Id si relinquatur cum colore eum magis splendentem molliorem & in penicillo ductui & extensioni faciliorem reddit.

Usus coloris ad picturas. CAP. CXL.

PRopter immensum coloris vltramarini precium non solent eo vti pictores, vt aliis coloribus, sed pingunt imagines quas ceruleas volunt communi ceruleo ex armeno præparato, aut ex vitro illius coloris quod Smaltum vocant. Deinde partes eas in quibus lux hæret cerusa: postmodum coloribus istis, vt res postulat, rite adhibitis iisque optimè exsiccatis, vltramarino colore humectato oleo nucum & spiritu terebinthinæ, totam illam picturam ceruleam tanquam vernice aut linimento quodam tenuissimo oblinunt. Hoc modo per obductum colorem tanquam per glaciem aut vitrum subiecti resplendent, pulchritudinem non solum excellentiorem à velamine nacti, sed & perpetuitatem, vt ne ducentis quidem annis, vel minima lucis vel pulchritudinis portio decedat: nec mirum, quia quem ignis colorem consumere non potuit, multo minus aer aut sol exedere poterit.

Quo pacto vltramarinus color alio modo & breuius à lapide separetur.

CAP. CXLI.

Recipe lib. 1. lapidis in tenuissimum puluerē redacti, ac cum aq. clara ad porphyrium triti, & impone scutellæ vitreatę donec puluis in vmbra exiccetur,

quem iterum si in massam coierit, in puluerem redige. Deinde habeas in promptu picis gr. ℥ iij. resinæ pini ℥ iiij. masticis ℥ iij. thuris ℥ iij. olei oliuarum ℥ ij. Patellam vitreatam supra lentū ignem pone, ac primo imponas oleum, & cum bene calidum erit, adde resinam, postea picem, deinde thus, ac postremo masticen, ac moue optimè: postea, alteri scutellæ infunde & bulli parum. His peractis habeas ad manum aliud vasculum in quod pones siccum lapidis puluerem, cui affundes vnguentum dictum paulatim, mouendo spatula vt bona fiat mixtio. Tum relinque per diem mixturam, & cum auferre vis colorem, funde supra pastam aquam bullientem, ac moue & agita optimè materiam, & cum aqua incipit refrigerari eiice, ac aliam calidam affunde, idque fac donec aqua colorem trahat, atque repete toties, donec omnem colorem extraxeris. Singulas extractiones separare potes vt distinctos colores habeas.

Si color spurcitiem contraxisse videatur, ita restitues: Tantum aquæ tartari adiice colori, vt ab aqua tegatur. Sine per diem, postea aqua limpida colorem ablue, & habebis mundatum.

Præparabis lapidem ad dictum opus, hoc modo: Dum in frusta fregeris, vasculo impone ac vre. Deinde laua cum aceto, sic supererit optima pars, quæ igni resistit.

De lapide Armeno. CAP. CXLII.

Lapis Armenus leuis est colore cælesti, bene vnitus, friabilis tamen, qua nota à lapide lazuli distinguitur, aureis etiam venis caret, neque ipsius color igni resistit. Germanicè vocatur *Bergblau*, Gallicè *Verdazur*, quasi dicas ceruleus color viridi commixtus. Tendit enim ceruleus iste color ad viriditatem gratam. Quinetiam tandem in viridem colorem ætate dum tabulis appictus est, degenerat. Duritiem non habet quam lapis lazuli, atque arenosum quippiam continere videtur. Crysocollæ quam Germani *Berggruen* appellant, admodum similis est, verum plus cerulei habet, sæpe connascuntur. Habeo frustum quod vtrumque lapidem habet. Reperitur in variis Germaniæ locis, vt in Tyrolensi Comitatu aliisque argenti fodinis. Etiam in Hungaria & Transyluania, nonnulli Molochitis matrem existimant: quibus non repugno, cum Molochiten purgandi facultate & vehementiori quam lapis armenius præditum, iam diu à multis qui illius periculum fecerunt, intellexerim. Ac præterea in eodem frusto, durissima pars molochiten sæpe omnibus notis referat, ac mollior lapidem armenum. Melius tamen sentiunt qui non molochiten, sed cyaneum lapidem, lapidis armenii matrem existimant. Magna istorum trium est cognatio, ac frequenter in vno lapide (qualem habeo) & molochites & cyaneus conatus perspicitur.

Locus. *Molochites mater.* *Cyaneus mater.*

Facultates lapidis Armeni. CAP. CXLIII.

Celebratur hic lapis ad melancholicos humores educendos, non solum per vomitum, sed per secessum. Proinde ad morbum comitialem, Ephial-

phialten, insaniam, maniam, fatuitatem, lienisque vitia extirpanda & debellanda plurimum facit, idque absque manifesta qualitate: nam neque calefacit refrigerat vel exiccat. Mouet autem vomitum innoxiè, etiam pueris si non lauetur. Quem si quis mouere nolit, quinquagies lauet oportet, lotus enim non vomitum, sed aluum mouet. Huius lapidis mentionem facit Trallianus lib. 1. cap. de melancholia, his verbis. Si oblato ægro hiera, deliriis & melancholia adhuc vexetur: dandus illi est lapis armenius. Scio antiquos dum purgantia medicamina, symptomata melancholicorum non auferebant, elleboro albo vsos fuisse. Verum pluris hunc lapidem facio: nam experientia didici, egregie purgare absque periculo & molestia, quod elleborus non facit. Ad vomitum mouendum, non loti lapidis dantur scrupula tria aut quatuor plus minusve pro ratione morbi & ægri. Ad aluum vero mouendam loti lapidis quinque vel sex scrupuli cum aqua tepida dandi. Hoc enim modo neque turbat neque ventriculum premit, minorique molestia ater humor cum ægri magno sublevamine expellitur. Vbi altera vice ægrum eo indigere cognoueris, audacter iterum offer. Nullam enim hoc medicamentum amaram, venenatam aut malignam habet qualitatem. Si vero patiens potionis forma sumere nolit, in pilulas redigi debet addita hiera picra vel alio electuario alui beneficium promouente: hoc modo Recipe Hieræ picræ vnciæ semissem, Epithimi tantundem, agarici scrupula quatuor, scammonii vnciam vnam, Gariophillorum scrupulum vnum, pistentur omnia simul ac cum melle rosato aut Cydoniato incorporentur, Dosis est à scrupulis duobus ad scrupula quatuor. Hæ pillulæ omnes humores, sed præcipue atros expurgant absque molestia. Ego sequentes reiectis aliis purgantibus ad melancholicos humores deturbandos præferrem. Recipe lapidis loti quinquagies & donec sapore & odore careat vnciæ semissem, Hieræ picræ dragmas duas, macis Gariophillorum croci anna scrupulum vnum mellis rosati parum, fiat materia pillularum, dosis sit à dragma vna ad dragmas duas pro ratione morbi & ægri. Guainerius se pulueris forma ac sequenti dedisse & nunquam eius vsu deceptum fuisse asserit. Recipe lap. armen. scrup. duo, croci grana decem, macis scrup. vnum, aquæ saccharatæ quantum sufficit ad sumendum pro vna dosi. Ætius lib. 2. cap. 47. facultates lapidis Armenii etiam celebrat, ac iubet dari grana quinque melancholicis, item pueris pectoris morbo laborantibus, atque iis qui morbo comitiali aut mania correpti sunt, quibus hac ratione dari vult. Tres manipuli centaurii minoris coquantur cum libris duabus & semis aquæ marinæ, donec libra supersit. Decocto collato adde scrupulum vnum lapidis armenii & propina. Vomitu lapis reiicitur & sedes faciles subsequuntur absque aliqua noxa per vices. Actuarius etiam vsum istius lapidis laudat. Ioannes Baptista Crato, aliquibus datum à dragma vna ad scrupula quatuor absque noxa: sed lotum narrat. Quia vero imprimis melancholicos & atros humores eiicit, cancri augmentum dum ipsius materiam educit, prohibet. A pueris gestatus nocturna terriculamenta arcere, & prægnantes ab abortu præcauere creditur.

Ad omnes morbos melancholicos.

Facultates ad melãcholiam.

Pillula de lapide armeno.

Aliæ pillulæ.

Puluis ex lapide.

Ad epilepsiã & maniam.

Dosis.

Vsus, valor & præparatio lapidis Armenii.

CAP. CXLIV.

EXpetitur à Pictoribus hic lapis, qui, vt color ipsius quam diutissimè maneat, nec ætate mutetur, illi non lini oleum, sed petroleum addunt: hoc enim ipsius colorem conseruat. Dum pulcher est color ac vltramarino similis, vncia vna semithalero, vel etiam vno thalero diuenditur. Eximitur autem è lapide color hoc modo. Teritur lapis, sed non plane in tenuissimum puluerem, tritus imponitur aquæ simplici: quæ mota, sinitur exiguo tempore parum residere, vt color qui grauior est, ima petat. Vbi id animaduersum fuerit, effunditur aqua cum lapidis excrementis in aliam ollam & quod resederit si multum superflui habuerit, iterum lauatur, effuso inutili. Vbi iam quod ima petiit parum excrementi habere videtur, teritur iterum exactè ac scutellæ vitreatæ impositum affunditur illi aqua limpida in qua solutum sit gummi Arabicum. Mouetur aqua diligenter digitis vt puluis lapidis non resideat. Tum sinitur per mediam horam donec resideat ad ima color non totus, sed melior pars (nam dilutior manet in aqua,) tum aqua effunditur in aliam scutellam, quæ vbi resederit, in fundo habebit viliorem colorem; qui seorsim seruabitur. Color vero præstantior alia aqua gummata mouebitur, ac iterum relinquetur per semihoram, vt præstantior coloris pars in fundo resideat. Aqua effusa vbi resederit alium dabit colorem primo elegantiorem. Id opus quoties repetieris toties diuersos colores suppeditabit, ac posteriores prioribus erunt pulchriores, & grauiores, sed crassiores.

Coloris extractio.

De Astroitide seu stellari lapide. CAP. CXLV.

ASTroitidis nomen alteri gemmæ quæ ad species opali referri potest, ac à nonnullis cati oculus, aut gemma solis vocatur, tribuitur. Illam superius proprio capite descripsi: meo iudicio hic lapis, qui Stellaris dicitur, ac inter gemmas referri potest quod annulis inseratur, & ob miram naturæ elegantiam multis in luxu sit: Rectius Asteria aut Astroites cum Georgio Agricola appellari quam præcedens potest. Continet enim stellularum formas tam exactas, vt ne pictor accuratiores formare posset. Opaca est gemma, colore candido, subcinerato, fusco aut griseo, ac si quis lutum nigrius albedine commisceret, stellæ nigriores sunt quam subiectum corpus. Deteriores & quæ confusas stellulas nec apparentes habent ad Garatronii genera referri debere videntur. Lapis stellaris Germanicè vocatur *Sternenstein* aliàs *Sigstein*, quod gestanti victoriam adferre putetur. Aliquando in hoc lapide non stellæ, sed rosæ, aliquando vndarum fluxus, & interdum in vno lapide omnia simul conspiciuntur: ob quam causam à nonnullis *Wasserſteinlein* vocantur. Liceret hunc lapidem pro Achatis specie habere, Plinio suffragante, qui lib. 37. cap. 10. ita de Achate inquit: Ponticarum plura sunt genera, est stellata, nunc sanguineis nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Sed Plinii omnia obscura sunt.

Garatronius

Locina-

Loci natales, magnitudo, & genera Astroitidis. CAP. CLXVI.

QVatuor ſunt genera, vnum quod exactè formatas ſtellulas refert, alterum quod roſas, tertium quod vndarum aut vermium gyros & fluxus, vltimum quod confuſe & obſcurè maculas potius quàm prædictas figuras oſtendit. Creſcunt ad humani capitis magnitudinem hi lapides in comitatu Tyrolenſi, & ad Cymmeriam arcem inueniuntur. Marſilius Ficinus ex capite draconis in India eximi exiſtimat, eumque propterea Dracontium vocat, ſed fallitur cum à ſe viſus & deſcriptus lapis non alius quam iſte fuerit, & ab impoſtoribus, qui ignotos lapides vt carè diuendant, falſis hiſtoriis celebrant deceptus fuerit.

Natura, facultates, qualitates, proprietates, vſus & valor lapidis ſtellaris.

CAP. CXLVII.

LApis hic aceto impoſitus mouetur hinc inde, ſubit enim per ſtellulas aut lineolas lapidi impreſſas tanquam poros humor, ac dum incluſum aerē premit ille exitum quærens lapidem commouet. *Ad peſtem.* *Ad puerorũ vermes.*

Commendatur puluis lapidis quatuor granorum pondere cum aqua appropriata exhibitus, ad peſtis contagia impedienda, item ad vermes ex corpore deturbandos. Tam valide enim circumforanei vermibus aduerſari iactant, vt ſi geſtatus corpus nudum attingat vermium generationem impediat, tremorem membrorum arceat, apoplexiam alioſque ſubitaneos morbos ne hominem corripiant, impediat, ac victoriam, vnde nomen Germanicum habet, geſtanti præbeat. Aiunt etiam puluerem in potu exhibitum hæpatis & pulmonis vitia corrigere, ac ſanguinem puriorem efficere. Deinde in cubiculo ſuſpenſum lapidem impedire ne eo animalia venenata & araneæ ſe conferant. Qui primi generis ſunt, ac exiguas bene formatas in albidiore corpore ſtellulas habent cæteris præferuntur, ac annulis inſeruntur. Verum non pluris fiunt quam emptor ipſe velit. Nam elegantiæ potius quam lapidis habetur ratio. Qui vnguis humani magnitudinem æquant, ac elegantes ſunt, ad vnius aut duorum thalerorum precium accedere poſſunt, aliàs viles ſunt.

De Asteria vera seu stellari lapide. CAP. CXLVIII.

LApis hic litera E & E expressus potius nomen asteriæ meretur, quam illi qui præcedenti capite describuntur, ac literis A B exprimuntur. Nam stellas plures in se habet, ita inuicem suprapositas & connexas vt separari possint, quemadmodũ figura littera E notata indicat, quam alteri figuræ annexam fuisse intelligendũ est. Magnitudine ea esse solet, qua hic exhibetur. A Gesnero Sphragis asteros vocatur, quia singulis partibus vtrinq; stellæ figura ceu sigillo impressa vel insculpta videtur, ac radii eminent suis angulis, quinimo in singulis radiis cauitas media est. Margines striis transuersis sulcantur. Substantia est prædura. Reperiuntur in colle edito ad Cimmeriam arcem. Octo aut plures interdum simul cohærent. Ita concinnæ iuncti & aptati nascuntur, vt nullus artifex melius iungere potuisset, separari tamen facile à se inuicem possunt.

De lapide Bufonis seu Garatronio. CAP. CXLIX.

BVfonis lapis, quem alii Boracem, Chelonitin, Batrachiten, aut Crapaudinam à Gallico vocabulo *vn Crapaut*, quod Bufonem significat, alii Garatronium vocant; Germanis appellatur *Crottenstein*. Vulgi enim fama est à bufone antiquo eructari, licet alii cranium ipsius bufonis esse existiment. Memini me cum puer essem, antiquum bufonem cepisse, ac supra rubrum pannum collocasse, vt lapidem nancisci possem (narratur enim illum non reddere lapidem nisi rubro panno insideat) verum cum per totam noctem obseruassem bufonem nihil reiecit, ac ab eo tempore pro nugis habui quod de bufonio hoc lapide eiusq; origine traditur. Mihi videtur commode ad stellares lapides obscuriores reduci posse. Habet enim maculas obscuras & colorem stellaris lapidis, nisi quod cinereus & griseus color ad rubedinem tendat. Oculi modo conuexus est, altera parte planus aut concauus. Hunc aliqui Batrachiten vocant, alii Brontiam seu Ombriam.

Batrachites. Brontia. Ombria.

Genera, loci natales & magnitudo. CAP. CL.

Brontias. Ombrias.

DVo statuuntur ab authoribus huius lapidis genera. Primo genere continentur illi qui brontiæ & ombriæ nomen retinent, qui modo subfusci, subrubri, sublutei vel subuirides sunt, ac interdum ad oui magnitudinem accedunt: vna tamen parte plani sunt, à qua ad cacumen seu apicem plerunq; quinque lineæ æqualibus inter se spaciis diuisæ aut globulis exiguis interstinctæ procedunt.

cedunt. Hos lapides aliqui à serpentibus conflari, aliqui à fulmine deiici, aliqui oua testudinum indurata in lapidem existimant. Vulgus pro bufonis lapidibus habet maioribus. Ad hoc genus referri potest lapis qui à Gesnero ouum anguinum appellatur. Sed omnes isti lapides inter se differunt. Nam alterum genus quod iam describam propriè bufonis lapis & batrachites dicitur: Brontias verò vel Ombrias (etiam inter se non differentes) Chelonites appellatur: Quia nuper exclusam testitudinem & in lapidem versam referunt. Ouum verò anguinum à brontia & ombria differens, suum nomen retinere potest; vt hac ratione lapidum istorum non fiat confusio. Singulos suis locis exactius paulo quam hic describam. Altero genere continentur, minores illi & qui raro vnguis humani magnitudinem excedunt, quosque passim pro bufonis lapidibus Gemmarii obtrudunt. Priores in agris vt & posteriores reperiuntur, quos tamen alii in annosis ac qui diu in arundinetis inter rubos sentesq; ac vepres delituerint bufonis capitibus generari pertinaciter affirmant.

Chelonites.

Ouum anguinum.

Vires, facultates, proprietates & natura lapidis Bufonis.

CAP. CLI.

IMprimis prædicatur hic lapis ad tumores atque inflationes à venenatis animalibus illatas, quas crebro contactu discutit. Nam si scarabei, glires, vespæ, araneæ aut sorices alicui parti insederint aut damnum intulerint, admotus parti affectæ lapis, dolor mitescit, tumorque partis subsidet. Præsente poculo venenato fertur hic lapis non solum colorem suum mutare, sed etiam sudare, ac guttas à se emittere. Proinde ad deprehendenda venena vtilissimus habetur. Propinatur à nonnullis ad venena magna vtilitate. Annulo perforato insertus, vt cutim tangat, præsente veneno cutim calefacere perhibetur. Hodie à multis ad prædicta expetitur, annulisque, licet ingrati coloris sit, gestatur. Præterea ad renum dolores antiquos tollendos, & calculi generationem prohibendam, celebratur. Nam ad ea singulare & certum amuletum esse à gemmariis lucri auidis prædicatur. Vilis nihilominus est hic lapis, nec maioris venditur quam à venditore emptoris desiderium æstimetur.

Ad venena.

Ad calculũ.

De Corallis. CAP. CLII.

HActenus de omnibus gemmis vel lapidibus qui annulis, auro vel argento includuntur & ad luxum gestantur, me egisse existimo, nunc de cæteris ac iis qui pro lapidibus gestantur, ac gemmis vel lapidibus preciosis comparantur, agendum est. Inter hos primum dignitate & authoritate locum fere obtinent coralli qui virginum & muliercularũ brachia exornant. Est autẽ corallium frutex sub aqua marina viridis, baccas habens similes cornis specie & magnitudine Frutex coralli è mari extractus lapidescere dicitur; ob quam causam à nonnullis Lithodendron & Dentritis à Plinio vocatur, aliis Gorgonii nomen habet, Europei Latinum nomen retinent.

Genera, magnitudo, loci natales, quomodo & vbi naſcatur.

CAP. CLIII.

COrallii variæ ſunt ratione colorum differentiæ: Aliud enim rubrum, album, nigrum, viride, ſubflauum, cinereum, fuſcum aliove mixto colore ornatum eſt. Cæteris omnibus præfertur rubrum minii natiui colore, quod maſculi nomen obtinet. Palleſcens enim fæminæ nomen habet. Huic ſuccedit corallium album, deinde nigrum. Nam quod alio colore eſt, neque in vſum adhibetur, neque pro corallio vulgo habetur, etiamſi in iiſdem locis reperiatur & vere eadem planta ſit. Vidi apud antiquarium Imperatoris variis coloribus corallia ac cuius ſurculi lignoſi adhuc ex parte in corallium mutati erant, ita vt manifeſtè planta ipſa lignoſa conſpiceretur, & initium in ipſa corallii. Fit enim corallium dum ſuccus lapideſcens ſubit corpus ligni, id alterat, & in ſuam naturam conuertit, dum in eo coagulatur. Ex quibus colligitur veriſimile non eſſe ſub aquis, vt aliqui referunt, plantam plane ligneam eſſe & mollem, ſtatimque è mari extractam congelaſcere aut coagulari. Si enim hoc verum eſſet, nulla planta corallii ex parte lignoſa & ex parte lapidea haberi poſſet. Quæuis enim extracta ſubito lapideſceret. Quod tamen falſum eſt, vt dixi. Paulatim itaque vt in aliis aquis lapideſcentibus contingit, ſuccus penetrat, ligni corpus ac ligni formam & ſubſtantiam acrimonia aliave qualitate mutat, atque in ipſius locum lapideum id quod in ſe continet, ſubſtituit, quod concreſcens in corallii formam abit. An autem corallium ex lapideo ſucco creſcat, aut generatum aliarum plantarum inſtar, demum ſucco dicto alteretur, dubitari poſſet. Ego plantam ipſam, vt corallinam, algam, cæteraſque herbas quæ in mari ipſo naſcuntur, creſcere non abſque ſucco lapidifico autumo. Non tamen lapideſcere priuſquam emoriatur. Emori autem ordinario naturæ motu, vel agente in plantam nimis vehementer ſucco, qui eam necat, ac ſubiens & penetrans intimas illius partes facile tranſmutat. Quod autem ſuccus lapideſcens ad plantæ formam à natura adhibeatur: experientia multorum, qui plerunque obſeruarunt è coctilibus lapidibus naſci corallium, id comprobatur. Nam in inſula Tabacco Africæ finitima, quæ ex parte à mari abſorpta eſt, multum corallii in ſubmerſis coctilibus lapidibus radices habens inuenitur. Cur autem corallium lapideſcat aliæ plantæ nequaquam, hoc tum propter ſingularem ipſius diſpoſitionem contingit, tum quia ſuccus lapideſcens à natura ipſius ſubſtantiæ ineſt: qui facile lapideam formam plantam recipere cogit, ac in aliis non ita copiosè reperitur. Materiæ tamen ſemper peculiaris diſpoſitio & præparatio requiritur vt in eam agens agere poſſit, quæ ſæpe abdita eſt. Coloris ipſius ratio non magis dari quã roſæ poteſt. Huius enim inueſtigatio humanum captum ſuperat nec ad primas aut ſecundas qualitates referri debet, vt naſutuli nonnulli exiſtimant qui omnium rerum cauſas ex his qualitatibus venantur. Nam non magis à qualitatibus hæc proueniunt quam oculi viſio. Deus huiuſmodi coloribus res ornauit ac eorum ſeminaria ſeminibus ita inſeruit, vt alii ab inſito ſpiritu architectonico produci nõ poſſint. Excreſcit corallii frutex ad hominis fere longitudinem. Antequam

Quomodo corallium creſcat.

quam

quam rubescat ac quodámodo maturus sit, videtur variis colorib. tingi. Quotquot enim plantas vidi nondum exactè in lapidem conuersas, omnes vel fusco vel viridi aliove colore, quo arborum rami tinguntur colorati erant. Solique illi in quibus ligneum vix aliquid apparebat iam rubescere incipiebant, non secus ac in pomis & pyris rubeus color postremus ac maturitatis index est. Dum corallium eruitur multa illi extrinsecus adhærent, quibus depositis natiuus & genuinus color se prodit. Non solum ratione coloris plurimæ sunt corallii differentiæ, sed etiam ratione materiei. Nam aliud molle, durum, solidum, fistulosum, scabrum, politum, porosum, aliud racemosum. Rubrum & nigrum cæteris magis est compactum. Exemptum corallium plerunque scabrum est, hinc fit poliri ab artificibus. Nigrum rarius inuenitur olim Antipathes dictum, quod nonnulli ebenum putant, sed falluntur, cum ebenus lignum sit, vt ante paucos annos ab Hollandis insula quædam deserta inter Iauam minorẽ & sancti Laurentii insulam inuenta, siluis Ebeni arboribus abundans testatur. Inuenitur nigrum corallium in Gallicia Hispaniæ vrbe: Huic simile quoddam spurium Saualia dictum ex Mauritania adfertur, cuius interior pars lignea, exterior cornea & lapidea est colore ex nigro luteo & viridi. Corallii albi species quædam ab Hispanis Polo vocatur, ac in Catalania ab iis qui corallium rubrum quærunt, inuenitur, abiiciturque in littus, quod à prætereuntibus collectum pharmacopolis vili precio diuenditur pro corallio albo. Caret id cortice crescitque in fundo maris, non in saxis vt rubrum corallium. Corallium album solidum est & cauitatibus caret, raroque reperitur, proinde tutius rubrum quam album ad medicum vsum adhibetur.

Saualia.

Polo.

Plinio teste rubrum corallium in India & Syene reperitur, nunc in mari Tyrrheno passim inuenitur, ac Neapolin adfertur, vbi expolitur.

Natura, proprietates, qualitates & facultates corallii. CAP. CLIIII.

Corallium omne exiccat, astringit atque refrigerat, cor præcipuè, deinde ventriculum, & iecur roborat atque confirmat, sanguinemque purificat, ac proinde hilarem hominem efficit. Has vires habet intentiores id quod quam maximè rubet, nam quod subnigrum est à multis, hominem tristem & melancholicum reddere perhibetur. Hoc peculiare obseruatur in corallio quod si à viro sano gestetur elegantius rubeat quam si à fæmina portetur, pallidus enim redditur, forte quod neque tanto colore fæmina sit prædita quanto vir, neque tam puri vapores ab ipsius corpore in corallium quam à viri exhalent, à quibus vehementer affici ac coloris mutationem pati multorum experientia certum est. Constat enim corallium rubrum pallescere, liuescere variisque maculis fœdari, dum à morti proximo aut periculosè ægrotante gestatur. Imo & futuros morbos coloris mutatione demonstrat. Amissum colorem recuperare dicitur si sinapi semine obruatur aut pane madefacto lauetur. Alii puluerem ex duobus iuglandib. veteribus adiecta salis nitri ʒ. . sem. cõficiunt eo cum panno corallia fricant vt pristinum colorem amissum recuperent. Alii rursus vrinã puerorum

Corallium à viro gestatũ.

Corallĩũ colores mutat.

Corallĩũ morbos ostendit.

Quomodo coloretur.

antiquam & quæ residentiam deposuit, relicta residentia in vas vitreum effundunt ac in effusione corallos mergunt ac vase occluso sinunt per quatriduum, tum exiccant, ac rubro panno albos redditos fricant donec egregie rubescant. Alii corallos vt pristinum colorem recipiant in sterquilinium dependent per multos dies, ita tamen ne stercus attingant, hoc enim modo pulchri redduntur.

Amuletū est corallium. Celebre corallium est amuletum contra terriculamenta, fascinationes, incantationes, venena, epilepsiam, dæmonum insultus, fulmina, marinasque tempestates, ac quæuis pericula, ob quam causam olim Ioui Phæboque sacrum erat. *Album quid possit.* Album appensum vt pectus contingat hæmorrhagiam sistit multorum experientia.

Cor confortat in peste. Corallium cor recreat & roborat, proinde pesti, omnibusque venenatis & contagiosis morbis febribusque malignis aduersatur, præcordia aduersus pestem omneque venenum munit, si semidragmæ pondere ipsius puluis quotidie grassante peste sumatur. *Contra vitriolum.* Contra vitrioli venenum quod in ventriculo & intestinis corrosiones, vomitum, secessum, lingæque crassitiem & nigredinem difficilemque respirationem inducit ad duas dragmas ex vino exhibitum omnia illius praua symptomata, Foresto teste, compescit. *Ne pueri epilepsia laborent.* Refert Arnoldus Villanouanus grana decem corallii rubri ex materno lacte infante primum nato exhibita ante omnem alium cibum vel potum efficere ne vnquam in vita epilepsia corripiatur quod Camillus Leonardus medicus Pisaurensis frequenter expertum fuisse testatur. *Ad gonorrheā & menstrua albosq; fluores.* Præterea menstrua nimis fluentia cohibet, gonorrheam virorum vterique fluorem reprimit absque alia corporis noxa, *Ad sanguinis fluxus.* sanguinis reiectionem, ac sputa cruenta fluxusque dysentericos sistit & sanat. *Ad calculū.* Renum & vesicæ calculos expellit lienemque absumit, ad quos omnes affectus præstans est sequēs compositio quæ vomitum, lienteriam, dysenteriam, diarrheam aliosque alui fluxus, pestisque contagia impedit & arcet. *Ad alui fluxus & contagia confectio.* Recip. Corall. rubr. præpar. drag. quatuor. Margar. præpar. drag. duas, Rad. torment. ligni aloes, boli armeni ana scrup. duo, sacchari dissoluti in aq. Rosarum & cinamomi q. s. fiat confectio solida. Huius compositionis dantur drag. duæ pro vna vice. *Ad vlcera.* Commendatur præterea corallium ad vlcera, quæ carne explet, item ad cicatrices quas extenuat, *Ad oculorū lachrymas.* oculorum etiam lachrimas sistit, visumq; recreat, si in tenuissimum puluerem tritum & aqua rosatum aliquoties lotum collitiis adhibeatur. *Ad dentitionem.* Dentitionem etiam puerorum promouet si gingiuis id mordere tentent, tenuiores enim illorum frequenti morsu redduntur vt facilius postea & sine dolore per eas dentes prodeant. *Tinctura corallorum.* Chymici ex corallis tincturam, oleum & sal extrahunt, cuius mirificas ad prædictos omnes affectus prædicant facultates. Soluuntur succo limonum, berberis, ribes vel aceto stillatitio, solutum effunditur, fæces remanentes calcinantur in tigillo donec albescant. Solutio corallorum distillatur ex balneo, relictæque feces in dante calcinantur, quibus affunditur iterum extillatum ter repetita cohobatione, ita ascendit omnis tinctura. *Sal corallorum.* Sal habetur in fecibus post primam distillationem. Alii sal ita eliciunt, corallos bene tritos vasi vitreo apposito alembico imponunt, eosque vt vasis fundus excandescat ad albedinem

dinem vſque calcinant. Calcem aceto diſtillato potenti immittunt, ac in loco tepido digerunt ad octiduum quotidie bis agitando materiam ita tingitur colore rubro; poſtea colaturam diffundunt, repetunt infuſionem. Deinde tincturas omnes ſimul collectas veſicæ iniiciunt phlegmaque omne alembico abſtrahunt, liquoremque craſſum qui in fundo remanſit in vitrum paulatim infundunt, ſeroſumque omne in calido exhalare ſinunt. Quo euaporato noua corallorum rudimenta apparent, quæ abluuntur aqua calida ſæpius, qua abſtracta, exiccatam materiam ſupra cineres calidos fouent per hebdomadas aliquot; ita enim in ſal albiſſimum conuertitur, quod in quolibet liquore promptiſſime ſoluitur.

Tincturam rubeam quam oleum aliqui vocant, hac etiam ratione colliges. Corallos craſſo modo contuſos, ſolue in aceto diſtillato, cum non amplius ſoluuntur, effunde aliudque affunde toties donec omnes ſoluti ſint. Soluti digerantur decem diebus, ita rubeſcet acetum, quod euaporetur, vt ſicci fiant coralli quibus affunde aquam puram, ac dulcem redde calcem tertia ablutione donec nullæ feces amplius appareant, & coralli albi appareant. Calcem ſupra marmor in cellario pone, vt in rubram aquam vertatur, vt autẽ habeas tincturam affunde calci ſpiritum vini, vt quinque digitis emineat, ac digere per aliquot dies, ſic flaueſcit ſpiritus, quem effunde, aliumque affunde toties donec non tingatur amplius. Hos collectos ſpiritus circulato quatuordecim diebus, ita erit ad ſeparationem idoneus. Pone itaque poſtmodum in arena ſpiritumque abſtrahe vt coralli albeſcant. Supra feces affunde iterum ſpiritum eundem, ac cohobando ſeptem vicibus illum exſtilla donec nullæ maneant feces in dante, ſed tantum tinctura aut oleum abſque corpore. Id ſi rite operatus fueris, colorem conſeruæ roſarum habebit. Prædictis tincturis chymici vires admirandas tribuunt. Ego certe teſtari poſſum me cum extremè febre peſtilenti decumberem, animique deliquia ſingulis momentis haberem, quatuorque dies & noctes abſq; omni ſomno habuiſſem, omneſque aſtantes de mea ſalute deſperarent, me ſex guttulis tincturæ cum decoctione violarum ex cochleari propinatis, extemplo & quaſi miraculosè fuiſſe liberatum. Quamprimum enim duo cochlearia tincturæ ſumpſeram, cordis ſpiritus ita recreari, & naturæ gratiſſimum quippiam acceſſiſſe ac omnia præcordia ſubiiſſe ſenſi, vt ilico quaſi luce depulſis tenebris morbi vim medicaminis efficacia manifeſte abigi perciperem. Sudorem enim & criſim, (cuius tamen nulla indicia præceſſerant,) mouebat, maculaſque quãplurimas purpureas ad cutim pellebat. Quibus ſudore continuo deletis breui priſtinam valetudinem recuperabam. Ea facultas tincturæ tribuitur quod corpus in temperiem redigat cæleſti quadam vi, ac propterea omnes partium interiorum affectus radicitus auellat, propter analogiam quam habet cum ſpiritibus vitalibus & calido innato, quod auget & roborat vt facile contrarios morbos ſuperare poſſit. Morbum comitialem, præſertim ſi ſpiritu vitrioli præparata fuerit, paucis ſeptimanis prorſus tollere perhibetur, etiamſi à iuuentute quis eo laborarit. Præcipue cõmendatur tinctura ad vteri fluores albos & rubros, quos ita ſiſtit vt nullum aliud inde mulier incommodum incurrat, omne etiam alui

Tinctura corall.

Tincturæ facultas.

Ad comitialem.

Ad vteri fluores.

Sanguinis profluuium. & ſanguinis profluuium ex quacunque parte profluat compeſcit. Gonorrheam etiam virorum diuturnam ſanat, longe efficacius & minori periculo, quam *Ad gonorrheam.* puluis ex coralliis præparatus. Sal peſtiferis cum vino Rhenano aut aqua aceto- *Sal ad peſtē.* ſę ſi adſit febris mirabili ſucceſſu exhibetur. Diarrheis aut dyſenteriis peſtilenti- *Ad dyſenteriam.* bus non minus eadem doſi medetur.

Ad melancholiam & tympanitidem celebratur ſequens corallorum præ- *Ad tympanitin.* paratio. Recip. corallorum vncias tres, viſci quercini, hypericonis ana vncias quatuor, ſtoracis calamitæ, laudani ana vnciam vnam cum ſemiſſe, ſpiritus vrinæ lib. ij. coquantur ſimul in cucurbita vitrea per diem & noctem, poſtea exſtilletur humor ac iterum affundatur, ita corallii fiunt duri & rubri, eos in mortario contunde & tere ſupra porphyrium ac exhibe ſex grana cum aqua hypericonis ad prædicta.

Liquor corallorum. Ad omnes prædictos effectus liquor corallorũ admirabili virtute præditus ſequenti etiam modo præparatur. Corallos groſſo modo contuſos ſolue in aceto terebinthinæ ac ſolutos digere per menſem, ita tingetur acetum, quod effunde aliudque affunde, donec non amplius coloretur. Poſtea filtra effuſa, & ſine humidum euaporet omne, reſidentiam ablue, exicca, ac cum ſpiritu vini circula poſtea diſtilla, ac poſtremo ſupra marmor ſolue, ita habebis dulcem liquorem, cuius propina ſex aut octo guttas in conuenienti liquore ad omnia dicta mala.

Tinctura cũ ſpiritu quercino. Tinctura corallorum etiam rubra ſpiritu quercino ſequenti modo extrahitur, decreſcente luna, tribus primis diebus ante ſolis ortum, dum luna vagatur in ſigno terreſtri aliquot ramos quercinos amputa, quos per retortam ſatis minutim prius ſciſſos, diſtilla lente. Phlegma quod primo prodit abiice, aut ſi omnia ſimul excipere velis, poteris balneo phlegma ſeiungere à ſpiritu & oleo. Corallos in puluerem tenuiſſimum redige, quos calefac vt fere excandeſcant, deinde in ſpiritũ quercinum cõiice qui ſolet in diſtillatione phlegma ſequi: ſinas in digeſtione per triduum, ita ſpiritus colorem extrahet rubrum, quem effunde iterumque calefac corallos, ac in recentem ſpiritum quercinum eos iniice donec omnem colorem habeas, quo habito aufer ſpiritum diſtillatione & in dan- *Eſſentia corallorum.* te habebis tincturam. Eſſentia etiam corallorum hoc modo præparatur. Recip. corallorum in pollinem redactorum lib. 1. vitrioli albi & ſalis gemmæ ana vnc. vnam, tere omnia ſupra marmor, impone violæ & affund. aq. lebiſtici lib 1. obtura vas & colloca in arena vel cinere, ignemque da ſecundi gradus, digere per menſem, & rubefiet aqua, quam effunde, & coagula aut ſi velis abſtrahe alembico humiditatem, donec remaneat in dante liquor rubeus, ſi rubedo non placuerit repete opus. huius eſſentiæ propinantur decem aut quindecim guttæ cum aqua appropriata aut vino ad prædictos omnes quos curant coralli affe- *Ad oculorũ vitia.* ctus. Imprimis autem cum aqua appropriata dolorem oculorum ſedat, lachrymas ſiſtit ac maculas in oculis naſcentes prohibet & diſcutit.

Dignitas, valor & vſus corallii. CAP. CLV.

Corallium in tanta olim authoritate apud Indos fuit, vt margaritas fere precio æquaret, nunc propter copiam multum ipſius dignitati & valori deceſſit.

deceſſit. Expetitur tamen à mulieribus & virginibus, non ſolum pro ornatu & mundo, verum ad faſcinationes impediendas. Vulgi enim fama conſtans eſt geſtatum ſummopere prodeſſe ac non ſolum faſcinationes, ſed dęmonum illu- *Amuletum ad dæmonia & faſcina.* ſiones, incubos ac nocturna terriculamenta, impedire, vt præcedenti capite vbi facultates corallii explicaui, oſtendi. Rubrum reliquis præfertur, ac quo rubicundius eo carius. Solet in orbiculos redigi & perforari vt filo traiecto pro brachialibus aut coronis præcariis inſeruiat. Vncia rubicundiſſimorum orbiculo- *Precium corallii.* rum piſi magnitudine vno thalero vendi ſolet. Maiores paulo maiori precio; minores minori venduntur. Fragmenta ad medicum vſum idonea ſi rubeant ac quiſquileis careant, ſi libram pendent, thalero venduntur. Corallium racemo- *Corallium racemoſum.* ſum quod à principibus ad oſtentationem ſeruatur tanti fit, quanti ab eorum appetitu æſtimatur. Vidi corallii fruticem multis ramis ornatum qui centum thaleris æſtimatus fuit. Poteſt etiam pluris vendi. Appetentis enim luxus æſtimari non poteſt. Multi ſunt qui ſingularia quædam metallica ac inſolentes naturæ ęxcreſcentias immenſo æſtimant precio cum tamen inutiles ſint.

Imitatio Corallii. CAP. CLVI.

VAriis modis conantur artifices imitari corallium rubrum, nonnulli externam formam & colorem quærunt, ita vt ſi procul aſpicienti aut imperito corallium videatur, contenti ſint. Alii ita imitari ſtudent vt à vero diſcerni vix poſſit, ac veri coralli vires & facultates habeat. Priores pyri ſylueſtris fruticem vix pedem altum & qui ex vetuſtæ arboris craſſa radice expullulat, colligunt. Hunc quia ramos corallorum inſtar inflexos habet, mundant ac ſuperuacaneos ſurculos & corticem auferunt. Deinde oblinunt calidè emplaſtro duriſſimo facto ex cinnabari, colophonia ceraq; alba. Oblinitus frutex ac igne carbonum leuigatus exactè corallium refert, vt non niſi à peritis fraus agnoſcatur. Poſte- *Alia imitatio.* riores corallorum fragmenta in puluerem redigunt tenuiſſimum, ouique albumine ac ſufficienti cinnabaris quantitate adiecta, in formas comprimunt. Exemptum deinde & duriuſculum corallium iterum oui albumine vt ſplendeat obducunt. Sunt alii qui loco cinnabaris, quia venenum eſt, maſſam cocci & croci colore tingunt, verum niſi quis colores aptè miſcere ſciat; vix exactè corallii rubedinem nanciſci poterit. Ioan. Bapt. à Porta corallium in tenuiſſimum puluerem redigit, deinde in tepido ſalis alkali lixiuio manibus aliquoties noua adiecta aqua lauat. Poſtea aqua ſimplici aliquoties abluit. Tandem cum reſederint, addit colorẽ cinnabaris, ſanguinis draconis, hæmatitis, minii, boliarmeni, rubricæ, cocci, ſantali, braſilii, erithrodani, aut alium adiecto limonum ſucco per filtrum purgato, quem bene mouet, poſtea in vitrum violæ transfert, recteque permiſcet, ac in fimo condit, donec puluis ſoluatur in rubicundiſſimum liquorem quem decapulat. Mixturam vero manibus pinguedine illinitis, tractat ac in formas comprimit, calentique ſoli exponit ac oleo perungit, vt leuigetur ac dureſcat veri coralli inſtar quæ poſtea expolitur.

A Corallium verum. B pſeudocorallium nigrum. C corallium album. D corallium album verrucoſum. E pſeudocorallium album. F gypſum coralloides. G lythophitum coralli formæ.

De pſeudocoralliis natiuis. CAP. CLVII.

Corallio albo ſimilis planta inuenitur verrucis multis referta, ob quam cauſam corallium verrucarium dici poteſt. Color intus & in fracturis cinereus eſt, circa truncum ex albedine parum, interdum extrinſecus rubeſcit. Duritiem & pondus corallii rubei habet, ſuperficies tota plerunque lineis inæqualibus ſcatet, vbi frequentes habet verrucas, quæ poroſæ ſunt & veſiculas habent, è quibus congri in mari Hiſpanico ſugunt.

Aliud genus pſeudocorallii albi inuenitur, Geſnero teſte, fungoſum, tuberoſum, leuiterque articulatum pennæ anſerinæ craſſitie & fragile, ambiente cruſta albida conſtans, parte interiori fungoſa ac friabili, plena radiis exilibus & crebris,

crebris, qui à communi centro incipiunt, & in crustam desinunt. Substantia asperiuscula & dentifriciis apta videtur: sapor ei nullus.

Nigrum pseudocorallium etiam habetur Saualia dictum, cuius mentionem feci præcedenti capite, cuius cutim extimam si adimas & expolias, nigro colore pulchrè nitet. Adhæret saxis in mari. Interior pars lignum est quod per omnes ramos extenditur, hoc cornea & tenaci crusta ac lapidea dura non friabili obducitur. Color cutis è fusco luteo & subuiridi constat, verum crusta illa crassa nigredine aliove colore splendens, minores tantum ramos & extremos obducit, tenuissimum lignum in se fili instar habentes. Crassiores rami cute tantum teguntur, quam si radas, marinus quidam ac piscosus odor sentitur ac mox lignum quod subest se videndũ offert, ac si poliatur, nitet. Putat Gesnerus hanc plantam ab Agricola pro ebeno fossili haberi. Ad pseudocorallii species referri potest planta quæ in littore Baiano inuenitur, ac ab incolis Parma vocatur, quam multi corallium imperfectum, atq; ab Aristotele Adarcen vel antoloden vocari putant. Ad pseudocorallii species etiam corallina ad vermes necandos celebris, & gypsum coralloides referri posse videntur.

Saualia. *Ebenum fossile.* *Parma.* *Adarce.* *Corallina.* *Gypsum coralloides.*

De Succino. CAP. CLVIII.

SVccinum ab Arabibus *Ambra*, à Persis *Carabe*, ab Ægyptiis *Sacal* appellatur, Galli *de l'Ambre* vocant, Germani *achstein* vel *bornstein*, Græci electrum, antiqui Germani *glessum* vel *glesse* nominabant. Quidam antiquorum Lyncurium putant, verum ego, vt in cap. De hyacintho exposui, Lyncurium hyacinthi speciem puto, eamq; quæ succinum ita exactè refert, vt ab illo visu solo discerni non possit. Succinum aliqui Bituminis speciem ponunt. Aliqui arboris lachrymam, aliqui succum ex terra manantem à maris frigiditate & salsugine condensatum. Alii Balenarum pinguedinem vel semen. Igni admotum succinum flammam concipit, ac fricatum vt calescat ad se paleas trahit. Odorem habet suauem. Dum perspicuum est araneas, muscas, aliaq; insecta aut arborũ particulas in se interdum continet, ob quam causam multi olim succum fuisse colligunt, qui vel ex arboribus vel terra emanans, ac insecta obuia in se mergens, ita vt nunc apparet, coaluerit. Quam sententiam improbare nõ possum. Si quis obiiciat in mari huiusmodi insecta non esse, respondeo ante aliquot secula, vbi iam mare est, terram fuisse, ac olei fortassis fontem ex quo effluens oleum facile huiusmodi animalcula in se recipere & demergere potuit. In Belgio marina loca terrestria fieri, ac terrestria maritima sæpe deprehenditur. Nam in fundis nonnullis prope vrbem Brugensem patriam meam celeberrimam, dum ad decem vel viginti vlnas foditur, integræ syluæ reperiuntur, arborumque folia & trunci tam exactè adhuc apparent, vt species arborum dignosci, & foliorum etiam series singulis annis delapsa, distingui optimè possit. Vtuntur huiusmodi lignis & foliis carbonis vice, nostro idiomate *Deerynck* vocant. Syluæ hæ subterraneæ inueniuntur in illis locis quæ ante 500. annos mare fuerunt, ac postea è mari euicta ac à mari aggeribus separata fuerunt. Ante quos annos

Lyncurius. *Quid sit succinum.* *Vbi olim mare nunc terra.* *Deerinck.* *Sylua subterranea.*

nulla memoria est, illa loca vnquam extra maris alueum & in continenti fuisse. Quia tamen syluæ reperiuntur, & arbores quorum cacumina & superiores partes orientem ideo respiciunt quod à marinis procellis, occidentalibusque ventis, orientem versus non alio deiici potuerint, necessarium est ante hominum memoriam loca illa aliquando terrestria ac extra marinos terminos fuisse. Vt hoc illis locis, ita simile etiam iis vbi succinum reperitur potuit contingere; tantaque olei bituminosi quantitas olim effluere, vt frigore & salsugine maris concretum ad innumeros annos sui copiam faciat, nunc adhuc effluere verisimile non est cum in mari huiusmodi animalcula neque conspiciantur neque viuere possint. In littoribus vero aliarum prouinciarum huiusmodi fontes esse in mare fluere ac succinum ibi congelari, deinde tempestate ad littora Borussorum pelli, etsi fingi possit, tamen veritati consentaneum vix videtur hac ætate, qua Daniæ, Sueciæ, Liuoniæ, Finlandiæ vicinarumque regionum littora omnibus notissima sunt. In quibus huiusmodi fontes & scaturigines nunquam animaduersæ sunt. Nisi quis in specubus subterraneis ex putredine huiusmodi animalia generari asserat. Album succinum vetustius flauo & pellucido videtur.

Genera, loci natales, vbi inueniatur & qua magnitudine sit.

CAP. CLIX.

Minerale. SVccini tria præcipua genera statuerem. Minerale, animale & vegetabile. Minerale id quod ex aura bituminosa vel ex oleo bituminoso eiusue puriore *Animale.* portione concreuit. Animale quod ex animalium pinguedine induratum est. *Vegetabile.* Et vegetabile quod ex lachrymis arborum resiniferarum coaluit. Istorum succinorum innumeræ sunt differentiæ. Quia succi bituminosi in terra diuersi sunt, & resinæ etiam plurimum inter se consistentia colore & odore differunt; Quemadmodum etiam animalium & piscium olea & pinguedines sunt differentes; ex quibus, dum à maris salsugine condensantur, variæ species vel succini vel succino similes efformari possunt. Verum hodie quia aliqui omne succinum ab arboribus fluere, aliqui mineralem succum esse contendunt, tantum *Quatuor differentiæ succini.* quatuor illius differentiæ statuuntur. Vnum album seu candidum vix vnquam transparens, rarum cæterisque preciosius, balsamo viribus simile odorem suauem & fragrantem spirans, alterum auri modo flauum & transparens plerunque, in quo varia animalcula insecta, festucæ, herbarum arborumve surculi aut semina conspiciuntur. Id aliquando Chrysolithum, carbunculum hyacinthum vel topasion, reliquasque gemmarum differentias suo colore exprimit. Tertium variis coloribus ornatum, interdum transparens, interdum opacum. Quartum opacum variisque coloribus ignobilioribus vno vel pluribus fœdatum. quod è pingui exhalatione bituminosa concurrente terrestri nitrosaque materia concretum est, ac interdum in agris inuenitur, aliàs omnes *Modus colligendi succinum.* hæ succini species in Sudinorum Oceano, marique Borussico ab incolis piscantur. Dum enim Fauonius Caurus aut Trascias ventus spirat, tum succinum ad littora

ad littora expellitur, ac piscatores nudi feruente maris æstu, illud reticulis, perticis affixis ingrediuntur, succinumque colligunt, pro quo tantum illis salis rependitur. Aiunt nonnulli in Sudinorum oceano vix triginta à littore stadiis sereno cœlo, scintillare quiddam instar pellucidi bituminis in fundo maris, ac ad eum locum conuolare pisces. Hic succini scaturiginem vel congelatam & induratam massam montis instar arbitrantur, à qua fluctibus & tempestate maris disfractæ particulæ ad littora pellantur. Sed incerta hæc omnia. *Mons ex succino.* Succinum in Balthico mari inter Sueui amnis & vistulæ ostia inuenitur. In continenti Islebiæ aliàs massa humani capitis magnitudine in fodina inuenta fuit. *Vbi inueniatur.* Colligitur quoque in lacu salso non procul ab eo loco. In Prussia in littore Pucici sinus, non longe à monasterio oliua effoditur. Item in lacu quodam à mari remotissimo vbi veteris & nobilis familiæ Truthsiorum à *Wetshausen* pagus est, distante ab oppido *Rastenburg* tribus miliaribus. Item prope Regiomontem Prussiæ interdum ex terra effoditur; sed maior copia ad littora Sudinorũ colligitur. Theophrastus in Æthiopia, Xenocrates in Numidia, Assubaras iuxta Atlanticum mare & Nicias in Ægypto nasci tradunt. Verum illorum tempore locus natalis illis fuit ignotus. Primus Cornelius Tacitus vbi reperiatur satis pro sua ætate exactè describit, his verbis, Æstii populi ad dextrum Sueuici maris littus mare scrutantur, ac soli omnium succinum, (quod ipsi glessum vocant) inter vada atque in ipso littore legunt. *Veterum de loco vbi inueniatur opinio.* Nec quæ natura quæue ratio gignat vt Barbaris quæsitum compertumue. Diu quinetiam inter cætera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. Ipsis in nullo vsu; rude legitur, informe perfertur, preciumque mirantes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligas, quia terrena quædam atque etiam volucria animalia plerunque interlucent, quæ implicata humore, mox durescente materia cluduntur. Fœcundiora itaque nemora lucosque sicut orientis secretis, vbi thura balsamaque sudantur, ita occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quæ vicini solis radiis expressa atque liquentia in proximum mare labuntur, ac vi tempestatum in aduersa littora exundant. Si naturam succini admoto igne tentes, in modum tedæ accenditur, alitque flammam pinguem & olentem, mox vt in picem resinam lentescit. Hactenus Tacitus. De ipsius origine multæ fabulæ olim à Poetis & Historicis confictæ fuerunt. Sophocles concretas lachrymas Meleagridum auium Meleagrum deflentium scripsit. *Fabula de succino.* Alii Phaetontem, cum equos Solis male rexisset, à Ioue fulmine peremptum fuisse, ac in fontes Eridani seu Padi fluuii decidisse, eiusque mortem Nymphas sorores ita fleuisse, vt doloris magnitudine in populos fuerint conuersæ, quæ singulis annis eodem tempore lachrymas producant, è quibus electrum fiat, tradunt. Sunt qui Lyncis animalis lachrymas induratas succinum esse scribant. Mihridates è cedrino arborum genere nasci dixit. Ægineta succum albæ populi putauit. Cardanus nunc maris, nunc phocarum spumam esse arbitratur. Ego pinguem terræ succum seu oleum bituminosum olim effluxisse & induruis- *Opinio authoris.*

se, & nunc adhuc effluere, ac à maris salsugine coalescere, tenuique portione exclusa indurescere, vel à subterraneo calore pinguedinem hanc in spiritus resolui sublimari ac intra terræ poros à nitrosis spiritibus iterum figi ac coagulari existimo. Spiritus enim salis chymicorum experientia non solum alios spiritus, sed oleosa quæuis facile congelant & coagulant. Id smegmata quæ ex sale & oleo coaluerunt & resinæ species quæ in aqua vitrioli adiectis aquis astringentibus multorum experientia indurantur ostendunt. *Magnitudo.* Succini frusta humani capitis magnitudine interdum inueniuntur. Scribit Plinius Romam Succini glebam XIII librarum allatam fuisse. Album rarius magnis frustis reperitur, idque aureo vetustius, quia exesum magisque friabile est iudicatur, ob hanc causam aureum ab Italis illi præfertur; verum experientia viribus flauo aureoque præferri debere testatur.

Natura, facultates, proprietates & qualitates succini.

CAP. CLX.

SVccinum astringens modicè igneæ & calidæ est naturæ flauum calidius paulò albo, quod nō tantum olei in se habet, esse videtur. A medicis album maiores habere vires quam flauum censetur. *Amuletum.* Commendatur autem ad varios affectus. Si forinsecus gestetur pueros contra fascinationes nocturnaque terriculamenta tueri perhibetur. *Ad lachrymas oculorū.* Ceruici alligatum succini frustum oculorum lachrymas fluxus & ophthalmias miraculi instar sanare à Myzaldo scribitur. Commansum album succinum linguam grata dulcedine ac nares odore fragrantissimo afficit. *Ad cordis affectus.* Cordi imprimis amicum est, propterea syncopen animi deliquia cordis palpitationem & pestem curat morbosque contagiosos abigit & cor contra omnia venena tuetur, Balsami enim instar spiritus cordis recreat viribus auget purosque reddit. *Ad cerebri vitia.* Cerebro non minus quam cordi conuenit. Illud enim si nimio humore grauetur corrigit ac proinde vertiginem amouet Epilepsiam, apoplexiam, defectum memoriæ, catum, letargum, ephialten, paralysin aliaque vitia quæ à cerebro oriuntur non solum curat, sed ne quis in ea præcipitetur prohibet. *Ad asthma.* Astmaticos à paroxysmo liberat, *Ad calculū.* vrinæ difficultate calculoque laborantes statim liberat. *Ad hydropē, Asciten,* Hydropicorum asciticorum aquas miraculi instar breui, vrinæ promotione educit. *Gonorrheā, Fluxū sanguinis, Dentes, Menses, Fluorem vteri, Partum, Arthritidē.* Gonorrheam, hæmorrhagiam ac difficultatem intestinorum compescit, dentium dolores sedat, menses retentos ciet, vteri fluorē sistit. Vteri strangulatum peculiari vi prohibet & curat. Partum & vterum retinet illumque si difficilis fuerit facilem reddit, catarrhis morboque articulari medetur. Renes & matricem purgat, ventriculi vitia omnia corrigit eiusq; tunicas ab infarctu vitiosorum humorum liberat, ac ne quid in eo putridi aut dolor oriatur prohibet. *Ad cordis affectus.* Ad cordis omnes affectus, pestem, venena morbosque contagiosos domandos, puluis sequens mirificè præstat. Recip. succini albi drag. I. perl. præp. coral. præp. ana scrup. sem. ossis de corde cerui, rasuræ eboris, cornu ceruini, ana scrup. vnum, terræ sigillatæ, Boli armen. fol.

men.fol.auri ana ſcrupu.ſem. fiat puluis ſubtiliſſimus. Doſis eſt à ſcrup. vno ad drag.vnam cum aqua appropriata vt meliſſæ, tormentillæ aut acetoſæ. Ad apoplexiam, epilepſiam, & catarrhos ad pectus decumbentes prohibendos multi præſeruantur ſequenti puluere, ♃.ſuccini albi drag.duas, ſpec.diarrh.dragm. vnam, diamarg.frigid.de gemmis ana dragm.ſemis cum aqua bethonicæ detur drag.vna, altera à nouilunio die. Ad cerebri vitia omnia ſequens puluis admirandæ facultatis eſt, epilepſiam enim deſperatam curat non ſolũ in pueris, ſed & in adultis. Vermeſq; omnes interficit, vnde ſæpe epileptici paroxiſmi oriuntur. *Ad cerebri morbos.* *Ad epilepſiã.* ♃. ſuccini albi drag.duas cranii humani, vngulæ alcis, rad. peoniæ maris ſem. peoniæ, ſem.rutæ, cimini, cinamomi, ana ſcrupulos duos, cinabrii montani ſcrup.vnum, fol.auri ſcrup,ſem.margaritar.præparat. corall.præparat.an.ſcrup. ſemis, datur puluis iſte ad ſcrup.vno ad ſcrup. duo cum aqua rutæ, peoniæ, ceraſorum, aut bethonicæ die proximo à nouilunio. Si pulueris forma non placuerit adiiciatur ſacchari albi q.s. & fiant rotulæ dragmas duas aut tres pendentes, quarum vna veſperi ante lecti introitum ſumatur. Ante tamen vſum iſtorum ſemper purgatio præmittenda. Ad capitis defluxionem & tuſſim ac aſthma decoctus puluis exhibetur cum aqua decoctionis guaiaci, ad dentium dolores decoquitur cum vino, ac vnciæ duæ decocti ſingulis diebus propinantur. Si calor adfuerit loco vini aqua meliſſæ, menthæ aut cuſcutæ adhibetur. *Ad catarrhos.* *Ad dentium dolores.* In puluerem redactum ex vino propinatur ad album vteri fluorẽ, ad gonorrheam ex ouo ſorbili drag.vna præbetur vtiliſſime. Ex vino potatum grauidis geſtationem fetus leuiorem reddit, calculum pellit miraculi inſtar ſi paliuri ſemen addatur, menſes prouocat, ac vteri ſtrangulationem ſiſtit, partuſq; difficiles faciles reddit datum cum vino dragmæ vnius pondere, id enim frequenti experiẽtia comprobatum eſt: ſi parum croci addatur ac cum decocto arthemiſiæ exhibeatur prædictus puluis efficacior erit. *Pro grauidis.* *Ad calculũ.* Ad morbos articulares coquitur cum guaiaco, ad ventriculi robur conſeruandum ac tunicis ventriculi humores adhærentes exturbandos oculorum ac matricis reniſq; vitia emendanda celebrantur mirificè ſequentes pillulæ. *Ad articulares morbos.* *Ad ventriculi vitia.* Recip.ſuc.albi maſt.ana drag.tres, extracti aloes ſimpl.dr. ſex, agarici trochiſcati drag.iij.ariſtolochiæ rotundæ veræ vnc.ij. myrrhæ vnc.j. croci vnc.ſemis, cum ſyrup.de bethonica fiant pillul.9.ex dragma vna, ac dentur quatuor vel quinq; circa lecti introitum. Succini fumus exceptus vtero eum decidentem in priſtinum locum reſtituit. Naribus admotus ſtrangulatum ipſius prohibet, ac cubiculis exceptus aeris putredinem corrigit, peſtiſque miaſmata conſumit eorumque nocumenta emendat. *Ad peſtem.*

Oleum ſuccini.

Paratur ex ſuccino oleum balſami inſtar ad omnia prædicta vitia admirabile, multoque efficacius puluere, hac ratione. Per deſcenſum vehementi igne è ſuccino nigrum oleum fœtidum asphaltique odorem referens, exuſtum fluidum, liquido bituminis colore, conſiſtentia vero oleo lini ſimile, depellitur. Id in retortam coniectũ ac elicitum aurei coloris oleum odore ſuauius ac diaphanum longeq; priori tenuius petrolei inſtar promit. Hoc poſtea per balneum diſtillatum aquei coloris oleum tenuiſſimum & ad omnis generis obſtructiones reſerandas aptiſſimum, adq; epilepſiam, apoplexiam, paralyſin, & vertiginem *Vires olei.*

prohibendam & ſanandam, hydropemque & calculum ſanandum peridoneum præbet. Huius vires admirandæ ſunt, vt propterea Europeum Balſamum vocetur, ac veri Balſami loco haberi poſſit. Quicquid vitium petroleo tribuitur huic multo magis tribui debet. Succini oleum alii aliter diſtillant. Sequens modus ceteris videtur facilior. Succini puluis humectatur lixiuio fortiſſimo ne intempeſtiue aſcendat, poſtea cucurbitæ æneæ imponitur, eaque aperto igni committitur, ſupraponitur illi alembicus, ac roſtro, ſeu naſo additur alter canalis vitreus, vt longiorem viam habeat oleum, ita enim melius extillatur. Extillatum inditur alteri concurbitæ addita aqua quæ committitur balneo mariæ aut arenæ, ita modeſtè extillatur iterum & rectificatur. Quinetiam tertia vice à nonnullis diſtillatur vt purius ſit addito ſale vel oleo ſalis. Alii prima vice in ſpiritu vini ſoluunt, ſuccinū macerant & deinde oleum extillant. Alii in aceto forti vel diſtillato. Alii per ſe lento igne diſtillant ac poſtea repetitis diſtillationibus per balneum rectificant. A multis hic modus celebratur. Recipe fragmenta ſuccini non ſubtiliter puluerifati lib. 3. adde pulueris ſilicum calcinatorum, aut arenæ mundæ lib. 4. imponas retortæ lutatæ eamque furno probe committo luto, addito vitreo recipiente cum aqua. Vrge igne lento & prodibit album oleum in aquam decidens. Dum flaueſcere incipit muta recipientem, idque ſeorſim collige donec rubeſcere incipiat. Id iterum ſeorſim collige alio recipiente. Atque hoc modo tria habebis olea. Albi olei ex libra habebis vncias duas, flaui vnciam cum ſemiſſe, rubri vncias duas. Ignis fortior eſſe non debet eo qui requiritur vt cera fundatur. Si maior fuerit ebullit. Vbi olea nactus fueris poteris illa rectificare & aquæ inſtar limpida efficere.

Oleū aliter. *Aliter oleū.* *Aliter oleū.*

Magiſteriū ſuccini. E ſuccino etiam magiſterium hac ratione paratur. Tunditur minutiſſime, huic affunditur ſpiritus vini vt ſoluatur. Solutum transfunditur aliudque affunditur quouſque quod ſolui poteſt ſoluatur, ac per menſem digeritur. Poſtea aquæ omnes tinctæ igni ſoluuntur in auras, ita in fundo reſes oleum magiſterium eſt ſuccini, quo cicatrices in facie delentur ac vertigines fugātur. Valet ad omnia ad quæ oleum, ac eodem modo in vſum adhibendum eſt. Verum olei gutta vnica plus viriū habet quam ſex magiſterii. Olei vſus hic eſt, ad aeris contagia, peſtem ac catarrhos prohibendos nares oleo inunguntur, aut aliquot guttæ goſſipio excipiuntur, quod ſæpe naribus olfaciendi gratia adhibetur, ac præſtantius eſt ſi gutta vna olei gariophillorum addatur. Eiuſdem efficaciæ tabellæ ſunt ex ſolo ſaccharo præparatæ adiectis guttis paucis olei ſuccini. Præſeruant etiam tres guttæ cum ſale abſinthii & aqua ſcabioſæ, acetoſæ aut tormentillæ quotidie ſumptæ à peſte. Ac curant ſeptem cum aqua card. bened. & ſale arthemiſia bibitæ, quia ſudorem potenter vel vrinam mouent ac virus omne expellunt. Ad apoplexiam & paralyſin, vertiginem, incubum præſeruationis cauſa cum aqua Bethonicæ, lauendulæ, ceraſorū, cinnamomi, tiliæ vel ſaluiæ aliquot guttæ quotidie ſumi poſſunt. Nam correptis loquelam reſtituit oleum, ſi ſtatim 8 illius guttæ cum prædicta aliqua aqua offerantur. Imo integrè curat ſi nucha & membra eo inungantur ac per aliquot dies eius vſus frequentetur ac pulſus temporum eo inungantur. Poteſt oleum vnguento appropriato

Olei vſus. *Tabella è ſuccino.* *Vires olei.* *Ad apoplexiam.* *Ad loquelā*

appropriato misceri, eoque membra paralitica aut nerui contracti vt curentur inungi. Ad vesicæ vel renum calculum ac vrinæ suppressionem vna aut duæ guttæ cum aqua pimpinellæ, saxifragiæ, Raphani, nasturcii, aut petroselini propinatæ calculum pellunt ac obstructiones soluunt. Idque etiam fit si vmbilicus & perineum oleo inungantur. Dum difficile partus procedit sex guttæ cum aqua arthemisiæ & cinamomi facile fetum promouet. Ad quem etiam effectum pinguedine anguium miscetur eaque vmbilicus inungitur. Ad vteri strangulationem etiam guttæ tres cum aqua menthæ propinantur, ac nares & vmbilicus inunguntur, hoc enim modo facile restituitur mulier. Tres guttæ cum aqua anisi sumptæ alba menstrua sistunt. Septem vero octidui spacio bis sumptæ cum aqua pulegii retenta menstrua fluere faciunt. Ad eundem scopum tabellæ ex sacchato cum aliquot guttis olei faciunt. Si quotidie sumantur guttæ quatuor etiam caput frigidis catarrhis & vertigini obnoxium curant & roborant ac anhelitum liberiorem faciunt cordisque robur augent ne syncope afficiatur. Dantur autẽ singulis septimanis bis cum aqua appropriata vt dixi. In deliquio animi ceruix, nares & pulsus temporum inunguntur, ad vomitum orificium stomachi. Dum sanguinis sputo quis corripitur tres guttæ bis in septimana cum aqua Tussilaginis offerendæ sunt. Ad icteritiam tres guttæ dantur cum aqua Celidoniæ, ad visus obscuritatem cum aqua Eufrasiæ. Ad colicam cum aqua menthæ aut cinamomi. Ad febres cum aqua gentianæ. Ad vermes cum aqua Tanaceti. Ad melancholiam cum aqua rorismarini mirabile est.

Ad calculũ. *Ad partum.* *Ad vteri strãgulationem.* *Ad menses.* *Ad catarrhos.* *Ad deliquia.* *Ad sanguinis sputa.* *Ad icteritiã.* *Ad colicam.* *Ad febres.* *Ad melancholiam.*

Dignitas valor & vsus succini. CAP. CLXI.

PLinii testimonio taxatio succini propter dignitatem & authoritatem qua colebatur à Romanis, tanta fuit vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiumque preçia superaret. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis capillos quoque coniugis suæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine succina appellando. Hodie coronas & vascula seu pocula ex succino parantur; illæ brachiis ornandis & ad præces numerandas, hæc ad medicamenta singularia custodienda, mensasque ornandas, in vsu sunt. Vascula quæ humani pugni magnitudine sunt ac rite elaborata 10 vel 16 Thaleris æstimantur, nisi cælaturæ artificium singulare, materiæ æstimationem multoties superet. Si figuras in se aliquarum rerum contineat succinum, à possidentis affectu æstimatur. fragmenta succini aliter æstimantur. Albi enim fragmenta 6. thaleris venduntur. Mixta ex albo & flauo succino, duobus thaleris. Nigra vero & impura medio thalero, imo etiam quadrante, si multum impuri contineant. Mixta fragmenta ad olei extractionem imprimis valent. Album enim succinum tantum olei non præbet, quia aridius, partibus videlicet oleosis vetustate exhalatis marisque frigiditate expressis. Valet etiam succinum ad vernicem faciendum quo pictores ac typographi vtuntur.

Imitatio & adulterium ſuccini. CAP. CLXII.

PLinii tempore tingebatur ad libitum ſuccinum hedorum & anchuſæ radice ac etiam conchylio, id eſt violæ ſerotino colore. Hac ætate ars tingendi ſuccinum periit. Si tamen verum ſit quod vulgo ſcribitur, in ceram feruentem immiſſum molle fieri facile quoſuis colores recipere poterit. Imitatio ſuccini à multis proponitur. Cardanus oui candido & tragaganthi lachryma immiſſis formicis, culicis, muſcis, paleis, ſuccinique puluere vt bene oleat & feſtucas trahat, ſuccinum imitari conatur, ac melius aptiuſque candido oui, vitellum iudicat, quod coctum humiditatem, putredinis authorem amittat, ac in lapidem dureſcat. Myzaldus criſtalli pollinem albuminis oui conquaſſati aqua croco addito miſcet, vitro imponit ac aquæ feruenti committit, dum duram conſiſtentiam adipiſcatur, quam efformat. Verum ſi corpus diaphanum cupiat, ante coctionem materiam percolat; ſed modus iſte mihi non placet. Baptiſta à Porta maſticen liquidam per colum traiicit vt expurgetur parumque radicis curcumæ adiicit ac ſuccini ſpeciem imitatur. Sed vtilius & verius imitatur is natiuum ſuccinum qui id diſſoluere ac diſſolutum iterum coagulare vel in maſſam cogere nouit. Quomodo autem id fieri debeat, verus phyſicus ac qui prædicta intelligit facillime aſſequi poterit. Ignaris ac Muſarum oſoribus hæc aperire nefas exiſtimo. Sufficiat itaque naturæ ſcrutatori viam ita facile hoc capite demonſtrari vt falli non poſſit. Qui exactam ſuccini hiſtoriam vult, Andreæ Libauii viri Doctiſſ. tractatum legat.

De Gagate. CAP. CLXIII.

GAgates nigrum ſuccinum exuſtum & induratum videtur, ſplendet politum, ſed ſuccino grauius olet odore ſulphureo. Paleas etiam ſuccini inſtar attritu calefactus trahit, vt reſinæ & bituminoſa dura fere omnia. Nomen habet à loco natali, Plinio teſte, loci & amnis Gagis Lyciæ Galen. 9. ſimpl. ita deſcribit. Eſt & alius lapis colore nigro qui vbi igni admotus fuerit perſimilem bitumini odorem exhibet, quem Dioſcorides nonnullique alii in Lycia inueniri prodiderunt ad fluuium nomine Gagaten, vnde & ipſi lapidi nomenclaturam dicunt inditam. Piſſaſphalto non eſt diſſimilis, ſed multo durior nigriorque. A carbone foſſili differt, quia gagates ſolidior denſiorq; eſt ob exhalationem quæ ſenſim aſſauit & excoxit humidum oleoſum. Materia Gagatis ſimilis videtur fecibus quæ extillato ſuccini oleo remanent in retorta. Hæ enim ſi diutius omni oleo exſtillato aſſentur ſplendent picis inſtar, ac tandem refrigeratæ iuſto modo, in Gagaten permutari poſſe videntur. Nicander Gagaten in Theriacis ſuis Engangin, & gangitin vocat à Gangæ Lyciæ ciuitate aut Gagate
Obſidianus lapis. fluuio. Agricola Obſidianum lapidē Gagaten putat, quod nigerrimi ſit coloris.
Samothracia. Sed Plinius inter vitra retuliſſe videtur. Samothracia gemma à loco eiuſdem nominis appellata, videtur politus eſſe Gagates. Gallis vocatur Gagates aget, Germanis *Schvvartzer agſtein*.

Genera.

Genera & loci natales. CAP. CLXIIII.

DVplex inuenitur rufus & niger. Reperiturque non solum ad Gagaten fluuium, sed in Britannia, Sicilia, Agro Leodiensi, Sedunensi, in Gallia & iuxta Aquisgranum. Aliquando etiam fissilis inuenitur, aliquando bene vnitus, alter etiam altero durior est. Niger, leuis & compactus est, igni appositus facile flammam concipiens, thurisque odorem referens. Nonnulli hunc à Thracio lapide distingunt, alii non, iterum alii à succino nigro distingunt, alii succinum nigrum putant. Natura vt in succini differentiis, colore & consistentia, ludit. Ita in Gagatis, aut Bituminis induratis speciebus, vt propter mixtionum diuersitatem nihil certi statuere possis. Inter neotericos Andreas Libauius differentias omnes istorum lapidum satis accurate persequitur, quem Lector consulere poterit. *Thracius lapis.*

Natura, facultates & vires Gagatis. CAP. CLXV.

ATtritu calefactus succini instar paleas trahit, fictilia ex eo inscripta, Plinio teste, non delentur. Oleo facilius extinguitur quàm aqua. Oleum enim commiscetur ei ac ignitum corpus suffocat, aqua cum pinguedini misceri non possit, ignito cedit corpori nisi omnino id totum tegat & obruat. Verum id non facile fieri potest. Quia lapis leuis est & suprema aquæ, vt oleum omne petit. Calidæ est facultatis. Suffitu serpentes fugat, dęmoniacos prodit ac dæmonibus aduersari creditur. Epileptici aut morbo comitiali laborantes, si suffitum ipsius olfecerint, extemplo morbo corripiuntur. Ob id num liberati sint necne hac nota facile percipitur. Contra nocturna terriculamenta, Ephialtem, Dæmonumque vexationes ac præstigia gestatus plurimum conducit: suffitus menstrua prouocat. Partum puluis potatus plurimum iuuat & accelerat. Suffitus naribus exceptus vtero suffocantes restituit. Diureticæ est facultatis ob id confert hydropicis pellendo humorem per vrinam suaque qualitate ac corroborandi vi, quia hæpatis & ventriculi vitia corrigit, humores superfluos consumendo ac in halitum digerendo. Virginitatem prodit non solum suffitu, sed potatu. Nam si puluerem bibat virgo, non vrinabit, si corrupta sit, vrinam retinere non poterit, multorum testimonio. Ex vino decoctus puluis dentibus medetur. Ex gagate lapide oleum distillatur petroleo viribus pene simile, calidius tamen. Prodest ad epilepticos, dæmoniacos, paralysin, conuulsionem, tetanum. Eius vsus præcipue ad frigidam podagram omnesque frigidas fluxiones, commendatur inuncta parte. Item ad conceptum & imprimis ad vteri præfocationem quam breui compescit. Accensus ac vino extinctus syncope correptos restituit. Puluis drag. vnius pondere ex vino haustus septem diebus colicam integrè sanat. *Num epilepticus sit curatus.* *Ad partum.* *Diureticus gagates.* *Virginitatis exploratio.* *Olei gagatis vires.* *Ad suffocationem vteri.* *Ad colicam.*

Vsus, dignitas, precium & adulterium Gagatis. CAP. CLXVI.

PRæter medicum vsum quem ostendi etiam succini instar est in luxu non solum vt colla feminarum albidiora efficere videatur contrario colore niger-

rimo, ſed vt earum pectora exornet. In varias enim figuras formatur filoq; traiectus catenæ aureæ vices ſupplet. Ad præces etiam numerandas in globulos formatur, filoq; traiicitur. Precium illi non materia, ſed forma dat. Vilis enim hic lapis eſt, etſi magnis viribus, vt ſupra dixi, præditus ſit. Adulterium hic lapis non medetur. Si quis tamen velit imitari è petroleo oleum diſtillet, ac feces aqua ſalſa aut ſimili coquat, facile voti compos fiet, vbi iuſtum frigiditatis gradum attigerit.

De Lythantrace ſeu carbone lapideo.

CAP. CLXVII.

ETiamſi Lythantrax ſeu carbo foſſilis, Germanicè *ſteincol* ignobilis ſit, lapis tamen, quia Gagatis rudioris ſpecies videtur, nolui ipſius deſcriptionem prætermittere. Nullius fere ipſius in medicina vſus eſt, Fabris ærariis & ferrariis carbonis loco inſeruit. Qui nobiliora opera præ manibus habent iſto non vtuntur, quod pinguedine ſua ferrum fragile faciat & inficiat. Hoc carbonis genere vtuntur Leodienſes ad cibos coquendos, & frigoris iniurias hyeme depellendas. *Nocumenta.* Aerem ita inficit, vt ſi quis non aſſuetus huic aſſideat igni, capitis dolores ſentiat grauiſſimos, & niſi recentem ingrediatur aerem ſuffocari aut in apoplexiam incidere facile poſſit. *Ad vinearũ vermes.* Mixto oleo tritus hic carbo emolliri poteſt, eoque vnguento agricolæ vites obinunt, ne earum oculi ab inſectis erodantur. Varia foſſilium carbonum genera reperiuntur. Nam prope Dreſdam Miſniæ effoditur carbo Bituminoſus mollis & fiſſilis. Bohemia etiam aliud genus fert nigrum ac in terra abſumptum quod poliri non poteſt. Aliud genus durum fiſſile non procul à Dreſda reperitur, item aliud cum pyrite aluminoſo. Inuenitur carbonum foſſilium maxima copia in agro & ciuitate Leodienſi, cuius baſis tot antris excauata eſt, vt metus ſit ne aliquando abſorbeatur. Altera enim pars ciuitatis huiuſmodi cauernas pro fundamento habet. Et ſub ipſo flumine ampliſſimo, foſſorum auaritia flumini occaſionem dedit, vt interdum multa foſſorum milia extinguat & ſubmergat. Demittuntur catenis ferreis inhærentes in abyſſum à ſuperiori orificio duobus paſſuum milibus diſtans, miſeri foſſores ob rem viliſſimam. *Thracius lapis.* Huius ſpecies putatur eſſe lapis Thracius, quem tamen alii gagatis ſpeciem faciunt. Lege de his Doctiſſimi viri Andreæ Libauii ſententiam in tractatu ſuo de ſuccino & gagate.

De Gloſſopetra eiuſque loco natali, natura & facultatibus.

CAP. CLXVIII.

GLoſſopetra quia linguæ figuram habet à multis non ſolum Lingua ſerpentis appellatur, ſed eſſe putatur. Lingua tamen ſerpentis nunquam fuit, ſed lapis ſui generis.

In arenis

Glossopetræ figura.

In arenis prope Dauentriam vicinaque loca, ac prope Luneburgum in aluminosis fodinis sæpe inuenitur, linguamque serpentis serpentis satis eleganter refert, vt non mirum sit vulgo pro ea haberi. Rectius tamen pici linguam refert. Crassior pars lapidis lapidea est, quia lapidibus sæpe innascitur vel adnascitur. Mucronata vero pars cornea videtur, atroque colore splendet vt sturni vnguis. Aliqui cum cerauniis hunc lapidem confundunt & fulminis iaculum existimant, propterea Germanicè à nonnullis *donderkeil* vocatur. Cardanus glossopetram Glottidem appellat, aliqui laminarum dentem putant & nominant, quia interdum dentatis marginibus inuenitur, à nonnullis Germanicè *Naterzunglein* dicitur. Colore variat, nam subalbida ex roseo colore conspicitur. Multi hunc lapidem magni faciunt ad venena & fascinationes prohibendas. Aiunt præsenti veneno veneficium sudore & madore prodere: sed ea facultas à me nunquam depræhensa est. Vilis satis est hic lapis ac paruo emitur.

Ceraunia. *Ad venena & fascina.*

De Alectorio lapide. CAP. CLXIX.

ALectoria vel Alectorius lapis, Latinè lapis gallinaceus aut caponis appellatur. Plinio teste, in ventriculo galli aut caponis decrepiti reperitur. Num autem ibi generetur, (vt alii lapides complures in diuersis corporis partibus ex variis humoribus terrestrique substantia generantur,) aut pabuli vice ab ipso inuentus deglutiatur incertum est. Nonnulli putant ex iecore galli antiqui etiam extrahi, id si verum sit ex animalis corpore originem trahit non aliunde, colore variat, interdum enim calcedonio & crystallo obscuro similis est, interdum fuscum vel cinereum colorem habet. Interdum sanguineis venis distinguitur, Germani *Capaunenstein* vocant. Raro, Plinio teste, fabæ magnitudinem excedit. Idemque author refert Milonem Crotoniaten, qui Prisci Tarquinii tempore vixit, in certaminibus inuictum lapidis beneficio fuisse. Gestatus enim aut ore detentus victoriam efficere, Venerem excitare, mulieribus virorum gratiam conciliare, gratiam, constantiam, ac eloquentiam gestatori tribuere, creditur. Certo etiam neotericorum experimento

Varietas. *Vires.*

oreinclusus sitim ac cordis æstum sedat. Quod mirum videri non debet, si verum est quod scribitur, caponem dum lapidem in corpore gestat nunquam bibere. Aiunt præterea eum qui hunc lapidem gestat contra quæuis pericula tutum esse. Alectorius quia raro reperitur tanti quanti velit emptor æstimari potest. Ille lapis ceteris præfertur qui in corpore suo velut stagnantem iniecti cibi micam modicam, nec vsque adeo obscuram ostentat.

Ad pericula.

De Chelidonio. CAP. CLXX.

CHelidonius vel Chelidonia Germanic. *Schwalmenstein*, lapillus est opacus aspectu ingratus, figura hemispherica, semper intrinsecus cauus est, quamobrem tenuis est. In conuexa superficie plerumq; colorem pullum dilutiorem, quam Galli *tané* vocant, in caua purpureum nigris iniectis maculis habent. In ventre iuuenum hyrundinum reperitur. Authore Plinio, matres exclusis pullis hunc lapidem deuorandum dant. Cum autem pulli lapillos hos habent, ita insident nido vt rostra coniungant. Dum eximuntur, viribus carent, secundum nonnullorum opinionem, nisi matre absente, & antequam primogenius pullus terram contingat, eximantur. Bifariam discriminantur, aut enim ruffi aut nigri sunt. Qui nigricant sæpe purpurei aliquid admixtum habent. Probatissimi substantia purissima sunt aureisque guttis ornantur. Splendent omnes ac raro semine lini cui similes sunt maiores inueniuntur. Dum in vno pullo duo inueniuntur alter rufescit, alter rubescit. Dum vnus tantum reperitur is duorum vires habet. Ante aliquot dies à Gallo chelidonii lapidis nomine, tres lapillos rotundos & tenues pisi magnitudine emi, qui cum supradescriptis parum conueniebant, ac potius bufonii lapides minores videbantur. In conuexa superficie pallidum & subflauum habebant colorem, aiebat se eos ex hyrundinibus excepisse. Hyrundinum pullos aliquot aperui, sed nunquam lapides hos inuenire potui.

Vires & facultates Chelidonii. CAP. CLXXI.

TRallianus, Marsilius, Ficinus, Dioscorides, Georgius Agricola, aliiq; complures, maximum remedium ad comitialem morbum hunc lapidem asserunt, albiorem nempe capiti, aut auribus impositum extemplo collapsum excitare, nigriorem idem efficere si cuti alligetur. Manu detentos, aut capiti lino alligatos, veterrimos & antiquos capitis dolores demulcere (modo tamen terræ attactu facultatē non amiserint) perhibetur, linteo etiam vel croceo panno inclusos, colloq; appensos, quartanas delere, dextro brachio alligatos hæpaticos perfectè sanare, traditur. Rufi coloris lapis linteolo exceptus ac sub sinistra axilla gestatus maniam, epilepsiam, & insanos curare, gestantemq; omnib. gratum acceptumq; facere ac facundiam augere scribitur. Nigri coloris lapis similiter à multis putatur gratiam principum conciliare & efficere, vt incepta negotia quæuis quis pro animi sententia absoluere possit. Aureo globulo inclusus lapis chelidonius colloq; appensus omnem oculorū dolorem perpetuo auertere perhibetur:

Ad comitialem. *Ad capitis dolores.* *Ad quartanas.* *Ad maniā.* *Ad oculorū dolores.*

hibetur: in quem vſum etiam tritus colliriis adhibetur, aut ex aqua decoquitur oculiſque inſtillatur, quos recreare mirum in modum creditur. Id comprobatum experientia quod oculis impoſitus lapillus quæcunque in oculum inciderint facile abſque dolore ſecum educat. Verum id omnes lapides leues & qui angulis carent, ſi oculis imponantur & hinc inde voluantur præſtant.

De Dracontia ſeu Draconitide. CAP. CLXXII.

DE Draconitide ita ſcribit Plinius lib. 37. cap. 10. Draconites ſiue Dracontia è cerebro fit draconum, ſed viuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur morientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſerit, bigis vehi quærentes tradit, & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta atque ita præcidere, eſſe autem candore perlucido, nec poſtea poliri aut artem admittere. Hactenus Plinius, qui aniles fabulas potius quam veram hiſtoriam referre videtur. Albertus Magnus vanitate pleniſſimus maximum draconem hunc lapidem habere putat. Marſilius Ficinus ſe hunc lapidem Florentię ex India allatum vidiſſe aſſerit lupini magnitudine ſtellis quam plurimis naturaliter inſignitum, qui aceto impoſitus in rectum & obliquum ferebatur donec aceti vapor exhalaret. Sed deceptus fuit Ficinus ſtellarum lapidē dracontiam eſſe putans, qui fortaſſe ſuo tempore adhuc ignotus fuit. Etſi autem dracones lapides habere poſſint, mihi tamen nondum viſus eſt. Draconites fertur omnia venena, præſertim ſerpentum fugare.

Error Ficini.

Stellaris lapis.

De Anguium lapide apud Bohemos celebrato, quem vocant Duchanek. CAP. CLXXIII.

ANguium lapis apud Bohemos celebratur, forma eſt rotunda, craſſitudine minimi digiti pueri ſexennalis in medio foramen habens tam amplum, vt prædictus digitus immitti poſſit, quod altera parte latius eſt. Lapis colore eſt croceo obſcuro, oculos exactè formatos in externa ſuperficie variis coloribus ornatos viui oculi inſtar habens, is tamen color qui iridem referre debet ceruleus plerunque eſt. Bohemi conflari à multis anguibus concurrentibus putant ac ſingulos oculum formare. Propterea ab iis *Duchanek* vocatur, quaſi dicas ſpiritalem aut ex ſpiritu vel flatu confectum lapidem. Exiſtimant geſtantem ab omni veneno, aere peſtilenti, faſcinationibus ac incantationibus immunem reddere. Verum falluntur vehementer, cum lapis iſte ab illis in tanta authoritate habitus non lapis, ſed vitrum ſit hac forma conflatum ac mulierum verticillus, qui fuſis dum fila trahunt adhibetur, vt pondere facilius vertantur ac motus diutius perſeueret. Memini me ante triginta ſex annos cum puer in Belgio viuerem innumeros huiuſmodi verticillos apud mulieres vidiſſe. Caueant itaque ab impoſtoribus qui falſa pro veris obtrudunt impoſterum Bohemi, nec ſibi tam facile imponi ſinant.

De lapide Ouum anguinum appellato. CAP. CLXXIV.

OVum anguinum ſuperius inter Bufonii lapidis genera recenſui, quod à multis ita vocetur. Nonnulli à ſerpentibus conflari exiſtimant, forte quia à baſi quæ plana & leuis eſt quinæ veluti caudæ ſerpentum aut lacertorum verſus ſuperiorem partem elatæ ac paulatim attenuatæ apparent.

Colorem hi lapides habent è fuſco albicantem, intus ſunt candidi, foris mire duri, ambiuntur enim cruſta ſilicea, ſub qua molliores ſunt, formam habent hemiſphericam vel lenticularem. Videntur iſti lapides cum brontiis vel ombriis cognationem habere Plinius ouum anguinum quod ab hoc lapide differre non videtur adiectis nugis quamplurimis lib. 29. cap. 3. his verbis deſcribit. Eſt ouorum genus in magna Galliarum fama, emiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate conuoluti, ſaliuis faucium corporumq; ſpumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druide ſibilis id dicunt in ſublime iactari, ſagoq; oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: ſerpentes enim inſequi donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius eſſe ſi contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atq; vt eſt magorum ſolertia, occultantis fraudibus ſagax, certa luna capiendũ cenſent, tanquam congruere operationem eam ſerpentium humani ſit arbitrii. Vidi equidẽ id ouum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis, velut acetabulis brachiorum polipi crebris, inſigne druidis. Ad victorias litium & regum aditus mire laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in ſinu equidem Romanum è vocontiis à Diuo Claudio Principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentũ circumdata effigie anguium fecerint: neque enim cirſtatos eſſe in caduceo mos eſt. Hactenus Plinius. Hunc lapidem aliqui ouum teſtudinis terreſtris in lapidem induratum exiſtimant. Neq; adeo abſurdè cum rudimenta teſtudinis in cõuexa ſuperficie ſatis aptè referat. Verum neſcio cur lapis ſui generis eſſe non poſſit cum variè ludat in mixtis natura. Vulgo hic lapis geſtatus putatur geſtantem ſecurum reddere ne ab aere peſtilenti aut à veneno inficiatur, aiuntque præſente veneno id ſudore prodere. Sed duriores omnes lapides & gemmæ politæ dum aeri committuntur

Brontia. *Ombria.* *Ad venena.*

mittuntur

mittuntur facile madent, si aer calidior sit quam ipsarum superficies. Corpus enim frigidius aerem proximum in humorem soluit: non secus ac gladii, qui in Hypocausta translati facile humidi aeris particulas ad se trahunt & in aquam soluunt. Vulgus rerum causas ignorans, effectuum causas sæpe alias opinatur quam sint.

De lapide Carpionum. CAP. CLXXV.

Circa initium spinæ dorsalis triangularis lapillus aut osseum quid potius, in ciprinis reperitur, quod vulgo lapidis nomen habet. Huius auxilio caput spinæ annectitur, colore est subflauo. Apud Belgas mos est vt narium hæmorrhagias lapide naso apposito sistant. Calculosis puluis potui datus prodesse dicitur. Ebullitionem etiam flauæ bilis ore detentus prohibere perhibetur. Solet id malum post crapulam imbecilli ventriculo contingere. Belgæ huiusmodi malo affectum *verzeuet* vocant: Germani se *den sobdt* habere aiunt. *Ad cruditates.*

De oculis Cancri. CAP. CLXXVI.

Cancrorum oculi in cancris, qui exuuias deponere volunt, forma hemispherica, circa oculos repeciuntur. Albi sunt satisque duri. Imprimis ad sanguinis coagulati dissolutionem & expulsionem celebrantur. Tenuium enim partium ac dureticæ sunt facultatis, ob quam causam vulneratis potionibus magna vtilitate adhibentur. Calculos etiam rumpunt, ac per vrinam expellunt, triti in puluerem redacti & cum vino diuretico propinati. A Chymicis in essentiam aut liquorem soluuntur: ita enim efficacius multorum experientia id præstant. Ratio in essentiam redigendi hæc est. Triti oculi soluantur in aceto aliquoties distillato & acetum in dies effundatur aliudque reponatur, quoad tenuissima substantia sit exhausta quæ aceto communicatur. Dum vsque ad feces veneris cessa. Collecto aceto iniice parum caphuræ vt defecetur. Postea distilla per alembicum & quinta essentia vna exit. Si non tota exierit, repete distillationem refuso aceto capiti mortuo trito, cum quo sine in digestione parumper. Si exiit tota acetum lentissimo balneo segrega: reliquiis affunde vini spiritum, digere & abstrahe aliquoties, tandem edulcora eam aqua stillatitia, & habebis essentiam quam in quouis liquore solues. Potes eam etiam retorta exigere forma olei. Aliter hoc modo: *Ad vulnera.* *Ad calculos.* *Essentia oculorum cancri.*

Oculos cancri minutissime triti leuigatique impone vitreo vasi & distilla. Reliquias calcina ad albedinem, vt fundus vitri excandescat. Exime & immite in acetum distillatum potens. Digere per octiduum indies bis mouendo, postea effunde, repone aliud, iterum digere, idque fac donec subtilissimam partem extraxeris. Acetum per vices abstractum per partes in alembico distilla lento igne, vsque ad liquorem crassum (alii exigunt per alembicum etiam essentiam, seu cum aceto, seu per se forma olei.) *Aliter.*

Hunc effunde in terreum vas vitreatum aut concham & modice diuapora ad ſiccitatem, quemadmodum coagulantur ſales. Siccum puluerem ablue ſæpe cum aqua calida vt aceti acrimonia decedat. Exiccatum denuo per aliquot ſeptimanas in cineribus, calidis detine vel reuerbera, & vertitur in puluerem albiſſimum qui defluit vt alkali hunc ſi ſoluas cum q. eſſentia circula, vt propior ſit quintæ naturæ. Poteſt etiam ſublimari in florem & flos circulari. Dantur huius eſſentiæ grana tria, aut ſi in liquorē redacta ſit, tot guttæ aut paulo plures ad calculum. *Aliter.* Alius modus non vulgaris mihi ſummopere cõmendatus hic eſt. Oculis cancri in tenuiſſimum puluerem redactis, ac violæ inditis, ſuprafunde acetum terebinthinæ obtura vitrum, ac per noctem ſupra calidos cineres digere. Sequenti die ſolutum effunde, aliudque affunde, idque toties donec ſolutos videas. Acetum collectum filtra, in balneo euapora remanebit in fundo ſal oculorum cancri. Id contere marmori inſperge ac in cellario relinque donec in liquorem ſoluatur, cuius guttæ 8 vel 10. dari poſſunt cum aqua Raphani ad calculum, ad venena & ad ſymptomata quæ vulneratis ſuperueniunt impedienda & ſananda. *Ad vulnera arcanum.* Fit & aliud arcanum ex oculis cancrorum pro vlceroſis & vulneratis mirabile, renouans, purgans, & mundificans omne id quod contra naturam eſt, quod per vulnus miro modo expellit ac foras trudit. Fit hac ratione. Reſoluuntur oculi cancri cum vini eſſentia & ſpiritu ſpacio menſis in balneo maris. Poſtea in libero igne ſedecim vicibus diſtillantur, ſemper fecibus exſtillatum reaffundendo. Poſtremo in Bal. maris vini eſſentia ſexies ab oleo extrahitur cohobando, tum habetur arcanum cuius ſcrupulus cum Theriacæ dragma vna & aquæ fumariæ vnciis aliquot mane & veſperi oblatus prædicta omnia & maiora præſtat.

De vmbilico marino CAP. CLXXVII.

VMbilicus marinus vmbilici humani ſimilitudinē & magnitudinem habet, vnde nomen obtinuit à nonnullis vmbilicus Veneris, & Garmanicè *ein Meerbonen*, ac ſi dicas faba marina vocatur. Videtur diligenter intuenti conchæ eſſe rudimentum aut concha compreſſa, ſpiras enim habet in gyrum actas colore rubello & albo hinc inde diſtinguitur, inferior pars plana eſt ac nigrior paulo ſuperiori, ac ſi rubedini vmbræ color admixtus eſſet, aliquando purpuraſcit vel albicat.

Reperitu

Reperitur in limacis orificio dum se hieme occludit ac ostioli vel operculi loco est, vt in vulgaribus limacibus crusta quædam alba. Exterior pars ea est quæ extuberat. Limax vulgaris huic minor est ac vmbilicum marinum ferentibus similis, nisi quod concha vmbilici marini crassa & durissima sit ac exteriorem partem habeat quasi creta obductam, interioremque margaritarum instar splendentem vt quis margaritiferam coniiciat. Cretenses hunc lapidem non vmbilicum, sed oculum marinum vocant, ac oculis gestatū prodesse autumant. A Venere nomen habet quod puellis gratiam conciliare, illas amabiles, pulchras, virisque optatas reddere, illarumque morbos abigere credatur. Insuper gestatus amuleti loco præcauere ab Erisipelate traditur. Narrat Baccius sanguinem vndequaque fluentem mirificè sistere, & præsentaneum afferre auxilium si ex parte eius plana & auersa, cum saliua hominis fronti applicetur. Id quod semel atque iterum Patauii se obseruasse tradit, in vetula quæ per scalas in caput decidit, & plurimum sanguinis per os & nares, præsertim vero ex vulnere capiti inflicto profudit, qui cum variis adhibitis remediis sisti non posset, adhibito lapide, mox fuisse cohibitum, non sine admiratione. Ob id ait idem author à Gallis secreti loco mulieribus, nimio mensium fluore laborantibus, in puluerem tenuissimum redactum, cum aqua appropriata vel conserua aliqua vtilissime exhiberi. Illos quoque qui sanguinem per interualla reiiciunt, & expuunt, manifestū ab eo percipere auxilium si puluerem eius cum pari portione cornu cerui vsti, vel corallorum rubeorum præparatorum in ouo sorbili sumpserint.

Oculus marinus
Veneris oculus.
Ad amorem.
Ad erisipelen.
Ad sanguinis fluxum.
Ad nimium menstruorū fluxum.
A sanguinis sputa.

De lapide Caymanum. CAP. CLXXVIII.

HVnc lapidem Nicolaus Monardes describit, ac ex ciuitate nominis Dei & Carthagine aliis continentis oris adferri calculis fluuiatilibus similes asserit, ac inueniri in ventriculo lacertorum aut crocodilorum prægrandi specie, quos Caymanes vocant. Hosque lapides colligi ab Indis & Hispanis ad quartanam tollendam, binos siquidem, temporibus alligari, ac sic paroxysmum tolli caloremque febrilem mitigari.

Ad quartanam.

De lapide Palumbellarum. CAP. CLXXIX.

ROmæ auiculæ nonnullæ reperiuntur quas Romani vulgari lingua Palumbellæ vocant & lombardi Sassaroli alii Soloni. Hæ lapillos quosdam ferunt in ventriculo exiguos, aliisque similes, qui calculos renum mirabili & occulta proprietate comminuunt forasque pellunt paucis diebus tam feliciter, vt nullum aliud medicamentum illis comparari queat. Habentur hæ auiculæ Romæ in magna copia, neque vnquam his lapillis destituuntur, nisi captiuæ detineantur. Nam libertate priuatæ, paucis diebus lapis in eorum ventriculo generatur, à quo breui suffocantur. Dum libertate fruuntur lapillos istos querunt & deuorant, eorumque beneficio vitam prorogant & sanitatem tuentur. Porro lapilli

Ad calculum mirabile.

isti pistandi & terendi sunt, quia durissimi. Deinde semidragma cum flor. sambuci & cinamomi ana scrupulo vno danda per octiduum cum brodio. Ita enim æger à malo cito liberatur.

De lapide Porcino. CAP. CLXXX.

IN regione Pan prope Malacam reperitur lapis in felle porci maiorumque est virium quam Bezoar. Colorem habet rubeum, dilutum, ac saporem amarum, tactuque refert saponem gallicum. Ad venena valet ad quæ profliganda maceratur in poculo aquæ satis diu, postea eximitur, ac aqua quæ redditur amara propinatur, expellit siquidem omne venenum, vt sæpius probatum est. Indi vocant mastica de soho, id est lapis porcinus.

Ad venena &c.

De lapide Cenar. CAP. CLXXXI.

HIc lapis iuuentutem conseruare traditur ac impedire ne rugæ in corpore oriantur, ex eo fiunt pocula in china.

De lapide Malacensi. CAP. CLXXXII.

LApidem Malacensem describit Garsias ab Horto hoc modo, lapis Bezoar alium lapidem mihi in memoriam reuocauit, quem vnicè venenis resistentem in Malacca inueniri tradunt: saltem in Pam regni Malacensis prouincia. Inuenitur autem istic in felle Histricis: Sed tanta est in æstimatione apud Indos indigenas ob raritatem vt è duobus, qui simul reperti meo tempore fuerunt, alter pro ingenti munere missus sit, ei qui pro rege Lusitaniæ Indiam gubernat. Et licet istic frequens lapis Bezoar inuenitur, hunc tamen longe præferunt incolæ. Vnum duntaxat vidisse memini, cuius color dilucidioris videbatur purpuræ, gustu amarus, tangenti leuis & lubricus, quemadmodum Gallicus sapo. Hactenus eius facultates experiri mihi non licuit. Sed clarissimus vir & insignis Medicus Dimas Bosque Valentinus eius facultates experimento comprobasse in duobus viris, qui venenum hauserant mihi affirmauit. Vulgari autem aqua (cum cordialis esset in mora,) hunc lapidem aliquamdiu macerauit: eam deinde aquam ægris propinauit qui illam gustu amarum inuenerunt. Attamen eorum stomachus corroboratus est, & venenum nihil obfuit. Multum certe huic viro debent omnes medici Indici, quod huius lapidis facultates nobis aperuerit. Nam necessaria admodum sunt hac in regione medicamenta quæ venenis resistunt: Alexipharmaca Græci vocant. Hactenus Garsias ab Horto. Aliqui putant hunc lapidem porcinum esse.

De lapide Bulgolda. CAP. CLXXXIII.

NOn minore facultate præditus eſt lapis Bulgolda quam Malacenſis & Bezoar. Nam mirifice omnibus venenis reſiſtit. Eſt vero is magnitudine auellanæ, rarus admodum vt qui è capite animalis quod Indi Bulgoldalf appellant, eximitur, Ferdinand. Lopez lib. 1. Hiſtoriæ Indicæ.

De lapide Sanguinali. CAP. CLXXXIIII.

LApis Sanguinalis ex noua Hiſpania delatus Iaſpidis genus eſt. Sed obſcurioris, maculis ſeu punctis diſtinctus ſanguineis. Ex hoc lapide Indi quaſdam cordium formas magnas ac paruas conficiunt. Valet ad fluxum ſanguinis, narium, menſium, hæmorrhoidum, vulnerum ac oris lapidem aqua frigida intinctum æger dextra comprimit, & ſubinde id facit. ſic eo Indi & noſtri vtuntur. Perſuaſum habent Indi, imo firmiſſime credunt, ſi hoc lapide pars ſanguine manans contingatur, ſanguinem ſiſti, idque verum eſſe experientia probatum eſt. Vtilis etiam eſt ſuſpenſus aut alligatus eidem parti vnde ſanguis effluit, modo carnem contingat. Vidimus nonnullos hæmorrhoidum fluxu afflictos remedium ſenſiſſe, annulos ex hoc lapide confectos in digito continuo geſtando, nec non & menſtruum fluxum ſiſti. Nicolaus Monardes.

De lapide Manuali. CAP. CLXXXV.

LApis Manualis dicitur in India eſſe qui rimas manuum & pedum à ſalſa pituita prouenientes curet. Nicol. Monard.

De lapide Hyſterico. CAP. CLXXXVI.

ADfertur lapis è noua Hiſpania, quem vteri morbis adprimè vtilem eſſe ferunt. Niger eſt, admodum politus, ponderoſus, maiore ex parte teres & rotundus. Mirum porro eſt quod de hoc lapide prædicant. Nam mihi affirmauit nobilis quædam & magnæ authoritatis Matrona quæ eo vſa eſt, & in vmbilico geſtauit adeo firmiter inhærentem, quaſi iſtic agglutinatus fuiſſet, ex quo præſens & certiſſimum ſenſit commodum: idem aliæ aſſerunt quæ ſimili modo iſto lapide ſunt vſæ. Cum vteri ſuffocationem imminentem præſentiunt, adhibito lapide ſubito leuantur, & ſi eum perpetuo geſtent nunquam ſimili morbo corripiuntur. Exempla huiuſmodi faciunt vt his rebus fidem adhibeam. Nicol. Monard.

De lapide Manati. CAP. CLXXXVII.

COnſaluus Ferdinandus Ouiedus cap. 7 & 10. libr. 13. primæ partis Hiſtoriæ Gent. & Natur. Indiæ occidentalis, In cap. Piſcis Manati binos lapides

inueniri refert, paruæ pilæ lusoriæ magnitudine, interdum etiam grandiores, pro piscium corporis magnitudine, non tamen orbiculares illos, sed eius ossis pene forma, quod in balista tensum neruum retinet. Horum ossium crematorum tenuiterque tritorum & per interniculum transmissorum pollinem, ab iis qui nephritide laborant, mane continuis aliquot diebus ex generoso vino albo vtiliter bibi, ex eorum, qui periculum fecerant, & commodum senserant, sermone accepisse refert: Dolores enim tolli, calculum comminui, & cum lotio arenulas eiici. Hic lapis cum tuberonum lapide confunditur, ita vt idem videatur. Carolo Clusio authore.

De lapide Percæ piscis. Cap. CLXXXVIII.

IN perca pisce paruo, quem coruum vocant, duo lapides inueniuntur, albi, oblongi, plani, altera parte quasi dentati. Hi cum vino tenui exhibiti calculos minuunt & pellunt. Dum vreteribus inhæret calculus loco dolenti suppositi illum trahere, donec in vesicam incidat, credunt Germani & Bohemi, qui in hunc finem sæpe iisdem vtuntur.

De lapide limacis. Cap. CLXXXIX.

LImaces qui cochlea carent, ac in syluis ac locis subterraneis fusci coloris, inueniri solent, in capite lapillum habent qui gestatus quartanam soluere dicitur.

De lapide Tuberonum. Cap. CXC.

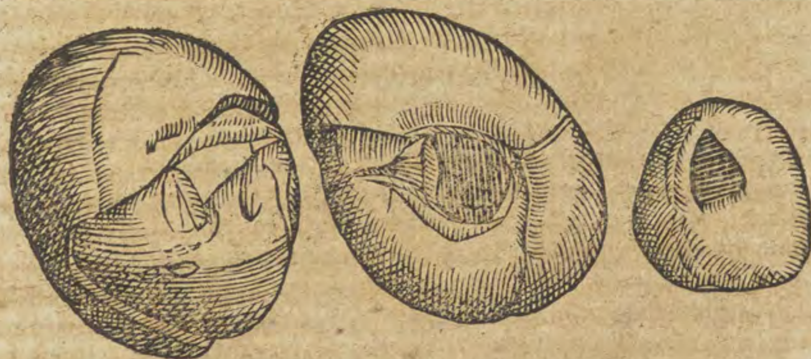
LApis Tuberonum in capite piscis Tuberon reperitur, albus est, magnus & ponderosus, vt interdum duas libras pendeat, nullius saporis, neq; tam durus vt radi non possit. In capite tuberonis plerunq; tres vel quatuor inueniuntur. Huius lapidis puluis vtilissimus fertur ad nephritidem & vrinæ difficultatem, renumq; & vesicæ calculos deturbandos. Pisces tuberonis in mari Indico ferreis hamis capiuntur maximi, validissimi, pugnacissimi & truci aspectu, cum lupis marinis assidue præliantes. A Theueto lib. sing. cap. 71. Manati vocantur vtri similes, duos tantum pedes rotundos quibus natant ad humeros habentes, & in singulis quatuor vngues elephantinis similes: ab vmbilico ad caudam vsq; gracilescunt teterrimo aspectu, capite bubalino, sed macilentiore ore, mento vero crassiore, oculis admodum exiguis pro corporis mole, quæ interdum viginti pedum longitudine, decem crassitie est; corio denso, pilis quibusdam cinerei coloris oblito. Fœminæ pariunt vaccarum modo, duoque vbera habent, quibus catulos suos lactant. Eorum caro quadrupedis potius quam piscis videtur, etenim recens vitulinam sapit, sale macerata Thinni carnē, sed sapidior est, diutiusq; seruari potest. Eorum pinguedo optima, nec facile rancescit. Dubitare videtur Clusius an hic piscis à Theueto descriptus, ac in capite lapides ad calculum habens sit tuberon. Penes Lectorem sit iudicium.

Ad nephritin.

De la-

De lapide Bezoar. CAP. CXCI.

BEzoar lapis à vocabulo Pazar Persico, vel Pazan, quod hircum notat, nomen habet, vel à Beluzaar Hebraico & Chaldaico vocabulo, quod dominum veneni significat, Bel enim dominum Chaldæis significat & zaar venenũ quod iste lapis ita domat & superat, vt propterea ab hoc lapide præstantissima quæuis ad venena medicamenta Bezoardica per antonomasian vocentur. Lapides isti forma sunt varia, oblonga, orbiculari, modo compressa aliquantulum vel inæquali, modo renis aut castanei forma, eaque semper obtusa non in cuspidem desinente. Color eis nunc niger, nunc subcineritius, interdum flauescens & subuiridis, sed plerunque pullus, spadiceus, rauus aut ex viridi nigricans. Constat lapis ex tunicis siue crustulis modo crassioribus, modo leuioribus, aliis alias complectentibus, vt in cœpis videre contingit politis interdum & splendentibus, semper magis iis quæ subeunt, nonnunquam aliquantulum scabris, extima præsertim parte & reliquas complectente, vt in vesicæ & renum calculis videre licet, sæpe laminæ seu crustæ fractæ apparent, vt in meditullio herba aut festucæ fragmentum quæ lapidis generationi basin præbet, appareat, & conspectui se præbeat. Habuit Imp. inuictiss. Rudolphus II. Dominus meus clementissimus, oui anserini magnitudine, aut paulo maiorem lapidem Bezoar, è quo poculum dum confici iussisset, in ipsius meditullio herbæ eximiè redolentes (circa quas crustæ & laminæ superinductæ à natura fuerant) repertæ fuerunt. Aiunt interdum meditullium concauum esse; vel in eo puluerem reperiri, cumque legitimi lapidis notam esse asserunt. Leuis est hic lapis & blandus, vt alabastri modo abradi possit, & in aqua hærens, aut etiam ad linguam facile liquescat.

Genera lapidis Bezoar, vbi inueniantur, & quomodo generentur. CAP. CXCII.

GEnera huius lapidis duo statuuntur. Alterum orientale, quod ex Ægypto, Persia, India, China, Cathaio aut vicinis regionibus adfertur. Alterum

occidentale quod ex America & Peruuia adfertur. Vterque lapis omnium authorum teſtimonio in animalis corpore gignitur: Verum diuerſa authores ſtatuunt animalia. Nam Arabes medici in capriceruo reperiri hunc lapidem ante quingentos annos Rhaſis teſtimonio ſcripſerunt. Neoterici nonnulli in Perſarum Pazan id eſt hirco, vnde nomen Bazar accepit, generari aſſerunt. Alii in ſylueſtri capra inueniri produnt. Alii, ſed ridicule, cerui lachrymam induratam putarunt, Chriſtophorus à Coſta qui Indica ſimplicia deſcripſit, lapidem Bezoar in ventriculo animalis hirco ſimilis, arietis prægrandis magnitudine, colore rufo, vti cerui propemodum, agilis & acutiſſimi auditus, à Perſis Paſan appellati, quodque variis Indiæ prouinciis, vti in promontorio Comorin, & nonnullis Malaccæ locis tum etiam in Perſia & Coraſone, inſuliſque quæ à vacca cognomen adeptæ ſunt, inuenitur, generari ſcribit. Carolus Cluſius animal ex cuius ventriculo bezoar lapis eximitur cerui fere magnitudine & agilitate, ſed cornib. in dorſum reflexis & corporis forma capreis fere ſimili, quam ob cauſam capra mõtana vocatur, tametſi Cluſii iudicio cerui capra potius dici debeat, eſſe notauit, ac inſuper ſcribit hoc animal in India ſupra Gangem, montib. Chinarum regioni finitimis, pilo breui, & colore vt plurimum cinereo & rufo, reperiri. Ex quibus omnibus authoribus colligi poteſt animal hoc quod lapidem Bezoar orientalem fert, capræ ſylueſtris cornutæ quandam eſſe ſpeciem, quæ non procul à figura cerui diſcedat; vt popterea non incommodè à nonnullis cerui capra appelletur. Cornua habere dicitur duo ex fuſco colore nigra & fere recta, leuiaque non abſque giris & nodis caprearum quam Germani *Gemſen* vocant, cornibus ſatis ſimilia. Quod vero occidentalem lapidem profert aliud prorſus (etiamſi fortaſſis non diſſimilem priori habeat formam) animal eſſe conſtat, propterea quod cornua nulla vt ceruicapra habeat. De hoc nobilis quidam ad Nicolaum Monardem (vt ipſe in ſuo libello de ſimp. Medicam. teſtatur) his verbis ſcribit. Formam animalis ex quo lapis Bezoar extrahitur in tuo libro deſcribis. Ea diligentius perpenſa, animalium genus quoddam in iſtis montibus frequens inuenimus, valde ſimile iis hircis (niſi quod cornubus orbum eſt) quos in Orientali India reperiri tradis. Rufi ſunt coloris magna ex parte, & herbas ſalutiferas depaſcuntur, (quarum magna eſt copia in montibus vbi iſta animalia degunt) ita fugacia vt ſolo tormentorum æneorum ictu adſequi poſſimus. Ex collatione iſtorum authorum videtur forma animalis eadem, niſi quod orientale cornua, occidentale non habeat. Ante aliquot annos incertum fuit in qua parte corporis vnde & quomodo generentur hi lapides: Verum nunc atteſtantibus iis qui multoties hæc animalia ſecuerunt ac ex iis lapides exemerunt, gignuntur in receptaculo quodam ſeu marſupio faſciæ modo confecto & villoſa carne conſtante duorum palmorum longitudine, & trium fere vnciarum latitudine ipſi ventriculo parte interiore adhærente. In hoc marſupio depaſtæ herbæ recipiuntur, donec ruminatæ in ventriculum traiiciantur, ac in eodem generati lapides, eo ordine & modo diſpoſiti depræhenduntur, quo nodi qui anteriorem tunicæ partem occludere debent, ita tamen vt ſemper alius alio maior ſit. Materia vnde lapis generatur

In qua parte animalis naſcatur Bezoar.

generatur herbarum eſt ſuccus viſcoſus & terreſtris, aut ſi mauis dicere terreſtris herbarum ſuccus in humorem reſolutus: Quæ ſi aromaticæ & ſalubres fuerint lapidis augent vires, ſi inſipidæ vt gramen, lapidem nullius facultatis proferunt. Quod Indis optimè notum eſt. Nam animalium in planis locis degentium lapides floccifaciunt tanquam ad rem medicam inutiles. In montanis vero degentium ad venena alioſque morbos difficillimos ſanandos in maximo habent precio. In montibus enim herbis odoriferis ac quæ ad varios morbos vtiles ſunt, victitant. Generatur autem lapis in marſupio prædicti animalis ſucco herbaceo ac terreſtri à tenuioribus partibus ſecreto. Cui dum portio ſucci terreſtris ipſius animalis accedit, paulatim humido expreſſo concreſcit in lapidem terreſtrior pars. Quæ, ſi ſimilis ſuccus non ſtatim ſit præ manibus, leuore obducitur, lapilli formam induit & quandam in extima ſui parte ſpolituram recipit. Huic accedens poſtea circumquaque (abſolutis naturæ coctionibus) noua materia, noua cruſta inducitur, craſſà vel tenuis pro affluentis materiæ quantitate; quæ iterum exiccata & indurata, alia cruſta obtegitur; idque toties à natura fit, donec ad iuſtam quantitatem venerit lapis, aut materia augendo lapidi idonea non amplius à natura ſuppeditatur. Nam aliquando excreſcit hic lapis ad oui anſerini quantitatem; Qui primo exiguam habuit quantitatem dum creſcit, vt dixi, cruſtis accedentibus vti ceparum radices, vniones & teſtes concharum margaritiferam, paulatim augetur in dicto marſupio donec intereat animal.

Electio Bezoar.

De natura, facultatibus, & virtutibus lapidis Bezoar.

CAP. CXCIII.

MAnifeſta facultas in hoc lapide nulla præter exiccãdi ac ſudorem mouendi deprehenditur. Occultæ profecto quamplurimæ. Nam nullum hoc tempore ad venena alioſque difficiles morbos prædicatur præſtantius medicamentum lapide beZoar ſiue extrinſecus ſiue intrinſecus adhibeatur. Ad omnium animalium venenatorum ictus & morſus valet ſi vulneri imponatur. Nec minus vulneribus toxico aut veneno à ſagitta aliove inſtrumento infectis puluis inſperſus medetur. Foris ſi alligetur ſiniſtri lateris brachio vt nudam cutem attingat perhibetur venenis reſiſtere & cor tueri ne à veneno aereve peſtilente aut contagioſo lædatur. Apertis etiam carbunculis peſtilentibus ſi inſpergatur venenum omne exugere creditur. Intrinſecus ſi puluis à granis quatuor ad decem cum liquore aliquo conuenienti propinetur, cordis omnibus affectibus mire auxiliatur. Ad ſyncopen in ipſo paroxyſmo aut paulo ante ex aqua roſacea ſi adſit febris, ſi abſit ex aqua cardui benedicti, meliſſæ, ſcorſoneræ aut florum gariophillorum datur pondere granorum quatuor. Ad cordis palpitationem cum aqua meliſſæ quotidie mane ieiuno ſtomacho duo grana oblata multum prodeſſe poſſunt. Ad melancholicos humores

Ad venena quæuis.

Ad cordis palpitationẽ.

Ad melancholiam.

domandos siue vniuersum corpus, siue eius duntaxat partem nempe caput occupent, miros effectus præbet. Nam Arabum lepram seu Græcorum elephantiasin, malam scabiem, prurigines, impetigines, erisipelata & reliqua cutis vitia tanquam præsens remedium sanat. Quartanam etiam febrim etsi non sanet, tamen eius aufert symptomata. Nam animi mœrores, anxietates cordisque effectus quæ in istis febribus vulgaria sunt, lenit & aufert. Ad epilepsiam morbumque sacrum, siue adultos siue infantes oppugnet non parum iuuat. Infantibus lactantibus datur cum lacte, adultioribus & viris cum aqua lilii conuallium Peoniæ aut Tiliæ. Pueris pondere granorum duorum, viris triplum aut quadruplum, aut etiam plus pro morbi & corporis constitutione, offertur. Ad vermes etiam & tineas felici successu hic lapis solus propinatur cum aqua graminis aut cardui benedicti. Laudat Monardes hunc puluerem, quo se mira præstitisse ac tam pueros quam adultos innumeros à lumbricis liberasse narrat. Recipe Herb. lumbricorum (quam tanacetum puto) drag. duas, Sem. santonici drag. vnam. Cornu cerui vsti, sem. portul. & carlinæ sing. ana drag. semis. lapidis Bezoar peruani drag. semis. fiat puluis cuius dosis pro ratione corporis augeatur & exhibeatur. Verum non solum ad prædictos morbos, sed etiam ad venenatos & contagiosos, lapis bezoar summopere celebratur. Nam pestem febriumque pestilentium virus etiam earum quæ exanthemata, petechias, herpetes & papulas malignas producunt cito ac miraculi instar compescit ac extinguit, ad quos effectus Indi quotidie cum aqua rosarum puluerem duorum granorum pondere propinant. Mihi exigua dosis videtur vbi febres iam in statu aut prope statum sunt. Soleo tum sex aut octo grana magna vtilitate cum aquæ acetosæ vncia vna quotidie donec vel sudore vel vrinæ profluuio melius habeat æger, propinare, eumque ab omni potu alio per horam arcere ne alterius potus accessu, actio ipsius lapidis hebetetur aut impediatur. Meo enim iudicio errant vehementer qui vel ante vel post eius sumptionem aliquid ægro offerunt, etiamsi id æquale viribus lapidi putetur. Nam rerum sæpe occultus dissensus est, nec homini notus, & talis qui effectum optatum impediat & prohibeat, quem vtraque res seorsim vsurpata produxisset. Qui id non capit spiritus vitrioli, & spiritus tartari antipathiam perpendat. Vterque enim istorum acidissimus & acutissimus est. Si misceas vtriusque acrimonia perit & liquor redditur insipidus. Suadeo itaque vt nobile istud medicamentum perpetuo solum, si eius certum commodum desideretur exhibeatur.

Ad quartanam. *Ad epilepsiā.* *Ad vermes.* *Puluis.* *Ad morbos, venenatos, contagiosos, pestilentes.* *Rerum antipathia.*

Ad venena. Ad venena quæuis quæ alicui offerri possunt nihil lapidi Bezoar præstantius haberi potest. Nam non solum corpus præseruat à veneno, sed infectum aut oppressum liberat. Ad præseruationem sufficiunt duo grana mane cum vncia vini aut aqua cordiali, vt melissæ vel cardui benedicti propinata. Ad curam vero si quis venenum hauserit octo vel decem grana cum vino exhibenda sunt. Qui ab aquæ potu in qua virulenta animalia versantur ilico intumuerunt, sumpto bis aut ter isto lapide quemadmodum & illi qui venenum hauserunt, sanantur. Aduersus napelli & arsenici virus quod truculenter in corpus humanum seuit, vix aliqudi præstantius reperiri potest. Vt exempla à Mathiolo in commenta-

commentariis ad Dioſcoridem aliiſque viris doctis publicata teſtantur. Breuiter lapis Bezoar ad omnes diuturnos & importunos morbos etiam qui à flatu originem ducunt, Panaceæ inſtar eſt; ſi præuia purgatione per aliquot dies mane exhibeatur. Indi ad iuuentutem ſeruandam, omnia membra corroboranda: corpuſque à morbis præſeruandum bis in anno præmiſſa purgatione per quinque dies continuos decem grana huius lapidis cum aq. Roſarum propinant magna vtilitate. Quinetiam medicamentis purgantibus vehementioribus aliquot grana lapidis addunt ne maligna illorum qualitas corpori obſit. Hac enim ratione abſque dolore & noxa operatur medicamentum. Quæ certè cautio vti non niſi prodeſſe poteſt, ita medicis obſeruatu digna eſt. *Ad omnes morbos diuturnos.* *Aduerſus medicamenta maligna.*

De dignitate, electione, precio & adulterio lapidis Bezoar. CAP. CXCIV.

PRopter admirandas quibus pollet aduerſus venena lapis bezoar facultates, magni fit à principibus, ac in ſumma non ſolum eſt authoritate, ſed precio. Solet enim hoc anno 1600 (nam olim in India ipſa, longe pluris vendebatur,) ad pondus in inferiori Germania drag. vnam pendens Orientalis, duabus ducatis vendi, in Germania ſuperiori quatuor. Occidẽtalis vero dimidiato precio. Dum magni ſunt quia rari & à principibus ad oſtentationem deſiderantur, intenditur ad libitum venditoris, precium. Eligendi ſunt qui ex capriceruis paſcua in montanis habentibus extracti ſunt. Nam qui ab iis qui in planis locis degunt eximuntur, viribus prorſus carent quod herbis ſalutiferis non paſcantur vt illi qui victum in montanis quæritant & aromaticarum herbarum copia ſaturantur. Proinde Malacenſes vilipenduntur: capriceruos enim in paſcuis ad lanienam alunt. Perſici verò in precio ſunt quod in montanis degũt. Præter hæc lapidis ſubſtantia, color & forma diligenter examinanda eſt. Nam ii laudantur maximè qui è nigro ſeu rauo colore virides videntur, & quorum puluis ſubuiridis eſt. (Mathiolus tamen flaueſcentes laudat.) Deinde qui ablata cruſta ſuperiori inferiorem ſplendentem habent ac in meditullio concaui ſunt, aut arenam lapidi ſubſtantia ſimilem, ſed ad venena efficaciorem continent, quique præterea ad linguam aut in aqua liqueſcunt nihilque arenoſum habent. Qui has notas habent ſinceri & orientales iudicantur. Nam occidentales ſubcinereum habent colorem, neque ita vt præfati ſplendent, cruſtas etiam habent craſſiores & gypſeas. Sinceros Indi flatu dicuntur probare ac lapidem manu compreſſum, continere, per quem ſi flare poſſint eum adulterinum iudicant. Alii eum factitium iudicant in cuius meditullio vel palea vel herba reperitur. Verum id ſignum à multis tanquam (cum potius probi lapidis indicium ſit) reiicitur. Semen aut granum in meditullio, ſupra quod Indi lapidem formant, adulterium arguit. Cruſtarum vero ſplendor non ab omnibus pro indubitato legittimi lapidis ſigno habetur. Si calce viua aqua admiſta vngatur lapis ac illa paulo poſt flaueſcat, legitimum lapidem multi iudicant, alii chartam creta fricant, deinde ſupra cretam lapidem fricant, ſi fricationis linea viridis appareat, le- *Precium.* *Electio.* *Proba lapidis legitimi.*

gitimum lapidem arbitrantur. Nullum tamen certius probitatis indicium, quam ſi venenum homini aut cani detur & oblato puluere euadat. Quis enim montanum à paluſtri, aut adulterinum à legitimo (quem Indi imitari poſſe exactè dicuntur) diſtinguere melius quam effectu, qui à tota lapidis eſſentia manat, poteſt. Quiſquis enim præcipuas notas habet, & venenis omnibus aduerſatur, is profectò legitimus & ſincerus cenſeri debet. Quibus autem modis imitari quis hunc lapidem poſſit, hic docere nolo ne fraudis occaſio impoſtoribus detur.

De lapide fellis. CAP. CXCV.

IN ciſti fellis animalium lapis inuenitur ochræ colore ſeu obſcurè flauo, qui ex craſſiore & terreſtri bilis portione, prorſus eodem modo quo lapis Bezoar, cruſtis ſe inuicem complectentibus coaleſcit. Valet ad venena, præſertim ille qui ex boum ciſti exemptus eſt, vt mihi amicus qui ſe multoties id expertum dicebat, ſanctè affirmauit. Exiſtimarem ad aluum deturbandam aptiorem, quod bilis ex qua coaluit huic ſcopo à natura deſtinata ſit. Ad venena eum qui ex ceruis, capris aut aliis animalibus quæ in montibus ſalutiferis herbis paſcuntur, eruitur, aliis præferrem. Lapis in ciſti fellis boum Alcheron à nonnullis vocatur, qui contuſus, ac naribus inditus viſum acuit, ac fluxus ne in oculos fluant prohibet. Lentis magnitudine cum ſucco betæ naribus inditus epilepticos paroxyſmos prohibere in poſterum traditur.

Ad venena.

De Ætite. CAP. CXCVI.

ÆTites lapis à Græco vocabulo ἀετὸς quod aquilam ſignificat nomen habet, Germanicè *Adlerſtein* vocatur. Nomini cauſam dedit aquilæ induſtria, quæ vt partum promoueat fertur Ætiten in nidum ferre, aliàs abſque eo parere non poſſe. Colore eſt albo, cinereo, pullo vel fuſco. In ſe continet alium lapidem calimum dictum, interdum argillam, vel terram, ſed alii eum qui argillam vel terram fert pro Ætite haberi nolunt.

Genera & vbi naſcatur Ætites. CAP. CXCVII.

PLinius in quatuor genera diſtinguit. In Africa naſcentem puſillum ac mollem, intra ſe & velut in aluo habentem argillam ſuauem, candidam, friabilem, quem fœminei ſexus putant. Marem autem qui in Arabia naſcitur, durum, gallæ ſimilem aut ſubrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa naſcentibus ſimilis amplior tamen, atque dilatatus, cæteris enim globoſa facies. Habet in aluo arenam iucundam & lapillos, ipſe tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiuſius appellatur, naſcens iuxta Leucadem inuenitur in fluminibus can-

bus candidus & rotundus. Huic eſt in aluo lapis qui vocatur callimus. Ego tantum tria genera deprehendi. Primum genus exterius ſcabrum non leue eſt, colore vario plerunque tamen pullo nigricante. Hoc lapidem callimum dictum, dumque pulſatur, ſonantem in ſe continet. Secundum cinerei coloris eſt, ac in ſe argillam vel margam continet, quæ alba, flaua, rubra, ceruleave interdum eſt. Cortex eius exterior ſcabra ex arena craſſiore ſilicumque particulis facta vel conſtructa videtur. Tertium priori ſimile terram in ſe coloribus variantem concludit. Has duas poſtremas ſpecies Germani *Klapperſtein* vel *Erdſtein* vocant, ac ab aliis Geodis nomine appellantur. Secundum genus quia agitatum & commotum argillæ ſonum prodit, ad Ætitis genera aptius cum Plinio, quam ad Geodis refertur. *Tria genera ætitis.*

Primi generis ætites raro pruni vel armeniaci mali magnitudinem ſuperat. Poſteriora duo genera pugni ſæpe magnitudinem æquant. Primum genus orientale eſt, quanquam etiam in Apulia reperiatur: Reliqua duo etiam in Germania inueniuntur propre Hildeshemium in Miſnia prope Dresdam, ac non procul Chemnicio, deinde in Bohemia duobus à Pilsna miliaribus. Hi plerunque in torrentibus decedente aqua reperiuntur. Habet etiam Sileſia ad pagum *Smotſteifen* territorii Leobergenſis, item ad Goldbergam in Lygiis hos lapides.

Natura, vſus & facultas Ætitis. CAP. CXCVIII.

ÆTites partum promouet & fœtum retinet. Vt fœtum retineat brachio, vt vero partum promoueat femori alligatur. Trahere enim ad ſe partum experientia, & teſtimonio multorum medicorum clarum, notumque eſt. Proinde ſi partus exciderit ſtatim amouendus lapis, ne matrix etiam excidat, vt, Valeriola teſte, Valentiæ coniugi Ponſoni Ionberti contigit, quæ obliuioni tradens lapidem femori alligatum elapſa matrice extincta eſt. Tritus lapis ceratoque exceptus epilepticos paroxyſmos lenit. Argilla vel marga lapidi incluſa terræ ſigillatæ facultatem obtinet. Lota enim peſti febribuſque peſtilentibus correptis, cum aqua acetoſæ propinata, auxilio eſt. Sudore enim malum omne expellit, ac cor recreat: quinetiam obſeruaui in nonnullis aluum mouere. Ad venena danda cum vino, dyſenterias malignas alioſque alui malignos fluxus compeſcit. Carbunculos peſtilentes pota cum vino, oligophoro ac ſpiritu vitrioli diſcutit, ac cor ab omni labe tuetur. Serpentes etiam arcere creditur, obque hanc cauſam etiam ab aquila expeti, vt nempe pullos tueatur. Geſtatus amorem & diuitias augere, præterea inuictum omnibuſque gratum geſtantem efficere, ac comitiales paroxyſmos prohibere, traditur. Ad furem deprehendendum, Dioſcoride teſte, olim panis Ætitis puluere commixtus ſuſpecto porrectus fuit. Qui ſi criminis conſcius erat eum deglutire non poterat, Bellonio teſte, libro 20. Obſeruationum, capite decimo tertio, adhuc hodie in eum vſum lapide hoc Græci vtuntur, ſed variis adhibitis ſuperſtitionibus. Dum enim deprehendere furem volunt, omnes

Ad partũ retinendũ vel pellendum. *Ad epilepſiam.* *Ad peſtem.* *Ad venena.* *Ad carbunculos.* *Furis proditio.*

suspectos aduocant, atque massam pinsunt sine fermento, variaque verba admurmurant, deinde ex massa panes oui magnitudine conficiunt, singulisque qui conuenerunt ternos deuorandos nullo potu addito præbent. Tum fur tertium deuorare non potest, ac parum abest, si conetur, quin strangulet ur. Monachi Græci id pro secreto habent. Sed huiusmodi quid si contingat tantum furi, spiritu maligno cooperante fieri non dubito; proinde ab homine Christiano scrutinia similia reiicienda tanquam superstitiosa sunt. Creditur etiam si patinis venenum continentibus supponatur ætites, ferculum in quo est, deuorari non posse.

Dignitas, valor & precium ætitis. Cap. CXCIX.

ORientalis quem primi generis statui, ac in aquilæ nido inuenitur, à generosis & nobilioribus fœminis magni fit ob singularem ad partum promouendum facultatem, ita vt aliquando decem etiam viginti thaleris si grandiusculus & armeniaci mali magnitudinem habeat vendatur. Germanici viliores sunt, plerunque tamen si pulli & ferruginei coloris sint ac non adeo scabri, singuli thalero vno aut duobus veneunt, etiam pluris si magni fuerint.

De Callimo lapillo qui ætite includitur.

Cap. CC.

CAllimus in ætite reperitur, variatq; colore & duritie, aliquando etiam ex parte transparens est crystalli instar. Ad albim inuenitur ætites prægnans candido silice durissimo, in cuius superficie cellulæ sunt quales habent apum faui. Callimus easdem à nonnullis putatur habere vires quas ætites.

De Geode. Cap. CCI.

GEodes lapis est rotundus terram aut arenam continens, hunc ad tertiam speciem ætitis redegi. Dum terram continet vel arenam non sonantem, Geodes propriè nec ineptè vocari potest.

Quicun-

Quicunque non terram, ſed arenam etiam induratam ſonantemq; in ſe habet ætitis nomen non meretur, ſed Geodis. Reperitur in Miſnia & prope Pilſnam Bohemiæ, colore eſt rubiginis ac pugni ſæpe magnitudine, nullius, quod ſciam, vſus: niſi quis dum exactè rotundi ſunt, iis maioribus bombardis explodendis vti velit. Reperitur aliud Geodis genus prope Aretium, candidum, figura oblonga vtrinque acuminata ſpecie ſtercoris canini: Videtur ex argilla parum condenſata conſtare. Si frangatur, ex cruſtis eiuſdem ſubſtantiæ aggregatæ ac friabilis coaluiſſe, inſtar lapidis bezoar deprehenditur. Fortaſſis Bezoar eſt Ægypti foſſile vel ætites fœmina Plinii, & ſpecies oſteocollæ, vel oſſifragi lapidis.

De Enhydros. CAP. CCII.

A Geode non differt Enhydros niſi contento, vt enim ſuperior arenam vel terram ita hic aquam continet, abſolutæ, Plinio teſte, eſt rotunditatis, in candore leuis, ſed ad motum fluctuat intus in eo veluti in ouis liquor.

De Enorchi. CAP. CCIII.

ROtundus eſt hic lapis vt Geodes, cuius ſpecies vt Enhydros ſtatui poteſt. Oui columbini plerunq; eſt magnitudine, Germanicè *hodenſtein* vocatur, quia lapis in illo incluſus teſtium videtur habere formam, à qua Græcum nomen illi datum eſt.

Interior lapis ita adhæret exteriori concauo, vt vitellum oui cocti abſque ſpacio intermedio albumini. Inueni hunc lapidem prope Pragam Bohemiæ. exterior eius pars terræ cinereæ habet colorem. Interior nec fulget nec nitet, variiſque & obſcuris coloribus ſordeſcit.

De Amiantho lapide. CAP. CCIV.

AMianthus lapis aliis Asbestinus, alumini schisto tam similis est, vt eo adulteretur. Ignis iniuriam auri instar perfert, atque non solum vri non potest, sed purior redditur, vnde Asbestini nomen illi datum est. Olim in fila aptabatur mappæque ex eo tanquam ex lino fiebant. Linum ex Amiantho à Plinio viuum appellatur. Mappæ Amianthinæ sordibus cõspurcatæ, puriores igne exustæ quam si aqua lauentur fiunt, ac magis splendent. Regum inde olim tunicæ funebres fiebant, vt cremata cadauera à reliquo cinere separarentur. Nascitur, Dioscorid. teste, in Cypro, sed fuscus. Item in desertis Indiæ vbi nõ cadunt imbres, ac in Asiæ prouincia quadam. Reperitur etiam in Italia, sed adeo breue ac fragile vt neri non possit. Hinc fit vt pro alumine sciffili vel plumæ vendatur & pro elychniis perpetuis tantum inseruiat. Attritione soluitur facile in tenuia filamenta, instar plumæ canescentia. Ligni modo fibrosus est mollisque & candidus vel subuiridis. Id quod dum teritur lapis efflorescit in plumas, flos petræ vocatur. Cuti applicatus flos vrit vrticæ instar ob asperitatem aculeorum tenuium qui carnis poros penetrant & continuum soluunt. Id sciunt passim gnatones qui florem impalpabilem inspergunt internis camisiarum partibus vt socii iis induti incredibili pruritu ac dolore afficiãtur. Olim amianthus precia margaritarum æquabat, Plinio teste. A Paulo Veneto vocatur hic lapis Salamandra quod Salmandræ instar in igne viuat, aut eius iniurias absque noxa perferat. Sed meo iudicio ridiculum est credere aliquod animal in rerum natura esse quod humore spiritu & aqua vix aliquo connexu iunctis constans, possit in igne degere, vt partes illæ non separentur, exurantur & ita animal intereat. Fila huius lapidis lineis non sunt dissimilia. Sole siccata teruntur in mortario æneo, postea lauantur ac à terra purgantur, nenturque, ac deinde texuntur. Modus texendi hac ætate periit. Baptista à Porta in libro magiæ naturalis videtur sciuisse modum eumque palam facere, sed verba tam sunt obscura vt à nemine quam qui modum scit, intelligi, (si ab ipso modus explicatur) possint. Ita n. inquit: pectitur & netur ab omni muliercula modo non ignorato, vt Venetiis vidimus Cypria mulier & Valentina mihi videndi copiam fecit in arcis hospitio, vel medici mali, secretum optimum perpulchrũ, perutile, licet à recentioribus ignoratum. Iam gratis dedimus, etsi magno precio cõparari possit. Hactenus à Porta. Iactat se gratis dedisse, secretum hic nullum apparet; videtur enim tantum locũ monstrasse vbi modus haberi possit. Hoccine est magnum secretum dare? nullum profecto si extincta sit, mulier, vel alio decesserit. Si arcis hospitio vel medico malo, aliquid aliud intelligi velit tam obscurus est, vt ne centum Oedipi aperiendo secreto sufficiant. Dubitaui sæpe num succus mali medici hac in re necessarius sit. Sed obscuritas ænigmatis me in experiendo negligentem fecit.

Mappa Asbestina. *Locus.* *Salamãdra.* *Modus texendi.*

Ex Amianto linimentum ad tineam puerorum & ad vlcera tibiarum miraculosum fit sequenti modo. Accipiuntur amianthi vnc. quatuor, plumbi vnciæ 12, tuciæ vnciæ duæ, ac calcinantur, deinde puluerisata in vitro macerantur cum aceto, ac quotidie per mensem materia agitatur semel; post mensem ebullienda

ebullienda est vnius horæ quadrante, ac quiescere sinitur donec inclarescat: Deinde illius aceti clari quantitas cum pari quantitate olei rosacei miscetur donec bona fiat vnio linimenti forma, eo inungitur caput pueri totum vt cito sanetur. ad scabiem & vlcera tibiarum vesperi partes vnguntur donec sanentur. *Ad vlcera.* Si lapis hic cum aqua vitæ & saccharo soluatur, ac exigua portio mane quotidie *Ad alba menstrua.* mulieri albo menstruo laboranti detur, mox sanatur.

De Hæmatite. CAP. CCV.

HÆmatites à sanguine nomen habet, vel quod aqua commixtus sanguineum colorem referat, vel quod sanguinem sistat. Germanicè *Bluetstein* vocatur. Color illi sanguine est obscurior non secus ac si quis ferri scobem minio natiuo, id est cinnabari cōmisceret. Quanquam interdum niger, interdum flauus, interdum ferri colorem habeat. Strias antimonii instar habet. Dum vritur minii colorem imitatur. *Pulcher color ex hæmatite.*

Genera & loci natales. CAP. CCVI.

PLinius de Hæmatitis generibus ita scribit libro. 36. cap. 20. Sotacus è vetustissimis authoribus quinque genera hæmatitum tradit præter magnetem. Principatum dat ex iis Æthiopico, oculorum medicamentis vtilissimo & iis quæ panchresta appellant, item ambustis. Alterum Androdamantha dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritie insignem, & inde nomen traxisse, præcipueque in Aphrica repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide Basanite. Reddere enim succum sanguineum & esse ad iecinoris vitia præcipui remedii. Tertium genus Arabici facit simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari quamdiu crudus sit, coctum vero miltiten, vtilem ambustis, ad omnia viliorem rubrica. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas reprimentem.

Hodie vnum tantum genus supra descriptum pro hæmatite habetur, idque videtur quartum esse elatite dictum, rubricæ enim quamproximum est. Ad secundum genus Plinii videtur ille lapis referri posse cui minium natiuum adnascitur. Nigricat enim, ponderosus est, & argentum, æs, ferrum, ac aurum in se trahit, propter argentum viuum quod in se continet, eam naturam habet, vt metalla appetat iisque vniatur. Si quis coloribus Hematitum genera distinguere velit, varia habebit, cum aliqui flauescant, rubescant, nigricent & ferri colorem habeant. Lapis qui hodie pro hematite habetur, in variis Germaniæ locis reperitur. *Locus.* Sæpe inter rubricas & ferri fodinas, quales prope Ioachimicam vallem Bohemiæ, item circa Bressam sunt, inuenitur. Aliquando ex ostracite nascitur, vt prope Hildeshemium contingit. Copiosè etiam inuenitur in Ilua vbi ferri metalla sunt. Sed meliores fert compostella Hispaniæ, qui constant figura angulosa, quemadmodum pyrites qui ferri nigricantis splendorem habet. Excoquitur in ferrum hic lapis ac in cauernulis rubricam continet. Interdum, sed obscure ferrum trahere animaduertitur. Fit etiam hæmatites ex magnete vsto.

Natura, facultates, qualitates, dignitas & valor.
CAP. CCVII.

ALiis omnibus præfert Dioſcorides friabilem & ſaturato colore nigroque qui per ſe durus & æqualis eſt, nulla ſorde admiſta aut ſepto intermedio, habetq; cinnabari ſimilem colorē, ſed ſaturatiorem. Vſtus vinoq; aſperſus minii colorem nanciſcitur. Frigidæ, ſiccæ, glutinantis, attenuantis & aſtringentis eſt facultatis; quamobrem oculis cruore ſuffuſis & lachrymantibus mire conuenit cum lacte muliebri inſtillatus, ac mulierum profluuia, dyſenterias, hæmorrhagias, hæpaticos alioſq; ſanguinis fluxus compeſcit. Ex vino ad ſerpentum ictus propinatur. Ad pulmonis vlcera ſanguiniſque eiectiones à Tralliano celebratur, qui pollinem tenuiſſimum cum vino ſæpius à ſcrup. vno ad ſcrup. quatuor non ſine magna vtilitate exhibet. Vilis eſt admodum hic lapis.

Minii color ex hæmatite.

Ad ſanguinis fluxus.

Ad ſputa ſanguinea.

Adulterium Hæmatitis. CAP. CCVIII.

ADulterari ſolet gleba rotunda & denſa lapidis ſchiſti (qualis eſt quæ eius radix vocatur) torrefacta in fictili inter cineres, donec ad cotem colorem hæmatitis reddat. Sed fraus depræhenditur, primum quidem interſectionibus ſchiſtus in laminas rectas frangitur. Hæmatites autem non eo modo; deinde colore, ſchiſtus enim floridum reddit, hæmatites autem ſaturatiorem cinabari ſimilem.

De Hematite ſpurio triplici. CAP. CCIX.

NAſcitur in Sileſia non procul ab arce Lehnenci ad Boberum flumen lapis ſimilis Hæmatiti ab incolis *Bluetſtain*, *Braunſtain* aut *Braunfarbe* vocatus. Is durus non eſt eoq; figuli tingunt fictilia Hirsbergi. Vſtus crocum martis colore & effectu refert, nam ad ſanguinis eruptiones compeſcendas vtiliſſimus eſt. Alterum genus reperitur in ferri metallis globoſum, colore partim rubricæ partim ferri nigricantis, friabilis ob inæqualitatem, durus tamen. Hoc à Dioſcorde deſcribi videtur. Nam cæteri ſolidiores adulterari nequeunt, neque colore ſanguineo, ſed ferri perpoliti ſpectantur. In hoc genere quidem colore ſaturiore reperiuntur, croceum puluiſculum fundentes, quales Plinio in Æthiopia naſcuntur. Tertium genus ferrugineum & graue eſt rubrica obductum & ſupra rubricam creta pallida. Deinde tectum cruſta ſimili ætiti, tenuiore tamen & fragiliore, quæ ſepti modo peruadit ad intima. Lapis hic ad cotem croceum & ſanguineum ſuccum profert. Reperitur Aretii vbi fons eſt acidulæ congener oſtraciti. Vim habet aſtringentem & aliquantulum excalfactoriam & extenuantem, vt Dioſcorides tradit, ideo exterit oculorum cicatrices & ſcabritias cum melle. facit etiam ad lippitudines, oculos contuſos ac cruore ſuffuſos cum lacte muliebri. Bibitur ad difficultatem vrinæ, fluxuſque muliebres, ac iis prodeſt qui ſanguinem reiecerunt.

Ad ſanguinis fluxus.

De smiri lapidi. CAP. CCX.

SMiris Germanicè *Smergel*, Italicè *Smeriglio*, Gallicè *Emeri*, ad hæmatitis tertiam Plinii speciem referri posse videtur. Nam eam durissimam statuit, ac vix ad cotem aquariam succum reddere, eúmque aliquando croco similem asserit. Lapis est ferrugineo ad nigredinem tendente colore, adeo durus, vt gemmarii eo ad gemmas scalpendas & arma expolienda vtantur. Contūditur enim in puluerem tenuem papauerini seminis instar, aut paulo minorem, deinde addito oleo vel aqua operi adhibetur. Tantam habet duritiem vt eo vitra non secus ac si Adamas verus esset, scindantur. Ad loricas annulatas emundandas & à rubigine liberandas vasi rotundo cum loricis imponitur, quod frequenti rotatione commotum, ac hinc inde iactata lorica, smirisque puluere per annulos sæpius decidente, partesque illius affricante, ita lorica abstergetur vt noua videatur. Enses etiam hoc lapide aliaque arma expoliuntur. Ad gingiuas humentes & dentifricia smiris puluis etiam adhibetur. Abstergentem enim habet facultatem.

Hæmatitis.

Ad loricas mundandas.

De Schisto. CAP. CCXI.

SCistus seu scissilis lapis, friabilis & scissilis est, vnde nomen habet, componitur & cohæret instar salis ammoniaci. Glebas habet duras & rotundas quę schisti radices vocantur, quibus vstis olim hæmatites adulterabatur. Fraus depræhendebatur quod in rectas laminas frangebantur, quod hematiti non contingebat. Crocei est hic lapis caloris si optimus fuerit; alias nigricat, laminas habens tenues inuicem hærentes vt lapis specularis splendentes & perspicuas, per quas si Sol inspiciatur videtur croceus. Plinius ex sotaco schistum Anthracitin vocari, nascique in Aphrica nigrum, attritumque aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit à radice nigrum, ab altera croci colorem, vtilemque esse oculorum medicamentis asserit. Reperitur in Bohemia, Romæ in Vaticano ac in Montacuto prope Anglarium, cuius montis cacumen ex hoc lapide constat. Videtur talci quædam species; sed hac ratione à talco differt, quod in rectas laminas scindatur. Talci vero laminæ flexiles sunt ac vario modo complicatæ.

De ostracite. CAP. CCXII.

OStracites à testa quæ Græce ὄστρακον dicitur nomen habet; testæ enim similis est, crustosus & scissilis. Testa superiori ablata, alius continetur lapis in plures scissilis intercedente semper crusta non lamina, ita vt plures lapides ætitides vno lapide contineri videantur. Ab hoc differt Ostracites Germanorum vulgo *Topfstain* seu olla fossilis. Nam argilla potius videtur quam lapis. Has ollas Æthnici olim cineribus mortuorum impositis telluri committebant. Molles sunt in terra, exemptæ in aere lapidescunt. Ostracite à nobis ante de-

Ollares lapides.

ſcripto vtuntur mulieres pumicis loco ad pilos auferendos. Potus in vino drag.
Ad menſium fluorem. pondere menſes fluentes ſiſtit. Ad nomas & mammarum inflammationes imponitur vtiliter. A purgatione ſumptus conceptionem prohibet. *Ad impediendam conceptionem.* Tertia ſpecies ad gemmas à Plinio refertur, quam etiam Oſtraciam appellat. His verbis lib.37.cap.10. Oſtracias ſiue Oſtracitis eſt teſtacea durior, altera Achatæ ſimilis, niſi quod Achates politura pingueſcit: Duriori tanta ineſt vis vt aliæ gemmæ fragmentis eius ſcalpantur. Oſtraciti oſtrea nomen & ſimilitudinem dedere. *Locus.* Hæmatitis etiam ſpecies quædam Oſtraciti ſimilis eſt. Repeiuntur hæ ſpecies omnes in variis Germaniæ locis, in Italia prope Leuanen qua tenditur Aretium, in collibus ſabuloſis & argilloſis, vbi Geodes inuenitur, ibi & Oſtracitis.

De lapide Samio. CAP. CCXIII.

SOlet hic lapis in terra Samia, quæ linguæ adhæret & alba eſt, reperiri: eo vtuntur aurifabri ad nitorem auro comparandum. Facultatem habet aſtringendi & refrigerandi, candidior & durior cæteris præfertur, partus accelerat & conceptus cuſtodit vt Ætites. Interdum hic lapis nigricat, tum à nonnullis exhebenus aut ebur foſſile vocatur.

De Talco. CAP. CCXIV.

Stella terræ. TAlcum Germanicè *Talck*, à nonnullis ſtella terræ appellatur, quod ſtellarum inſtar argenteoque nitore ſplendeat. Putant nonnulli veterum fuiſſe argyrodamantem, *Argyrodamas.* quia ignis iniuriis reſiſtit, lapidi ſpeculari ſimile eſt Talcum: item Schiſto, à quo diſtat non ſolũ colore, ſed & quia non in rectas laminas ſcinditur, flexiles enim ſunt & vario modo cõplicatæ. Ex tenuiſſimis laminis argenti emulis conſtat, igni reſiſtit in eoq; perenne eſt. Nam neq; funditur, neq; comburitur, neq; colorẽ amittit: propterea elychnia ex eo complicata fiũt, vt ex amiantho lapide. Talcum plerunq; candidũ & argentoſum habet colorẽ. Ex eo chymici eliciunt oleum ad æs dealbandum, ac figuli fictilib. eius opera argenteum dant nitorem. Talco vtuntur etiam mulieres ad faciem eximiè de- *Talci liquor.* albandam, in liquorem prius ſoluendo. Contunditur in pollinem tenuiſſimum piſtillo ferreo, poſtea forti ollæ committitur, operculo addito, ferreis deinde filis ligatur, figulari creta illinitur, in Sole triduo ſiccatur, ac tandem furno vitriariorum, vbi maximæ flammæ ſunt, imponitur. Poſt triduum aut quatriduum eximitur, vas frangitur, & ſi in calcem redactum ſit, ſeruatur, ſin minus, repetitur labor donec perfectè calx dealbuerit. Poſtea ſuper marmor porphyreticum accommodatur, humidiſſimoque loco relinquitur do- *Alius liquor ad fucum.* nec in liquorem ſoluatur ad prædicta vtilem, Ioanne à Porta teſte. Alii ad prædictum vſum Talci pollinem cum cochleis ollæ immittunt, vt Talcum deuorent,

uorent, vbi deuorarint cum testis tusas vitro imponunt, ac ab iis aquam extillant pro mulierum mangonio, vt dixi.

Auicenna authore, Talci lapis periculosus est si deuoretur, propterea vt soluatur eget magna industria. Frigidum est Talcum in primo, siccum in secundo gradu, astringit, retinet sanguinem, prohibet abscessus mamillarum & testiculorum, & quæ post aures fiunt. Infunditur dysentericis, ad sputum sanguinis, fluxum menstruorum & hæmorrhoidarum datur cum aqua plantaginis. Talci genera variis coloribus distingui possunt. Reperitur genus quoddam crustosum & fragile in colle petræ sanctæ, quod ignis non absumit ac aliqui Galaicon Plinii putant. *Galaicon.*

De Selenitide ac lapide speculari. CAP. CCXV.

SElenites à Luna nomen obtinet quod decrescente vel accrescente Luna augeatur vel minuatur, à Romanis olim Lunaris gemma vocabatur. Nam Selenites inter gemmas ponebatur. Plinius ex candido translucere melleo fulgore, imaginem Lunæ continere, eamque reddere in dies singulos crescentis minuentisque numero, nascique in Arabia scribit. Alii lacteo colore esse, noctuque non solum lucere, sed loca proxima illustrare affirmant. A Galeno hæc gemma Aphroselinites, quasi Lunæ spumam dicas, vocatur. Dioscorides Selenitem vocari scribit, quia noctu inuenitur plenus Luna crescente. Albertus tradit nasci in quodam genere testaceorum in India, Perside & Arabia. Ego neque Seleniten neque alium lapidem noctu lucentem vnquam vidi, nec neotericorum aliquem deprehendi qui verè ostendere potuerit quænam fuerit veteribus Selenites gemma. Nonnulli existimant margaritas esse, quod Garsiæ ab Horto medici proregis Indiæ testimonio plenè reperiantur crescente Luna, ac post plenilunium si capiantur cum tempore, minuantur & decrescant, vt econtra si ante capiantur in eodem statu permaneant. Deinde quod candidæ & leues sint ac in iis corniculatæ Lunæ imago (postulante id propter corporis vmbram & subiecti corporis reflectionem sphærica figura) appareat, cui accedit quod ad comitiales propinetur, & à mulieribus ad pericula euitanda gestentur; vt olim Selenites. Verum quia à nullo veterum, neque à Plinio margaritas hoc nomine appellatas deprehendo, aliam gemmam Selenitis nomine notatam fuisse non dubito. Recentiores lapidem Specularem, quem Germani *vnser lieben Frawen eys* appellant, Selenitem statuunt. Quod facilè Lunæ imaginem in se recipiat, variisque modis visui offerat. Lapis hic crystalli instar pellucidus est, ac in bracteas tenuissimas scinditur omni papyro vulgari tenuiores, nec propterea diaphanitatem amittit. Aliqui alumen Scaiolæ vocant, cum tamen alumen non sit, neque eius saporem habeat In igne in puluerem candidissimum faci e vertitur, quo mulieres ad faciem dealbandam & rugas depellendas vtuntur. Ad quæ commodior est hic lapis, si in liquorem soluatur, vt in capite de Talco explicaui.

Margaritæ an sint lapides Selenitides.

Alumen Scaiola.

Locus. Tener eſt hic lapis, flexilis ac in gypſum facile excoquitur. Laternis & feneſtris conficiendis inſeruit vitri inſtar. Maxima eius quantitas in Moſcouia inuenitur, item in Hiſpania, Cypro, Cappadocia, Sicilia, Africa, in agro Bononienſi, in Thuringia, Saxonia, Marchia, in Miſnia ad Salam aliiſque locis Germaniæ.

Colorum diuerſitas. Reperiuntur ſpeculares lapides variis coloribus, mellei, nigri, & fuſci, ſæpeque ſaxo marmoreo implicantur, aliquando laterculis diſtinguuntur, aliquando ſexangula figura excreſcunt, vt cryſtalli videantur. Ex omni lapide ſpeculari ſi vratur, gypſum fieri poteſt. Plinius de lapide ſpeculari ſequentia ſcribit. Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat: nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros & Cappadocia, & Sicilia, nuper inuentum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ & Cappadociæ molliſſimis & ampliſſimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte, maculoſi complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & ſaxo incluſus, ſub terra inuenitur extrahiturque aut exciditur. Sed maiori parte foſſili natura, abſolutus ſegmenti modo, nunquam adhuc quinq; pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant criſtalli modo glaciati, & in lapidem concreſcere manifeſtè apparet: quod cum feræ decidere in puteo tales & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum ſit mollitia nota, perpetiendi ſolis rigoriſque, nec ſeneſcit ſi modo iniuria abſit, cum hoc etiam in cementis multorum generum accidat. Inuenere & alium vſum in ramentis quoq; circum maximum ludis Circenſibus ſternendi, vt ſit in commendatione candor. Hactenus Plinius lib. 36. Natur. Hiſt.

De Gypſo lapide. CAP. CCXVI.

GYpſum propriè dicitur calx ex lapidibus quibuſdam vſtis, ſed exigua & breui vſtione. Lapides autem illi vnde gypſum fit alabaſtro non ſunt diſſimiles, à Gallis gypſum *du plaſtre ou du gyps* vocatur, à Germanis *ſpat* vel *gyps*, ab Italis *geſſo*, ab Hiſpanis *yeſſo*. Reperiuntur huiuſmodi gypſi lapides variis coloribus, qui tamen vſti albi redduntur. Vulgares illi lapides qui alabaſtri nomen habent, & vnde vaſcula fiunt, facillimè in gypſum vſtione vertuntur. Huiuſmodi in Myſnia, comitatu Burgundiæ, ac in agro Volaterano inueniuntur, ſplendent & leuorem ſuſcipiunt, tantumq; deeſt durities vt inter nobilia marmora ſint. Gypſum adſtringit, emplaſticum eſt & obſtruit. Ad ſanguinis eruptiones impoſitum conuenit, citiſſimè enim poſtquam madefactum eſt lapideſcit, ideoque etiam potum ſtrangulat.

Gypſū ſtrangulat. *Ad ſtatuas.* Quod vſtionem non eſt expertum ex oxicrato impoſitum repercutit. Maximi vſus eſt ad ſtatuas ingentes & leuiſſimas faciendas. Nam ex lana vel ſtupa linea aut canabina vel fœno ſemiformatæ ſtatuæ gypſo humido & molli obducuntur, vt tenuem cruſtam nanciſcantur,

tur, deinde formantur. Formatæ ingenti mola muroq; exigua portiuncula annexæ, ſpectatorem in admirationem trahunt. Cum polline lapidum duriorum, plumbi puluere, & lacte in veros lapides tranſit, ac ſi colores adiiciantur marmor pondere, nitore & colore imitatur quamproximè. Pictoribus etiam gypſum inſeruit, eo enim colores commiſcent, ac ex maſſa penicilla duriora conficiunt, quibus abſque alio humido quæuis pingunt; hoc vocant ſiccis coloribus pingere.

De Pumice. CAP. CCXVII.

PVmex Virgilio lapis bibulus item ſpongia vt & Vitruuio, quod ſpongiæ inſtar fiſtuloſus ſit dicitur. Lapis eſt eroſus ſpongioſuſque, exiguis cauernulis ſeu foraminibus plenus Græce κισηρὶς quod veluti à vermiculis, qui κιὲς dicuntur, ſit exeſus, ἁλκυόνιον à Theophraſto vocari putant, quod è marina ſpuma coactus ſit, Germanicè *Bynſtein*, *pins Kratſtein*, quia in Balneis eo ad cutim fricandam vtuntur dicitur. Gallice *pierre ponce*, Italice *pumice*, Hiſpanice *piedra eſpongia*. Pumicis nomine etiam appellantur eroſa ſaxa, in ædificiis quæ muſea vocant Dependentia ad imaginem ſpecus arte reddendam, talia inueniuntur prope *Rotwilam* ad Neccarum.

Pumicis genera, loci natales & facultates eiuſque vſus.

CAP. CCXVIII.

DIfferunt inter ſe pumices colore, ſunt enim aut nigri vt ſiculi, aut cinerei aut candidi, alii molles ſunt manibuſque teri in arenam poſſunt, alii duri, omnes rari ſunt & leues ac ob fiſtulas aeremque iis contentum aquæ innatant quamuis magni. Inueniũtur in Melo, Sciro, Æoliis inſulis, in Niſyeo inſula, Sicilia, in Campania ad montem Modernum & Veſuuium, in Ænaria, & ad confluentiam Germaniæ, item in littoribus maris vndis detruſis, & in tractu maris Tyrrheni. Veteres è ſpuma maris coaleſcere in inſula Cyclade & Niſiro teſtantur. Sæpe ab exuſtione aut coctione lapidum fit, vt circa Æthnam & in collibus Myſiæ. Probantur candore, minimoque pondere, & vt quam maximè ſpongioſi aridique ſint, ac teri faciles nec arenoſi in fricando, quique ex capillis caneſcentibus coagmentati videntur vt alumen ſciſſile. Hi ad corpora fæminarum leuiganda ſoli vtiles ſunt. Vſus etiam pumicum eſt ad leuigandas telas pro pictoribus, item ad corpora fæminarum vel virorum fricanda in balneis, vis eorum in medicina eſt, Plinio teſte, extenuare, ſiccare trina vſtione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino reſtinguantur albo. Lauantur deinde vt Cadmia & ſiccati conduntur quam minime vliginoſo loco, vſus farinæ eius oculorum medicamentis adhibetur, quia vlcera purgat leuiter, expletque cicatrices, & emendat. Quidam tertia vſtione refrigeratos potius quam reſtinctos terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorumque vlceribus vtiliſſima, fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus au-

Locus. *Electio.* *Pro pictorib.*

thor est potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari, tantamque refrigerandi naturam esse vt inusta feruere desinant pumice addito.

De Poro, Topho aliisq; lapidibus pumici cognatis.

Cap. CCXIX.

Porus vel tophus Græcè πῶρος dicitur, Germanicæ *Topffstein* vel *tugstein*. Asper est, facileque in arenam resoluitur, scaber natura, fortassis lapis sabulosus Thomæ Erasti est, qui prope Heidelbergam inuenitur, & ad Podagram ab ipso prædicatur. Porum Plinius lib. 36. cap. 17. cherniten vocat, sed sarcophagi species est. Ad pumicis & Tophi speciem proxime accedit salis spuma, quæ dum patinæ aqua salsa plenæ ebulliunt illa effluxa coire in tophum solet. Tales tophi in salinis Burgundiæ & ad Oeni vallem colliguntur. Fistulosi ac spongiosi Halæ in valle Oeni *Saltzzepstein* vocantur, albissimi sunt. Burgundici duriores, grauiores, solidioresque lapidis fere instar colore minus albo & interdum subrubente, ab incolis Salegre appellantur. Hi tophi auiculis quæ in caueis aluntur, exhibentur: quia eius vsu recreantur cum alio sale pereant. Quod sane mirum, nullo manifesto discrimine inter hoc sal & reliquum apparente. Ad tophi vel pumicis genera referri potest Acopis Plinii nitro similis, pumicosa, aureis guttis stellata, quæ fortassis lapis ille est qui in Ilua & alibi vbi alumen fossile & chalchantum effoditur, reperitur. Sed hunc lapidem quidam Assium putant, qui etiam pumici similis est. In Tmolo monte gignitur lapis pumici similis rarus inuentu, qui quater in die colorem mutat, Plutarcho teste, vbi Pactoli fluuii mentionem facit. A Pumice non multum distant, spuma maris halosachne Alcionium petreum Adarces & Paretonium, sed quia ad terræ genera paulo indurata commodius referuntur, illorum descriptionem in alium locum reseruo.

Lapis sabulosus. Chernitis. Salegre. Acopis. Halosachne. Alcionium. Adarces. Paretonium.

De sarcophago & Asio seu Assio lapide.

Cap. CCXX.

Sarcophagi vulgo hi lapides vocantur quibus mortuorum sepulchra teguntur. Verum hoc loco veterum sarcophagum describo seu Assium lapidem qui in Asso Troiadis carnem exedens reperitur, de quo sequentia Plinius lib. 36. cap. XVII. In Asso Troiadis sarcophagus fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra quadragesimum diem exceptis dentibus. Eius generis & in Lycia saxa sunt & in Oriente quæ viuentibus quoque adalligata erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis chernites ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt: Parioque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cauato inditis.

Chernites. Porus lapis. Ad podagrã.

Præterea

Præterea omnium crurum vitia in iis lapidicinis ſanantur, cum in metallis omnibus crura vitientur. Eiuſdem lapidis flos appellatur in farinam mollis ad quædam perinde efficax. (pro appellatur, legerem præparatus). Eſt autem ſimilis pumici rufo. Admiſtus æri Cyprio mammarum vitia emendat; pici autem reſinæve ſtrumas & panos diſcutit. Prodeſt & phtiſicis linctu, cum melle vetera vlcera ad cicatricem perducit, excreſcentia erodit, & ad beſtiarum morſus vtilis. Repugnantia curationi ſuppurata ſiccat, fit & cataplaſma ex eo podagris, miſto fabæ lomento. Hactenus Plinius. Galenus Aſſium lapidem ait eſſe non durum, ſed laxum, friabilem conſiſtentia & colore quaſi Tophi. Innutriri ei quiddam farinæ tenuiſſimæ adſimile, qualis in piſtrinorum parietibus adhærere viſitur, quod petræ Aſiæ florem vocant. Eſſe vero ſubtilium partium, vt ſine morſu carnes nimis molles & fluidas eliquet. Petram vero in qua naſcitur ſimilem, ſed infirmiorem vim habere: ſalſedinem quandam in guſtu florem participare. Dioſcorides Aſſium inquit ſeligendum colore pumicis leuem, fungoſum, friabilem habentem venas luteas ad imum actas. Eius flos ſalſugo ſubflaua eſt; ſummo lapidi inſidens, tenuis nunc alba, nunc inſtar pumicis ad luteum vergens, linguam aliquantulum mordens. Authorum præcedentium teſtimonio Aſſius lapis detergentem, exiccantem, leuiter exedentem & diſcutientem habet facultatem, proculdubio propter nitri & ſalis aluminiſque mixturam qua conſtat.

Ad mām. & ſtrumas panosq. Phtiſis. Electio.

Hodie vix dignoſcitur Aſſius lapis. Mathiolus circa Tridentum in Vitrioli minis prope montem Liueginem reperiri exiſtimat: propterea quod notæ conueniant. Repetitur enim ibidem lapis leuis pumicis inſtar ſpongioſus, frangibilis, veniſque luteis. Alii Germanorum tophum aut illi admodum ſimilem, eum qui reperitur in Ilua, & vbi alumen foſſile & calchanti vena foditur, colore candido inſtar ſacchari, venis vel maculis luteis, guſtu ſubaſtringente, & linguam modice mordente, iterum eum qui ibidem ſine maculis luteis, pumici ſimilis, fungoſus, cum ſuperficie ſali ſimili, ſed lapidoſa & inſipida inuenitur, eſſe exiſtimant. Vel etiam eum qui durior eſt, venis ſe interſecantibus in profundum, quique exterius in tenuem farinam candidam ſoluitur modice mordentem qui eius flos eſt. Non emanat autem flos luteus niſi ex habente maculas luteas, cuius ſapor etiam eſt efficacior. Hi profecto lapides omnes qui alumen nitrum & ſal in ſe continent ac leues & ſpongioſi ſunt, non ineptè pro Aſio lapide haberi poſſunt, præſertim quod propter prædicta mineralia iis contenta eaſdem facultates quæ Aſſio ab authoribus tribuuntur, habeant.

Vbi reperiatur.

De Phrygio lapide. CAP. CCXXI.

PHrygius lapis, Plinio teſte, gentis nomen habet, eſtque gleba pumicoſa, vritur ante vino perfuſus, flaturque follibus, donec rufeſcat, ac rurſus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis veſtibus tantum vtilis. Dioſcorides in Cappadocia inueniri tradit, eumque qui palleſcit, ponduſque mediocre

habet absque ſolida compage, ac lineis albis cadmiæ inſtar diſtinctus eſt, cæteris præfert. Vim habere ait aſtringendi, expurgandi, & cruſtas inducendi, lauarique vt cadmia, vſumque eius eſſe ſiue crudus ſiue combuſtus ſit. Galenus oculis vtilem facit, item ad vlcera & ſcabritias. Hodie ignotus eſt hic lapis, quia tamen tingendis veſtibus vtilis fuit olim, aliqui chalchanti glebam, quæ ad tingendum vtilis eſt Phrygium eſſe lapidem opinantur, huiusmodi glebæ pallent, candicant, vireſcunt, aut cinereæ ſunt, palleſcentem habeo quæ aſtringit & mordicat vt chalchantum, ac propterea iisdem viribus prædita eſt.

De Agerato. CAP. CCXXII.

PHrigio lapidi non diſſimilis videtur Ageratus, quo Galenus coriarios vſos fuiſſe teſtatur, eumq; digerentis & aſtringentis facultatis eſſe aſſerit, quamuis guſtu euidentem aſtrictionem aut acrimoniam habere non videatur. Ad columellæ inflammationes vtiliſſimus eſt, vt hinc colligi poſſit, non tam acrem eſſe, quam Phrygium lapidem. Prædicatur etiam hic lapis ad nitorem calceis conciliandum.

Lapis ſpongiæ. CAP. CCXXIII.

Ad calculu. SPongiæ, lapides in ſe continent candidos, friabiles, qui in ſuccum lacteum ſoluuntur facultate extenuandi absque inſigni caliditate, ad calculos renum & veſicæ frangendos vtiles, quique ob illam facultatem cyſteolithi vocantur, propinantur autem ex vino.

De lapide Rhenali. CAP. CCXXIV.

AD Oſtracitis aut Geodis ſpecies lapis hic referri poſſe videtur: tegitur enim cruſta ferrea ſatis dura ſub qua latitat lapis rotundus Rhenis figura. Inuenitur prope Pragam, colore eſt terreo ſubrubro, cortex terreo tantum: nullas hactenus ipſius facultates expertus ſum.

De Hyſterapetra. CAP. CCXXV.

AGricola narrat in Diocœſi Treuirenſi cum fundamenta arcis Erebreitſteinenſis eruerentur, inuentos fuiſſe lapides nigricantes & duros, qui muliebre pudendum exprimerent, hos Cardanus ob ſimilitudinem hyſterapetras vocat, rectius hyſterolithi dicerentur. Addit Agricola etiam Mariæburgi inueniri. Nullius ſunt vſus quod ſciam.

De lapide Judaico. CAP. CCXXVI.

IVdaicus lapis oliuæ ſpecie ſubrotundus, tener & friabilis eſt, ſtriis ſecundum longitudinem diſcurrentibus & æquidiſtantibus ac ſi arte factæ eſſent.

Colore

Colore est albo aut subcinereo. Ab Ætio lapis Syriacus, ab aliis Phenicites, Pyrene vel Eurrheus, à Plinio Tecolithos vocatur, quasi lapidem frangens aut liquefaciens. Tritus enim aut aqua calida exhibitus difficultati vrinæ medetur, ac calculos vesicæ & renum rumpit. Aliqui sexum distinguunt, & minores fœminas, ad vesicæ lapidem fundendum vtiles, maiores masculos, inter quos aliqui sunt longiores minimi digiti quantitate ad renum lapidem expellendum commodi, arbitrantur. Reperitur in Iudæa & Silesia. *Phenicites, Pyrene, Eurrheus, Tecolithus. Ad calculũ.*

De Trochite & Entrochio. CAP. CCXXVII.

CVm Iudaico lapide cognationem habet Trochites, Germanicè *Spangestein* aut *rederstein*, quia rotæ aut tympani refert figuram, appellatus. Pars eius rotunda leuis est, vtraque vero plana habet modiolum, à quo, vt in rotis fieri solet, radii eminentes ad extimam orbis partem ita procedunt, vt inter illos striæ fiant. Fractus lapis Iudaici instar nitet & leuis est. Frangitur autem, vt ille in obliquum, longum & latum. Ex trochitis nondum separatis constat Entrochos, ita vt plurimorum Trochitorum sit coniunctio. Coniunguntur autem inuicem suprapositi tam eleganter, vt arte videatur coniunctio facta. Nam radii vnius alterius strigiis inseruntur, quemadmodum in commissuris cranii humani videre licet. Interdum viginti hoc modo committuntur. Dum æqualiter teres est Entrochos radios eminentes habet & cingulum, dum inæqualiter mediaque pars tumet, & extrema strictiora sunt, similes habet radios, vel nullos, & tum cingulo plerunque caret. Differt colore Trochites vnus ab alio. Nam reperiuntur albi, cinerei ac lutei. Differunt etiam magnitudine. Maximus latus est digitum transuersum, crassus tertiam eius partem, aut amplius. Reperitur in Saxonia ad Hildeshemium vltra montem Mauricii in commissuris marmoris, in cinereo candidi & in terra glutinosa, item in Italia, & prope arcem Spangenberg in monte eiusdem nominit, à quo credibile est lapidi nomen datum esse.

De Morochtho lapide. CAP. CCXXVIII.

MOllis eſt hic lapis, alias Leucogea, Leucophragis, Galaxias aut Graphida, quia vſum calami ſcriptorii præſtat, appellatur. Georgio Agricola teſte naſcitur in Saxonia & prope Hildeshemium vbi *Milchſtein* vocatur. Dioſcorides in Ægypto reperiri aſſerit, itaque ad lineas veſtes dealbandas, quia tener eſt facileque in liquorem ſoluitur vtilem eſſe ſcribit. Ac pręterea poros corporis reſerare, ac imprimis conferre ſanguinem expuentibus cæliacis, iiſque quibus veſica dolet, ſi ex aqua propinetur. Ad fluxus matricis cum lana peſſi forma imponitur. Commiſcetur etiam colliriis ad cauitates oculi explendas, lachrymaſque ſiſtendas cerato admixtus cicatricem promouet, exiccantem enim, ſed vix adſtringentem habet ſine morſu facultatem. Reperiuntur in Saxonia Morochthi duri & in foſſa arenaria Hildeshemiana qui nigri ſunt & lacteũ ſuccum emittunt. Hi Germanicè *ein Schvvartzermilchstein* vocantur. Variat enim colore hic lapis, nam aliqui ſubuitides, nigri & mellei ſunt coloris. Si differẽtia ſtatuenda ſit inter Morochthum, Galactiten, & Melititen. Morochthus lacteum ſuccum edit abſq; mellis dulcedine deinde neq; albus, neq; cinereus eſt. Galactites vel albus vel cinereus, lacteum ſuccum abſq; mellis ſapore emittit. Melitites vario colore lacteum ſuccũ, ſed melleo ſapore promit. Reperiuntur etiam morochthi in Apennino, Lunenſi regione & Æthruria, vbi pictores & mathematici ad lineas ducendas eo vtuntur. Nitet dum durior eſt ſaponis aut gemmæ inſtar, lineaſque notat ſiccus non madefactus.

Ad ſanguinis ſputa. *Ad fluxus matricis.* *Vbi reperiantur.* *Differentia à Galactite & Melitite.*

De Galactite. CAP. CCXXIX.

GAlactites lapis à Morochtho parũ differt, ob quam cauſam itidem leucas, leucogea, leucophragis & ſynephites vocatur. Germanice *Milchſtein*, lacteum enim ſuccũ, licet cinereus ſit, emittit, & dulcis eſt. Dioſcoride teſte, laudatur ad oculorum fluxiones & vlcera. Cuſtoditur aqua tritus in plumbea pixide ob vim glutinis quæ in eo continetur. Temperatas habet primas qualitates ob dulcedinem, Galeno authore. Nam lactis ſuccum & ſaporem omnino refert. Nutricum lac auget, infantiumque alligatus collo ſaliuam facere dicitur ac in ore liqueſcere, memoriæ tamen plurimum nocere. Inuenitur in Saxonia

Ad oculorũ vitia. *Ad lactis vbertatem.*

Saxonia, Apennino monte, Lunensi regione ac Æthruria, & prope Hildeshemium.

Ad Galactiten videtur lapis ille posse referri, quem ita describit Gesnerus. Est & quod lac Lunare à nostris appellatur, quod in altissimorum quorundam montium Helueticorum speluncis reperitur, vt Stocchornii in ditione Bernensium & Fracti siue Palatini Lucernensium. De quo repetam hic ea vere verba quæ in Fracti montis descriptione nostra ante annos sedecim posui, mutatis nonnullis & additis: In spelunca quadam per summum montem fornici adhærens nascitur substantia quædam fungosa, friabilis alba leuissima: quam Fungum petreum dixeris, vel agaricum saxatile: tam similis huius est facies. Incolæ Germanicè *Monmilch* appellant, id est lac lunæ, à substantia alba & spumosa, ex qua concretus videtur hic lapis, si lapidis nomen meretur. Aquæ mixtus, albo lactis colore eam inficit. Insipidum est, siccat sine morsu. Nulla in eo asperitas: & totum cum saliua mandentis liquescit, præsertim quod melius fuerit. Nam & crassius asperiusque reperitur, immaturius nimirum & crudius: quod odore etiam caret. Concoctum autem & perfectum vt asperitatem amittit, ita albius colore & pondere leuius, & suauiter odoratum redditur. Videtur autem naturam Holosteis dictis lapidibus, qui in terra arenosa in Palatinatu effodiuntur, proximam habere, & lapidi quem ego ab odore Cydoniten nomino. Superstitiosè quidam aduersus quemcunque morbum ægroti cuiusuis, propter quem expresso ipsius nomine è spelunca petatur, salutarem esse putant. Lucernæ in pharmacopolio venire solet, pollinem eius Chyrurgi vlceribus deficcandis inspergunt. Sunt qui nutricibus ad augendam lactis copiam, pollinis huius dragmam exhibeant, è iure, ni fallor: Potest autem commodius ex lacte amigdalarum, cui immixtus hic pollen aliquot horis fuerit, colato propinari, cum pauco saccharo & aqua feniculi. Aiunt autem mammillas euidenter hoc auxilio turgere & repleri lacte. Præterea à docto quodam viro, nuper proditum inuenio lac lunæ in profluuio sanguinis vtiliter dari tanquam somniferum, idque sibi experimento constare. Quod ad nomen priscum, ego aut ipsum Morochthum veterum esse aliquando putaui, aut easdem certe illi facultates esse. Sed amicus quidam rerum fossilium omnium cognitione clarus Margæ friabilis genus esse vult. Hactenus Gesnerus. Meo iudicio, quia agarici colorem habet, vt narrat Gesnerus, easque omnes facultates quæ Galactiti tribuuntur, potius Galactites veterum dum lapideam habet duritiem videtur. Nam si mollior sit rectè ad margæ species referrem. Non puto enim Morochthum, Galactiten & Melititen lapidem, aliud esse quam margam induratam ac lapidis speciem præ se ferentem. Verum aliis hac de re, si sit aliud iudicium, non repugno.

Lac Lunæ. *Cydonites.* *Ad lactis vbertatem.* *Narcoticû.*

De Thyite. CAP. CCXXX.

THyites, Dioscoride teste, in Æthyopia gignitur colore subuiridi similitudine Iaspidis, ac dilutum succum lacteum reddit, qui vehementer mordet,

ob quam rem tenebras pupillis obuersantes expurgat. Galenus inquit quia acrem habet facultatē tantum adhiberi ad purgandum & abstergēdum quæ pupillam offuscant absq; phlegmone. Ex quibus sunt cicatrices recentes, quas attenuare potest, sed & oculorum vngues pterigia vtique si non admodum duri fuerint. Hermolaus Thyiten à θυία quod mortarium significat deduci putat; & ab Hyppocrate Acone, quia cotes ex eo fiebant dictum aliqui opinantur. Dubitant etiam aliqui num hic sit lapis quem Itali *verdello* vocant & quo aurum affrictu examinant. Inueniuntur in fluminibus quibusdam lapides virides succum lacteum remittentes, quos quis verum Dioscoridis Thiyten vocare posset.

De Melitite. CAP. CXXXI.

MElitites à Galactite tantum colore & dulcedine differt, habet enim mellis dulcedinem, vnde etiam nomen, virtutes & facultates etiam easdem quas Galactites, habet. Abstergere paulo magis ac paulo calidior Galeno Galactite videtur. Tusus ceræque mixtus eruptionibus pituitæ, maculisque corporis medetur, vuluarumque dolores velleri impositus compescit. Varium habet colorem, proprium illi vt melleum habeat saporem. Germanicæ *Honigstein* appellari potest.

De Steatite. CAP. CCXXXII.

PRioribus tribus similis est Steatites, cuius mollior substantia, quia seuo similis inde nomen habet. Duriusculus hic lapis fusci in rubro coloris, ligno tamen si affricetur in eo albas relinquit lineas. Ad hoc lapidis genus referri potest terra saponis Germanicè *Fulberde* vel *seifeerde* si durior sit & lapidi similis.

De ossifrago lapide. CAP. CCXXXIII.

LApis ossifragus albo vel cinereo colore ossis figuram refert. Concauus enim est ac medullam habet friabilem linguæ adhærentem ac facile in liquorem solubilem. Osteites Ammosteus, osteocolla, osteolithus, holosteus ac stelechites appellatur Germani *Beinbruch*, *Bruchstein*, *Beinvvol*, *Walstein*, *Sandstein* vel *Steinbein* vocant.

Differentiæ ossifragi, loci natales & facultates admirandæ.

CAP. CCXXXIIII.

TRes huius lapidis obseruatæ sunt differentiæ. Prima litera B notata continetur is qui ossi vsto similis paruisque foraminibus in superficie plenus est, ac intus ossium spongiosam compagem habere videtur, non secus ac si os in lapidem

lapidem versum esset, quod fortassis verum est. Hic attritus vel vstus lotii veteris aut ossis vsti instar olet, nec eas facultates habere creditur quas sequens species. Secunda differentia notata litera A is continetur, qui truncorum forma cum rudimentis ramorum, videtur arboris truncus in lapidem ossi similem & concauum commutatus, hic proprie Stelechitis nomen meretur à forma. Nascitur in Palatinatu locis arenosis non procul à Spira. Item prope Heidelbergam ac Ienam Saxoniæ, item in Silesia in fonte limpidissimo pagi Schonwalda & circa Darmstadium in *der Bergstras*, vt Germani locum illum appellant. De hoc lapide Thomas Erastus Heidelbergensis professor & quondam præceptor meus commentarium edidit doctissimum, cum lapidem sabulosum nuncupat. Crescit per arenam forma coralli, interdum brachii crassitie, ac dum primum erumpit è terra friabilis est, tandemque paulatim magis indurescit. Huic lapidi similem mihi dono dedit Generosus & nobilis Vir Christophorus Vdalricus à Burchsdorp. Sacr. Cæsar. Majestatis Rudolphi II. Imp. & Domini mei clementissimi dapifer, quem in patria sua Marchionatu Brandeburgensi plantæ instar excrescere mirabili modo aiebat ac à consolidandis ossibus *bainbruch* vocari. Primum aiebat initio veris pullulare è terra quasi exiguam brassicam capitatam foliis cinereis & subnigris, deinde expansis quasi foliolis ad terram (nam vix caput hoc è terra prorumpit) reperiri in meditullio medullam seu puluerem quendam facile in liquorem solubilem. Tum effodi plantam eiusque ramos reperiri osseos puluere isto ad ossa paucis diebus glutinanda fœcundos. Inueniuntur etiam odorati ossifragi in ditione Comitis à Solms non procul à Iena in monte Arenoso, femoris quandoque figura & magnitudine. Tertia porro differentia notata litera C substantia à prioribus differt, nam neque arenosus lapis neque terreus aut friabilis est, sed tenax ossique similis & solidus odorem ac saporem cornu monocerotis vulgo dicti, gustu subastringente referens. Hanc speciem ossifragi quis Enosteum vocare optimè posset, sed alium eo nomine describam.

Locus vbi nascatur.

Lapis sabulosus.

Ossifragi lapidis facultates. CAP. CCXXXV.

SEcundi generis & tertii imprimis ad ossa glutinanda celebrantur, quæ multorum testimonio cito ferruminant. Cum enim natura 40. dies requirat an-

tequam callum osseum ex alimento gignere possit. Lapis iste in liquorem solutus & potentia proxima os, facultati alteratrici laborem nullum parit ac assimilatrici materiam idoneam citissime suppeditat. Mathiolo enim teste trium & quatuor dierum spatio multorum ossa huius lapidis potu rite conglutinata fuerunt. Hoc tamen necessario requiritur vt ossa fracta diligentissime primum componantur & ligentur assulis aut alia ratione, ne loco moueantur. Deinde vt æger se quietum & diætam seruet, ac locus affectus vnguento Geranii vngatur. Fit autem vnguentum hac ratione. Radices geranei ceruleum florem gerentis in puluerem rediguntur; deinde cum axungia suis lactantis in mortario fit vnguentum. Id supra linteum cera odorata imbutum extenditur, ac fracto loco adalligatur. Interea medullæ lapidis sesquidragma ex rubro vino meraco mane & vesperi propinatur per quatriduum. De huius lapidis admiranda facultate sequentia scribit Iosephus Quercetanus doctissimus nostri temporis medicus sequentia. Memini me Reystadii non procul à Rheno didicisse loci eius incolas vti lapide quodam, qui in illa vicinia nascitur, & ab effectis *Beinbruch* appellatur, vnam enim illius dragmam in vino rubro exhibent, in quo prius vinca peruinca madefacta fuerit per noctem, idque mane per dies quatuor aut quinque atque hac ratione dolores eximunt, grauiaque symptomata fracturasque intra quatuor aut quinque dies sanant, magna cum omnium admiratione; cuius rei ocularis ipse sum testis, eiusque rei Mathiolus in commentariis suis mentionem facit. Eodemque lapide vti præterea solent in formam cataplasmatis redacto, cum Geranio contuso, & oleo oliuarum, vel rosato, tam fœlici successu, vt sine vllo dolore ac inflammatione partis ossa coagmententur. Quod incredibile videri posset, nisi præter me innumerabiles alii oculati & idonei testes extarent. Quamobrem coniecturam facio, genus illud medicamenti ad sclopetaria vulnera fracturis ossium complicata esse accommodatissimum. Magna enim iam operis pars effecta est, cum ossa confracta tam facile & tam breui tempore sanantur sine vllo symptomate quodam; præsertim cum id non prohibeat nos vulnus tanquam contusum & quemadmodum decet tractare. Quinetiam viam nobis compendiariam ad breuem curationem patefacit, & ad sauciatum subleuandum accommodatissimum. Hactenus Quercetanus. Vtuntur etiam hodie ossifragi puluere ad dentes dealbandos plures. Proculdubio ille qui odoratus est & margam in se continet ad venena vtilissimus est, si propinetur ad sudores mouendos nec minus ad pestem, febresque malignas. Suauissimus enim ille odor qui Cydonii mali & lactis saccharique halitum præ se fert cordi & spiritibus nostris amicus est, & cum illis ὁσία quadam conspirans, illos roborat, firmat, ac à contagio, non minus quam putatum vulgo monocerotis cornu, tuetur. Ad hunc scopum in pastillos prius ablutus puluis vt arenosa subsideant redigi potest, ac terræ sigillatæ instar seruari.

Ad ossa fracta.

Ioseph. Quercetanus.

Ad venena.

De Eneosti. CAP. CCXXXVI.

Eneostis

ENeostis à tertio genere ossifragorum tantum odore differre videtur, Germanicè ab Agricola *Knochenstein* vocatur. Hic neque suauem odorem neque tetrum habet, sed qualem arena, inuenitur nigri, candidi, mixtique coloris.

De aliis lapidibus qui ad Ossifragi genera referuntur, & primum de Stalactite seu Stillatitio lapide.

CAP. CCXXXVII.

EX aquis lapidificam vim habentibus, aut si mauis in se resolutos lapides continentibus, aut potius materiam terrestrem subtilissimam ex cuius coalitu lapides fiunt, concrescit stillatitius lapis Germanice *Walstein*, seu *Tropfstein* appellatus. Cum enim aqua per terræ canales effluit & ex alto decidit, extremitati canalis pyramidis forma paulatim coalescit & augetur terrestris aquæ portio, ac induratur prorsus eodem modo eademque forma, qua è canalibus defluens aqua in glaciem ex ore canalis dependés, hyeme à frigore mutatur. Et vt glacies inæqualis est propter fluentis aquæ motum, sic & hic bullas seu eminentias habere videtur. Ex fluente aqua, in canalibus crustaceam formam adipiscitur, sicut in balneorum vasis & Thermarum canalibus fit, in quibus aqua calida coquitur aut seruatur. Ad parietes antri si decidat aqua aliam formam lapidibus præbet & variam. Omnes albi, graues, duri, intus splendentes, talci instar, inueniuntur in variis Germaniæ locis, in Morauia prope Brinam in ditione Abbatis Ostriwicensis. Ad sanctum Iuanum in Bohemia, ad thermas Carolinas & in antro *Baumansholtz*, laudatur à chyrurgis ad ossa fracta ferruminanda, vnde osteocollæ nomen obtinuit ac inter species ossifragi referri potest, quia ossa glutinat. Si puluis bibatur, drag. vnius pondere sudores potenter mouet. *Ad ossa fracta.*

De Stalagmite. CAP. CCXXXVIII.

STalagmites è guttis rotundis in lapidem gypseæ substantiæ conuersis, totus coagmentatur in terra arenosa, qui pro terræ & aquæ fluentis qualitate, modo fuscus, candidus, aut griseus fabarum, pisorum vel coriandri refert magnitudinem. Reperiuntur in vna massa plurimi quasi fauis inclusi. Copiosè isti in Thermis Carolinis. Nam aqua ibidem tantam in se lapidescendi facultatem habet, vt lignum per noctem impositum lapidea crusta tegatur, quæ calcis naturam colore & substantia præ se fert.

De Hammite seu ammonite. CAP. CCXXXIX.

AMmites vel Ammonites ex arenis ita componitur, vt ouis piscium similis videatur, nucis iuglandis est magnitudine, aliquãdo maior, Germanice *Rogenstein* vocatur, inuenitur prope Alfeldam & Hildeshemium. Huius generis

reperiuntur qui ex lapillis piſi aut orobi magnitude conſtant, quos Ammites maiores aut piſolithos rectè vocare poſſis. Item qui ex arenulis milii aut ſeminis papaueris magnitudine coaluerunt, illos cenchritis, iſtos Meconitis nomine non male appellaueris.

Piſolithus. *Cenchritis.* *Meconitis.*

Piſi magnitudine ammites, notatur litera A hunc vere quis poſſet Bezoar minerale appellare, ſquammis enim ſeu cuticulis conſtat vt Bezoar, deinde ſubiacens cutis ſplendet, color etiam ſimilis aut paulo plus rufeſcit.

Orobi magnitudine litera B notatur.

Cenchrites litera C.

Meconites litera D.

Figura Ammitis.

Reperiuntur in Iura monte & prope Bernam Heluetiæ, facile iſti lapides in arenulas ex quibus conſtant reſoluuntur. Quæ tamen duræ, inſipidæ, & inodoræ ſunt. Diſtat à Stalagmite Ammites, quod Stalagmites è guttis rotundis in lapidem gypſeæ ſubſtantiæ conuerſis totus coagmentetur. Ammites tantum

tum ex arenis. Stillatitius lapis à nonnullis Ammites vocatur, ſed aptius vt ſupra præcedentes à ſe inuicem diſtinguuntur. Subſtantia Stalagmites à ſtillatitio non differt. Nam vt ſtalagmites à guttis ſuam formam ſeruantibus coit: ita ſtillatitius lapis à guttis fluentibus & ſtrias efficientibus, ac inæqualiter protuberantibus, ſtrumarum inſtar coaleſcit.

De Ammochryſo. CAP. CCXL.

LApis hic minii natiui fere colorem habet, paulo tamen obſcuriorem ac flaueſcentem interdum. Arenoſus eſt aureoque puluere videtur conſperſus, aurum quod in eo apparet Germanicè *Katzengold* appellatur. Nonnunquam ſatis durus eſt, nonnunquam manibus in arenam facile reſoluitur. Vſui eſt ſcribis ad exiccandas extemplo ſcripturas. Prope oppidum Horaſdiouitium Bohemiæ copioſè reperitur.

De cornu foſſili quod vulgo Monocerotis cornu appellant, & an verum monoceros inueniatur.

CAP. CCXLI.

ETiamſi vix ad lapides referri poſſe cornu foſſile videatur, tamen quia ab oſteocollis non longe recedit ac lapideſcit, operæprecium exiſtimaui, huius hiſtoriam nō præterire, præſertim quod magni precii authoritatis & dignitatis ſit, dum multi principes id pro vero cornu monocerotis emant. Cornu foſſile lapis Ceratites dici poteſt, colore & leuore cornu refert forma etiam interdum: nam ſæpius tam craſſum ac magnum reperitur vt à nullo vnquam animali produci potuerit. Subſtantia lapidea ſemper & vel dura vel mollis illi eſt. Exterius vt plurimum dura intrinſecus plerunque mollis alba, leuis, friabilis, compacta abſque poris, adſtringens, exiccans, linguæ firmiter adhærens, odoreque gratiſſimo non ſecus ac ſi quis lac cum amygdalis miſcuiſſet. Cortex exterior interdum flaueſcit, cinereus, albus vel ſubniger eſt.

Vbi inueniantur, quomodo generentur ac eorum ſpecies.

CAP. CCXLII.

INueniuntur hæc cornua in variis locis Germaniæ nempe in ſpecu ſubterraneo quem *Baumanshoeltz* vulgo vocant, prope Elbingerodam ſyluæ Hercyniæ ſiue Cheruſcæ ſub ditione comitum Stolbergenſium. Item prope Heidelbergam, Hildeshemium, item in Morauia, Sileſia, Saxonia, multiſque aliis locis. Materiam proximam generationis horum cornuum margam vel margæ ſpeciem eſſe exiſtimo, quæ dum lapideſcente & ſubterranea aqua fluente irrigatur vel ſoluitur, lactis inſtar fluit per terræ cauitates: in quibus ſi à terra ad-

stante aquæ serosior pars absorbetur aut imbibitur vel præterfluit, tum crassior pars cauitates implendo sistitur, & absumpto humore omni coalescit lapidisque formam & cornuum præ se fert, aut margæ tantum, si aqua exiguam vim lapidificandi habuerit. Hæc causa est quod interdum huiusmodi frusta crassa, interdum exigua & tenuia conspiciantur. Verum si lacteus hic humor non in cauitatem, sed in lignum aliquod iam vetustate arefactum incidat, illiusq; corpus iam leue & porosum subeat, tandemque vel exhalata aquæ tenuioris portione crassior remaneat, tandem coagulata lignum transmutat eiusque partes sibi assimilat, ita tamen vt species ligni nosci & interdum odor deprehendi possit. Quod ligno contingit id etiam cornubus ceruinis dentique elephantis aliisque quadrupedum partibus si in huiusmodi loca decidant contingere potest. Hinc fit cornua ista fossilia inter se multum interdum differre, & pauca eandem faciem ostendere, imo aliqua dentes, tibias, maxillas aliasve corporis partes referre. Habeo ego domi plures quam viginti differentias cum tamen omnes mihi pro cornu Monocerotis datæ fuerint, vna manifestè exteriori corticce fraxini lignum ostendit. Alia differentia prope Brinam Morauiæ vrbem inuenta ita exactè figuram trunci iuglandis intrinsecus & extrinsecus refert, vt nemo nisi cœcus animaduertere non possit, truncũ illius arboris fuisse, ac in terra transmutationem accepisse. Odor etiam exactè nucis arboris odorem reddit. Donatum mihi fuit etiam frustum illius trunci Monocerotis titulo. Eodem in loco trunci & caudicis maioris portio pro capite animalis distracta fuit. Silices adiacentes truncis suis cauitatibus eandem materiam, sed longe molliorem magisque friabilem neque nucis odore præditam continebant, ita vt nemo de generatione horum cornuum dubitare debeat.

Lignũ quomodo in lapidem mutetur.

Facultates cornuum fossilium quæ vulgo pro Monocerotis cornu distrahuntur.

CAP. CCXLIII.

Cornua ista fossilia non omnia habent eandem facultatem aut æque validam, vt enim forma, origine & substantia inter se differunt, ita etiam qualitatibus & facultate. Quæcunque lapidum instar dura sunt, inodora neque medullam habent vix alia quam exsiccante pollent vi. Quæ vero facile in puluerem rediguntur, linguæ adhærent, molliaque sunt, maximas habent vires. Imprimis enim exsiccant, adstringunt, vlcera ad cicatrices perducunt absque morsu, alui profluuia, gonorrheæ, alborumque menstruorum effluuium, sanguinem è naribus, hæmorrhoidibus, vulneribus aut è thorace erumpentem sistunt. Oculorum etiam lachrymas effluere non sinunt, si cum lacte in pollinem tenuissimum redactæ oculis instillentur. Quod si præterea his medullis odor gratus accedat, cordi imprimis gratæ sunt, idque roborant & confirmant, boli armeni aut terræ lemniæ instar, vt non facile ab affecto aere aut à

Exiccant, astringunt. *Fluxus sistunt.* *Oculorum lachrymis.* *Ad cordis robur.* *Ad venena.*

aut à veneno assumpto opprimi possit. Quinetiam si substantia medullæ ante transmutationem fuerit à ceruo, elephante, fraxino, nuce, arbore, aut ab alia re quæ venenis aduersatur, maximam ad expellenda & superanda venena habebit energiam, eoque maiorem si odor ipsius arboris vel prioris substantiæ adhuc deprehendi possit. Tum enim certum est qualitates adhuc in transmutato corpore aliquas remansisse, ac vires quæ in subtiliori materia hærent, nondum periisse: sed accedente noua & subterranea materia auctas esse. Ad venena itaque omnia febresque pestilentes & pestem ipsam abigendam huiusmodi cornu præstantissima est antidotus, si cum aqua aliqua appropriata aut vino oligophoro absente vehemente febri, ægro propinetur dragma vna aut scrupula quatuor, isque sumpto pharmaco sese ad sudandum componat. Sudoribus enim venenum omne etiamsi ad venas habitumque corporis deductum sit facile expelletur, & cor, ne eius noxam suscipiat, munietur. Quod certè plurimis exemplis expertus ipse sum, & ab aliis quibus particulam fossilis cornu (quod prius fraxini lignum fuisse notaui) dono dedi, expertum audiui. *Ad pestem & febres pestilentes.*

Puer quidam deglutita plumbea pila, quæ multos ante annos sub aranearum telis latuerat, extemplo ventre ita intumuerat, vt crepaturæ periculum adstantibus videretur adesse. Hic ebibito scrupulo medullæ omnibus admirantibus statim conualuit. Alia mulier intoxicata ventreque vtri modo inflato vt morti proxima videretur, subito hausto puluere præter omnium expectationem conualuit. Facit ad epilepsiam, syncopen, cardiacam passionem, cordis tremorem, aliosque cordis affectus, si cum aqua appropriata scrupuli pondere ægro offeratur. Sudores egregiè mouet, ob id febribus malignis & pestilentibus conducit, ac venenum omne foras ad cutim pellit. *Ad cordis affectus & epilepsiam.*

De vero cornu Monocerotis, & an id reperiatur.

CAP. CCXLIV.

A Multis annis in tanta dignitate & existimatione apud Gemmarios & principes Monocerotis cornu tanquam nihil præstantius ad cognoscenda, præcauenda & superanda omnia veneni genera sit, habetur: vt auri precium longe superet. Quia vero à multis dubitatur num animal id, cuius cornu tam admirandas facultates habere debet in rerum natura sit, necne, aliis id affirmantibus & describentibus, aliis negantibus, operæprecium puto, quandoquidem plura animalia sunt, quæ vnum cornu in fronte gerunt, & proinde generaliter illis Monocerotis nomen conuenit, illa omnia obiter, illorumque cornuum formam describere, ac deinde examinare quodnam illud sit, quod tantæ facultatis cornu gestet. Nam negare tale animal quale à Plinio, Æliano & Vartomanno pro Monocerote describitur, in rerum natura esse, mihi prorsus ineptum videtur. Etsi enim hoc tempore complures orbis partes nauigantium industria detectæ sint, quis tamen omnes Asiæ,

Chynæ, Cathaiæ, Tartariæ, Africæ, Americæ angulos perlustrauit & inuestigauit num tale animal præ manibus sit. Affirmantibus itaque sese & animal vidisse ac cornu facultates experientia didicisse, tamdiu credi potest, donec exploratis omnibus mundi angulis constet, ab illis descriptum animal nullibi reperiri. Verum, vt dixi, plura sunt quæ vnum cornu gerunt ac fortassis vni ex illis etiamsi aliud nomen habeat, (vt tempore rerum nomina sæpe mutantur) contingit vt verum & decantatum illud cornu gestet, alteri vero etsi nomen monocerotis seruet & cornu habeat, tamen viribus illis careat. Plinius libro VIII. cap. XXI. scribit in India boues solidis vngulis & vnicornes reperiri. Deinde paulo post. Asperrimam feram monoceroten esse, reliquo corpore equo similem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro, media fronte cubitorum duum eminente. Garsias ab Horto proregis Indiæ medicus Rhinoceroten qui vnum cornu gestat in fronte breue, nigrum brachii ad conum crassitie, colore pellis asinini & fibrosum, ab Indis pro Monocerote haberi scribit eiusque cornu ab iis ad venena vsurpari, verum ipse peculiare hoc animal quod propriè ab authoribus monoceros appellatur, Rhinoceroten esse nequaquam arbitratur, verumque Monoceroten ab authoribus, à quibus describitur non visum existimat, quæque de eo audierit, hoc modo enarrat. Referam quæ à viris fide dignis accepi. Inter promontorium Bonæ spei & aliud promontorium de currentes nuncupatum vidisse se affirmabant terrestre quoddam animalis genus, licet mari etiam delectaretur, quod caput & iubam equi haberet (minime tamen equum esse) cornu præditum, duos palmos oblongo, mobili, quodque nunc in dextram, nunc in sinistram obuerteret, modo illud attolleret, modo dimitteret. Id animal cum Elephante ferociter præliari, eiusque cornu aduersus venena laudari. Eius experimentum factum propinato duobus canibus veneno: Alterum enim canem cui dupla quantitate propinatum esset venenum, sumpto huius cornu puluere ex aqua conualuisse: alium vero cui exigua quantitate venenum esset datum, nec exhibitum hoc cornu, statim mortuum corruisse. Hactenus Garsias. Aliud præterea animal est quod vnum tantum cornu gestat in fronte quod Plinius Asinum Indicum vocat libro. XI. cap. XXXVII. nat. Histor. & capite XLVI. ait vnicorne Asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. De asino Indico & Orige vnicornibus mentionem fecit etiam Aristot. lib. 2. de Histor. animal. cap. VIII & III. de part. animal. cap. 2. ac asserit Asinum Indicum cornu gerere in fronte pedesq; solidos & talos habere. Orygem etiam in fronte vnicornem, sed scissis esse pedibus. Quinque itaque animalia reperiuntur diuersa, quæ vnum cornu gerunt. Bos Indicus, Rhinoceros, Monoceros, Asinus Indicus, & Oryx. Quod autem monocerotis nomen peculiari animali ab antiquis datum fuerit, à boue Indico, Rhinocerote & oryge differente Æliani testimonio clare docetur, Is enim lib. 2 de animalibus, ait se audisse (nam ocularis testis non est) Monocerotem, quem vocant cartazonum magnitudine ad confirmatæ ætatis equum accedere, iubaque & pilis fuluum esse, pedum & totius corporis bonitate excellere, atque similiter vt elephas pe-

Boues vnicornes.
Monoceros.
Rhinoceros.
De Monocerote.
Asinus Indicus vnicornis.
Oryx vnicornis.
Quinq; animalia vno cornu.
Monoceros habet nigrũ cornu.

phas pedum digitis indiuisis esse, apri caudam habere, inter supercilia cornu vno eodemque nigro non leui quidem, sed versuras quasdam naturales habente, atque in acutissimum mucronem desinente ornatum existere, omniumque maximè animalium absonam vocem & contemtam mittere, & ad alias quidem bestias ad se accedentes mansuescere, cum gregalibus vero suis pugnare, neque modo cum maribus naturali quadam contentione dissidere, sed contra etiam fæminas certare, pugnamque vsque ad mortem ingrauescere. Nam & maximo robore præditus, & expugnabili cornu armatus est, desertissimas regiones persequitur, simul & errat. Notandum hic Ælianum nullas facultates cornu monocerotis describere. De asino porro Indico Ælianus lib. 5. sequentia scribit. Syluestres asinos equis magnitudine non inferiores, apud Indos nasci accepi, eosque reliquo corpore albos, capite vero purpureo oculisque nigris esse, cornuque in fronte gerere, cuius superius puniceum, inferius autem album, medium vero nigrum sit. Atque non omnes quidem Indos, sed potentiores cum tanquam armillis quibusdam brachia, sic cornua certis spaciis auro ornatunt, ex ipsis bibere solere. Ex hoc cornu bibentem ab insanabilibus morbis tutum fieri, neque eum ipsum conuulsionibus corripi, neque sacro morbo, neque venenis vllis ferunt. Quinetiam si quid prius pestilens biberit, tum id vomere tum ad sanitatem redire. Ex quibus duobus Æliani locis facile colligi potest asini Indici cornu id esse quod ab omnibus expetitur ad venena, & nequaquam monocerotis cornu quod vno tantum eoque nigro colore præditum est & versuras habet, ac passim à principibus pro vero monocerotis cornu ostenditur, omni facultate aduersus venena carens. Causa cur facultates quas cornu asini Indici habet, attributæ fuerint monocerotis cornui, nomen monocerotis, quod vt ante dixi, asino Indico tribui potest, fortassis fuit. Vnicornu enim est animal asinus Indicus, non minus quam proprie dictum monoceros. An autem hoc animal quod à Garsia ab Horto describitur monocerotis nomine, & prope caput bonæ spei reperitur idem sit cum asino Indico ex signis & notis nō satis depræhendi potest Vartomannus se duos vidisse Monocerotas testatur traditque vnicum cornu, equi magnitudinem habere, crura, pedes & caput cerui, pili colorem balium, equi iubam rariorem coxas villosas, & mansuetum esse animal. Hæc descriptio cum Æliani descriptione satis conuenit ita vt idem animal describi videatur. Quod ad Orygem attinet, nunc incertum est quodnam animal fuerit Certum tamen est capræ syluestris speciem fuisse, quæ vnicum cornu gestat. Nunc aliqui mosci capreolum vel gazellam aut pygargum esse autumant, quibus tamen animalibus aliqui vnum tantum cornu, aliqui duo tribuunt.

Vires ad omnes morbos & venena.

De Oryge.

Reperiuntur apud principes & magnates variæ particulæ cornuum, nomine cornuum Monocerotis. Sed hactenus (etiamsi plures quam viginti differentias collegerim) nunquam particulam asini Indici cornui similem depræhendi. Quotquot habeo omnes nigrescunt, pallescunt vel albicant, ita vt ebur ceruinum cornu aut Rosmari dentem referant, aut si è terra erutæ fuerint, ibi ætate excesas molliores que redditas quis iudicare possit. Habuit mater fra-

triæ meæ particulam à cornu ſatis magno, quod multis milibus venditum fuerat, abſciſſam, qua mira præſtitiſſe matrem affirmabat. Erat illa particula eboris inſtar albiſſima, intrinſecus concaua, vt cornua eſſe ſolent. Exterior pars craſſitie pellis porcinæ fere pellucida ac ad flauedinem tendens conſpiciebatur exactè lardum porcinum cum ſua pelle in cornu tranſmutatum dixiſſes. A b interiori enim & albiſſima parte ad amuſſim lineola diſtinguebatur id quod cutim porcinam referebat. Duriſſimum fuerat hoc cornu, vixque lima ſuperari poterat, odorem etiam qualem cornua omnia dum lima fricantur edere ſolent, emittebat. Sed neque hoc cornu Monocerotis aut Aſini Indici fuit. Nec refert cum natura etiam aliorum animalium cornua, viribus & facultatibus ditare poſſit. Cornu profectò ceruinum multorum experientia non exiguas aduerſus venena habet vires, ita vt rectè deficiente aſini Indici cornu in illius locum ſubſtitui poſſit. Dum Venetiis eſſem ante annos viginti quinque duo cornua mihi oſtenſa fuerunt à quodam ſimpliciſta rerum exoticarum ſtudioſiſſimo, vnum quatuor pedum ad minus longitudine, oui gallinacei maioris circa baſin craſſitie, quod paulatim deſinebat in mucronem obtuſum, color externus erat eburneus, internus albiſſimus; à baſi ad mucronem fere ſtrias habebat, dicebat ille cornu eſſe Hyppopotami animalis, ac verum vnicornu, facultatibuſque vnicornui attributis præditum. Hyppopotamum ſæpe depictum vidi, & antiqui Romanorum Imperatores illius effigiem tum in nummis tum ſymbolis exhibuerunt; verum abſque cornu, cuius autem animalis hoc cornu fuerit hactenus ſcire non potui. Viſum tamen mihi fuit Roſmari dentem eſſe. Alterum cornu ſex pedes longum fuit, ad baſim oui columbini maioris aut oui gallinacei minoris craſſitie, paulatim in acutum mucronem deſinens, intus ad pedum duorum longitudinem à baſi concauum. Color externus fere niger fuit, vt ligni guaiaci nucleus interior etiam niger eſſe ſolet. Tanto leuore præditum erat, ac à baſi verſuras paulatim ad mucronem tam eleganter æquali que diſtantia procedentes habebat, vt arte elaboratum fuiſſe videretur. Id non Monocerotis cornu, ſed Gazellæ eſſe, (quam aliqui moſci capreolum vocant & vnicornem faciunt, ſed errore, vt Geſnerus notauit) dicebat. Nam Gaſella aliis aliud animal eſt, & à muſci capreolo diuerſum, fortaſſis Pygargus, quem aliqui etiam vnicornem faciunt capræque ſylueſtris ſpeciem. Verum gemmarius aut ſimpliciſta ille qui hoc cornu habebat Gazellam duo huiuſmodi cornua proferre, ſed curua aſſerebat, curuaturam vero tolli aqua calida, molleſcere in illa cornu, ac poſtea manu in rectitudinem cogi. Id profectò cornu vero Monocerotis animalis cornui omnibus notis reſpondebat, atque pro eius cornu habui, licet ille aliter ſenſerit. Nam huiuſmodi viris parum exercitatis à mercatoribus quibus credunt, facile imponitur: fortaſſis, quia ad venena expellenda & arcenda vires non habuit, pro Monocerotis cornu habere noluit, cum tamen, vt dixi, Monocerotis cornu viribus illis careat. Simile plane cornu vidi apud Philibertum De Bois mercatorem Pragenſem, qui id à legato Ducis Moſcouiæ Pragæ degente pignoris loco ad ſe pro mille

fucatis receperat. Sed cum nullæ ipsius ad venena vires deprehensæ fuissent: iudicatum fuit à gemmariis Monocerotis cornu non esse, licet omnibus notis attestantibus fuerit.

Qui itaque cum effectu verum vnicornu cupit, is sibi vel Asini Indici cornu, vel Rhynocerotis, vel illud quod lardi porcini faciem repræsentat, vel etiam fossile quod prius ebur, cornu ceruinum, lignum iuglandis aut fraxini, vel etiam alterius materiæ ad venena commendatæ, fuerat, & medullam linguæ adhærentem, albam odoratam in vino bullientem continet, sibi procuret. Ita enim voti compos fiet, nec exigui momenti ad venena quæuis habebit medicamentum. *Electio.*

De lapide crucifero. CAP. CCXLV.

AD cornuum fossilium genera non ineptè referri potest lapis crucifer bubuli cornu magnitudine & facie, qui dum transuersim scinditur in planos orbiculos crucem nigro colore refert. Reliqua superficiei pars cineritium habet colorem, cui interdum ruber intermixtus videtur. Extrinsecus ex cinereo nigrescit, maculisque interdum nigris distinguitur, ac tactu inæqualibus. Tam mollis est, vt cultro facile ab eo puluis albus abradi possit. Inuenitur viginti milliaribus à fano Diui Iacobi in Compostella Hispaniæ. Fertur gestatus vt carnem tangat, sistere sanguinem vndecunque fluentem, præterea lactis vbertatem efficere, ac dæmonia arcere, febres etiam omnes curare collo appensus dicitur.

De cornu Ammonis. CAP. CCXLVI.

AMmonis cornu speciem cornu arietini in se reuoluti refert, ac aurei coloris armatura, obductum esse videtur. Plinius lib. 31. cap. 10. inter gemmas refert, ac sequentia scribit.

Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas aureo colore arietini cornu effigiem reddens. Promittitur prædiuina ſomnia repræſentare. Solet ferreo armari hoc cornu colore, qui aluminis ſucco accedente, in æreum vel aureum facile mutatur; quemadmodum ferro ipſo facile contingit.

Hoplitis. Ad Hoplitis ſpecies reduci poteſt, quia armatura conſtat. Interdum tamen armatura caret, ac cinerei eſt coloris, & nodoſus quaſi iuncturis cohæreat, Germanicè vocatur *ein Schrerhorn.* Reperitur prope Hildeshemium, ac in aliis Germaniæ locis. Sæpe octo digitos latum eſt, ac aliquando pondere tres libras ſuperat. *Locus.* Nonnunquam ita exiguum eſt, vt nucis magnitudinem non excedat. Ab hoc differt anguis putrefactus, qui in ſaxum commutatus, reperitur, nam hic ſtriis & armatura caret. Ad cornu Hammonis ſpecies referri poteſt lapis nouæ lunæ figura, aurea vel ferrea armatura veſtitus mediocriter durus & interdũ ſtriatus, modo magnus, modo paruus, quem Cardanus Seleniten vocat. Item alius ſimili figura abſque armatura à cinereo colore Tephrites dictus, aliàs Menois ab eadem Lunæ creſcentis & corniculatæ forma quam repræſentat. *Selenites. Tephrites.*

De Magnete. CAP. CCXLVII.

MAgnes etſi inter ſaxa potius quam inter alicuius precii lapides referri debere videatur, nihilominus tamen propter admirabilem ipſius naturam, qua ſe animatum cælique plagas diſcernere, ac conditoris opificiſque ſui magnitudinem, ſapientiam, & prudentiam incomparabilem cognoſcere oſtendit: merito non ſolum ſaxis nobilioribus, ſed & aliis gemmis omnibus præferendus eſt. Nomen magnetis illi à magnitudine deductum nonnulli arbitrantur, quod reuera trahendi vi magnus ſit; ac non niſi cœlum ipſum, quod omnium rerum maximum eſt, cognoſcat & reſpiciat. *Nominis ratio.* Alii à Magnete armentario cum Plinio nomen illi datum exiſtimant. Is enim cum armenta in Ida paſceret ac baculos humi poſuiſſet illorum cuſpides ferreos lapidi fixius adhærere primum obſeruaſſe, aliiſque ſignificaſſe dicitur. Lucretius à Magneſia regione, vbi reperitur, nomen deducit.

Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii
Magnetum quoniam patris in finibus ortus.

Plato ab Empedocle magnetem vocatum in Ione ſcribit, eumque à nonnullis Heraclion vocari. Theophraſto authore Heraclion dicitur, quod circa ciuitatem Heracleam inueniatur. A multis Herculeus appellatur, quia ferro, quod omnia domat, & cui omnia cedere coguntur, imperet, id ad ſe trahat, ac ad nutum obſequi faciat. A ferro etiam Sideritis dicitur, nam ferrum Græcè σίδηρος vocatur.

Magnes proprie dicitur lapis qui ferrum vel alium magnetem ad ſe trahit vel à ſe

vel à se reiicit, ac plagas mundi ostendit. Qui ferrum reiicit Theamedes à veteribus dictus fuit. Verum hic omni magneti insidet ac altera ipsius pars est, tractoriæ parti opposita. Qui carnem, aurum, vel argentum ad se trahunt lapides, inter magnetis species minime referendos arbitror. Magnes colore plerunque est ferrugineo ad ceruleum tendente: Aliquando exterius subrufo, ac intus nigricante. Ceruleus etiam, Dioscoride teste, ceteris præstantior est.

Genera & loci natales magnetis. CAP. CCXLVIII.

PLinius sequentibus verbis magnetis genera ita describit. Quinque genera Sotacus demonstrat. Æthiopicum, Magnesiacum è Magnesia Macedoniæ. Tertium in Echio Beotiæ. Quartum circa Alexandriam & Troadem. Quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima mas sit an fęmina, proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigrique sunt. Beotius vero rufi coloris plus habet quam nigri. Is qui in Troade inuenitur niger est & fœminei sexus, ideoque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ candidus, neque attrahens ferrum, similisque pumici, compertum tanto meliores, quanto sunt magis cerulei. Æthiopico laus summa datur pondusque argento rependitur. Inuenitur hic in Æthiopiæ Smiri, ita vocatur regio arenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris. Sanguinemque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti, hæmatite natura, Æthiopici argumentum est quod magnetem alium ad se trahit. Ex his Plinii verbis constat Magnetem Hæmatiten qui ferrum non attrahit nunc inter magnetis genera non referri, vt nec quintum genus hodie pro magnete habetur: nisi forte ille lapis sit quem Itali Calamita bianca vocant, quique linguæ admotus illi adhæret. Commodius meo iudico ab effectu tria magnetum genera statuuntur: Vt primo genere contineantur qui ferrum trahunt. Secundo qui plagas mundi tantum ostendunt, nec ferrum trahunt. Tertio vero qui alium magnetem ad se alliciunt. Quicunque ferrum trahunt illi omnes plagas mundi monstrant. Id enim proprium omni & soli magneti videtur. Qui vero plagas tantum mundi ostendunt vi trahendi carere possunt. Tales habui ex monte S. Georgii qui tribus Praga distat miliaribus, in planitie agri Leutmericensis solitarie constitutus. Tertium genus quod magnetem trahit nondum vidi, id si olim fuerit, vt Plinius testatur, verisimile est & nunc esse. Scio magnetis partem borealem, borealem alterius respuere, vt alterius australem ad se trahit. Verum id omni magneti plagas mundi ostendenti proprium est, & necessario, vt vniti, plagæ, plagis respondeant, ac natiuus plagarum situs conseruetur, boreales boream, Australes austrum respiciant. Si magnes multum ferri in se contineat facile ab alio magnete trahi potest. Verum nō lapidis, sed ferri ratione attrahitur. Quod ad Theameden quem vetustas ferrum abigere tradidit, attinet, nec ille diuersum genus statuit, cum & illius facultas omni magneti qui ferrum allicit plagasque mundi demonstrat insit. Affrictum enim ferrum magneti, si ad equilibrium ponatur, ab aduersa magnetis parte, ferri contacta pars, aut ab

Optimi nota.

Tria magnetis genera.

Theamedes ferrum reiicit.

eadem magnetis parte quæ ferrum tetigit, ferri aduersa pars abigitur. Vocatur Theamedes, Germanicè *ein bleser*.

Locus natalis. Reperitur magnes circa ferri fodinas in Germania prope vallem Ioachimicum, Swartzburgum, Schneburgum in Misnia, item ad fontes albis & riuulum *den Hirsprunnen* ac prope Cupfferbergam Silesiæ. In Italia in montibus Viterbii & in Ilua, qui exterius subruffus est, intus in fracturis nigricans & parum tendens ad ceruleum obscurum, atque admodum efficax in attractione, quique dum percutitur inhorrescit, lanugine quadam oborta, quæ transmigrat ad ferrum si admoueatur. Nascitur magnes plerunque in ferri fodinis aut in vicinis locis. Interdum magnetes visuntur in quibus plus ferri quam lapidis sit. In Germania ex magnete optimum ferrum elicitur, ac is qui circa ferri fodinas eruitur eiusque colorem habet, plerunque vegetior esse cæteris solet.

De natura, facultatibus & viribus magnetis.

CAP. CCXLIX.

MAgnes id admirabile, & quod nunquam humana consequi potest ratio, habet, quod ferrum aut eius meliorem partem chalyben appetat, illique vniri cupiat: quemadmodum ferrum ipsius complexum exoptat. Nam si magnes magnis viribus sit, ac ferrum liberum, id ad magnetem properat. Econtra si magnes exiguus sit ac liber, ferrum vero graue, aut alicui rei affixum, magnes ad ferrum vt illi coniungatur se mouet. Ita vt non tam magnes ferrum, quam ferrum magnetem trahere videatur. Si magnes ad se trahendi ferrum facultatem tantum haberet, nunquam se vltro ad ferrum moueret & conferret. Videtur itaque & ferrum trahendi magnetem vim habere. Verum verisimilius est magnetem ferrum trahere; quam ferrum magnetem, quia sepultus in scobe ferri magnes vires suas conseruat & auget. Ferrum vero rubiginem contrahit & perit. Quod fieri non potest, nisi puriorem & subtiliorem ferri substantiam ad se traxerit. Deinde actionem ac vim trahendi communicat ferro, quam si non haberet alteri dare non posset. Quod itaq; magnes ad ferrum se moueat, hoc fit quia ipsius concupiscit amplexum, quo potiri aliter non potest. Resistit enim cupienti ferri pondus, quod à leuiori moueri non potest. Id si vnius vnciæ sit, non potest trahi nisi à magnete cuius corpus grauius sit vncia & cuius facultas etiam vnciam trahere possit, vtrumque enim necessarium, si liber sit magnes. Nam si ab aliquo detineatur aut alicui rei affixus sit, non est necesse vt grauior sit ferro. Sufficit enim vires ipsius tractrices fortiores esse quam ferri pondus. Potest enim hoc modo vnam vnciam pendens magnes libram ferri attrahere; imo plus. Audiui enim ab amico meo se vidisse exiguum magnetem tres libras traxisse ac ita firmiter retinuisse vt non nisi vi auelli à magnete potuerit. Vix ille pendebat duas vncias. Si quis dixerit & magnetem ad ferri & ferrum ad magnetis amplexum properare, fortassis non aberrabit. Parum

tamen

tamen refert si quis hunc motum tractionem vocet. Vis hæc attractrix quæ est in magnete nullo obice impedire potest, trahit enim per lignum, per lapidem, imo per vitrum. Vnde colligi potest incorporeum esse quid, quod ad ferrum per vitrum transmittitur. Si enim substantia esset corporea dum vitrum transiret, duo essent in eodem loco corpora quod physicis absurdum est. An autem substantia sit incorporea aut qualitas aliqua, difficile est coniectu. Qualitas sane videtur, eaque quæ cum luce vel sono comparari possit. Vt enim lux vitrum transit momento temporis, & sonus per opaca corpora & solidissima defertur ad aures & agnoscitur: ita etiam facultas Magnetis per quæuis corpora ad ferrum, quod cum illo sympathiam habens ipsius motum sequitur & cum ipso tanquam amico consentit, idque non secus contingit quam fidibus, quæ dum ita extensæ sunt, vt si pulsentur à se distent diapason id est octaua, vna contacta altera intacta mouebitur & consonabit, cæteris fidibus interiacentibus aut intermediis immotis; quod profecto non nisi soni qualitate ad aliam fidem transmissa fieri potest.

Trahit per vitrum magnes.

Sympathia. Harmonia.

Causa cur mutuo amplexu gaudeant, aut magnes ferrum trahat, inuentu non solum meo iudicio difficillima est, sed omnino impossibilis. Multi existimarunt ideo appeti à magnete ferrum quod illo nutriatur, conseruetur, & sustentetur, approbante, vt illis videtur, id experientia dum in scobe ferri sepultus vegetior redditur, ferro paulatim in rubiginem mutato. Verum ex sequentibus hanc causam non sufficere illi qui veram causam scire cupit, facile qui pollet ingenio perspiciet. Omni tamen dubio procul consensus iste intimus à similitudine essentiæ quam habet magnes cum ferro proficisci debet, quæ vt nobis ignota est ita & causa quæ ab illa dimanat. Videtur quidem spiritum quendam in se habere magnes, qui vt se suamque actionem conseruet, puriorem ferri partem sibi addi desiderat, non secus quam ignis papulum sine quo mox euanescit ac extinguitur. Sed si spiritus magnetis aut aliud quid in magnete ex ferro quid desiderat, cur interdum, vt postea explicabo, ferrum reiicit, & eiusdem massæ ferreæ alteram partem? An non vna pars alteri parti similis est substantia, essentia, & qualitatibus? Si vna idonea fuit alendo vel conseruando magneti aut similitudinem cum illo habet, cur altera non est? imo non solum non est, sed plane reiicitur.

Cur appetat magnes ferrum.

Aliud itaque hic latet quam quod humana consequi possit mens, id naturæ relinquimus quæ multa in sinu suo recondita habet, ac admirari sæpius quam intelligi vult. Dubitari posset num ferrũ magnetem appetet, vt illius facultatibus potiatur, quæ sunt ferrum aliud trahere & plagas mundi seu vniuersi cõstitutionem ostendere. Quarum sane facultatũ postrema eximia & admiranda est, cum eius beneficio oceanus noctu, obscuro aut nubilo cœlo nauigari & ad omnes orbis partes, etiam ad antipodas absque errore, viæ & itinera institui possint. Magnes enim vias tanquam digito, dum plagas mundi indicat, ostendit, eamq; facultatem ferrum illi appositum adipiscitur. Sed nihil hic definio vt aliis

quod timentur relinquam. Solent imperfecta quæuis perfectionem sui appetere, vt materia formam, sed ferrum perfectum sine hac facultate videtur. Perfectius tamen censeri debet si illi nobilis hæc & admirabilis facultas, (qua quasi animatum redditur) accedat.

Quomodo Magnes plagas mundi ostendat, ac ferrum eadem facultate exornet. CAP. CCL.

DVbitaui in fine præcedentis capitis num ferrum, quia materia constat, quæ apta & idonea est ad suscipiēdam formam, animam seu facultates Magnetis, vt perfectius sit, propterea magnetem à quo prædicta facile cōsequi potest, ambiat. Præterea præcipuam & nobiliorē facultatem magnetis eā dixi qua plagas mundi ostendit. Ea nunc explicanda est; multa n. obseruatu digna & admiranda habet. Magnes dum in scutella lignea ponitur, eaq; aquæ quiescenti immittitur, voluitur scutella donec sponte quiescat. Quem situm quiescens habet, eundē etiamsi milies moueatur, scutella perpetuo habebit, eaq; pars lapidis, quę boream respiciet, semper respiciat, quæ austrum, etiam austrum, neq; aliter quiescere poterit. Pars quæ boream respicit borealis vocatur, opposita australis. Idē continget, si ex filo suspendatur magnes. Nam perpetuo pars borealis boreā respicere volet, orientalis orientalem, & sic de cæteris, vnde autem id habeat quod plagas mundi obseruet difficile est diuinare. Arbitror magnetem, quem situm habuit in solo natali eum perpetuo, ni impediatur, exoptare. Ac propterea quæ pars tunc boream respiciebat, semper respicere velle, ac dum libera est borealem plagam quærere, qua inuenta, natiui soli situ congruit, quiescere. Hinc facile colligi potest quemuis magnetem in extremitate sua punctum habere boreale. Quo cognito etiam australe, orientale, occidentale & quoduis aliud, aliquot gradibus ab illo declinans, facile inueniri & haberi potest. Inuenitur autem punctum boreale modis prædictis, nam quæ pars boream respiciet, vbi quieuerit magnes borealis erit & aduersa australis. Ducitur enim vis hæc per centrum corporis recta linea. Si fregeris magnetem in plures partes, singulæ lineas suas meridianas per corporis centrum transeuntes habebunt; à centro enim corporis vt à centro mundi plagarum distinctio oritur. Polaris punctus non plaga solummodo, sequenti ratione certius reperitur. Iube magnetem in sphericam figuram redigi & expoliri, ac ferrum gracile concinnari æquale spheræ diametro, idque supra lapidem sphericum colloca, nam vertet se donec supra meridianam lineam per borealem & australe punctum transeuntem quiescet. Vbi quieuerit, signato lineam, ac transfer ferrum in alteram lapidis partem: cum resederit & quieuerit, iterum signato, idque tertio & quarto repete. Deinde vbi lineæ se decussabunt, erunt puncta borealia vel australia. Aliter eadem puncta reperies. Frange acum tenuem, partemq; minorem supra lapidem sphericum ponito, eamq; moueto. Nam dum in boreale punctum inciderit erigetur ad perpendiculum; mouere itaq; donec id fieri videris ne pertædescat.

Quare plagas ostendat mundi.

Punctū boreale inueniri.

Ferrum

Ferrum Magnetis vires & puncta suscipit. CAP. CCLI.

MAgnes non solum ipse ferrum attrahit & plagas mundi ostendit, ac instar maioris mundi centrum suum habet & vtrumq; polum arcticum ac antarcticum; sed eandem vim contactu vel ferro tribuit vel ferrum ab ipso extorquet. Quinimo etiamsi magnetem non attingat ferrum, modo tamen intra circulum virtutis magnetis constituatur, ac ibidem parumper moretur, vires easdem nanciscitur. Circulus virtutis vocatur distantia illa ad quam vis magnetis extenditur: quæ à ferro acquisita aut illi tradita tam efficax est, vt plagas mundi ostendere, & aliud ferrum attrahere sibique affigere possit. Hoc modo complures annuli separati sibi inuicem inuisibili spiritu magnetis connexi & adhærentes catenæ instar ostendi possunt. Quorum postremi & à magnete remotiores, si extra circulum virtutis, aut ad extremam illius circumferentiam sint, à catena decidunt aliis & vicinioribus adhærentibus nō sine spectantium admiratione. *Annulorum catena.*

Ferrum quod magnetis virtutem non accepit ab omni parte magnetis trahitur, etiam quæuis ipsius pars si ad æquilibrium constituatur. Vbi attigerit magnetem, aut, vt dixi, paululum in circulo virtutis illius hæserit, iam virtutem magnetis adipiscitur & trahendi aliud ferrum & ostendendi plagas. Fit enim simile magneti ac vt ille maiorem mundum refert centro & polis, ita & ferrum. Recipit autem ferrum plagas & polos in se prorsus eosdem quos habuit dum magneti astaret, vel admoueretur, eosq; perpetuo postea conseruat. Exempli causa, sit ferrum A B C, ac pars ipsius C attingat magnetis D E F partem, videlicet D, hoc contactu, quia vtriusque corpus vnum quodammodo efficitur & virtus per vtrumque corpus diffusa vnitur (ita vt A sit vna extremitas, F altera, & medietas inter A & F centrum) fit, vt si F extremitas fuerit pars borealis ipsius magnetis, & altera A australis, semoto ferro à magnete (quasi corpore vno diuiso in duas partes, ferri extremitas A quæ fuerat australis, maneat australis, altera vero opposita C, quæ dum magnetem attingeret, & vires susciperet extremitas non erat, nunc vero ab vnione separata extremitas est: necessario borealem partem faciat. Nam inter duas extremitates centrum est, quod australem plagam à boreali discriminat, deinde australi opponitur semper borealis. *Ferrum ab omni parte magnetis trahitur.*

Ferrum his viribus dotatum non ingratum est suo benefactori, pars enim ea quæ vires accepit, perpetuo complexum illius, quæ dedit beneficium ambit, cupit ac ad se trahit, aduersam vero respuit. Quia itaque ferri borealis pars ab australi D virtutem recepit, illam tantum nequaquam borealem ambiet, & vice versa ferri pars quæ tetigit borealem magnetis partem non borealem plagam, sed australem ostendet, appetet tamen illam partem magnetis quam tetigit, quia attactu facta fuit non Borealis, sed australis; ac non solum ita erga illum magnetem quem tetigit, sed erga omnem alium, aut ferrum illius virtute imbutum se geret. Nam partem similem respuet borealis nempe borealem, contrariam vero amplectetur, borealis australem. Cupit enim perpetuo eundem statum quem habuit dum vires nancisceretur. Non potuit autem borealis pars magnetis borealem plagam alteri dare (cum situs det plagas) magis quam fieri potest, vt duæ lineæ (dum se mutuo attingunt) aut duæ superficies ligneæ (dum coniunguntur) eandem plagam mundi ostendant. Vna si orientem respexerit, altera huic annexa necessario occidentem respiciet. Quicunque quæ prędicta sunt recte intellexerit, in magnete etiam aliter fieri non posse facile percipiet. Nam dum ferrum contingit magnetem, magnes qua parte attingit ferrum aliam plagam & ferrum oppositam respicit. Hunc respectum ab vtroque seruari, natura cupit. Hoc bene intellecto multorum effectuum magnetis & ferri, ratio dari commodè potest: nec mirum erit amplius respui à magnete ferrum. Respuitur enim à boreali magnetis, Borealis ferri & ab Australi, australis ferri pars. Quæ porro ferro ex contactu magnetis contingere dixi, eadem ferro contingunt, si intra circulum virtutis magnetis moretur. Nam etsi non attingat magnetem, tamen quia magnetis facultas per totum circulum extensa est, quicquid in eo constitutum est, quasi illi vnitum sit haberi debet.

Similes partes se aduersantur.

Egregia similitudo.

Id mirum videri potest quod si ferrum magnetis vi imbutum ad æquilibrium ponatur ac ipsius extremitati boreali, magnes supra teneatur, attrahatur ea pars; si vero subtus teneatur repellatur. Contrarii effectus fiunt quia partes lapidis contrariæ ferrum respiciunt. Nam superior pars lapidis, dum supponitur ferro alia est, quam inferior quæ supra ferrum tenetur, imo prorsus opposita. Si eadem facies opponeretur infra vel supra, eadem attractio fieret; vicinior itaque operatur in magnetē si sit australis vel borealis. Perpetuum enim est, similem similem abigere & dissimilem appetere. An non contrarias partes ostendo ferro si supra id volam manus detineam, infra vero subducta manu exteriorem manus partem ferrum versus habeam. Facierum itaque & partium diuersitatem agnoscit & percipit magnes.

Supra & infra contraria.

Quod vero à Plinio aliisque nonnullis authoribus magnetis genus statuatur quod ferrum abigat, Theamedis nomine insignitum; id hactenus vt videre nunquam potui ita neque eum vidi, qui assereret se talem vidisse qui ab omni sua parte ferrum abigeret. Proinde si quidam magnetem ferrum abigere animaduerterunt eos deceptos fuisse quod à plagarum distinctione id fieri ignorarent arbitror. Quilibet enim magnes ferrum ipsius viribus imbutum ab aliqua sui parte repellit.

Theamedes.

Inter

Inter magnetis admiranda id etiam notandum eſt, quod ea pars quæ in æquilibrio ferrum poſitum, reſpuit, nihilominus vbi attigerit id retineat. Nec minus mirum eſt quod etiamſi à quauis parte ferrum virtute ſua nondum imbutum trahat, id ex vno puncto efficacius faciat. Quod deprænditur ſi magnes ſupra ferrum aſſeri plano ſuperpoſitum detineatur & manibus volutetur, donec ferrum tremat & ad contactum currat. Vbi enim tetigerit ibi punctum tractionis eſt à quo tanquam centro radii virtutis magnetis in ambitum ſparguntur. *Pūctum tractionis.*

Sed ſupra hæc omnia nihil mirabilius in magnete & quod magis ingenia acutiora torqueat mihi videtur, quam quod ferrum illius virtute imbutum & ad æquilibrium poſitum, vt ad omnes plagas verti poſſit non præciſè polare punctum vbique terrarum oſtendat. Nam hic in Germania octo aut plures gradus orientem verſus ferrum à polo declinat. Videtur vel in firmamento vel in aliis orbibus celeſtibus vel ſupra firmamentum, vel in terra fixum aliquod punctum eſſe ad quod magnes ducitur vel à quo trahitur. In firmamento vel orbibus inferioribus hoc eſſe non poteſt; quia id, dum cum illis quotidie circuit globum terreſtrem vna moueretur, eiuſque motum neceſſario ferrum ab illo tractum ſequeretur: Verum id quia non fit (ferro tota die immoto idem punctum oſtendente) ſequitur in firmamento vel inferioribus orbibus hoc eſſe non poſſe. Supra firmamentum aliquid immobile eſſe quod iſtam vim trahendi habeat, licet ſtatui poſſit, nihilominus variæ mutationes magnetis aut acus ferreæ id etiam eſſe non poſſe facile oſtendunt. Temerarium etiam videtur ibi tale quid eſſe poſſe ſtatuere, vbi forte Dei ſedes abſque loco eſt. Reſtat itaque vt in terra vel ſupra terram id punctum ſit. Si ſupra terram ſit, vt neoterici nautæ affirmant, facile quo in loco ſit inueſtigari poteſt. Nam notata declinatione hic Pragæ alia obſeruanda eſt vel in Goa Indiæ vel in Mexico aut alio loco orientem vel occidentem verſus multum à Praga diſtante, quæ translata in mappam aut globum terreſtrem, ductiſq; lineis à locis illis duobus per puncta declinationis vbi lineæ ſe decuſſarint, ibi punctum eſt magnetis aut ferri magnetis vi imbuti. Id noſtris ſeculis à nonnullis inuentum putatur, & ab Hollandorum obſeruatione confirmatum. Qui ſe inueniſſe putant, intra Americæ & Aſiæ partem ſeptentrionalem in freto Anian montem magneticum, quem ſtatuunt 17. gradib. à polo arctico diſtantem, atq; ab Islandiæ medio ſeu ab inſulis capitis viridis, quæ ſub eodem meridiano ſunt gradibus longitudinis 180, ita vt hac ratione neceſſe ſit in Islandia & prædictis inſulis neceſſario magnetem à polo non declinare, vt nec in Aſſoribus orientalioribus videlicet S. Mariæ & quas *las borgas* vocant inſulis, quæ ſub eodem meridiano ſunt. An a. verè in prædicto freto magneticus mons ſit, incertũ adhuc eſt, cum fretum hoc nondum exploratum ſatis ſit. Si eſſet, mirũ eſſet in tam longinqua loca virtutem ſuam iacere ac ferrum non quodlibet, ſed tantum id quod magnetis vi imbutum eſt, ad ſui obſequium trahere. Sed quid miramur cum omnia miraculis plena ſint, & quiduis in hoc orbe ſui Creatoris laudes hoc modo celebret. An nõ ſol lucem & calorem nobis à longe maiori diſtantia mo- *Cur nõ præciſe oſtendat polos.*

mento temporis communicat, & luna aeris motu impedita absque contactu ac sine constanti & quieto medio mare vniuersum ad se trahit. Desinamus itaque mirari aut miremur omnia, cum nihil altero sit mirabilius, & quicquid est mirabile sit in oculis nostris. Authorem & opificem colamus, celebremus & adoremus, qui admiranda ista efficit, vt opera sua, si non hic, in alia vita intelligamus.

Magnes austrum ostendit. Sed hic aliud mirabile occurrit à nautis nonnullis obseruatum, quod videlicet pixis nautica quando æquinoctialem lineam pertransiit & polo antarctico vicinior est, non amplius septentrionem, sed austrum ostendat. An quia non tam plagas quam polum ostendit? cumque semper qui illi vicinior est? sed putatum fuit magneticum montem respicere, quem certè quocunque in loco sit obseruare deberet, nisi forte alius apud antarcticum illi directè oppositus eandem vim habeat, ac ad similia officia tanquam vicinior cogat. Sed talem ibi esse incompertum est, quinetiam multi non verti borealem plagam ad austrum asserunt.

Non video itaq; vbi polus magnetis ac illi oppositus cõmode statui possit nisi supra firmamentum statuantur duo, vnus borealis alter austrinus, ac eiusdem facultatis vt vicinior magneti imperet potius quam remotior. Sed hic nihil solidè definiri potest, præsertim cum vt dixi antea, quid supra firmamentum sit ne coniectura assequi humanum ingenium valeat, ac præter beatorum sedes diuinæ literæ nihil ibi aliud esse testentur. Deinde etiam quod nondum exploratum habeam an magnes in longam formam pennæ scriptoriæ instar aptatus & ad æquilibrium positus, polum ipsum aut idem punctum à polo distans quod acus nautica demonstrat ostendat, nec ne. Præterea dubito num magnes punctum aut axem ambiat: Ac verisimilius videtur axem ambire propter varias declinationes quæ ad nullum certum punctum dirigi possunt. Si axim ambit, ad terræ viciniorem partem se parum inclinabit, vt à terra quæ firma iacet, vim axis ipsius quæ ad omnes extremitates mittitur, in se recipiat, quam sane per maria & aquas hinc inde fluctuantes nequaquam tam commodè suscipere potest. Hinc fortassis fit dum nauigatur in mari prope Americam magneticam *Declinationis Magnetis causa.* cuspidem aliquot gradibus ad occidentem, dum vero inter insulam S. Helenæ & Africam ad orientem declinare, ac forte propterea in Bohemia ad orientem aliquot gradibus declinare, quia septentrionem versus occurrit mare Balticum, meridiem versus mediterraneum, quæ vim axis nonnihil infringere possunt, quam sane vim declinationis linea quæ à Bohemia duci potest, vsque ad mare glaciale per Moscouiam & Poloniam vbi continuatio terræ est, seruare & communicare magneti potest. Sed alii diligentius ista rimentur.

De abolendis, restituendis, & augendis viribus magnetis.

CAP. CCLII.

Hactenus

HActenus miras magnetis facultates explicaui nec omnibus cognitas. Restat vt explicem, quo pacto illius vires augeri & restitui possint, si illas amiserit. Amittere enim potest contactu alterius magnetis, dum nempe similem faciem attigerit, nempe borealis vnius borealem alterius. Id cum factum fuerit fortiori affrictu vtriusque facultas perit & neuter officium facit aut saltem erroneè, quasi ebrius esset. Restituitur autem in integrum si in chalibis limatura per aliquot dies sepeliatur, cuius etiam beneficio si imbecillis sit magnes vegetior redditur, vt aliqui asserunt. Magnetis vires in immensum augeri posse tradit Theophrastus Paracelsus, ita vt etiam ex pariete clauum extrahere possit: Si igniatur, deinde in oleum Martis multoties extinguatur. Sed discipulos suos decipit, cum magnes igne vires omnes amittat ac spiritus ille viuificus tanquã anima magnetis, & cui vires omnes inhærent, ignis iniurias nõ ferat & à corpore suo colore subceruleo expellatur, ac tantum cadauer, quod nunquam ad vitam redigi potest, post se relinquat. Magnes vt igne vires omnes amittit ita à nonnullis putatur cæparum alliique odore effætus reddi, sed falsum id esse neotericorum declarat experientia, qui allii succo inunctum nihil virium amisisse testantur, vt & nautarum qui dum quotidie allium cæpasque vorantes acui magnetico adstant, nihil illi iniuriæ inferri, sed suo officio strenue fungi, obseruant. Sunt alii qui adamantem magnetis vires impedire scribant, vt Plinius his verbis, Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum vt iuxta positus, ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes appræhenderit, rapiat atque auferat, & Mardobeus his versibus,

Omnibus æqua tamen vis est adducere ferrum
Quod facit & magnes absente potens adamante,
Nam præsens adamas, magneti, quod rapit aufert.

Sed Ioan. Bapt. à Porta negat se experientia id verum depræhendisse. Interim tamen ipse docet ferrum adamante tactu in volui ad septentrionem, ac obuersam partem (vt in magnete ad meridiem ferrum abigere.) Id si verum est, quod nondum probaui, verisimile est adamantis borealem partem, borealem magnetis abigere, ac propterea vim ipsius trahendi impedire quod forte veteres voluerunt.

De qualitatibus & viribus medicis magnetis.
CAP. CCLIII.

GAleno teste magnes Hæmatitis vires habet. Dioscorides cum aqua mulsa trium obolorum pondere ad crassos humores & melancholicos educendos propinari tradit, ac vri & vendi pro hæmatite cuius vires vstus proculdubio adstringendo, sanguinemque sistendo æmulatur. Nonnulli cum mulsa exhibitum Hydropicos sanare referunt. Paracelsus quia ferrum ad se trahit emplastris non solum ad sagittæ ferrum è corpore humano extrahendum: sed omnem aliam saburram vulneribus inhærentem, adhibet & non inutili conatu. Inter alia autem emplastra sequens celeberrimum est & admirandæ facultatis quod à

Magnes purgat melancholiam.

Emplastrum magneticũ.

multis hactenus celatum, & in secretis habitum fuit. Curat omnia vulnera punctim vel cæsim inflicta subito, ac symptomata quæ vulneribus superuenire solent impedit. Quicquid malignum in vulnere est aut inutile separat ab vtili, ac sanam carnem generat, à me emplastrum magneticum vocatur à Paracelso Opodeldoch barbaro vocabulo. ♃. ceræ virgineæ lib. duas, terebinthinæ vulgaris turbulentæ, (non vero claræ ex picea arbore, quam impostores claram efficiunt) lib. vnam, olei oliuarum vnc. iij. funde omnia simul, addendo succi chelidoniæ, succi fol. querci, succi alchimillæ, succi veronicæ ana vnciam vnam cum semisse, coque omnia simul ad succorum consumptionem, postea adde ammoniaci, galbani, ac oppoponacis aceto expurgati ana dragm. sex, colophoniæ vnc. vnam cum semisse, succini vnciæ semissem, masticis myrrhæ thuris, sarcocollæ ana drag. tres, immisce omnia emplastro. Dum parum refrigerit immisce magnetis contusi ac præparati vnciam vnam cum semisse, croci martis vncias duas, croci veneris vnciam vnam, tutiæ præparatæ drag. sex, lapidis calaminaris præparati vncias decem. Hæc omnia postea immisce emplastro, ac cum iam fere refriguerit, adde terræ dulcis vitrioli tantum vt emplastrũ subrubrum fiat bene miscendo, postea extrahe malaxa manibus ac in baculorum formam redige, ac supra tabulam ligneam oleo rosarum inunctam in tabulas forma thaleri crassitie ac ad vsum serua. Ita excoqui debet, vt cum calefit bene mollescat, & dum refrigeratur, non flectatur, sed vitri instar frangatur. Prædicta nonnulla ingredientia hac ratione præparantur. Magnes hac ratione præparatur. Primum in puluerem contundatur; is tigillo impositus igniatur, ac in oleum martis dulcificatum eiusdem ponderis iniiciatur, deinde ad ignem temperatum exsiccetur, ita magnes præparatus est. Oleum verò martis hac ratione concinnatur, ♃. aluminis lib. j. salis communis vncias quatuor, ex his distilla aquam, cum aqua limaturam ferri aliquoties in die humecta, ita breui ferruginem habebis, quam ablue aqua, eamq; inde euapora ad olei consistentiam. Quod iterum vna distillatione dulcificabis, sequenti modo, Affunde iterum aquam, ac sine euaporet, vt prius ita præparatum erit oleum. Lapis verò calaminaris hac ratione præparandus est: Redige in puluerem tenuissimum, ac igniatur, ignitum coniice in ollam acetum fortissimum continentem, ac subito ollam tege, donec puluis extinctus fuerit, postea acetum quietè effunde. Puluerem iterum ignias, ac in idem acetum extingue, postremo iterum puluis igniatur ac refrigerari sinas. Tutia præparatur vt lapis calamitiaris, nisi quod loco aceti vtendum sit aqua feniculi aut celidoniæ. Crocus Veneris ita præparatur. Recip. tenues cupri laminas, imponas ollæ, sepeliantur laminæ in sale communi ac ollam igni impositam sine excandescere, postea effunde laminas cum sale in frigidam ac laminas ablue ab omni nigredine, iterum adde salem ac ollæ impone vt antea, ignias iterum ac in frigidam coniice & ablue, id opus repete quamdiu placuerit, aquæ vero in qua extinxisti laminas affunde aquam calidam, postea paulatim effunde aquam, ita in fundo habebis crocum Veneris sanguinis instar rubrum, hunc laua & munda optime donec nihil salsuginis habeat, exicca illum optime tela linea ac serua ad vsum dictũ. Crocus martis hoc modo fit: Recip. limaturam

Magnetis præparatio.

Oleum martis.

Calaminaris præparatio.

Tutia præparatio.

Croci Veneris præparatio.

Croci martis præparatio.

maturam ferri mundam absque rubigine, reuerberetur in furno longo fortissimo igne quarti gradus, donec purpureum colorem habeat, tum exime & cum refrixerit, in vas aqua plenum coniice, moue optime ac subito in aliud vas decapula, ita relinquetur in primo vase ferrum quod calcinatum nondũ est. In altero vero crocus, quem vt habeas ad ignem aquam exhalare omnem finito, & etiamsi resideat aquam ne effundas, continet enim subtiliorem croci partẽ vix conspicuam. Restat terra vitrioli: hanc ita concinnabis. Recip. quantum voles vitrioli, id ollæ imponas, eamq; in igne circulari colloca vt in rubedinem optime calcinetur. Dum intrinsecus & extrinsecus rubuerit, contunde, eique aquam affunde, ac per diem & noctem ita relinque, aquam postea claram effunde, aliamq; affunde, iterum illa clarescat ac postmodum effundatur. Id opus toties repete donec aqua non amplius acris fuerit, sed dulcis, tum exiccari finito ita habebis terram subrubram & squammis æris similem, cuius colorem Germani vocant *kesselbraun*, longe aptiorem ad vulnera & vlcera bolo armeno. Hoc emplastro medicus & chyrurgus mira præstabit & quæuis vulnera cito sanabit absque omni symptomate. *Terra vitrioli præparatio.*

Ex collo gestatus magnes spasmum sanare ac neruorum dolores compescere, manuq; detentus partum accelerare perhibetur. Supra vulnera venenata positus vim veneni extinguere dicitur, capitiq; admotus omnem eius dolorem auferre; Ab altero coniugum portatus alterius gratiam conciliare, timores arcere & eloquentiam augere creditur. Nugatur Marbodeus, Veneris intellectum habere magnetem, & viri erga vxorem amorem conciliare ac adulteria prodere his versiculis.

Conciliare potest vxoribus ipsa maritus,
Et vice conuersa nuptas reuocare maritis:
Num qui scire cupit sua non sit adultera coniunx,
Suppositum capiti lapidem stertentis adaptet,
Mox quæ casta manet, petit amplexura maritum,
Non tamen euigilans, cadit omnis adultera lecto
Tanquam pulsa manu, subito fœtore coacta,
Quem lapis emittit celati criminis index.

Credit etiam Marbodeus furum esse fautorem ac suffitu domesticos abigere, vt furibus furandi occasio sit commodior.

Si fur claustra domus spoliis, gazisq; referta
Ingrediens prunas ardentes per loca ponat,
Et supra ponat magnetis fragmina prunis,
Vt per tetragonum fumi vapor alta vaporet
Mentibus euersis veluti impendente ruina,
Diffugiunt omnes in ea quicunq; manebunt,
Et fur securus rapiet quæcunq; libebit.

Fœtidum & exitialem, vt carbones, habere auram seu vaporẽ magnetem, & qui ad cerebrum delatus illud conturbet, ac dormientib. terribilia & melancholica phantasmata aut vertiginem, epilepsiam vel apoplexiam inducat multi

prodant authores. Quinimo nonnulli ore detentum lunaticos & melancholicos homines efficere tradunt, ac puluerem ipsius pondere sex granorum cum sepo serpentis & succo vrticæ alicui in potu oblatum, eum ita dementare, vt ex patria sua vel habitatione fugere cogatur. Ita vt si hæc vera sint, non mirum sit suffitum fœtore & maligna qualitate caput turbando homines ex ædibus propriis abigere.

De vsu magnetis. CAP. CCLIIII.

MAximus vsus magnetis est ad nauigationes & itinera etiam terrestria instituenda. Sine hoc enim certa nulla institui aut scopuli euitari possunt: præsertim cœlo nubilo noctu & in Oceano dum præter vndas nihil conspicitur, quemadmodum nec in syluis amplissimis dum præter cœlum arboresque nihil sese oculis offerat. Vt autem certiora omnia fiant acus ferrea aut potius chalibeata magnetis virtute imbuenda est, ac prius ita cōcinnè fabricanda, vt supra cupri aut argenti cuspidem, ad æquilibrium sustentetur, & in orbem verti possit. Quod vt commode fieri possit pyramidale concauum in medio acus fabricatur, à cuius basi reliquæ partes sibi auerso oppositæ illiusque cacumini inferiores, procedunt. Hoc modo dum cuspis concauum excipit, sustentatur acus ac in omnem partem versatur. *Modus tangendi ferrū.* Communicatur autem acui ferreo magnetis virtus hoc modo. Primum punctum Boreale vel australe in magnete modo à me supra tradito, quæritur, inuentum leui mallei ictu percutitur vt à sordibus liberetur. Illi puncto adfricatur acus altera pars, quæ latiuscula, vt melius virtutem magnetis suscipere possit, esse debet. Si punctum fuerit boreale, pars acus quæ tetigit austrum ostendet. Si velis vt non austrum, sed boream ostendat, australi magnetis puncto affricare debes. Si vtraq; acus extremitas idem punctum tetigerit vel nullam plagam ostendet acus vel ab vtraque plaga deflectet, vel orientem aut occidentem monstrabit. Sed vt eximias vires suscipiat acus ac probè munere suo fungatur consultum est vt altera ipsius pars boreali puncto altera australi affricetur, ita enim quodammodo duplicatus suscipiet vires & borealis contactus ad austrum, Australis ad boream se conuertet. Cum acus ferrea magnetem tetigerit sedulo custodienda est ne aliud ferrum, aliumve magnetem attingat aut in circulo virtutis illorum detineatur. Nam illorum contactu & præsentia inebriatur nec exactè cæli partes amplius ostendit. Ita vt denuo igniendum sit vt omni facultate priuatum, nouo affrictu possit nouas vires recipere. Bene custodita acus ad centum annos vires suas retinere potest.

Itinera instigare. Itinerum dux est magnus aut acus magnetica quia septentrionale punctum ostendit, quo ostenso etiam omnia alia & minutissima cognoscuntur. Vt autem facilius oculis reliqua essent perspicua propterea orbi versatili in cuius margine triginta duo venti seu plagæ potius describuntur, acum magneticam nautæ affigunt. Hac enim ratione si ab itineris linea deflectatur facile quod gradibus (si orbis in 360 partes diuisus sit) id fiat, cognoscitur. Sed possunt nau-

ſunt nautæ gubernaculo nauim ita dirigere vt à puncto ad quod dirigunt iter, acus nunquam deflectat. Si per ſiluas terreſtre iter inſtituendum ſit, ne quis multum aberret à via, acus magnetica illa, quæ horologiis ſcioretricis incluſa eſt, inſeruit. Maiori tamen cautione propter itinerum anfractus opus eſt quam in mari vbi omnia peruia ſunt. Nam primum conſtituta acu magnetica ſupra lineam meridianam obſeruanda eſt in loco vnde quis proficiſcitur linea aut hora quæ itineris ſcopum reſpicit, ac perpetuo iter ad illam horam inſtituendum eſt. Si deflectat ad aliam horam ad ſiniſtram, certum eſt ad dextram iterum vt ad veram itineris lineam perueniatur, deflectendum & proportione & longitudine deflectionis plus vel minus ad dextram iter inſtituendum eſſe.

An magnete quis ſua arcana patefacere poſſit.

Putant aliqui magnetem aut acum magneticam vſui eſſe ad animi ſecreta patefacienda amico à nobis centum aut ducentis miliaribus diſtante, ſed vehementer errant. Cauſam errori præbuit virtus magnetis, quæ acum ferream etiam per tabulatum mouet, ac deinde facultas poli arctici vel montis magnetici in freto Anian à coſmographis conſtituti, qui ad multa centena miliaria in acum magneticam vt illi arbitrantur agere poteſt. Exiſtimant enim magnetem qui tetigit acum ac illi virtutem ſuam communicauit, ſimilem habere, & talem cum illa conſenſum: vt ſi moueatur, exempli cauſa decem gradibus orientem verſus, etiam tot gradibus acum moueri, etiamſi centum miliaribus ab illo diſtet. Sed vt dixi falluntur: quia certiſſimum eſt magnetem qui ferream acum tetigit, tantum intra certum ſpacium & exiguum, forte trium aut quatuor pedum illud mouere. Deinde etiam experienti conſtat acum magneticam extra circulum virtutis magnetis poſitam non mutare ſitum mutato ſitu magnetis. Si magnes tam procul in acum à ſe tactam ageret, facillime quis animi ſententiam amico centum miliaribus diſtante (eo modo quo id per tabulatum fieri poteſt) ſignificaret. Per tabulatum autem ita id fit. Acus magnetica longiuſcula vt diſtinctius ſuo fungatur officio, accipitur ac pixidi imponitur vt verti in omnem partem commodè poſſit. Margo deinde pixidis in viginti quatuor æquales partes diuiditur, ac in illis viginti quatuor literæ alphabeti pinguntur. Similis pixis, ſed maior ac cum acu magnetica longe maiori, & addito alphabeto etiam conſtruitur ac ſupra tabulatum ligneum ſuperioris cubiculi collocatur. In inferiori vero cubiculo ſupra menſam minor collocatur pixis, hoc modo vt centrum pixidis ſuperioris & inferioris ad perpendiculum reſpondeant, ac pars vtriuſque borealis literam A reſpiciat. His ita rite collocatis: ſi acus pars borealis digito verſus literam D ſuperioris pixidis moueatur, etiam acus pars altera inferioris pixidis eandem literam D in inferiori cubiculo oſtendet: modo tamen virtus magnetica tam procul vires ſuas extendat, id enim neceſſarium eſt vt dixi. Si id acus beneficio fieri non poſſe credatur, ex centro maioris pixidis ſupra tabulatum circulus cuius diamerer duorum ſit pedum, deſcribendus eſt. Iſque in viginti quatuor partes ſecandus, ac in ſingulis alphabeti literæ notandæ ſunt, ita tamen vt A litera boreali puncto reſpondeat. Deinde literis quæ vocabula faciunt apponendus magnes ſatis vegetus & qui inferioris cubiculi pixidem intra circulum ſuæ virtutis habeat,

Tum enim trahet acum inferioris cubiculi ad se quæ easdem literas ostendet, quas adstans colligere debet, vt vocabula habeat, sensum alterius qui magnetem mouet explicantia. Istud experimentum illos fefellit qui idem ad 100 miliaria magnetem efficere arbitrati sunt. Ex prædicto experimento elegans modus colligi potest quo statua lignea palmæ longitudine, eaque cuspidi ex ære insideat ita vt verti commodè sedens possit. Pes alter extendatur parumper ac in eo globulus chalibeus occultetur, manu teneat statua virgulam tenuem ligneam vel argenteam. Sedeat autem in medio pixidis latiusculæ in cuius margine sint alphabeti literæ omnes notatæ. Quisquis itaque responsum dari petenti cupit, teneat sceptrum ligneum manu, in cuius extremitate sit magnes. Id sub mensa detineat & ad literas dirigat. Nam hoc modo statuam supra mensam collocatam, eas literas quas volet, ostendere, non sine adstantis admiraratione faciet, literæ postmodum collectæ statuæ responsum declarabunt. Possunt alia multa admiranda magnetis occultati beneficio fieri, quæ si quis scire velit alios authores legat, nos hic ludicra tractare nolumus, cum quilibet sibi, si ingenio valeat, varia inuenire facile possit. Vnum superest quod an à magnete fieri possit dubitatur. Num videlicet ferrum in aere ita suspensum tenere duo vel plures magnetes possint, vt id vtroque trahente neutri adhæreat. Hac ratione ferreum Mahometis sepulchrum in aere hærere traditur, & Plinius scribit Dinocratem architectum Arsinoes templum concamerare inchoasse ex magnete, vt in eo simulachrum eius è ferro pendere in aere videretur, sed intercessisse mortem ipsius & Ptolomæi qui id sorori suæ iusserat fieri, vnde quod inchoauerat non perfecisse. Ego etsi concedam paribus viribus magnetes ita constitui posse vt æque vehementer vterque trahat, tamen propter aeris continuum motum non magis subsistere posse existimo, quam sphera metallica supra cuspidem acus perpendicularem collocata. Licet enim Sphera ita exacte poni possit vt pondus illius ab omni parte cuspidis æqualiter promineat: nunquam tamen consistere poterit, quin ad latera decidat. Idem ferro futurum puto, vt vel delabatur ad inferiorem magnetem, vel attrahatur à superiore. Si ferrum tenui filo vel capillo muliebri alligetur proculdubio in aere à superiori magnete ita trahi poterit vt in aere suspensum videatur, filo prohibente ne vlterius à magnete trahi possit.

An magnes ferrum in aere possit sustinere.

Ad vitra.

Magnetis vsus etiam ad vitra conficienda vt olim celebris fuit, ita & nunc est. De eo Plinius his verbis. Post vitri originem vt est astuta & ingeniosa solertia non fuit contenta vitrum miscuisse, cæptus addi & magnes lapis, quoniam in se liquorem vitri quoque in ferrum trahere creditur. Et Agricola sequentibus. Si materiæ vnde vitrum conflatur, adiiciatur minuta magnetis particula, ita in se liquorem vitri trahere videtur vt ad se ferrum allicit, tractum autem purgat, & ex viridi vel luteo candidum facit. Sed magnetem postea ignis consumit.

Vtilis etiam magnes ad ferri venas num diuites vel pauperes sint examinandas. Eius vsus docetur his verbis ab Agricola. Venam ferri experimur in Ca-

in Camino fabri ferrarii, eadem vritur, comminuitur, lauatur, ſiccatur, Magnes in ramentum lotura collectum imponitur, qui ſcobem ferream ad ſe trahit, ea pennis deterſa catino excipitur, atque magnes vſque eo in ramentum lotura collectum imponitur & ſcobs detergitur, dum reſtet quam ad ſe alliciat. Ea autem ſimul cum ſalinitro coquitur in catino donec liqueſcat & ex ea terrea maſſula confletur. Quod ſi magnes cito facileque ſcobem ad ſe traxerit, venam ferri diuitem eſſe coniicimus: ſi tarde pauperem. Si prorſus eam reſpuere viſus fuerit, ferri paululum aut nihil in ſe continere. Quemadmodum ferri ſcobs à ſordibus ſeparatur magnetis opera, ita auri vel argenti puluis à ferri ſcobe. Admotus enim magnes ſcobem ad ſe trahit ac aurifabris compendium præſtat.

Sed dum hic celebres magnetis vſus explico, præcipuus nobiliſſimus, neque ſatis admirandus ac pauciſſimis notus fere animo exciderat & à me prætermiſſus fuit, Nempe quod eius beneficio ichnographiæ deſcribantur, & inſtrumentum aliquod confici poſſit in quo magnes ipſe ichnographias & anfractus itineris ac diſtantias locorum in charta abſque hominis opera ad amuſſim notet. Prior ratio vulgo omnibus geographis nota eſt. Imponitur enim acus magnetica circulo, in plano deſcripto ac in illius centro dioptra verſatilis accommodatur vt per illius extrema anguli (virgulis aliove ſigno notati) vel turres aut domus ſi ciuitatis ichnographia deſcribenda eſt conſpici poſſint. Deinde dum ichnographia notanda eſt, inſtrumentum hincinde vertitur, donec acus magnetica incumbat lineæ meridianæ vt moris eſt, dum horæ diei explorantur. Dum recte incubuerit verſatur dioptra donec per ipſius extrema vtraque, vel turris vel arbor vel ſignum videatur, atque tum notatur vbi dioptra ſecet circuli circumferentiam. Simili modo omnia loca circumquaque conſpiciuntur & notantur. Quibus notatis ex alio loco viciſſim eodem prorſus modo eadem loca conſpiciuntur & notantur, & ſi quis velit, ex tertio.

Ichnographiarum beneficio magnetis deſcriptio.

His abſolutis Geographus in chartam deſcribit circulum æqualem ſi velit circulo inſtrumenti (nam poteſt maiorem vel minorem facere, ſed minori labore voti compos fit ſi æqualem acceperit) ac in deſcriptum circulum transfert puncta viſionis. Deinde ex centro circuli per eadem puncta ducit lineas, vſque ad extremum chartæ, loca enim quæſita in lineam incident. Sed quam procul à centro nondum ſcitur, id enim ſecundus oſtendet circulus: qui in chartam transferendus eſt, ea diſtantia ab altero circulo qua quis velit. Si magnam diſtantiam fecerit, magna erit ichnographia: ſi paruam, parua.

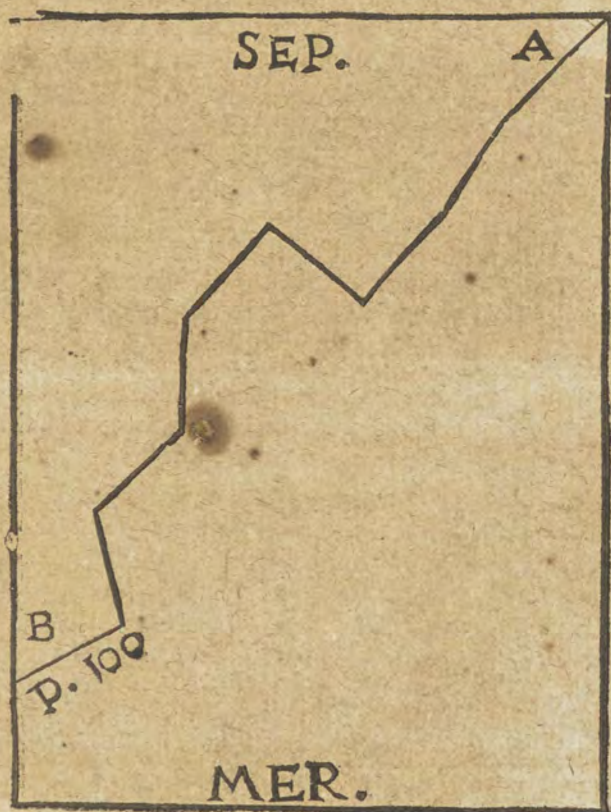
Poſtea in ipſius circumferentiam transferenda ſunt puncta viſionis ſecundi circuli, ſed hac ratione, vt punctum viſionis quod oſtendit prioris circuli centrum, primo notetur & incidat in lineam quæ ducitur à centro prioris circuli ad ſtationem ſeu centrum ſecundi circuli. Id vbi factum fuerit alia puncta omnia ſecundi circuli transferantur in ſecundum circulum qui in charta deſcriptus eſt. Deinde ex centro circuli per ſectionis puncta vſque ad extremum chartæ ducantur lineæ. Nam vbi ſe eiuſdem loci notati, lineæ

ſe mutuo ſecabunt, ibi locus locari debet. Quia vero anguli interdum nimis acuti fiunt; propterea tertius circulus adhibetur prorſus eodem modo vt ſecundus. Notandum hoc modo etiam abſque magnetica acu deſcribi poſſe ſitus locorum. Sed multis placet magnetis adhibitio. Poſterior modus quem nobiliſſimum paucisque notum dixi profecto admirandus eſt. Eo enim vel iter faciens Geographus vel ciuitatem aut locum circumiens, inſtrumentum apud ſe habet, quod iter locum & diſtantias in charta abſque ope geſtantis notat. Fit notatio ab acu magnetica quæ ſupra caput quod inſidet cuſpidi tridentem habet, cuius tres dentes lineæ meridianæ reſpondent, id eſt longitudini acus, dens ſeptentrionalis plus diſtat à medio dente, quam auſtralis, id ideo vt cum cuſpis acum excipiens ſurſum pellitur in chartam (fere tridentem attingentem) ſciatur quæ pars borealis quæ auſtralis ſit. Charta digiti eſt latitudine vt dixi ac tridentem magneti affixum fere attingit. Deinde poſt ſingulos attactus ſupra rotulam tantum voluitur vt ſequentem tactum, integra ſui parte excipere poſſit, Nam & chartula ipſa ſupra rotulam voluta eſt à qua deuoluitur vt acus ictus & notas excipiat. Ferit tridens non ante quam centum paſſus fecerit homo. Inſtrumetum zonæ alligatur ac cochlearis maioris formam cum manubrio imitatur, niſi quod non concauum, ſed planum ſit. Circa manubrium quod inferior illius pars eſt prominet lamina cum annulo cui funis vna pars alligatur. Nam altera ſub genu hominis vincitur, vt dum it, & paſſum progreſſus eſt, trahatur lamina & rota quædam quæ centum habet dentes moueatur, qua circumacta ſurſum truditur acus & chartam ferit tridens, eamque tribus foraminibus perforat. Acus magnetica tridentata in ſuperiori parte inſtrumenti & quæ à manubrio longiſſime diſtat conſiſtit. Rota quæ abſolutis centum paſſibus circumuoluitur, circumſpici per foramen ſatis amplum exterius poteſt: illa conſiſtit in manubrio inſtrumenti clauum habentis in plana ſua ſuperficie, & pennam quæ dentibus opponitur, ne dum mota eſt rota iterum retrocedat. Clauus affigitur rotæ vt dum rota circumuoluta eſt eleuet lamellam quandam æream habentem in ſuperiori extremitate filum æreum quod pellit magneticam acum in chartam. Cuſpis autem cui magnetica acus incumbit falci innititur aut æreo ſemicirculo. Inſtrumentum quod ſupra manubrium eſt tres rotas in ſe habet minor 48 habet dentes, alia 30. & tertia etiam 30. quæ abſolutis paſſibus 3000. hoc eſt miliari (nam 3000 paſſuum pro miliari computantur) circumuoluitur. Secunda rota abſolutis tribus miliaribus, & prima ſeu minima abſolutis 12 miliaribus ſemel circumuoluta eſt. Nec vlterius quid amplius notari poteſt niſi noua aptetur chartula, & ſupra ſuam rotam voluatur. Abſoluto itinere chartula foraminata ex inſtrumento accipitur & alio tridente ferreo, cuius dens alter à medio plus diſtet quã tertius, foramina chartulæ in mappam transferuntur. Sit chartula notata ſequenti modo A litera & litera C limbus, in quã.

dentes tridentis qui à ſe remotiores ſunt, Boream oſtendunt. Ad deſcribendum itaque iter in mappam habeas menſuram 100. paſſuum magnam, vel paruam ſi paruam velis tabulam. Deinde chartula mappæ (in qua partem ſeptentrionalẽ prius ſignaſti) ita accõmodetur, vt foramina tria in lineam meridianam inſidant, hoc eſt altera pars & latior ſeptentrionem, altera auſtrum oſtendat. Tum protrahe lineam quæ à foramine ad limbum chartulæ ducitur, extra limbum ſupra chartam ad menſuram centum paſſuum. Deinde ad finem horum paſſuum ſequentia tria foramina iterum ſupra lineam meridianam ita conſtitue, vt linea quæ ad limbum ducitur finem lineæ ante deſcriptæ in mappa attingat, tum lineam limbi protrahe ad centum paſſuum menſuram. Id opus perſequendum eſt, donec omnia puncta chartulæ in mappam transtuleris. Translata anfractus omnes itineris oſtendent, atque ſupradictæ chartulæ iter hoc modo reperietur.

Initium itineris eſt ad literam A, finis ad literam B.

Clarius hæc deſcribi non poſſunt: qui valet ingenio facile id quod tradidi aſſequetur. Aliud inſtrumentum iſto elegantius & commodius ab Imperatore Rudolpho II. Domino meo glorioſiſſimo & inuictiſſimo inuentum eſt. Nam id translatione nulla opus habet, quia mappam ipſam in plano chartaceo aſpiciente eo qui iter pedes facit, deſcribit. In ſuperiori enim ſui parte vitrum eſt ſub quo tota mappa ſolitariis punctis notatur, quæ non ab acu magnetica perforantur. Sed ab orbiculo ſub charta latitante, quem cum alio illi adiuncto agitat in hanc vel illam partem magnes. Id inſtrumentum, quia difficillimum eſt à me nunc non deſcribitur. Nam reſeruatur pro volumine & theatro inſtrumentorum mechanicorum.

Vſus magnetis ad horas in horologiis ſolaribus oſtendendas à me non explicatur, quod lippis & tonſoribus notiſſimus ſit.

De Magnete carneo quam Calamitam albam vocant.

CAP. CCLV.

CAlamita alba ab Italis dicta, lapis eſt albus ac lineis nigris inſcriptus, qui linguæ admotus illi firmiter adhæret, ego ad oſteocollas aut poroſos lapides & qui inter terras & lapides medii ſunt, nec admodum duri, referrem.

Adhæſio enim firma fit, quia humor linguæ ſe immittit intra poros lapidis, ac molior lapidis pars, intra poros linguæ. Hunc Cardanus intra magnetis genera recenſet, ac vt ille ferrum, ita iſtum carnem ad ſe trahere recenſet, ac iſtius facultatis eſſe vt ſi ſtili ferri mucro eo fricetur, ac in muſculi carnem agatur, extracto ferro ſubito vulnus coire quaſi nullum inflictum fuiſſet. Reperitur in Elba Hetruſci maris inſula, verum ille miracula dicta non præſtat. Refert Cardanus ſe vidiſſe qui præſtaret, ſed dubitat num magica ars adhibita fuerit nec ne.

De Pantarbe ſeu Magnete aureo. CAP. CCLVI.

PLures authores neoterici Pantarben aurum vt Magnes ferrum attrahere ſcribunt. Sed nemo ſe huiusmodi lapidem vidiſſe qui id præſtaret aſſerit. Si in rerum natura eſſet profecto vtiliſſimus eſſet ad venas auri & theſauros inueniendos. Nam monſtrante lapide ex diuerſis partibus locum, in linearum decuſſatione inuenirentur. Num itaque ſit nec ne diſputari non poteſt, ſi ſit ſuo tempore eum in lucem promet natura quæ multa adhuc ignota in ſinu ſuo continet. Plinius libr. 39. cap. 10. aureum magnetem his verbis videtur deſcribere. *Amphitane.* Amphitane alio nomine appellatur Chryſocolla in Indiæ parte vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura affirmaturque natura eius quæ magnetis, niſi quod trahere quoque aurum traditur, fortè marchaſitæ aureæ ſpecies quæ facie quadrata & quaſi auro tincta apparet.

De Ma-

De magnete argenteo. CAP. CCLVII.

SCribunt nonnulli magnetis genus esse quod argentum trahat vt vulgaris magnes ferrum, quos Cardanus falli putat. Quia si argentum trahitur à magnete id propter ferrum quod in se continet fieri arbitratur. Ego Hactenus lapidem non vidi neque quispiam est qui se vidisse scribat. Cur autem natura æque bene qui argentum trahat quam qui ferrum, habere non possit non video, cum rerum varietate ludat & se exornet. Argentum viuum ad se trahere aurum & argentum, Spagiris & Pyrotechnis iam diu notum est. Imo impostores chymici huius rei notitia multos defraudant. Dum enim Cynabrii partes se in argentum transmutare posse asserunt id cum argenti laminis vrunt, vocant id cementare. Tum argentum viuum quod latitat in Cinabrio, ad se aliquam argenti portionem allicit, qua absoluto opere reddita, putant se aliquam vt dixi Cynabrii partem transmutasse. Sed falluntur cum id argenteis laminis decesserit, & sæpe plus (igne aliquid consumente) quam extraxerint. Simili fuco multos decipiunt dum mercurium præcipitatum aureæ patinæ imponunt, illumque spiritu vini perfundunt. Quo accenso & extincto, præcipitatus mercurius excalefactus nonnihil auri ex patina ad se nulla visibili in patina nota aut macula relicta sugit: qui postea eadem forma qua antea fuit, exemptus, quantum attraxit auri tantum reddit. Quod tamen ex auro attractum esse negant chymici, asserentes ex mercurii aliqua portione, à vi auri in illum agentis, generatum. Sed id falsum est cum tantum auro decesserit, quantum mercurius attraxerit. Vt ergo argentum viuum metalla attrahit: ita lapides esse posse qui idem efficiant, nemo negare in tanta naturæ vbertate debet.

De Belemnite officinarum, Lyncurio & dactilo ideo.

CAP. CCLVIII.

BElemnites lapis seu dactilus Ideus sagittæ (quæ Græcè Βέλεμνον dicitur) effigiem ita exacte refert, vt videatur ferrea, aurea, argentea aut lignea cuspis sagittæ in lapidem versæ, habet enim interdum armaturam ferrei, aurei aut argentei coloris ac intus quid ligno non absimile, nunc plenus nunc concauus vt ligna esse solent, & lineas à medulla ad extremitates procedentes vt in rotis fieri solet. Si concauus sit, intus habet terram, arenam vel lapidem in conum acutum, turbinatum, etiam concauum nec minus terra vel arena repletum. Lapis quem continet Belemnites aurei coloris armatura tectus plerunq; constat ex crustis tanquam membranis quibusdam, primo latis mox magis ac magis strictis. Raro etiam pollicis aut digiti longitudinem & communium sagittarum crassitiem excedit. Inuentæ tamen sunt tibiæ, humanæ tibiæ crassitudine, ita vt quis balistarum & machinarum bellicarum sagittas veterum in lapides commutatas non ineptè existimare possit. In officinis horum lapidum

Lyncurii. nonnulli Lyncurii vocantur, præſertim illi qui ſuccini Falerni colorem habent & pellucent, aut paleas aliasque res minutas tanquam ſuccinum ad ſe trahunt. Omnibus à natura ineſt quædam quaſi rima, qua fit vt facilius in longitudinem diffindantur; ſed ea pellucidis quam cæteris magis eſt conſpicua, Germanicè vocatur *Alpfeſſcht albſchos*, id eſt incubi ſagitta, *Schoſtein*, *Luchſtein*, *Rappenſtein*. Vſtus hic lapis graue olet, videlicet cornua vel oſſa vſta, vel felium vri- *Coracias.* nam, & ne vſtus quidem odorem deponit. Dum niger eſt Coracias aut corui- *Ceraunitis.* nus lapis dicitur Germanicè *Rappenſtein*. Maximi interdum Ceraunitis, proprie Belemnitis nomine appellantur. Qui humani digiti magnitudinem ha- *Ideus dactilus* bent proprie Idei dactili vocantur à digiti ſimilitudine & ab Ida Cretæ monte. Olim Coribantes vocabantur. Omnes vſti vel candidi vel cinerei efficiuntur. *Corybantes.* Ac ſi confricentur non vſti, cornu bouis limatum vel vſtum olent. Omnes iſti lapides ex ampla radice deficiunt in tenuiſſimam aciem, ac ineſt quædam quaſi rima; qua fit vt ſi malleo percutiantur facilius in longitudinem diffindantur, ea in pellucidis magis eſt conſpicua, & interdum aurea armatura veſtitur. Subſtantia omnium fere friabilis eſt, ac plerunque conſtant cortice, & parte interiore carnis inſtar; nonnullis etiam medulla ineſt mollior.

Differentiæ & loci natales. CAP. CCLIX.

DIfferentiæ eius plures ſunt, inueniuntur enim albi, nigri, cinerei, pellucidique vini Falerni inſtar, & ſemipellucidi linea per medium diuiſa è fuſco candicantes vel ſubruffæ obſcurius radiatæ nec adeo fœtentes quam pharmacopei pro lapide Lyncis vel Lyncurio venditant, deinde alii armatura aurea vel argentea ornati, alii oſſa vel cornua vſta, vel felium vrinam olent, alii nihil, bene olent candidi Hildeshemii qui in ſe lapidem durum & nigrum continent ſuccini odore. Alii intus pleni, alii concaui, alii intus alium lapidem, alii arenam vel terram continent, alii paleas trahunt vt Lyncurii dicti, alii non. Vna inuenitur ſpecies intus atra & leniſſima, nullis radiis, foris albicans, tanquam cruſta è creta inducta, ſubſtantia duriſſima, vt & ignem emittat tanquam ſilex fœtore nullo, magnitudine & figura pollicis ſuperiorem articulũ referens. Qui ſuccini Falerni colorẽ, & ex altera parte pellucẽtes lineam mediam ſecundũ longitudinem ha-

nem habent & subruffi ac parui sunt officinis Lyncurii dicti in Borussia prope Regiomontem magna copia ex monte effodiuntur, vt etiam in Pomerania. Cinerei & candicantes inter vrbem Hildeshemium & arcem Mariæburgum in marmoreo antro, quod à nanis appellatur ad sinistram inueniuntur. In fossa etiam meniorum Hildeshemii generatur lapis hic aurea armatura extrinsece ad radicem conuestitus, quæ sine arte mirifice nitet, atque imaginem speculi instar reddit. In fossa vero meniorum quæ spectat septentrionem reperitur Belemnites sesqui pedis longitudine ac brachii crassitudine à pluribus cerauni- tes appellatus. Reperitur belemnites non solum in prædictis, sed variis Germaniæ locis, vt circa Siblingam pagum, qui Schafusia Heluetiæ itinere duarum horarum distat & in vicinia supra Halloniam, & iuxta Æzingam, in agris asperis & lapidosis iuncti aliquando reperiuntur basibus. Plinius in Creta ferreo colore pollicem humanum exprimere asserit, ac inueniri in monte Ida, vnde nomen dactili Idei proculdubio obtinuit. Petrus Bellonius singularium suorum lib. 1. cap. 15. tradit Dactilum Ideum seu Belemniten in monte Diui Ioannis dicto prope Lucemburgum oppidum nasci tanta copia, vt cum Gallorum rex Franciscus munimentum eo in monte extrui iussisset; fossores cum ad profunditatem trium passuum fodissent, nihil vberius inuenisse eosdemque falso lapidum Lincis nomine pharmacopeis vendidisse. Gippingæ in ducatu Wirtembergensi quatuor miliaribus à Tubinga in magna copia ex agris inter arandum hi lapides eruuntur.

Lyncurium. *Ceraunites.* *Locus.*

Facultates, natura & dignitas. CAP. CCLX.

Diximus supra Belemnitem ab Ephialte & sagitta Germanicè dici *Alpschos*, putant enim Germani potum contra huiusmodi suppressiones noctisque ludibria valere ac fascinationibus occurrere. Boruscicis & pomeranicis chyrurgi curant vulnera, ac medici Saxones & Hispani calculos non aliter quam lapide Iudaico frangunt. Putatur etiam ad pleuritidem, quia mucronem habet, valere & ad dentes expurgandos si vstus fuerit. Sunt qui oculis equorum ad exterendas cicatrices, vstum inflent. A pharmacopeis pro lyncurio lapide expetitur, præsertim minor qui semipellucidus est subruffi coloris, ac cum media linea secundum longitudinem.

Ad calculũ.

De Ceraunia. CAP. CCLXI.

Ceraunias (inquit Georgius Agricola) ex eo nomen inuenit quod cum fulmine, vt vulgus credit, decidat. Caret striis & lineis, atque in hoc differt à Brontia. Leuis est, nunc rotunda, nunc oblonga. Eius genera coloribus distinguuntur, Germanice *Straalhamer, Donnerstein, Schlegel, Donnerkeil, Stralkeil, Stralpfeil* & *Stralstein* appellant, imo aliqui *gros krottenstein* vocant. Itali *Sagetta*, quo nomine etiam glossopetram appellant. Longi sunt sæpe digitos quinque, lati tres in ea parte qua latissimi sunt. Cuneum plane referunt. Craf-

ſitudo eis pollicaris. Interdum in medio corporis grauiſſimi & duriſſimi ſunt ſilici vulgari ex quo ignis excutitur ſubſtantia ſimiles, interdum tam duri ſunt, vt limam non ſentiant. Carent omnes ſtriis & lineis atque in hoc differunt à Brontiis quos aliqui fulmine deiici putant. Plerunque omnes ea in parte in qua æquilibrium lapidis conſiſtit, foramen pollicis aut maiori craſſitudine ſi magnus ſit lapis habent; idque exactè rotundum eſt, eaque conſtitutione vt vna pars foraminis latior ſit altera parte, non ſecus quam in malleis arte factum foramen conſpicitur. Ea enim pars quæ manui percutientis proximior eſt, & per quam lignum intromittitur, alteri foraminis parti, latior viſitur. Quia autem omnes iſti lapides, vel malleum vel cuneum vel ſecurim vel vomerem vel ſimilia inſtrumenta foramina habentia pro immittendo manubrio, forma ſimillima ſunt: nonnulli non fulminis eſſe ſagittas, ſed ferrea inſtrumenta in lapides longo tempore mutata exiſtimarunt. Illorum profectò opinionem probarem, niſi multi fide digni viri reclamarent, qui poſtquam à fulmine ictæ domus aut arbores ſunt, ſe tales lapides in ictus loco reperiſſe aſſerunt. Kentmannus Cerauniam lapidem per molam venti Torgæ anno 1561. Maii 17. fulmine proiectũ narrat, qui è terra erutus, latitudinis fuit trium digitorum, longitudinis quinque, Biſalte lapide quo in Germania, in locis vbi effoditur incudis loco vtuntur durior. Idem author prope arcem Iuliam alium lapidem per ingentem quercum deiectum & effoſſum atque in pago Siplitz eodem modo per quercum traiectum effoſſum & quæſtori Torgenſi dono datum refert. Geſnerus lapidem è cœlo delapſum anno ſalutis 1492. Enſishemii in templo ſuſpenſum ſeruari pondere trecentarum librarum ſcribit. Audiui etiam à multis ſe præſentes fuiſſe cum poſt fulminum ictus huiuſmodi lapides effoderentur, penes quos omnes fides maneat. Extant de hoc lapide verſiculi ſequentes, prioris æui barbariem olentes,

Cum tonat horrendum, cum fulminat igneus æther
Nubibus illæſus cœlo cadit iſte lapillus,
Qui caſtè gerit hunc, à fulmine non ferietur,
Nec domus, nec villæ, quibus adfuerit lapis ille.

Tam conſtans eſt fama fulminis eſſe ſagittam, vt ſi quis hanc vulgi opinionem refellere velit, inſipiens videatur. Sed quo pacto in nubibus huiuſmodi lapis & tam grauis generari poſſit multi mirantur. Phyſici hunc modum tradũt. Exhalatio fulgurea & fulminea, cum metallica quadam materia miſta, in nube plerunque viridi aut nigricante conglobatur ab humore circumfuſo & conglutinatur, ſicut farina conglutinatur in maſſam ab infuſa aqua. Deinde vero ſuperueniente intentiſſimo calore, partim ex Sole & ſtellis, partim ex antiperiſtaſi, illa fulminea maſſa ſubacta quaſi excoquitur, & ab igne fulgureo in ſolidiſſimum corpus lapideum induratur, ſicut lateres ex luto humectato compacti, coquuntur & in lapideam formam ab igne in lateritia fornace ardẽte indurantur. Fulminis autem telum acuminatur eo quod humidum admiſtum, à ſicco effugere nitens, ad inferiora tendat ibique reprimatur: ſuperiore vero parte denſius redditur, quia ſiccum ibi conglobatur. Lapis itaq; ceraunias cum adiun-

In nubibus lapides generari.

cta ex-

cta exhalatione in nube ab humido frigido circũſtante ita preſſus, vt in tam paruo loco amplius conſiſtere non poſſit, nubem in quo tanquam in ouo concluſus eſt, rumpit, tonitrum & fulgur efficit, ac in obuia quæuis celerrimo motu fertur, quæ ſcindit, diſſipat, inflammat, atq; proſternit. Sed ſi hic verus modus eſt quo lapis ille generari inter nubes poteſt, mirum eſt quod rotundus non ſit ex omni parte & quod foramen habeat circa mediam partem idq; non æquale, ſed altera parte latius. Lapides tam ſubito naſci tali duritie tantoq; pondere in nubibus vndiq; peruiis vix credibile eſt. Tempeſtatum vi ex rupibus ad nubes tolli, ac deinde in terram proiici æque difficulter admittit ratio.

Ceraunia figura.

De Ceraunia differentiis & loco natali. CAP. CCLXII.

CEraunia genera coloribus diſtinguuntur. Nam alii ſunt candidi & pellucentes, alii fuſci, nigri vel rubei. Plinius poſt ceraunia gemmæ mentionẽ inquit: Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigras rubenteſque ac ſimiles eas eſſe ſecuribus, per illas quæ nigræ ſunt & rotundæ, vrbes expugnari & claſſes eaſq; betulos vocari, quæ vero longæ ſunt ceraunias faciunt & aliam rarã admodum & Parthorum magis quæſitam, quoniam non aliubi inueniatur, quam in loco fulmine icto. Ad Albim Germaniæ inueniuntur cryſtallo ſimiles infecti colore ceruleo, diuerſaq; forma, nonnunquam pyramidis vt repræſentent turbinem ſaccharinum, nonnunquam cunei, diſci, mallei, ſecuris, vomeris, & clauæ inſtar. Interdum cuneiformis ceraunias colore viridi repertus eſt. Inueniuntur etiam qui Belemniten referunt, quem aliqui ſi maior ſit, vtpote ſi propriè Belemnites dici debet, tonitru deiici autumant, ac propterea Germanicè etiam *donnerſtein* appellant. Reperitur ceraunias in variis Germaniæ locis & in Hiſpania candenti colore vt ignis ferme.

De natura & facultatibus Ceraunia. CAP. CCLXIII.

HOc proprium ac admiratione dignum (ſi verum ſit) Cerauniæ tribuitur: quod filum illi ita applicatũ, vt nuſquam duplicatũ omnes eius partes tegat ſi prunis ardentib. imponatur, vri nõ poſſit, ſed madeſcat, atq: ea ratione deprehendatur num genuinus ſit necne. Exiſtimant Germani lactentes pueros ſi herniis corripiantur lapidi cunis impoſito reſtitui, aut ſi vitium hoc nondũ ſuſcepe- *Ad hernias.*

rint ab eo præſeruari. Marbodeus eum qui caſtè hunc lapidem gerit præcedenti verſiculo indicat neque ipſum neque domum in qua eſt à fulmine feriri. Fertur etiam ſomnum prouocare, & valere ad prælia cauſasq; vincendas.

De Chelonitide, Brontia & Ombria. Cap. CCLXIV.

Chelonitis, Brontias ſeu Ombrias Germanicè *gros krottenſtein* vocantur, alias *donnerſtein* vel *Wetterſtein*. Putant enim aliquando tonitru, aliquando tempeſtate & pluuiis absque tonitru deiici hunc lapidem. Qui tonitru deiicitur Brontiam, qui imbre Ombriam vocant, quaſi diuerſæ ſint ſpecies, cum tamen non ſint. Differunt tamen hi lapides inter ſe ſæpe colore & forma, vt multis aliis contingit. Nam alii ſunt ſubluteí, ſubuirides, ſubfuſci, aut alterius coloris. Figura ipſius hemiſpherica, raro oblonga, interdum oui magnitudine, ſed ſæpius minor eſt. De his Agricola. Nonnullis bini ſunt circuli inſtar modioli quod ſupra axim rotarum mouetur & radios rotæ ſuſtinet; à quorum modiolorum ſuperiori parte, quinæ lineæ eminentes æqualibus inter ſe ſpaciis diuiſæ procedunt ad inferiorem, quarum ſingulæ vtrinque ſtriam habent. Totidem rurſus lineæ eminentes à ſuperiore circulo per media ſpacia diſcedunt ad inferiorem, è quarum ſingulis vtrinque multæ lineæ tranſuerſæ pertinent ad ſtrias proximas. Inter eas autem ſemper ſunt humilia ſpacia quadrata. Aliqui vero tantummodo habent has poſtremas quinas lineas deſcendentes cum multis tranſuerſis & ſpaciis non admodum longis: reliqua autem media ſpacia tota eminent, carentq; & lineis & ſtriis. Nonnulli eodem modo ſe habent, niſi quod linearum loco habeāt ſtrias & quod ſpacia tranſuerſa emineant. Scribit Plinius Brontiam capiti teſtudinum eſſe ſimilem, ſed mihi teſtudinis corpus potius referre videtur: vt quis exiſtimare non ineptè poſſit, eſſe nuper ex ouis excluſas teſtudines in lapidem conuerſas. Sunt enim hemiſpherica figura teſtudines & conuexum operimentum variis quadrangulis diſtinctum habent, quod in minoribus ſtrias referre poteſt. Deinde eum habent plerunq; colorem, quem teſtudinum chelis, vt & à forma non ineptè cheloniridis nomen habeant. *Chelonitis.* Ab hoc lapide ceraunias, ſi ſimili forma hemiſpherica ſit, differt, quod leuis ſit, & nullas eminentias habeat. Ombriam volunt quidam à Brontia diſtinguere. Quod hic magnas eminentias habeat, ille exiguas. *Ouum anguinum.* Ab ouo anguino Brontias differt, quod ouum caudas ſerpentum in vnum punctum concurrentes videatur habere. Brontias vero lineas tantum. Vt tamen dicam quod ſentiam, puto ouum anguinum à Brontia tantum exteriori forma diſtingui.

Vires &

Vires & facultates. CAP. CCLXV.

PRædicatur Brontias vel Ombrias omnes eas habere facultates quas lapis bufonius Belemnites, & quas ouum anguinum, fortaſſis quod aliqui à bufone generari, alii à fulmine deiici, alii ab anguium ſufflatu generari opinentur. Id ſi verum ſit prohibebit ne quis à fulmine iciatur, aut à veneno intoxicari poſſit. Veneno enim præſente bufonis lapis ſudare ac prodere venenum, nec non Belemnites ſomnum, victoriamque conciliare geſtanti dicitur. Virtutes ſanè non contemnendæ ſi illas habeant, ſed fides ſæpe veritate maior.

De Marmoribus. CAP. CCLXVI.

MArmor lapis eſt inſigniter durus ac ad ſplendorem ſuſcipiendum ſi poliatur ita aptus vt ſtatuæ vel columnæ egregiè nitentes inde ſculpi poſſint: Græcè μάρμαρος παρὰ τὸν μαρμαρέιν, id eſt à ſplendore ſic vocatus. Germanicè *ein marme ſtein* dicitur, idque nomen omni fere in lingua ſeruat. Duritiem habet marmor propter optimam concretionem, ac nitorem propter materiæ æquabilitatem & puritatem. Concreſcit autem beneficio exhalationum & aquarum quæ ſubtiliſſimā terram ſubingrediuntur. Exhalatio colores ſuppeditat calore agens in materiam, & aqua partes vnit & coniungit: qua expreſſa elapſa vel exſiccata, indureſcit lapis. Aqua huiuſmodi raro ſimplex eſt, ſæpe enim nitro ſale, aliove metallico liquore imbuta eſt, vt terreas partes minuere & melius coniungere poſſit. Ad promouendam autem marmoris generationem non ſolum calor, ſed interdum frigus ſubterraneum aut remiſſus caloris gradus, vt melius compingi materia poſſit neceſſarius eſt, exiccat enim ſæpe frigus & humorem ſuperfluum cogendo è materia exprimit. Pro exhalationum & materiæ accurrentis diuerſitate varia marmorum genera fiunt. Si materiæ non vnius generis ſint ac lapilli molliores vel duriores terreis particulis miſceantur, marmora fiunt ignobiliora ac quodammodo ſcabioſa non æqualiter cohærentibus partibus. Iſta commode ſculpi non poſſunt, quod ſilicis inſtar diſſiliant, & rectè granulata vocari poſſunt. Omne fere marmorum genus cum primum eruitur è fodinis mollius eſt, ac tempore poſtea adeo indureſcit, vt vix ſcalpi poſſit, idque omnibus lapidibus commune, vt ætate magis indureſcant. Quædam tamen marmora citius quædam tardius indurantur ac longo æuo iterum emolleſcunt, exeduntur, tandemque in terram reſoluuntur. Marmoris omnes partes non eodem tempore ſemper generantur, ſed interdum ſucceſſiue: Sæpe enim marmoris particulæ variis coloribus ab exhalationibus tinctæ, primum indurantur: deinde accedente noua exhalatione & materia tanquam calce, particulæ illæ ferruminantur, ac tota maſſa in vnum lapidem diſtinctis maculis & coloribus coit. Si exhalatio tenuis & ſubtilis fuerit ac intimas partes penetrauerit, optimus æqualis & exactus lapidis fiet coalitus. Coloris varietas in marmore exhalationis varietatem oſtendit. Deinde facile quiuis notare poterit in eodem marmore, quæ ſimul aſcenderit & concreuerit, quæque poſterius aduenerit ac quæ corpus ferruminarit. Sed, vt dixi paulo ante, exhalatio ſola abſq; minerali ſucco, cuius vehiculum aqua eſt, id

Granulata marmora.

vix præstare potest exemplo calcis & arenæ. Ferruminatur enim arena cum calce simplici quidem aqua: verum dum iis commiscetur, sale & nitro calcis prægnans fit ac vtriusque substantiam in aquam soluit atque in se recipit. Deinde vtramque materiam humectans subit, complectitur, iungit & vnit. Quo facto in auram ipsa aqua euanescit relicto nitro & sale diffusis per calcis & arenæ omnes partes, à quibus illæ tandem omni humido priuatæ firmiter connectuntur & lapidescunt. Marmorum genera multa sunt, cum nulla certa illis figura neque color sit. Aliqua alba sunt vt Parius lapis & Alabastrites. Alia nigra vt Basaltes & Lydius lapis, alia variis coloribus vt porphyrites, ophites & cæteri de quibus sequentibus capitulis agam.

De pario marmore. CAP. CCLXVII.

MArmoris eximii species est Parius lapis ab Insula Paro, vel sculptore Agoracrito Pario nominatus, qui Venerem ex eo lapide primus sculpsit. Hodie *Weissermarmelstein* vocatur, ac à nonnullis ei alabastri nomen tribuitur: cum tamen alabastrum varios colores habeat & longe mollius pario sit. A veteribus etiam lychnitis appellabatur, quod, Varrone teste, ad lucernas in cuniculis cæderetur. Cardanus omne marmoris genus fere parium vocat; Sed candidissimum, durissimum & quod politum egregiè splendet. Parium solum vocari debet similitudine veri parii marmoris, quod solum in Paro insula reperiebatur, ac vix vnquam humanam magnitudinem mole sua superabat. Reperitur nunc in variis Italiæ locis. Parii lapidis duo sunt genera. Alterum translucens, alterum non. Prius Phengites Plinii est in Cappadocia repertum ex quo Nero ædem fortunæ quam Seiam, à Seruio rege sacratam appellant construxit. In ædibus illis interdiu claritas ibi diurna fuit, tanquam inclusa luce non transmissa: prorsus eodem modo quo per chartam simplicem non transparentem nec oleo inunctam lux transmittitur. Ab alabastro vulgari tantum duritie distat & splendore cum politus est. Nam vulgare alabastrum etiam lucem transmittit. Effoditur candidissimũ marmor in agro Lunensi Hetruriæ quod Carrariense vocatur ab oppido vicino. Ex eo Pisis in templo D. Ioannis Baptistæ spectatur pulpitum variis statuis insculptum nitore eximio, ad alabastritis genera referendum si molle sit.

Lychnitis.

Phengites.

De alabastrite & alabastro vulgari. CAP. CCLXVIII.

ALabastrites seu alabastrum veterum olim inter marmoris species referebatur, meo tamen iudicio ab illis si non colore, duritie distingui potest; Mollior enim est, ac ita vt vascula ad vnguenta seruanda inde fieri possint; vnde nomen obtinuit. Si tam mollis sit vt cultro scindi possit, etsi vulgo alabastri nomine appelletur (quod nomen omnibus fere linguis seruat) tamen gypsi potius species est. Videtur dum ita molle est alabastrum, incoctus esse alabastrites, & ille incoctum & imperfectum marmor. Omni enim dubio procul dum incipit marmoris generatio; primo ipsius substantia lutosa est ac paulatim per gradus

magis ma-

magis magiſque indies indureſcit, donec in ſolidiſſimum marmor euadat. Alabaſtrum vulgare ab Agricola interdum Germanice *ſpat* vel *gyps* appellatur. Cum egregium eſt & pulchrum alabaſtri nomen retinet.

Differentiæ Alabaſtritidis, locus vbi inueniatur & vſus.

CAP. CCLXIX.

OMni genere colorū inuenitur alabaſtrites. Circa Thebas, Ægyptias & Damaſcum Syrię candidiſſimus inuenitur. Præſtantiſſimus in Caramania, India, & Aſia. Probantur Plinio maximè mellei coloris in vertice maculoſi atque non translucidi, vituperantur quæ corneum habent colorem aut vitro ſimiles ſunt. Eximii candoris ſunt lydini vocati in Tauro reperti, amplitudine qua lances craterasque non excedant: antea ex Arabia tantum aduehi ſoliti. Coralicius in Aſia repertus candorem eboris habet eiuſque ſimilitudinem. Alius ab vnguis humani colore. Onyx dictus eſt, qui à gemma illius nominis, magnitudine mollitie & vſtione differt. Vritur enim alabaſtrites, nequaquam Onyx gemma. *Onyx.* Inter Arabiæ montes primum inuentus fuit, poſtea tempore Plinii in Italia, vbi ex eo fiebant vaſa potoria, pedes lectorum, ſellæ, amphoræ, vrcei & ſimilia. Ex hac ſpecie etiam columnæ inuentæ fuerunt. Ad alabaſtriten referri poteſt Alabandicus niger mileti naſcens ad purpuram aſpectu declinans, quia igni liquatur ac funditur ad vſum vitri. Alabaſtrites Thebaicus dictus intertinctus aureis guttis inuenitur in Africæ parte Ægypto aſſcriptæ coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens. Circa Syenem vero Thebaidis adhuc alius reperitur Syenites, alias Pyrrho pœcilon dictus, ex quo trabes fecere reges, obeliſcos vocatos Solis numini ſacratos. Hoc tempore candidum alabaſtriten fert ager Lunenſis in Hetruria, is marmor Carrarienſe vocatur à vicino oppido. *Marmor carrarienſe.* Ex eo conſtitutum pulpitum variis figuris inſculptum nitore eximio Piſis in templo D. Ioannis Baptiſtæ. Fert etiam candidum ager Patauinus, ſed omnibus aliis præferendus Ratisbonenſis è quo tabulæ menſarum fiunt, & ex quo ara Anabergica conſtructa eſt, eximia pulchritudine lapis. Candidiſſimus etiam in Thermis Carolinis reperitur ac Ebori ſimilis Hildeshemii cinerei coloris & ſubuiridis Zeblicium marmor vocatum, Germanicè *Serpentinſtein*, quod in Miſnia inuenitur & ex quo pocula & cochlearia fiunt. *Ophites.* Ego id alabaſtrum ophites vocarem. Varii coloris variis in locis Germaniæ, Italiæ & Hiſpaniæ inueniuntur ad vaſcula formanda. *Zeblicium.* Vt alabaſtritidis ita alabaſtri varia ſunt genera, quod tanto mollius eſt alabaſtrite quanto ille mollior marmori. Hoc videtur proprium alabaſtro præſertim candido quod vti ac in Gypſi locum (cuius ſpecies à nonnullis ſtatuitur) ſuccedere poſſit, ob quam cauſam etiam Germanice, vt ante admonui, à nonnullis *Gyps* vel *ſpat* vocatur. Mihi tamen magis probatur (cum & alabaſtrites vti poſſit) ſi tantum mollitie differre ab alabaſtrite ſtatuatur, vt videlicet alabaſtrum cultro ſcindi, alabaſtrites non poſſit, aut ſi mauis,

alabaſtrites impoſita vnguenta vel humorem in ſe non trahat. Alabaſtrum vero plane in ſe ſorbeat, vt interdum per corpus ipſius tranſudet. In Volaterano ſicut in Miſnia, in Burgundia, ad S. Claudium multiſque aliis Europæ locis Alabaſtrum effoditur pulcherrimum & candidiſſimum. Volateranum facillime vtitur nec ingenti molle reperitur. Id aliquando onychis inſtar pellucet fragile admodum ac aſpectu, quia varium, gratiſſimum. Variis præterea coloribus iaſpidis inſtar prope Moguntiam inuenitur, ex quo monumenta & Epitaphia fiunt viſu iucundiſſima. Molle eſt admodum ac potius nondum perfectus iaſpis quam imperfectum marmor videtur. Viuidos enim habet colores ac fruſtulis non magnis (vt in marmore) ſed exiguis interiectis etiam venis ſubtilioribus, diſtinguitur.

Locus. *Onyx.*

De Alabaſtritis & Alabaſtri viribus. Cap. CCLXX.

ALabaſtrites lapis in vaſcula aptatus optime impoſita vnguenta ne corrumpantur conſeruat. Qui onychis colorem habet vſtus ac reſinæ commixtus Dioſcoride teſte, durities reſoluit, ac cum cera mixtus dolores ſtomachi compeſcit, gingiuas adhibitus conſtringit. Galenus etiam ad ventriculi dolores propinari aſſerit.

Ad dyſenterias & alui fluxus. Alabaſtrum candidum in puluerem redactum ac cum lacte ebibitum ſcrupuli pondere dyſenterias aluique fluxus certo experimento ſanat, vehementer enim conſtringit. Si magna copia ſumatur gypſi inſtar nocere poteſt. Vſtum quia humore quouis concreſcit intrinſecus ſumi non poteſt, ſtrangulat enim vel graui dolore ventriculum premit. Aqua in qua ſolutum eſt alabaſtrum vſtum, oculorum lachrymis exiccandis non parum prodeſt, omneſque alias quas Gypſum obtinet facultates.

De cinereis marmoribus. Cap. CCLXXI.

IN Germania & Italia cinerei coloris variæ marmoris, alabaſtritidis & alabaſtri ſpecies reperiuntur. Hildeshemii effoditur quod cornu vſtum oleat, aliud quod incolæ ſerpentinum vocant venis punctiſque candidis, flauis & nigris diſtinctum, id zeblicium ab oppido Miſenæ in Saxonia ab agricola vocatur. De quo plura, quia plerunque viride eſt, ſcribam in cap. de viridibus Marmoribus, vbi etiam Tiberium & Auguſtum marmor deſcribam, quæ videntur cinerea fuiſſe. Reperitur aliud Rochlicianum interdum maculis luteis ornatum, interdum nigris, quæ ſunt cornicum vngulis ſimiles. In Italia aliud eſt nigris maculis quæ ſerpentibus ſimiles ſunt.

Zeblicium. *Tiberium.* *Auguſtum.*

De nigris, fuſcis ac liuidis marmoris ſpeciebus.

Cap. CCLXXII.

Inter

INter nigra marmora narratur Basaltes seu Basanites lapis lydius seu chrysitis Alabandinus de quo in capite de alabastrite egi, Obsidianus lapis, Buga Hispanorum & veterum marmor Numidicum quod interdum liuescit interdum flauescit. Liuidum eximie splendet tale Pisis in templo cathedrali conspicitur. Nam ex eo Herculis statua à Pisanis ex Numidia translata marmorei suggesti fulcrum vice columnæ est. De eo Plinius ita scribit. M. Lepidus Catulli in senatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna repræhensione. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis tantum crustisue, vt Mamurra Carystium marmor posuit, sed in massa ac vilissimo liminum vsu. Ex Numidico flauescente multæ columnæ Romæ extant. Nigrum marmor est Luculleum à Lucullo cõsule dictum qui primus id Romam inuexit ex Nili insula, vbi reperitur. Obsidianus lapis nigerrimi coloris ab Obsidio primum inuentus in Æthiopia marmoris genus est. Hic aliquando translucet crassiore visu atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddit. Gemmas multi ex eo faciunt, teste Plinio, qui sic inquit lib. 36. cap. 26. Videmus (supple ex Obsidiano) solidas imagines D. Augusti, capti materia huius crassitudinis: dicauitque ipse pro miraculo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto Obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet, antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolata. Xenocrates Obsidianum lapidem in India & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Huic non dissimile marmor effoditur Serauitiæ & Carrariæ in Hetruria, adeo nigrum vt cum perpolitum est speculi instar sinceras imagines reddat. Hiusmodi Pisis ad valuas ecclesiæ cathedralis conspicitur. In Serauitia fodina extant atra marmora, distincta venis candidis & aureis. Ex priore marmore quod venas albas habet duæ columnæ positæ in campo sancto Pisano ad monumentum, quod Gregorius 13. Pont. Max. fratri posuit, extant. Vocant Itali hoc marmoris atri genus Paragone, quia eo lapidis lydii vice vtuntur ad aurum examinandum. Reperitur huiusmodi nigri marmoris genus etiam in Belgio quod à Belgis *Toutstein*, à Gallis *Pierre de touche*, à Germanis *probierstein* vocatur, quia examinando auro & argento quorum signum ad se rapit vtile est. Ex hoc marmore monumenta aliquot & sedes tres egregiè elaboratæ splendentes & nigerrimæ in choro templi cathedralis in vrbe celeberrima Brugensi spectantur. Ex eodem lapide Tumba illustrissimi ducis Mauritii electoris dicitur constructa, & tabulæ nonnullæ in quibus epitaphia inscribuntur. Inuenitur etiam atrum marmor in Belgio quod sulphur & aliud quod cornu vstum olet. Atra marmora Annabergæ, Ratisbonæ & prope Galliæ Andegauum aliisque multis in locis inueniuntur.

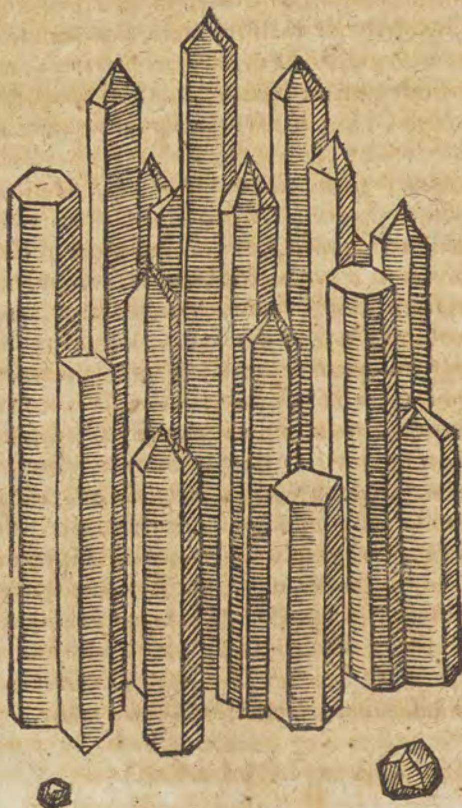
Alabandinus. *Obsidianus.* *Buga.* *Chrysitis.* *Luculleum.* *Obsidianus.* *Paragone.*

De Basalte aut basano atri marmoris genere.

CAP. CCLXXIII.

De Basalte aut Basano atri marmoris genere. CAP. CCLXXIII.

BAsaltes à Plinio ad marmora refertur, quia exactissime poliri potest. Marmoris itaq; genus est durissimum limis resistens, ferrei coloris à basal, quod Æthiopicè ferrum significat sic dictum. Appellatur etiam Basanus à Βασανίζω, id est diligenter examino, quia eo argentum & aurum examinatur & probatur, non minus quam lydio lapide, Germanicè vocatur *ein meisner probierstein*, aut *ein meisnischer harter eysenfarbner marmer*. Crescit forma & crassitudine ligni mediocris, singularis quidem, verum copiosus atq; ita iunctus coaptatusq; veluti si à fabro lignario commissus esset, septem, sex, quinq; nonnunquam, sed rarius quatuor habet angulos, figura & trabis erectæ, foris leuis & tactu minime asper, ferrugineus, ponderosus, duritie adamantina. De Basalte Plinius hoc modo. Inuenit Ægyptus in Æthiopia quem vocant Basalten ferreo colore atq; duritie, vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est quam in templo pacis ab Imp. Vespasiano Augusto dicatus: Argumento Nili XVI liberis circa ludentib. per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu cõtactum radiis, crepare dicunt.

Vbire-

Vbi reperiatur Basaltes, eiusq; vsus CAP. CCLXXIV.

SCribit Plinius in Æthiopia gigni hunc lapidem. Nunc in variis Germaniæ locis reperitur, in Silesia extra Laubam ad Quissum fluuium, *im Steinbruch vorm Brüder thorn*, quinetiam in pago Wise ad Gryphimontium, nam *Gryffenstein* ars super eiusmodi saxum extructa est, quamuis paululum degeneret. Basaltis lapidibus coagmentatis è terra vlnas decem & septem exstantibus, arx Stolpa (quæ Electoris Saxoniæ est, in finibus Bohemiæ, tribus milliaribus à Dresda distans) cum adiunctis ædificiis insistit, aeri vndique libere exposita. Inde frusta decutiuntur magna vi, quibus fabri ferrarii, bractearii (qui aurum in folia verberando extenuant) & librorum colligatores, ad artificia sua incudis vice vtuntur. Verum ea ad vsum prius sic aptantur. Postquam decussa fuerint, serra ænea non dentata, sed obtusa scinduntur, aut secantur, inter serrandum arena continuo interseritur ac aqua affunditur: ita æs durum remanet quod absque aqua continuo affrictu incalesceret & emollesceret & arena ab ære duriore pressa lapidem secat. Sed aliquot diebus opus est antequam huiusmodi lenta sectio perficiatur. Redigitur hic lapis in coticulas auri & argenti examinandi gratia, tum Basani nomen ab officio, non minus quam lydius lapis, qui solus huic muneri olim dicatus videbatur, meretur. Obseruaui omne nigri marmoris genus ad examinanda metalla vsui esse posse, facile enim metallorum signa ad se rapiunt, vt in capite de nigris marmoribus ostendi. *Modus secandi basaltem.*

De Lydio lapide. CAP. CCLXXV.

LYdius lapis Germanicè *ein probierstein*, Gallicè *vne pierre de touche*, à Lydia regione vnde adferebatur, Basanus ab officio, quod eo metalla examinarentur, Chrysitis quia auro probando inseruiebat, & coticula, quia tali forma in vsum aptabatur, olim appellatus fuit. Atrum & ferreum habet hic lapis colorem, interdum rufum ad polituram aptus; quamobrem inter marmoris species etsi numeretur non peccatur. De eo Plinius ita, Lapis quem coticulam appellant quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt author est Theophrastus: nunc vero passim, quem alii Heraclion, alii Lydium vocant, quaternas vncias longitudinis, binasq; latitudinis non excedit. Quod à Sole fuit in eo melius, quam quod à terra. *Coticula. Heraclion.*

Hac coticula periti, cum è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione non fallente. Probatur lapis hic si politus, in halitu hominis sudet protinus nubemque discutiat. Hodie ad auri explorationem nigro marmore vel Basalte, vt dixi, vtuntur. Item in Italia subuiridi quodam lapide quem *verdello* vocant. Inueniuntur passim in variis Germaniæ locis, circa flumina cotes nigerrimæ, quæ expolitæ lapidis Lydii vices supplent, ac pro iis haberi possunt. *Proba lapidis. Verdello.*

De marmoribus viridibus & cinereis. Cap. CCLXXVI.

INter viridia marmora Plinio authore, preciosissimi generis Lacedæmonium viride, cunctisque hilarius, sic & Augustum ac deinde Tiberium in Ægypto, Augusti ac Tyberii primum principatu reperta. Differentiaque eorum est ab Ophite lapide qui serpentium maculis similis est, vnde & nomen accepit, illa vero maculas diuerso modo colligant. Augustum enim vndatim crispum in vortices, Tiberium sparsim conuoluta canitie, vtrumque enim cinereum non *Tephria.* minus quam Tephria ophitis species. Præterea ex ophite columnæ non nisi paruæ admodum inueniuntur, ex prædictis maximæ. Lacedæmonio insunt in viriditate maculæ paruæ & frequentes clariores similitudine Ophitis, ob id ex *Serpentinū marmor.* Alberto serpentinum marmor vocatum fuit, sed falso cum serpentinum marmor aut ophites tum solum vocari debeat, cum maculæ serpentium maculis, situ & forma similes fuerint, vt ex paulo ante Plinii verbis colligi potest. Huius *Laconium.* Lacedæmonii marmoris, quod à nonnullis Laconium vocatur non nisi parua fragmenta reperiri dicuntur. Ex iis Pisis pauimentum Cathedralis ecclesiæ ornatum est, vti & parietes opere Mosaico: alibi quoque incrustationes ex eo habentur. Aliud genus est ex atro obscurè viride, quod crucibus dilutæ viriditatis ita elaganter depictum est vt quis in ipso marmore non natas, sed depictas arbitretur. Id in Museo ducis Saxoniæ mihi ostensum fuit. Frusta ibidem capitis humani magnitudine conspexi. Dicebatur in Mysnia effodi ac pro ophitis specie habebatur. Inueniuntur varia macularum compositione ornata marmora, huiusmodi sunt duæ crustæ quadratæ amplitudine cubitali ad monumentum Gregorianum in campo S. Pisano, ac duæ columnæ ad sacellum S. Reinerii in *Tyites.* templo: omnes hilari viriditate splendentes. Ex hoc genere putatur Thyites Dioscoridis quem in Æthiopia gigni colore subuiridi similitudine Iaspidis asserit. Verum quia mollis est ad alabastri species potius referrem, vel potius ad Galactitis genera, quia lacteum succum reddit. Aliqui hunc verdellum Italorum quo aurum probant, arbitrantur. De Thyite superius circa Galactiten egi.

De Ophite veterum & recentiorum Serpentina.

Cap. CCLXXVII.

VEteribus Ophites dicebatur marmor vel alabastrum quod serpentis forma maculas distinctas & dispositas, etiam cuiuscunque coloris habebat. Non enim color lapidi nomen Ophitis tribuebat, sed linearum & macularum constitutio similis ea quæ in serpentibus spectatur. Nunc vel cinereum marmor durissimum serpentinum appellatum vel ex viridi album marmor aut alabastrum nigriusculis maculis aut punctulis maculatum pro ophite Europeo *Zeblicium.* habetur. Tale & zeblicium Germanice *Serpentinstein* vocatur in Mysnia repertum ac molle, & Lacedæmonium marmor ac ei simile quod ex Asia maiori adfertur pro Orientali.

Ophitis

Ophitis genera & loci natales. CAP. CCLXXVIII.

DIoſcorides multa Ophitis genera eſſe ſcribit, forte propter colorum varietatem, quæ tamen ad tres differentias reducit, vnum ponderoſum & nigrum, alterum cinereo colore punctis diſtinctum, tertium lineis albis. Plinius duo tantum ophitis genera facit, vnum molle candidum ex quo vaſa & cadi olim fiebant alterum nigrum durumque. Poſtea tamen tertium genus videtur addere quod à colore cinereo Tephria vocatur, & ab Auguſto & Tiberio differt niſi maculorum poſitione & magnitudine. Ex Ophite enim veterum non niſi paruæ columnæ haberi potuerunt, hodie cinereum marmor duriſſimũ & è quo magnæ columnæ conſtrui poſſunt ſerpentinum vocatur. Id Serauitiæ aliiſque multis locis Italiæ & Germaniæ effoditur. Aliud genus à Germanis multum laudatum, ſed ſæpe molle vt alabaſtris aut alabaſtri ſpecies potius quam marmoris eſſe debeat, effoditur in Miſnia zeblicium vocatum. Cinereum ſubnigrum vel ſubuiride, id eſt maculis albis viridib. vel nigris egregie variegatum, interdum etiam lineas nunc nigras, nunc albas habet. Solent cochlearia & pocula inde conficere. Verum quia plerunque admodum mollis eſt lapis, ſæpe humorem combibit. Id vt impediatur multi poculum oleo nucis moſcatæ inungunt. Dum marmoream duritiem habet, id neceſſarium non eſt. Ex ophite nigro hodie viſitur parua columna, inter alias quæ ſuſtinent ſuggeſtum in templo D. Ioannis Baptiſtæ Piſis, hanc vulgus vocant viperam Ægypti. Conſtat punctis nigris in liuido corpore. In eodem loco quatuor aliæ eiuſdem magnitudinis ex ophite cinereo, quem Granitum Syriæ vocant, ſpectantur. Habet is puncta nigra in corpore candicante, vnde cinereus apparet. Ophites candidis lineis in nigro corpore etiam foditur Serauitiæ cum aliis multis.

Tephria. *Serpentinũ.* *Zeblicium.*

De facultatibus & vſu Ophitis. CAP. CCLXXIX.

OPhitis veterum omnis alligatus, teſte Dioſcoride, ad ſerpentium ictus ac capitis dolores prodeſt. Tephria Plinii teſtimonio ad ſerpentes præcipuè laudatur: & qui lineas habet candicantes phreniticis & lethargicis geſtatus auxiliatur, propter frigiditatem forte capiti & præcordiis communicatam. Arcere putatur peſtilentiam in qua apparent exanthemata, ac ſerpentium omnes virus. Gal. lib. 9. de ſimpl. med. facultat. ophiten lapidem extergendi confringendique vim poſſidere ceu vitrum aſſerit, ac propterea ex vino albo & tenui potum lapides veſicæ conterere ac confringere. Ex Serauitienſe ophite globuli conficiuntur parui, vt manibus detineantur ab iis qui febre ardente æſtuant. His enim non parum recreari videntur. Zeblicius ophites Germanorum ad multa prædicatur. Scribam quid illi Typographicis typis de illus facultatibus ediderunt. Vereor ne illo diuendito, aurum aucupentur, plura promittant quam præſtare poſſit.

Ad calculũ. *Vires ophitis zeblicii.*

Lapis Serpentinus nullum patitur venenum, vbi poculũ è lapide factum venenum ſuſceperit, id ſudore prodit. Conducit etiam colicæ, pleuritidi, tor-

Ad venena. Ad colicam. Pleuritin.

Ventriculum. minibus ac ventriculo refrigerato. Præterea iis qui hauſtum nociuum aut cibum ad concoquendum ineptum ſumpſerunt. *Ad febres.* Quotidianis, tertianis aut quartanis febribus vexatis opitulatur. *Ad podagrā.* Dolores etiam nephriticos & Podagricos mitigat. Ad prædictos affectus calefieri lapis aut aqua calida aut igne debet ac inuolui linteo: Deinde loco affecto applicari. Quo ſæpius ex hoc vel de hoc lapide bibitur eo maius auxilium percipitur. Feminæ ſi quotidie ex hoc, vel de hoc lapide biberint eumque aliquoties in die calefactum ſinu exceperint, matricem refrigeratam excalfaciunt, partu inſtante aut poſt partum pectori aut lumbis applicatus lapis vtilis eſt. Phtiſicis etiam conducit qui ſi quis vel eum vel ex eo bibat, pulmonem & hepar confortat.

Ex ophite zeblicio Germani pocula, cochlearia variaque conficiunt, ſed alabaſtri vulgaris inſtar mollia ſunt facileque franguntur. Qui hilarem habent viriditatem cæteris præferuntur, qui cinerei ſunt apud illos non tanti fiunt. Inueni in campis circa Getſinum Bohemiæ cinereum fruſtum maculis nigris, Iaſpidis inſtar durum: marmoris cinerei ſpecies proculdubio eſt ac id quod ab Italis marmor ſerpentinum vocatur.

De flauis marmoribus. CAP. CCLXXX.

Phengites. MArmor phengites de quo ante egi interdum venis flaueſcit & transparet vt apud Plinium legitur, Qui in Cappadocia reperiri ac ex eo Ædem fortunæ ita conſtructam ſcribit, vt foribus opertis per id lux tranſmiſſa diurnam efficiat in templo claritatem. Romæ in templo S. Mariæ in porticu ex hoc marmoris genere columna dimidiata colore flauo, parietis rimā obſtruens ac externam lucem ſolari fulgore intromittens ſpectatur. Alabaſtritis veterum præſtantior (qui Plinio teſte mellei coloris eſt, & recentiorum lapidariorum,) Si duritiam habeat marmoream & politus ſplendeat, iam in marmoris flaui genus abiit. *Bezoar minerale videtur.* Dicuntur Serauitiæ in Italia tum mellei tum Terebinthinæ colore marmora effodi, ac Piſis in cathedrali eccleſia conſpici. In Germania etiam flaua tum marmora tum alabaſtri ſpecies inueniuntur. Si mollia ſint *gelber ſpat* vocant. In Belgio Sardæ non pellucidæ genus quoddam inuenitur ſimile.

De rubris marmoribus. CAP. CCLXXXI.

Porphyrites. INter rubra marmora principatum obtinet Porphyrites Ægyptius, propter duritiem & ſplendorem. Si candidi interueniant puncti, Leucoſtictos Plinio teſte dicitur. Vtroque genere vtuntur pictores ad leuigandos colores, & medici ad fragmenta gemmarum atterenda, attritione enim nihil à ſe remittit. E priori quem Itali *porfido* appellant duæ extant columnæ maximæ ante fores S. Ioan. Baptiſtæ Florentiæ. Huic ſimile genus eſt Ratiſponenſe rubrum & rutilans marmor & Bohemicum ex rubro nigrum, aliudq; prope Carloſtainium inuentum maculis lineiſque albis variegatum leucoſtictos veterum: nec minus Belgicum variis maculis diſtinctum. Præterea Anabergicum ac in candido

rubrum

rubrum quod in metallis passim inuenitur. Prope Dolam Burgundiæ vt & in aliis locis Galliæ, Germaniæ & Italiæ, varia marmorum genera inueniuntur. Foditur quoddam genus Serauitiæ & in monte Pisano maculis vario modo agglomeratis, vt in templo D. Ioannis Pisis videre licet. Quod minus maculosum est vocatur *Porfido di liguria.* Alterum quod ex monte Pisano effoditur magis varium est. Ad Porphyritiden reducitur qui colore constat violaceo, cuiusmodi visitur in campo Sancto Pisano ad monumentum Gregorianum. Hic interdum albo interstinctus est colore, ac effoditur Serauitiæ. Rubet Thebaicum marmor aureis guttis distinctum ex quo coticulæ ad collitia terenda olim fiebant, Itali *Brocatello* vocant, ob similitudinem telæ ex auro & serico contextæ, quod brocatum dicitur. Ex hoc lapide dicuntur Pisis extare paruæ columnæ sustinentes suggestum in templo episcopali & in templo S. Ioannis. Sanguineis maculis est candidum marmor Lunense, quod Florentiæ in templo S. Reparatæ conspicitur. Subrubet præterea a Syenites circa Syenem Thebaidis vel vt alii legunt apud Plinium stignites. Nam punctis nigris interstinctum est. Italicè *Granito rosso* vocatur, olim Pyrrhopœcilon dicebatur, quasi fuluo colore variatum; de hoc Plinius his verbis. Trabes ex eo fecere reges, quodam certamine, Obeliscos vocantes, Solis numini sacratos, Radiorum eius argumentum in effigie est & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus, & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiesque quas videmus Ægyptiæ sunt literæ. Postea & alii regum in supra dicta vrbe Sochis quatuor numero quadragenum octonum cubitorum longitudine, Ramises autem is quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Muenidis regia, posuit alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Ex his Plinii verbis constat Romæ suo tempore fuisse, ac ex eorum numero esse maximum illum Obeliscum è circo maximo erutum & ad templum Lateranense erectum & alterum in Vaticano, qui ex latere templi S. Petri translatus est in Plateam Sixto V. regnante, & nunc ante Ædes sacras eminenti in loco constitutus conspicitur.

Thebaicum. *Brocatello.* *Syenites.* *Stignites.* *Pyrrhopœcilon.*

Hos immensæ molis lapides multi artificio singulari fusos ex marmorum frustulis arbitrantur ob id quod in Italia fodinæ nullæ, quæ tam ingentia frusta ferant, reperiantur. Deinde quod aliunde per mare vehi nō possint. Verum ex Plinio luce clarius est antiquos per mare transtulisse. Is lib. 36. cap. 9. inter cætera ita ait. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorum Ptolomęus philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiusque opus fuit in deuehendo statuendove multo, quam in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectū tradunt rate: Callixenus à Phœnice fossa perducta vsque ad iacentem Obeliscum è Nilo: Nauesque duas in latitudinem patulas pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas; Ita vt subirent obeliscū pendentē extremitatibus suis in ripis vtrinq;: postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutū. Excisos autem sex tales in monte eodē & artificē donatū talentis 50. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus

Quo pacto olim pyramides translatæ fuerint.

à rege ſupra dicto, munus amoris in coniuge, eademque ſorore Arſinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Ægypti tranſtulit in forum, reciſo cacumine, dum vult faſtigium addere auratum, quod poſtea omiſit. Et alii duo ſunt Alexandriæ in portu ad Cæſaris templum, quos excidit Meſphees rex quadragenum binum cubitorum; Super omnia acceſſit difficultas mari Romam deuehendi ſpectatis admodum nauibus. Diuus Auguſtus priorem aduexerat, miraculique gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: ſed incendio conſumpta eſt. Diuus Claudius aliquot per annos aſſeruatam, qua Gaius Cæſar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari viſæ ſunt mirabiliorem, turribus puteolano ex puluere exædificatis, perductam oſtiam portus gratia merſit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi ſubuehant. Quo experimento potuit, non minus aquarum huic amni eſſe, quam Nilo. Is autem obeliſcus quem D. Auguſtus in circo magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnante Pythagoras in Ægypto fuit, centum vigintiquinque pedum, & dodrantis, præter baſin eiuſdem lapidis: is vero qui eſt in campo Martio, nouem pedibus minor, à Seſoſtride. Inſcripti ambo, rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera Philoſophiæ continent. Ex his Plinii verbis tantæ molis ex lapidicina exciſos & per mare translatos fuiſſe Porphyritides, aliaque marmorum genera, quæ pene infinita ſunt, nemo dubitare debet.

De marmorum imitatione. Cap. CCLXXXII.

Marmor omne colore & ſplendore multi imitari hoc ſeculo poſſunt. Sed duritie & pondere pauci. Fuit ſatelles quidam Pragæ Imperatoris Auguſti Domini mei clementiſſimi, qui ſatis egregie id ementiri & ponderoſum reddere potuit. Verum alabaſtri inſtar molle fuit. Menſas & ſpheras fundebat pulchras, quas exiccatas politura ſplendidas reddebat. Materia fuit vt opinor Gipſum & puluis aliorum lapidum, cui ad pondus augendum forte cineres plumbi addebat. Liquor quo materiam ſoluebat vt ex odore coniicere potui, vel acetum in quo caſeus ſolutus fuit vel lac vel ſerum lactis fuit. Acetum vt eius penetratione partes melius coniungerentur & caſeus vt glutinis vices ſubiret. Alii vt audio bubulum ſanguinem dum rubrum lapidem cupiunt, addunt, indureſcit enim annis ac optimè glutinat, alii glutine vtuntur vt factitium marmor firmiter cohæreat, & excauari ac iterum partes illi forinſecus miſceri poſſint. Dum ſero vtuntur materiam commiſcent vt pultis inſtar ſit. Deinde quos volunt colores, aut diuerſas maſſas coloratas fundũt in planitiem, ſi menſas velint, fuſas bacillo prout venas & gyros cupiunt hinc inde circumagitant, exiccatum poſtea lapidem æquant ac deinde ſmegmate poliunt. Satelles ille cuius mentionem feci excauare lapidem vbi volebat, alioque colore maſſam, in locum euacuatum infundere ita potuit, vt tam firma fieret infuſæ maſſæ cum excipiente lapide connexio, vt innata vel adnata, cum exiccata eſſet videretur. Hac ratione gentilitia inſignia, lineas & literas ita exactè inſerere vt lignarii fabri aſſeres coloratos ſolent, non ſine multorum admiratione potuit. Cardanus marmorum

vel alio-

vel aliorum lapidum diuersi coloris frusta iungi puluere marmoris & oui candido aut pice, vel etiam glutino tenaci docet eaq; ratione Lithostrata Constantinopoli in æde Sapientiæ, Venetiis in æde S. Marci, Florentiæ in æde S. Ioannis Baptistæ & Mediolani in æde S. Laurentii esse constructa affirmat. Nonnulli silices, lapidum variorum fragmenta, sanguinem hirci aut bouis, vinum ardens & fel bouinum commiscent ac in formas premunt, vt marmoris formam æmulentur. Sunt qui aqua calida caseum contundunt addendo calcem viuam & quosuis colores. Ad id apti sunt qui corpus habēt, vt cinabrium, chrysocolla, ochra, hæmatitis, sandaracha, auripigmentum, viride æris, ceruleum, cerussa & similes. Loco aquæ aliqui oleo lini vtuntur ne factitia marmora ab humido dissoluantur. Vidi Italum in Bohemia qui alabastrum pulchre imitari poterat. Is silices fluuiatiles in puluerē redigebat addita calce viua ac aqua glutinis, deinde ex ea pasta formabat imagines quæ politæ elegantissimè erant. Vt autem vera marmora factitia imitentur, meo iudicio, salsæ aquæ adhibendæ sunt, & acutæ quæ penetrare possint partesq; iungere. Deinde vbi induruerint, feruens lini oleum instillandum vt superficiem permeet, eamque solidam faciat & ne aquam combibat, prohibeat. Has omnes facultates in se bubulus sanguis calidus & recenter effusus habere videtur, spiritus enim salis in se habet vt omnis sanguis, deinde glutini quiddam simile, & pinguedinem. Hinc fit lapidis instar indurescere si calci admisceatur, nec vlla aqua vnquam dissolui. Sed propter colorem vniformem, quem factitio marmori tribuit non facile in vsum admittitur.

De variis saxorum generibus. CAP. CCLXXXIII.

MArmora omnia materiæ æquabilitate & puritate saxa antecedunt. Hæc enim ex crassiore & impuriore materia generantur, nec alio modo à marmoribus differre videntur. Vt enim maxima mole concrescunt marmora ita saxa, ex quibus integri montes & maris scopuli interdum constant. Et vt marmora coloribus variant ita saxa. Colores tamen saxorum obscuriores & fœdiores sunt. Interdum etiam conchis, silicibus, crystallis, pectinibus vel aliis rebus grauia sunt.

Saxorum genera partim à constantia, partim à qualitatibus, partim ab vsu distinguuntur. A consistentia aliud arenarium, crustosum, limosum. A qualitatibus aliud leue, vt tophus, aliud liquabile, vt silicis quoddam genus, aliud olidum, vt lapis Aldenburgicus, aliud vstibile, vt calcarium. Ab vsu aliud cos, aliud calcarium, quia calx inde fit, aliud quadratum, quia ædificiis inseruit dum in quadratam figuram redigitur. Aliud molare, quia eo moliuntur frumentacea, dicitur.

De saxo arenario. CAP. CCLXXXIV.

SAxa arenaria triplicia à me obseruata sunt. Vnum quod asperum est, ex arenis crassioribus satis firmiter compactum, ob quam causam leuorem

non suscipit, vtile ædificiis, quia calcem bibit. Alterum ex arenis tenuissimis, sed mixtis argenteis intersplendentib. sed adeo molle vt digitis atteri fere possit. Id prope Pragam inuenitur vbi ad ædificia expetitur & à scribis ad atramenti humiditatem absorbendam. Leui enim affrictu in arenam conuertitur albam & subtilissimam. Variat arenarium colore, Fribergi enim arenaria lutea, Rochlicii rubra, Querfordiæ cinerea, Eirbeccæ in Saxonia in rubro subnigra. Prope Horasdiouitium Bohemiæ rubra aureis micis splendentia, inueniuntur. Variant etiam diuersis rebus grauida. Nam in nonnullis silices, conchæ, pectines, aut alia corpuscula nascuntur.

De saxo crustoso & scissili. CAP. CCLXXXV.

Crustosum est quod finditur in crustas vtiles stratis ac tectis, Germanice *Schiferstein*, Belgicè *shaliegen*, Gallice *escailles* dicitur, variæ enim sunt differentiæ. Aliud enim tam molle vt ex eo nihil fieri possit. Tale est Pragense apud arcem S. Viti regiam quod interdum micis argenteis splendet subnigrum. Aliud durum quod nonnisi serra artificis findi potest.

Rursus colorũ in iis magna varietas. Nam aliud cinereum, è cinereo candidum, in cinereo viride, ceruleum, rubrum, subluteum, nigrũ vt Andegauense & Rhenanum è quo templorum tecta conspiciuntur, vel ceruleum vt Namurcense, quo similiter ædes teguntur. Formæ etiam varietas apparet in crustoso saxo. Nam reperiuntur in quibus arborum rami cum foliis quasi arte depicti essent, conspiciuntur. Item alia cinerea in quibus tam exactè ex erica herba silnulæ depictæ fusco colore apparent, vt nullus pictor neq; melius neq; elegantius eas exprimere penicillo posset. Id genus saxi ad flumen non procul Florentia inuenitur vt mihi retulit amicus meus Frisler Rudolphi II. Imp. Gloriosissimi & D. mei clementissimi pictor. qui mihi frustum lapidis ibidem inuentum ostendit.

Prope Wirsburgum Franconiæ ad Pagum Somberg similes prorsus lapides ericeti quos incolæ *Wasserſteinen* (quia sub aquis nascuntur) vocant, reperiuntur. Ex his lapidibus formas faciunt, vt iis infundant plumbum pro globulis tormentariis. Leues & pingues sunt hi lapides saponis instar cuius colorem referunt.

In comitatu Mansfeldiæ, Islebiæ, scissile saxum aliud nigrum reperitur cui piscium imagines variæ nigræ, flauæ vel orichalceæ innascuntur, eæque tam egregiè elaboratæ sunt vt squammæ singulæ appareant. Habeo aqud me frustum quod percæ imaginem refert, sed orichalci colore etiamsi reliquum lapidis nigrum sit. Existimo eo in loco quondam Piscinam fuisse, eamque postea tenui terra obrutam, ac ab exhalationibus metallicis subterraneis condensatam, in saxum abiisse, ac piscium corpora quia terram non susceperint, exhalationem metallarem, terra subtiliorem magisque penetrantem facile in se recepisse, ac cum ea æris non solum colorem, sed etiam substantiam. Conflatur enim ex eo saxo quod ab Agricola lapis Islebianus vocatur æs optimum;

Pisces in saxo.

ptimum. Pisces qui in eo lapide apparent sunt Lucii, Percæ vel passeres marini, raro aliorum animalium in eo lapide imagines spectantur. Putat Agricola à priscis hunc lapidem Spinum vocatum fuisse. *Spinus.*

De saxo limoso. CAP. CCLXXXVI.

Limosum dicitur quod in limum ab humido facile soluitur: videtur initium futuri saxi esse, huiusmodi prope Louanium & Viluordam inueniuntur alba quibus agri fœcundi redduntur. Dum enim ad aliquot menses sub dio iacent à pluuiis in limum calci concolorem soluuntur, suaque pinguedine, stercorationis vices supplent. Videntur ad margæ genera referri posse. Reperiuntur etiam alterius coloris.

De Tophaceo saxo. CAP. CCLXXXVII.

Tophacea saxa à Græcis pori dicuntur Pario marmori candore & duritie, Theophrasto teste similia. Verum leuitas eis est pumicis. Reperiuntur tamen nigra, rubentia ac colore terreo. Dum ceduntur è subterraneis sæpe tam mollia sunt vt præcidi ligni modo serraque secari possint. Nam postea aeri exposita indurescunt. Artifices dum ad opus præparant, ea quæ extuberant non malleo aut scalpello, sed securi auferunt. Commodissima sunt ad rimas parietum collabentium replendas. Nam ob leuitatem non premunt & quia porosa facile calcem bibunt & extrema parietum sibi agglutinant.

De Silice. CAP. CCLXXXVIII.

Silex durissimum genus saxi est, durius marmore ad scalpendum & ad ædificia murosque construendos ineptum quia calcem non bibit; extrinsecus enim leue absque poris & angulis est. Variis coloribus, sed obscuris à natura tinguntur silices: inueniuntur enim nigri vt lapidis lydii vices supplere possint, rubri, albi, flaui, virides, fusci mixtisq; coloribus. Differentiæ illius plurimæ sunt. Nam aliqui liquabiles sunt qui plerunque foris albi sunt & translucidi, hos Aristoteles Pyrimachos vocat. Germani vocant *Flusßteinen* aut *Weisserkiesling*. Metallarii metallis fusis super iniiciunt, vt iis supernatent & nimium liquati metalli euolet in auras prohibeant. Vitriarii ex illis vitra & chymici factitios lapides conficiunt. Aliqui prorsus diaphani sunt, qui in gemmarum formam à gemmariis sculpuntur, ac pro Adamantibus Bohemicis diuenduntur. Aliqui ita duri sunt vt ex iis ignis excutiatur: Hi *Feuersteinen* à Germanis vocantur. Aliqui prorsus opaci sunt, Belgis *Keyen* vocantur. Qui molliores sunt marmore, non silices, sed lapides simpliciter appellandi sunt. Tales sunt ii qui pro plateis sternendis in vsu sunt. Inter sili- *Pyrimachos.*

ces nonnulli ab igni patiuntur vt calcinari,& calcis,ſed improbi vices ſubire poſſint, nonnulli igni reſiſtunt, & contra vetuſtatem incorrupti permanere poſſunt, ex quibus formæ fiunt, in quas æs funditur, & mortaria ad gemmas terendas. Verum ſi non ſcalpello, ſed arena aut ſmiris lapidis puluere, magno labore longoque tempore addita aqua excauantur. Græci olim è lapide duro ac ſilice conſtruebant veluti lateritios parietes: Iſodomos vocabatur hoc ſtructuræ genus. Plerunque prope aquas vel in aquis, duriores etiam in marmoribus reperiuntur, qui ſerra non denticulata, adiecta aqua & arena, vt priores ſecari debent, cum ſcalpellum non admittant.

Iſodomos.

De Pyrite ſilicis ſpecie. CAP. CCLXXXIX.

Pyrites aliàs Pyrimachus proprie vocatur, quia plurimus illi ignis, ſed eſt alius etiamnum Pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt & in metallis quæ ſunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo, coquuntur variè, ab aliis iterum, tertioque in melle, donec conſumatur liquor, ab aliis pruna prius, dein melle, & poſtea lauantur vt æs, vſuſque eorum in medicina excalfacere, ſiccare, diſcutere, humorem extenuare & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis rurſusque ad ſtrumas atque furunculos. Pyritum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis viuo appellamus, & ponderoſiſſimi ſunt. Hi exploratoribus caſtrorum maximè neceſſarii, qui clauo vel altero lapide percuſſi, ſcintillas edunt, quæ exceptæ ſulphuratis, aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Plin lib. 35. cap. 19.

Pyritum genera. CAP. CCXC.

PYritum Germanice *Kieſen* tam varia genera inueniuntur vt mirum ſit. Illi hoc nomen vere merentur è quibus ignis excutitur. Aliqui argento polito ſimiles, vel è tenuibus cruſtis ſunt, vel quadratis teſſeris ſimiles, vel è marmore rubro metallico ſplendentes, vel ornati fluoribus purpureis, amethiſtinis, quadrangulis & pellucidis vel ſpongioſi & micantes vel pumicoſi, vel ex marmore minus argenteis ſplendentes. Aliqui angulis octo vel duodecim excreſcunt, aliqui Biſmuto ſimiles ſunt. Aliqui aureo colore tincti ſunt, vnde marchaſitæ nomen habent. Alii rubro colore aut aurichalci quos *Kupferkies* Germani vocant. Aliqui variis coloribus & formis componuntur aliiſque lapidibus miſcentur. Inter hos aliqui in igne fluunt quos *Flüſſige kies* vocant. Hi metallis loco plumbi adduntur, vt liquidiora in excoquendo fiant, aliqui vocant *Fluſſteinen*, ac fracti ſaccharum candidum ſplendore referunt. Pyritis quoduis metallum minerale, terram, fluorem, gemmam vel lapidem ſecum vehere vel habere poteſt. Hinc fit tot diuerſa genera haberi. Multi ſunt lapides Pyriti ſimiles qui ignem non dant concuſſi, quas ad Pyritis genera referri nō debere arbitror, quod Pyritis ab igne, qui ab illo excutitur, nomen habeat.

Pyrit

Pyritis facultates ex Galeno.

PYritis validam possidet facultatem, eoque vtimur digerenti emplastro admisto, adiicitur etiam ei & schistos. Ab hoc medicamine & pus sæpenumero & consistentia grumosa in spaciis intermediis musculorum nata per halitum sunt digesta. Nisi autem dum in vsum veniunt, pollinis instar, comminuantur omnes hi lapides, vt profundum corporum, quibus applicantur subeant, assimiles manent istis marinis fluuiatilibus arenis, quæ & ipsæ communem omnium lapidum vim possident, si quidem exiccant tumentem ab aqua intercutem carnem, si in ipsis excalfactis decumbat æger. Non tamen ad aliud quippiam eis vtimur.

Ex Dioscoride.

PYritis aut Marchasita ex qua æs conflatur, ea optima est quæ æri similis est, ac quæ facile scintillas emittit. Vritur hac ratione. Dum melle aspersa est igni exiguo committitur ac ignis paulatim inflatur donec rubescat. Alii dum in magna mellis quantitate humectata est ignem amplum carbonum iniiciunt, ac dum rubere incipit, extrahunt. Postea cineribus adhærentibus flatu amotis, iterum melle inungunt ac vrunt donec exiccata friabilis fiat. Nam interdum superior pars tantum friabilis fit. Si opus est vti vsta & lota, lauanda vt Cadmia. Tum cruda tum lota, excalfacit, mundificat ac mundat, oculorum offuscationes, duraque quæuis emollit, ac matura resoluit. Mixta cum resina carnis excrescentias prohibet. Verum parum excalfacit & astringit, vstam aliqui Diphrigem appellant. Hactenus Dioscorides.

Cur autem ferrum ignem è Pyrite excutiat, reliqua metalla non? solam ferri duritiem in causa esse arbitror. Nam & absque ferro Pyrites in Pyritem actus ignem excutit. Causa cur Pyrites ignem reddat partim motus est velox tanquam causa efficiens, partim sulphur seu inflammabilis quædam materia ipsi Pyriti inhærens, cum quo concurrit tanquam causa materialis, potentia ignis existens, ac propterea facile in ignem facescens. Hoc modo omnia inflammabilia & quæ pingue oleosum in se habent facillime affrictu vel celeri motu, si modo dura sint ignem producunt: vt rotarum axes dum celerrime rotantur & ligna dum sibi mutuo affricantur docent, facile enim hæc ignē ex motus celeritate suscipiunt. Cur autem corporū durorum affrictus calorem & ignem pariat non facile est assequi. Nam si quis id contingere, quia celerrime hac ratione amixtum ad corruptionem vel interitum deducitur, arbitretur; ac quæcunque paulatim ad interitum per putrefactionem vergunt, paulatim calefieri (cum nihil partes hæterogeneas separare quam calor possit.) afferat, ac proinde motum, quia cito id præstat magnum calorem inducere; vnde tandem ignis generatur, qui omnium citissime heterogenea mixti ad sua elementa reducit: nunquam omnino sibi satisfaciet. Tam itaque difficile est veram cau-

ſam cur durorum & inflammabilium corporum affrictus ignem creet inueſtigare, quam cur ignis lucem ſibi agnatam habeat:

Materiam vero inflammabilem ſeu ſulphur habere & continere in ſe Pyritin docet ars Spagirica, quæ eius ſeparationem à Pyrite non difficilem in lucem prodit. Hanc deſcriptionem eliciendi ſulphur, ab amico conſecutus ſum.

Recipe Pyritin ſeu marchaſitam auream, tere in puluerem, affunde aquam tartari vt tres digitos emineat aqua. Coque in cucurbita terrea bene obturata ſex dies: Cum refrigerata fuerit effunde in vitrum, ac iterum aliam aquam tartari affunde & coque vt prius, opuſque quater repete. Deinde conſtrue duos furnellos ſiniſtrum & dextrum inuicem iunctos. In ſiniſtro furnello imponas botiam B cum ſuo alembico roſtrato, in dextro vero furnello imponas bociam A, cum alembico ſine roſtro. Botia vero A non procul à ſuo alembico habeat duos canaliculos, ſeu duo roſtra, vnum, vt excipiat roſtrum alembici B, alterum, vt ingrediatur recipientem retortam, quæ ad latus dextri furni poſita eſt. His ita paratis, infunde bociæ A aquam tartari, ac vaſi ſeu bociæ B aquam fluuiatilem, ac ſub Bocia B & A fac ignem, ita aqua tartari pelletur in retortam, & ſulphur manebit in bocia A eiuſque alembico. Sed ex B & A non debes extillare omnem humiditatem.

De lapidibus propriè dictis. CAP. CCXCI.

LApides propriè dicuntur ſaxa illa minora quæ ex impuriori terreſtri materia conflata non tam leuem habent ſuperficiem quam ſilices & marmora, ſed ſcabram ac poroſam: quæque ſilicum duritie ac rotunditate propter angulos, niſi vi aquæ fluentis in rotundiorem figuram paulatim redacti fuerint, carent. Hi plerunque fuſci coloris in agris & fluminum ripis reperiuntur, omne tamen coloris genus habere poſſunt, & marmora imitari ac etiam Ophiten; tales Pragæ in flumine nigris punctis & lucentibus antimonii inſtar reperiuntur, inſeruiunt lapides ad ædificia, quia calcem imbibunt & ad planetarum pauimenta. Et qui molliores igni liqueſcunt ad fundenda metalla.

De olentibus ſaxis. CAP. CCXCII.

SAxa quædam bene, quædam male olent. Violam olent Lauenſtainia, Aldenbergica, quæ vel rubei, vel cinerei coloris ſunt. Mariæbergica in vena D. Fabiani & Sebaſtiani inuenta malleo percuſſa, interdum muſcum olent. Thuringica qui è cuniculo aquæductus in arcem Berchlinum ducti effoſſi ſunt ſerpillum olent. Hildeshemii ſunt qui cornu vſtum, ſi percutiantur malleo, olent. Habui qui violas olebant, & albos & cinereos, ſed deprehendi è lapide illum odorem non prodire, ſed è muco quodam ex luteo viridi,

qui tanquam pellis affixus erat. Pars enim lapidis obuersa nullo muco tecta, nihil prorsus odoris habebat. Suspicabar Iridis odoriferæ radices his saxis forte institisse: nisi hoc muci genus à natura ita oleat. Hoc peculiare ista saxa habuerunt, vt, dum mucus aqua tepida conspergeretur, odore iridis Florentinæ potius quam violarum totum hypocaustum repleretur. Sed Germani Iridis radicem *Vielvvurtzel* vocant, forte inde odori huic violaceum nomen tributum est. Ablato muco non olet amplius saxum. Num in cæteris olentibus idem contingat hactenus expertus non sum.

De saxo Calcario. CAP. CCXCIII.

SAxum vnde calx fit Calcarium dicitur, passim obuium, ac interdum marmori simile, quale est Pragense, nigrum, venis alabastrinis albisque refertum. Nam & plane album & fuscum reperitur. Plinio referente Cato Censorius calcem è vario lapide improbabat. Ex albo melior quam ex puro, & structuræ vtilior, quæ ex fistuloso tectoriis, ad vtrumque damnatur ex silice, candidissima ex fistuloso qualis è saxo Tiburtino, ex quo Romæ ædes Diui Petri in Vaticano constructæ sunt.

Treuertinum saxum ad dealbandos parietes commodissimum est. Calcarium saxum vt calcem præbeat vri debet, vstum ignem potentia in se continet, qui aquæ affusione in actum prorumpit, eamque calidissimam ac ferventem efficit. Calor ille in sale calcis calidissimo & siccissimo consistit, cui cum aqua frigidissima & humidissima miscetur, ob subitum contrariorum motum in actum caliditas calcis deducitur, eadem prorsus ratione, qua oleum sulphuris verum, si aquæ misceatur frigidæ tam calidum in vitro redditur vt id manu vix teneri possit. Potentia huiusmodi oleum siccissimum & calidissimum est, vt cauterii instar cuti admotum vrat. *Cur calx incalescat aqua.*

Putant alii propter obstructionem in calce viua caliditatem fieri, sed errant, oleo enim calx melius obstrui potest, nulla tamen ab eo in calce caliditas excitatur. Causa itaque potius motus subitus contrariorum & eorum quorum intima misceri possunt.

Calcarii saxi calx in medicina vsui est. Plinio enim teste, vrit, discutit, extrahit, incipientesque serpere vlcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem, luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur, eadem compositione & strumis. Maltza è calce fit recenti, Gleba vino restinguitur, mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linimento, quæ res omnium tenacissima, & duritiem lapidis antecedens. Quod malthatur oleo perfricatur ante. Hactenus Plinius. De calce Gal. 9. Simp. sequentia scribit: Calx viua quidem, quæ ἄσβεστος Græcè dicitur, vehementer vrit, adeo vt crustas efficiat: extincta vero protinus etiam crustam molitur & ipsa: at post diem vnum aut alterum minus vrit, minusque induce- *Vires calcis.* *Ad vlcera.* *Maltza.*

re cruſtam poteſt. At vero temporis progreſſu prorſum nec cruſtam quidem gignere queat, tametſi etiamnum calfaciat, carnemque liquet. Porro ſi lauetur in aqua ſuam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatam Græce κονίαν Latine lixiuium. At ipſa abſq; morſu reſiccat, ac ſi bis terq; aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers conſtituitur, ac ſtrenuè abſq; mordacitate exiccat. Hæc Galenus de calce. Hodie quia lota valenter exiccat, cum oleo & cera mixta ad cicatrices obducendas vtilis eſt. Si cum aceto extinguatur ter lauetur ac cum oleo roſaceo ad linimenti formam redacta fuerit combuſta abſque cicatricis veſtigio ſanat, nec bullas eleuari permittit. Si non extincta cuti applicetur vrit, ac cum ſapone mixta cauterium potentiale, vt vocant, conſtituit. Quod vrit in calce nitrum eſt, id ablutione tollitur. E calce viua paratur aqua mirificæ virtutis ad ambuſtionem, fiſtulas, cancrum, maculas & rubedinem oculorum ac ad veſtium biſſinorum maculas auferendas, hoc modo. Recipe calcis viuæ vncias tres aq. pluuiæ lib. vnam cum ſemiſſe miſceantur & ſtent triduo in vaſe. Poſtea agita, agitata quieſcat per 24 horas in vaſe obturato. Deinde coletur per linteum materia, & adde ſalis ammoniaci albiſſimi drag. decem bene triti, miſce optime, poſtea diſtilletur aqua per filtrum, oculis inſtilla quotidie tres guttas, pro veſtibus vtere ea calida, & ad reliqua. Aliqui aquam relinquunt in vaſe æneo vt cæleſtem colorem acquirat neque tam facile dignoſci poſſit. Circumforanei ad oculorum fluxus & vitia pro ſaphyri aqua eam venditant.

Ad ambuſta.

Potentiale cauterium.

Aqua ad fiſtulas, cancrum, oculos, maculas.

De ſaxis molaribus. CAP. CCXCIIII.

MOlares lapides à ſaxis rumpuntur ac plerunque paruis ſilicibus conſtant, cum quibus arena ſubtilior videtur iuncta. Paſſim in variis regionibus inueniuntur, ac ab vſu nomen, quod iis frumenta moliantur, obtinent.

De cotibus. CAP. CCXCV.

COtes ab vſu dicuntur. Nam ex lapidibus à nobis ante deſcriptis vel è ſaxis ad ferra acuenda lapides, gemmas aut marmora ſculpenda atque limanda oblonga aut rotunda forma aptantur. Olim à loco vbi reperiebantur nomina obtinebant. Multa, inquit Plinius, earum ſunt genera. Creticæ diu maximam laudem habuere, ſecundam Laconicæ, ex Taygeto monte, vti æquè oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ de quibus diximus. Ex aqua & oleo Ciliciæ pollent, ex aqua Arſinoeticæ. Repertæ ſunt & in Italia aquæ trahentes aciem acerrimo affectu. Nec non & trans Alpes quas Paſſernices vocant. Quarta ratio eſt ſaliua hominis proficientium in tonſtrinarum officinis, inutili fragili mollitia, flamminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere præcipuæ. Ex his Plinii verbis cotes alias aqua, alias oleo, alias vtroque humore, alias vero ſaliua ad terendum indiguiſſe conſtat. Nunc in Germania & oleares & aquariæ reperiuntur. Zeblitiana cos aquaria eſt, eaque

pocula quæ ex ophite fiunt leuigantur. Reperiuntur duræ & molles, albæ & nigræ passim in Germania. Oleariæ etiã subuiridis coloris inueniuntur. Deinde & aliæ è ligno querno in lignũ mutato, ac nonnullæ è fago in lignũ mutato. Nam in Germania sæpe ligna in lapides versa deprehẽduntur. In valle Ioachimica ante aliquot annos fagus cum trunco, ramis, foliis, altitudine 170 vlnarum in saxo cinereo durissimo sub terra reperta fuit. In Italia etiam varia genera cotium tum aquaticarum tum oleariũ habentur. Oleariæ nigræ & perpolitæ sunt, barbitonsorib. vtiles ad cultri aciem leuigandam. Aquaticæ ex lapide constant arenoso, molli & æquali, colore cinereo, qui in orbem rediguntur, vt motu circulari acti, atque aquam cadentem excipientes, adhibitum ferrum terere possint. Oleares plerunque oblongam figuram & planam habent, vt placidiori motu leuigetur potius quam teratur ferri acies. Cotes illæ quæ ad aurum & argentum explorandum fiunt è marmorum genere sunt, ac probatoriæ vocantur: de iis actum in capite de Lydio lapide.

Vsus Cotium in medicina. CAP. CCXCVI.

DIoscorides Naxiæ ramentum ferro attritum Alopecias pilis explere, mammas prohibere ne intumescant, lienem extenuare cum aceto potum & comitialibus prodesse scribit. Verum hanc facultatem cotes nancisci à ferro existimo, id enim lienem potum absumit.

De Haphestite. CAP. CCXCVII.

HÆphestiten in Corico natum, dicit Plinius speculi habere naturã in reddendis imaginibus, quanquam rutilum, nomen ex eo inuenisse quod in Solem positus aridam materiam accendat, non aliter ac speculum concauum sulphurata stramina & stramenta. Id genus lapides in rubro nigri coloris repetiuntur Hildeshemii in fossa mœniorum quæ spectat septentriones. In modum vero patinæ excauati sunt & aurea armatura rutilant, quare & reddunt imaginem, & ob Solis radios obuersi aridam materiam accendunt.

De lapide Fungifero. CAP. CCXCVIII.

LApis Fungifer, teste Gesnero, apud Romanos magno in precio est, inuenitur in regno Neapolitano, crusta est crassa, ea terræ dodrante operta, aspersaque tepida irroratione, quarto post die fungos edit. De hoc Gesnerus in lupi Ceruarii historia.

De variis lapidibus qui nomen à similitudine rerum quas referunt, aut è rebus ipsis in lapides mutatis habent.

CAP. CCXCIX.

Pentagonus. *Hexagonus.* *Pangonius.* *Panis dæmonum.*

A Forma mathematica nomina habent, Quadratum saxum quod in quadratam figuram ad ædificia extruenda facile redigi possit: Pentagonus; quod quinque, Hexagonus quod sex, & Pangonius quod multos angulos habeat.

A similitudine figuræ nomen habent. Enhorchis testium figuram referens. Panis dæmonum, qui prope Rotvvilam Sueuiæ, inuenitur, ac panem refert.

Pentexoche. *Meconites.* *Narcissites.* *Calamites.* *Steatites.* *Geranites.*

Pentexoche seu mespileus, mespili figuram habens. Cristallus glaciei formam, Astroites stellarum, Ophites serpentum, meconites seminum papaueris, Cenchrites sem. milii, narcissites narcissi floris, Trochites rotæ, Belemnites sagittæ, Ceraunites testæ, & Calamites calami figuram exhibet, & inde nomen vt & cæteri, habet. Præterea ab adipis forma steatites: ab oculorum figura Triophthalmus quasi tribus oculis signatus, A lupi oculo lycophtalmus, à Caprino oculo ægophthalmus & ab oculo humano beli oculus, & leucophthalmus, A gruis oculo Geranites, ab accipitris oculo hieracites, nomen obtinuerunt.

Hieracites. *Myrmecites.* *Cantharias.* *Polytrix.* *Sycites.* *Bostrychites.* *Hienia.* *Myrmecias.* *Sarcites.* *Dryites.* *Cissites.* *Pyrene.* *Chalaxias.* *Polyzonos.* *Anthracitis.* *Botrytis.* *Lepidotes.* *Phænicites.* *Phycites.* *Spongites.* *Muytes.* *Conchites.* *Tillinites.* *Ctenites.* *Strombites.* *Echinites.* *Scolopendrites.* *Syringites.* *Corallina.*

Myrmecites à formicæ innata forma, Cantharias à scarabei, Polytrix à capillorum similitudine, Sycites à fici, Batrachias à ranarum, Bostrychites à crinium muliebrium forma, Bucardia in Babylonia nascens à bubuli cordis figura, Glossopetra à linguæ, Hammonis cornu, à cornu arietini, Hienia ab oculorum Gyenæ, myrmecias à verrucæ, sarcites à carnis, telicardios à cordis similitudine nuncupantur. Dryites à truncis arborum, quæ ligni modo ardet, Cissites ab hædere folio, Cyamea à fabæ similitudine, Pyrene ab oliuæ nucleo cui piscium spinæ interdum inhærent. Chalaxias à grandinum colore & figura, Polyzonos à zonarum candicantium in nigro corpore multitudine, Anthracitis à scintillarum ignearũ copia. Botrytis ab incipientis vuæ similitudine. Lepidotes à piscium squammis, Ostracias à testæ, Phænicitis à balani, phycites ab algæ forma, spongites à spongiæ, Tecolithos ab oleę nuclei nomen obtinuerunt.

Ab animalibus ipsis nomina dantur lapidibus à gallo Alectorius, quia in ipsius ventriculo reperitur; Chelonitis à testudine, Draconites à dracone, Chelidonia ab hyrundinibus nomen habet, Muytes à mure, conchites à concha, Tillinites à tillinis, ostreites ab ostrea, ctenites à pictine, strombites à cochleis aquaticis nuncupantur, Echinites ab Echino marino, scolopendrites à verme scolopendra, lyncurius à lynce, ita dicitur.

A figura confectas vocant Itali lapillos albos crispos qui semina incrustata sacchato referunt, tales iuxta balneum Bulicame vel oche in agro Viterbiensi reperiuntur. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur inde nomen consequutus.

Corallina à coralli forma.

Pisolithus à piso propter similitudinem in thermis Carolinis Bohemiæ innenitur.

Cicerum ager in Iudęa est in monte quodam ex quo Ierusalem & Bethleem spectari potest, hi colore, forma & magnitudine cicer Arietinum ita exacte referunt vt quis vix à vero discernere possit.

Rhodites.

A forma dantur etiam nomina sequentibus lapidibus, Rhodites à Rosæ, melitites

melitites à mali, Dentrites ab arboris, stelechites à stipitis vel trunci, Elatites ab abietis, clethrites ab alui, amigdaloides ab amigdali osse, daphnia à lauri, Cydonites à mali cotonei, Dryites à quercus, onyx ab vnguis, Dactilus ideus à pollicis, Hystera petra ab vteri, Enosteos ab ossium, Cardisce à cordis figura.

Vt à forma, similitudine & figura, ita etiam à colore nomina dantur. Ab auri colore Chrysitis, Chrysolampis, Chrysolithus, Chrysophis, Chryselectron, Chrysoprasus, Chrysoberillus, Ammochrysus, leucochrysis dicuntur. Ab argenti colore argyrites, argyrodamas. A ferri Syderitis, à plumbi colore molybdos, ab æris chalcitis, ab armaturæ colore hoplites.

Ab hepatis colore Hæpatitis, A cancri marini colore carcinas. A viperæ colore Echites. A Scari piscis colore Scarites à mulli piscis colore triglites. A pauonis colore Taos. A leonis pellis & Pantheræ colore leontios & pardalios. A flauo & melleo colore melychlorum, à croci colore crocian. A canitiei colore Polia vel spartoplios. A fumi colore Capnites. A ceræ cerites.

A lactis Galactites vel Galaxias, à sanguinis hæmatites, A myrthi myrthites, A carnis sarcites. A cineris colore Tephritis nomen habet.

Lychnites etiam à lucernarum accensarum colore vel similitudine, Coracias à corui colore, Cepites vel cepoides ab hortis ob colorum varietatem, & catoptrites à speculo quia imagines reddit, myrrhites à myrrhæ colore, harda à carnis colore aut potius sarcites, perdicites à perdicum colore nomina obtinuerunt.

A contentis nomen habet Enhydro quod aquam in se contineat.

Ab effectu lapis nephriticus quia nephritidem curat & asbestos, quia igne non consumitur, deinde heliotropion quod solis radios girat nomina habent.

Ab odore myrsinites & aromatites myrrham olens vocatur, à sonitu calcophonos lapis ille dicitur niger in quo æris tinnitus percipitur.

A patria & loco vbi inueniuntur mutæ gemmæ multique lapides nomen habent.

Hoc notandum veteres, eisdem generis vel speciei gemmis, vel lapidibus propter formam, vel colorem vel effectum aut ob aliam causam vt ex prædictis apparet, alia nomina dedisse. Deinde etiam quia nihil fere est in rerum natura (nisi lapide durius sit) quod succo lapidescente accedente, non possit in lapidem conuerti, non mirum est (arboribus, floribus, ramis, foliis, fruticibus, herbis, fructibus, seminibus, animalibus eorumque partibus & artificialibus rebus variis in lapidem versis) tot genera lapidum inueniri & ab iis nomina habere.

Melitites. Dendrites. Stelechites. Elatites. Clethrites. Amigdaloides. Paphnia. Cardisce. Chrysolampis. Chrysophis. Syderitse. Molybdos. Hoplites. Hæpatites. Carcinas. Echites. Sarites. Triglites. Taos. Leontios. Pardalios. Crocian. Polia. Spartoplios. Capnites. Cerites. Coracias. Cepites. Cepoides. Catoptrites. Perdicites. Myrsinites. Calcophanos.

De locis vbi variæ res in lapides mutantur.

CAP. CCC.

AQuæ quæ vegetabilia aut artificialia in lapides vertunt in variis locis reperiuntur.

Strabo lib. 3. scribit contra Laodiceam Hierapolis vbi calidæ aquæ scaturiunt & vbi Plutonicum est aquam in tophum ita indurescere vt qui aquæductus deducunt integra septa ex eo aquis conficiant.

F. Leander Albertus Bononiensis in descriptione Italiæ narrat, ad Senam torrentem è saxo fontem prorumpere cuius aqua 15. dierum spacio quicquid immerseris in lapidem conuertit vel lapideo cortice tegit. Deinde idem paulo post Taliamentum maius, de quo nunc agimus, ex monte Mauro nascitur, supra vicum Phornium vbi fons mirabilis, in quo lignum deiectum lapideo cortice obducitur & virgulta & folia immersa lapidescunt. In agro Pisano & antris quibusdam montis sancti Iuliani prælongæ concreta aqua striæ, vt in Lucensi iuxta conuallem dictum pagum prægrandes columnæ ex aquis paulatim concrescunt.

Prope Auernorum Hergobiam fons limpidissimus est qui succi lapidescentis tantam copiam euehit vt accolæ pontem ex eo substructum, & aquæ cursum impedientem, ligonibus quotannis diruere cogantur. Non procul Vienna Allobrogum in vico Hiuret fons limpidissimus & potu salubris & suauis, suo succo lapides gignit, durescentibus silicea soliditate, quæcunque in eius aluum proiiciuntur.

Anienis fluuius quacunque pertingit lapideam facit terram & ligna & cortices, & tamen Tybure toto fere anno turbida bibitur, nec aliquem calculi vitio afficit.

In Cappadocia, authore Cælio, inter Mazaccam & Tuanam lacus est in quem Harundinis pars immissa altero die spectatur in lapidem versa.

In Elbogano tractu iuxta oppidum Falkenaw integræ abietes in lapides vertuntur. Et Domitius Brusonius in Silare amne, qui radices montis eius, qui est in agro vrbis Vrsentinorum olim, nunc Contursii, lambit, folia & arborum ramos in lapides transire, non fide aliorum, sed propria, vt qui incola sit regionis, narrat. Cortices autem lapidum annos numero ostendere.

In Zepusio Vngariæ aquæ multæ sunt lapidescentes. Est enim fons eximius ad pagum cui apud Zepusienses Germanos à riui murmure nomen est, qui instar Piscinæ stagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta lapide seu cortice obducuntur. Alter ad pagum qui vocatur Ioannis. Nam qui angustius scatent statim atque paululum profluxerint lapidescunt, & ita in tumulos exurgunt, cuiusmodi videtur vnus ad pagum D. Andreæ nomine, alter cæteris insignior prope arcem Zepusiensem ad ædem D. Martini quæ sacrarum ædium præcipua est in Zepusio. Ex hoc fonte scaturiens aqua quacunque vadit lapis fit, sed eius generis lapides subterranei pluuiis expositi tandem iterum dissoluuntur & cementi vices explent. Qui sub dio lapidescunt, tophi sunt leuitate & raritate pumicibus similes. Ex his construunt ædes incolæ, ac se ex aqua domus ædificatas habere ænigmaticè iactitant. Ad arcem Fileg in comitatu Neogradiensi specus est in quo superne destillans aqua continuo durescit. Ibi vero videas ceu hominum statuas, consistere saxa ex hac destillatione concreta. Alba Hæc sunt colore ac trita pictoribus vsui sunt.

Prope

Prope oppiduli Veronei in Gallia mœnia fons perennis ſcaturiginis, aſpectu iucundiſſimus, lympha lympidiſſima colore & odore inſipida. Sed ſapore non ita commendabili, incolis tamen non ingrata extat. Erumpit aqua ex altiſſimis ſubterraneis cuniculis, labroque vel potius cratere excipitur ita affabre in orbem circumducto vt neſcias illamne peripheriam natura dederit, an vero ars Euclidis exquiſitiſſimum iſtum circulum elaborauerit: ſic autem ad labri margines exundat aqua, vt ſtatim & breuiſſimo aquęductu decurrat in rota quæ molam frumentariam circumagit, indeq; cum glarea quam currente alueo ſecum abradit, guttatim in ſubſtratũ lutum & proximã vſneam decidit, quæ omnia ſua frigiditate ita ſubigit, fermẽtat, & cogit; vt tandem in lapides induret, leues quidem illos & foraminulentos, quorũmq; vnam aliquando partẽ videas iam petrefactam, alteram vero adhuc agnoſcas muſco herbaceo virentem & cœnoſam quæ tantum lapideſcere incipiat. Coguntur vero illi lapides tanto aggere, vt niſi ex interuallis molitor eos ferreo malleolo conterat & ſubtrahat impedimento ſint ipſi moletrinæ quo minus liberè circumuoluatur.

Narrat Thomas Moreſinus in Morauia Scotiæ aquam eſſe in qua neque materia aliqua craſſa neque viſcoſitas apparet aut depræhenditur vlla, quæ tamen in ſaxum concreſcat quod iterum igne querno diſſolui poſſit in liquorem, ſimilemque aquam ſe vidiſſe ait in Gallia Occitanica, apud Seuenos & alibi.

In Baldenſibus fiſtulis & tubis æquæductuum, vt Bechlingi ex eo fonte qui in arcem deriuatus eſt, Tophi ſolidiores inſtar botri in ſuperficie, coloris ſpadicei duriſſimi fiunt. Ex ſcaturigine thermarum Carolinarum (in quibus folia quercus & alui impreſſa, in calidarum canalibus ſtriarum figura pendent) ligna, ſtramina & quæuis res iniectæ lapideſcunt: fabæ item & piſa ibidem lapidea naſcuntur. Prope Beffordiam in Alſatiæ finibus, item in ditione Ieſtemiana, non longe à Scaffhuſia agri leguminoſi & quaſi fabis, orobis & piſis lapidoſis inſtrati & conſiti reperiuntur, an ſponte ita nata ſint legumina an in lapidem vera, incertum eſt.

In piſcina prope Schellebergam arcem in Miſnia rami folia, cortices, ligna, manicæ, chyrotecæ in ſaxa mutantur.

Prope Torgam in Albi trabes molares mutatæ in ſaxa reperiuntur.

Tribus miliarib. à Francofurto ad Oderam fons eſt qui folia & arborum ramos in lapides transformat.

In Brittannia magna ſpelunca eſt ad Deuernam ſita in quam quicquid aquarum influit in lapidem coagulatur.

Iuxta Carthuſiam Francofurti ad Oderam aqua præterlabitur quæ ligna, cochleas & nucum putamina in lapides mutat, etiamſi in ea viuæ Ranæ degant ſine noxa.

In lacu Hyberniæ omne quod iniicitur vel in ferrum conuertitur, vel ſi fundum petit in lapidem tranſit.

Similiter in Vngaria in comitatu Barſiæ inuenitur ingens fluuius qui quãprimum ex ſcaturigine erumpit, in ſubſtantiam ſaxeam non aliter quam tempore hyemis aqua frigore congelaſcit.

Aqua berilli & Adamantis omne vegetabile in lapidem transmutat si Paracelso credendum est.

Est fons apud Ginetri castrū sexto à Vienna lapide semotus, qui à culina ad molettrinam currit, per ligneos canales, in quibus si quid imprimas vel sculpes, altero die lapidem inuenias cum impressa concretum effigie.

Aquæ Tophaceæ visuntur non procul à Leffingen Bollam versus vbi balneum innotuit paucis aliquot hinc ab annis apud Wutt dictum flumen. Vbi aqua ex tubo effluens subiectum monoxycon, totum incrustauit poroso lapide. Ita circum Badenas Heluecticas, Tigurum, Egglisou, Engen, aliaque vicina loca visuntur aquæ quæ omnia vel in lapides conuertunt vel saltem foris porosa substantia incrustant, obducuntque. Andernaci etiam ista obseruantur.

In Thermis Carolinis Bohemiæ quæuis aquis quibusdam impositis vna nocte crusta lapidea obducuntur.

In Veronensi agro lapideæ tabellæ inueniuntur quales Islebianæ sunt (de quibus in capite de saxo scissili egi) quæ pisces in se habeant, quasi insculptos, mutati enim sunt in lapides.

In quibusdam Ponti locis, Theophrasto authore, pisces etiam fossiles reperiuntur.

In agro Luneburgensi ossa beluarum in lapides versa inueniuntur, & prope Heidelbergam circa Hildeshemium cornua vel cornu ammonis.

Vt in variis terræ locis varia lapidum genera reperiuntur & crescunt, ita etiam in variis animalibus variisque animalium partibus. Nam in conchis margaritæ, in Bufone Bufonius lapis, in cerui capra Bezoar, in gallo gallinaceo Alectorius, in hyrundine chelidonius, ac in aliis alii nascuntur & reperiuntur qui omnes ab animalibus nomen obtinent. Solus homo qui in quauis corporis parte lapides gignit illis nullum peculiare nomen dedit.

In capite, pulmonibus, stomacho, hepate, vesicula fellis, renibus, vesica, articulis & intestinis hominis sæpissime deprehensos fuisse maximos calculos medicis omnibus luce meridiana clarius est. Habui hic Pragæ nobilem quendam in cura qui cum diu colica laborasset eaque in paralysin desiisset, calculum per intestina oui gallinacei magnitudine subrussum nec adeo durum per aluum eiecit. In hepate fabæ maioris magnitudine & qui colore lapidem bezoar referebat, habuit aurifaber quidam senex Pragensis; Eundem adhuc seruat senis filia Sonteri aurifabri vxor.

Narrat Æginetalib. 3. cap. 31 quendam qui diu sanguinem eiecerat quatuor calculos asperos tribulorum modo ad magnitudinem siliquarum tussi eiecisse.

Beniuenius Henricum quendam Alemannum cum diu tussi inani laborasset, tandem calculum auellanæ magnitudine egessisse tussi scribit.

Fernelius itidem se quendam Alemannum cum diu tussi inani laborasset tandem calculum auellanæ magnitudine egessisse tussi scribit.

Fernelius

Fernelius itidem se quendam nouisse qui sæpe duros hordei & pisi magnitudine calculos tussi expelleret affirmat. Gesnerus recenset in Bodehorni Iurisconsulti fellis vesicula 22 calculos fuisse inuentos, & Fallopius similiter in vesicula fellis se 123 calculos reperisse narrat.

In vesica & renibus calculos reperiri tam vulgare est vt superfluum sit ideo exempla in medium adducere.

De modo quomodo & cur variæ res in lapidem mutentur.

CAP. CCCI.

QVo pacto variæ res in lapides mutentur à multis traditum est. Fallopius in libro de metallis & fossilibus succum lapides centum id est humorem quendam optimè elaboratum & coctum ac genitum ex materia lapidosa cum aqua commixtum, causam præcipuam docet, eundemque succum si cum aqua tantum confusus sit, & non commixtus, non transmutare res, sed saxeo cortice obducere. Idemque fieri si ramenta lapidum ac exiguæ illius portiones aquæ commisceantur. Efficientem causam mixtionis calorem ponit non frigiditatem: ac herbas quasdam vt corallium aut corallinam nutriri succo lapideo & allicere quem aliæ vicinæ respuunt; non tamen prius lapidescere quam humidum aqueum, quod succus lapidescens pro vehiculo habuit semotum fuerit. Succum præterea lapidescentem Fallopius statuit triplicem, vnum non purum, alterum purum, clauum limpidum & gemmeum qui exhalationem siccam pro materia in suo humore habet, & cum corpus aliquod imbibit in nobiliorem lapidem aut gemmam trãsformat. Hoc modo ligna in Iaspides vel achates transmutari existimat. Tertium eum qui alimenti causa à plantis appetitur vt à corallio & in nonnullis partibus marinis tantum reperitur. Impurum succum in quauis terra reperiri tradit, ac propterea lithospermum lapidea semina quæ nec vrantur nec emolescant nec eliquentur in quauis terra producere.

Mauritius Cordeus corallium non solum ab ambiente frigore indurari putat, sed quod absconditam habeat in se suæ duritiei energiam quæ à circunstante aere affecta illam produxit.

Mathiolus materiam quæ quæuis in lapidem transmutat dicit esse lutum in quo multo plus sit tenacis terræ quam aquæ, præterea ramenta saxorum quæ aquarum decursus abradit. Deinde succum lapidescentem, qui cum in cauitates corporis irrepserit quiescens frigore concrescit.

Paracelsus coagulationem per spiritum salis, qui omnia salis corpora coagulat fieri existimat, ac aquam qui hunc spiritum cum subtilissimis lapidum partibus fert corporum vacuas partes, permeare, opplere, ac penetrare sicuti tinctura pannum in quo permanet, & tandem similiter in iis manere ac lapidescere. Alibi mucum in torrentibus adhærere lapidibus, qui tandem lapidescat vel exiccatus in vitro in lapidem commutetur, docet. Alii alio mo-

do aliisque efficientibus causis transmutationem fieri autumant. Ego vt quid in lapidem transmutetur & patientis, id est rei transmutandæ & agentis, id est efficientis causæ cum sua materia qua tanquam proximo instrumento vtitur dispositionem aptam requiri & præ manibus esse debere autumo. Rei enim trasmutandæ seu patientis dispositio talis esse debet vt corpus habeat porosum vel penetrabile, vt hoc modo omnes & minutissimæ intimæq; illius partes proprio vel agentis humido humectari possint. Deinde vt humiditas propria vel aduentitia ab eo facile secedere possit. Agens siue calor intensus siue remissus sit etiam humidum actu vel potentia patienti, vel sibi adiunctum habere debet, idque aquosum, vaporosum, oleosum vel combustibile. Deinde agentis materia aqua vel spiritus vel aliud quiddam acutum ad intima penetranda & partes patientis alterandas & dissecandas esse debet. Præterea agentis materia partes terrestres ita subtiles & in minima resolutas contineat oportet, vt in aquam iniectæ aut exhalationibus commixtæ diaphanitatem non impediant aut conspici non possit, id est per tota humido commixtæ sint: quemadmodum vinum cum aqua miscetur commixtum est aut tartarus vini in purissimo vino resolutus consistit. His omnibus adiungi vis quædam assimilatrix materiæ agenti insidens quam aliqui virtutem lapidificandi vocant, debet. Huius essentia, vt formarum omnium effectrices causæ & essentiæ ignotæ sunt, ita hominis ingenium & inuestigandi industriam illudit & superat. Dixi agentem humidum debere habere aquosum, vt nempe vehiculi loco sit terrestri materiæ quam in se continet, & rem transmutandam (si pinguis & oleosa non sit) subire possit. Dixi vaporosum, vt si sub materia transmutanda positum sit, in illam deferri & sublimari possit. Dixi oleosum, vt si res transmutanda pinguis & oleosa sit illam penetrare illique commisceri possit. Dixi combustibile propter exhalationes aut spiritus sulphureos mineralium qui ignis naturam referunt & materia lapidifica grauidi non solum lapides in meteoris generare, sed longe facilius corpus porosum subeuntes in lapidē (humido proprio vel patientis exspirato) commutare possunt. Deinde dixi agentis materiam vel spiritum debere esse acutū, quia sine acumine non fit penetratio & vera commixtio, sed tantum confusio. Hanc ad rem idonea sunt salium mineralium corpora eorumque spiritus quorum proprium est corpora soluere & spiritus coagulare, testante Chymicorum experientia. Vidi enim multoties salis spiritu spiritum corallorum, margaritarum, oculorum cancri, & aliorum mineralium etiamsi vini essentia solutus esset, paucis guttulis iterum coagulari & in corpus redigi. Et licet huiusmodi salia vel eorum spiritus non cuiuis statim appareant, tamen sciendum nullam fere esse terram, quæ huiusmodi sal non ferat, nisi prorsus sterilis sit. Nam quæcunque herbarum & fruticum ferax est, plurimum salis continet, quod in herbarum & fruticum alimentum cedit, à quibus iterum arte chymica separari non difficulter potest.

Quomodo in corpore humano lapides generentur.

Cap. CCCII.

Medici

MEdici fere omnes materialem calculi causam statuunt lentam & viscidam materiam quæ à calore renum, (vt lutum in fornace ab igne) coquitur & induratur, sed decipiuntur. Nam veras & proximas calculi causas omittunt, remotioribus tantum intenti. Si enim roges vnde lentor ille materiæ manet, quibus partibus constet, & an quiuis lentor & quare in lapidem mutetur? apte respondere non possunt. Si iterum cur cum lenta materia in intestinis & naribus copiosa sit ibidem calculus non generetur, nihil aptius respondent. Nam nec calorem in naribus deesse, nec in intestinis (vbi non minor quam in renibus est) obiicere possunt. Si iuuenes, adolescentes & pueros huiusmodi abundare & scatere viscida materia & cruda, ac renes senibus calculosis calidiores habere quis illis obiiciat: respondent senum calorem esse præternaturalem, iuuenum naturalem. Sed friuola est hæc responsio, quod iuuenes multique alii sæpe renum calida intemperie laborent, non tamen propterea calculum generent. Deinde quod lotia excepta & in frigido loco seruata lapidescant citius quam quæ in calido seruantur. Si enim calor calculi generationem efficeret in vesica, calculus non minus quam in matula concresceret: præsertim illis quibus statim emicta concrescit. Si nempe illam tanto tempore in vesica post eiiciendi appetitum retinerent, quanto vt matula concrescat, opus est. Deinde etiam quæuis materia viscida ab illo in lapidem concresceret. Verum cum vtrumque experientia falsum ostendat, nequaquam calor intensior indurationis materiæ calculosæ causa erit; sed potius ipsa materiæ apta dispositio, non dissimilis ab ea quam requiri dixi, vt lapidis fiat generatio in terra. Materia itaque ex qua calculus in homine generatur humor est superfluus separatus ab alimento. Constat is ex aqua simplici elementali, & terrestri materia. Terrestris materia pro alimenti natura varia est. Nam vel est crassa & difficulter liquabilis vel est tenuis & facile liquabilis. Crassa luti vel boli instar ex terrestribus alimenti portionibus à natura in minimas particulas resoluta est. Liquabilis est quæ salis communis instar, diaphana, clarissima & limpidissima, in aqua dissolui potest. Hæc vt salium multæ differentiæ sunt, ita multiplex est. Nam vel aluminis salis communis, nitri, vitrioli, armeniaci, tartari vel aliorum naturam refert. Humor itaque hic ex terra, aqua & sale constans dum à natura per ordinaria emunctoria non expellitur, sed in visceribus hæret varia obstructionum genera, variosque morbos generat, & si humidum aqueum ab ipso vel totum vel ex parte decedat, in lapidem coagulatur & fatiscit. Lutum enim bolus aut terra illa in minimas partes soluta lapidescit propter remanens sal quod illi adiungitur & insita proprietate nisi nimia aquei humoris copia diluatur, aut ei nimius humor adsit, in ipsa aqua indurescit & congelascit vt vitri confectio ostendit. Non enim necesse est omni humore destitui vt lapis generetur, sufficit enim præcipuam partem decedere. Terrestris hæc materia & sal hoc non generatur in homine, sed ex alimentis manat, quæ sine his neque sustentari neque conseruari poterant. Vt illa his indigebant, ita & homo cuius solidæ partes, vt ossa, caro, dentes & cæteræ, terra, sed multas alterationes passa opus habent; Ad huius & illorum connexionem promouendam & corruptionem

impediendam non leuis momenti est sal, naturæ quasi balsamum: quod prius ipsi alimento, & postea humori qui ex alimento prouenit, insidet & sanguini commiscetur, ac postea si superfluum sit, recte valente excretrice facultate à natura secernitur & per vrinam & sudores expellitur, vt & terreus feculentusque sanguinis humor qui in vrina hypostasin facit, & calculo materiam præbet. qui facile in renibus (si illorum calor imbecillus sit) vt in senibus, aut morbo afflictis contingit, concrescit. Calor enim renum magnus, non solum non iuuat calculi coagulationem, sed potius impedit: vt iuuentus quæ raro calculis propter caloris abundantiam obnoxia est & excreta vrina, approbat. Nam si calida seruetur, vt ante notaui, non tam cito calculos ponit quam si refrigerari sinatur, idque omni salis generi proprium est. Dum enim in liquore cristalli formam accepit, eo iterum calefacto, soluitur. Id itaque vt extra corpus humanum faciunt salia, ita multo citius in corpore. Concurrere itaque debent ad calculi generationem in corpore humano concoctricis & expultricis facultatis imbecillitas, renum frigida intemperies & copia terrestris materiæ & salis in humido soluti. Hæc enim duo iuncta humidi beneficio tanquam medio partes partibus apponendo facile glutinantur, ac glutinata tartari nomen chymicis à vini lapillo simili fere modo generato, obtinent. Hic tartarus si multum terræ habeat lapidis vulgaris formam refert, ac pro quantitate salis adiuncti durior vel mollior est. Quo enim plus salis habet eo magis compingitur & induratur terrestris materia. Non tamen maxima salis quantitas minimam terrestrem in lapidem cogere potest. Quia proportio quædam certa vtriusque requiritur. Terrestris portionis quantitas tanta esse debet vt impedire possit ne sal illi vnitum solui possit, salisque tanta ne terra fatiscat ac pulueris instar diffluat. Hanc proportionem natura ipsa obseruat & experientia chymicorum deprænhendere potest. Viscida materia hic nulla glutinis instar ad glutinandum, vt vulgares medici somniant, requiritur. Si enim talis adesset me iudice calculi generationem impediret. Viscidum enim aquæ mixtum calculum efficere nemo ne in rebus quidem exteris vnquam vidit, sed potius contrarium, cum mollius ab aqua & citius si calida sit reddatur. Vulgare enim gluten aqua dissoluitur, non lapidescit. In renibus vero vel vesica aliisve corporis partib. cum nunquam desit humor calidus quò pacto viscida materia cuius proprium est ab humido calido dissolui, lapidescere poterit? Glutinis vices in calculi generatione præstat sal, quod vt dixi in proportionata quantitate humoris congelatur & indurescit. Id si lutosæ terrestri materiæ optime commixtum beneficio aquei humoris fuerat, eo diminuto ac ad requisitam quantitatem redacto sibi adiunctas terrestres portiones indurat, & in lapidem secum cogit: prorsus eodem modo quo si lutum aquæ communi optime commisceas & frigori exponas aqua congelatur ac luto consistentiæ firmæ causa est, non quidem cristalli aut glaciei, sed lapidis forma. Si parum aquæ luto adiunctum fuerit, neque plus quam ipsius humectationi sufficiebat lapidem plane refert. Vt in luto frigus, absque glutine, duritiem, consistentiam & cohærentiam efficit, ita

cit,ita

cit, ita in lapidibus ſal, quod in glaciei vel criſtalli ſpeciem in humore apto congelatur & induratur vt ſpagyris notiſſimum eſt. Si quis obiiciat caſeum qui lentus & viſcidus eſt experientia certiſſima calculoſis nocere ac calculi generationem promouere. Vtrumque concedo, nempe & viſcidum eſſe & lentum & calculo materiam præbere. Verum viſciditatem ſeu lentorem ipſius in cauſa eſſe nego. Imo opinor caſeum nocere non poſſe quamdiu viſciditas, ipſius ſubſtantiæ iam ad alimentum paratæ, adhæret: idque propter rationes ſupra allatas. Nocet itaque propter aliam cauſam quia videlicet multum terreſtris materiæ ex qua oſſa & ſolidiores partes fœtus ali debent continet. Hæc dum propter acrimoniam ſalis adiuncti in minimas partes reſoluitur, viſciditas illi prius annexa ab acrimonia & tenuitate ſalſi humoris exeditur & conſumitur, vt totus humor tenuis & detergens reddatur, quemadmodum in vino contingit. Id enim recens expreſſum ac in dolium immiſſum primum viſcidum eſt & lentum diluti glutinis inſtar, poſtmodum tamen tempore tam tenue redditur vt in vitra effuſum propter partium tenuitatem atomorum ſimilitudine exiliat. Eo cum redactum eſt tum primum calculos ſeu tartarum ad vaſis latera ſe ponere depræhenditur. Sed obiici poteſt iterum exemplum luti aut argillæ, quæ aqua imbuta tam viſci- a eſt ac tam firmiter equorum pedibus adhæret vt ſæpe ferreos calceos in illa relinquere prius quam pedem eximere poſſint, debeant: quæ etiam ſolo ignis calore tanquam præcipua efficiente cauſa in lapidem teſtaceum abit. Reſpondeo abſque aqua argillam viſcidam non eſſe, cum viſciditas abſque humido eſſe non poſſit, aquam vero conſumi igne, nec prius argillam lapideſcere, ignem præterea eſſe quidem cauſam, ſed nō propter ſolum calorem id facere, ſed propter materiam quam exurit & cætera quæ cum flamma & fumo ſecum fert, ac vt lutum vel argilla lapideſcat ſunt neceſſaria. Deinde quia ea aufert quæ impediunt ne argilla lapideſcat; aqueam enim humiditatem quæ argillam viſcidam facit tollit, à corpore ſeparat, & in auras reſoluit. Fert autem ſecum ignis, humiditatem oleoſam quæ eius pabulum eſt, præterea ſalſos ac ſulphureos ſpiritus, ac exhalationes ſiccas cum terreſtribus portionibus in minima reſolutis; quæ omnia materiæ combuſtibili inſunt; vt fuligo à fumi copia in maſſam redacta clare & perſpicue docet. Terra enim inde elici & ſal deinde humiditas inflammabilis & ſpiritus poſſunt, ita vt ignis noſter non ſimplex quiddam & elementum, ſed mixtum dici poſſit. Niſi quis calorem ſummum ignem eſſe velit & à reliquis quibus ineſt ſecernat. Sed ita qualitatem non ſubſtantiam inde efficiet, vtpote quæ ſubiecto inſit & ſine ipſo ac per ſe ſubſiſtere non poſſit, quod omnibus qualitatibus proprium eſt. Ignis itaque pabulum ſuum hoc eſt terram ſalem ſpiritus ac exhalationes quæ in materia quam comburit continentur in argillæ vel luti corpus (expulſa prius ipſius viſcoſa humiditate) deferens, facile illam in lapideam formā vertere poteſt. Nam & ſine his argilla vel lutum proprii ſalis beneficio quod quæuis terra in ſe continet iuuante intenſo calore, tanquam externo efficiente parteſque ſuo motu coniungente, lapidis formam accipere poteſt. Calor itaque

intentus ſeu ignis noſter tanquam cauſa quædam communis efficiens, & ſine qua nihil fieret, dum ad lapidis formam inducendam aptam materiam & quæ externam habet cauſam efficientem ſibi annexam nanciſcitur, lapidem facere poteſt. qui putat ignis ſubiectum ſeu materiam combuſtibilem nihil ad terræ coagulationem facere, accipiat cineres ac à ſale abluat: Deinde eos adiecta aqua, cucurbitæ vitreæ indat ac igni committat, videbit nunquam lapideſcere poſſe, primum quod nullum ſal proprium habeant: præterea quod per vitrum, ignis ex materia combuſtibili cui inhæret illis neque ſpiritum, exhalationem, ſalem, neque aliud quicquam communicare poſſit. Si vero ſalem à cineribus non auferat, mox lapideſcere proprio ſale in cucurbita vitrea deprehendet. Eſt itaque vera interna efficiens lapidis cauſa tum in materia ipſa quæ lapideſcere debet, tum in ea materia quæ vt aliquid lapideſcat accedere debet. Ac calor tantum externus efficiens, quia principium motus eſt: quem ego verum non appello, ſed eum tantum quo præſente effectus fit, & abſente non fit. Sed etiamſi verum eſſet lutum à calore tanquam efficiente cauſa lapideſcere, non tamen ideo ſequitur in corpore humano ſimili modo calculum fieri. Quia vt ex præcedentibus colligi poteſt: lutum quamdiu humidum manet in lapidem abire non poteſt; Sed tum primũ cum ab igne hoc depulſum aut abſumptũ eſt. In corpore humano vero cum lutoſa materia nunquam absq; copioſo humore præſertim in veſica, renibus & vreteribus ſit, quo pacto à calore non potente depellere humidum indurari poterit? Aliud itaque quippiam quam calor eſſe debet quod coagulet & vere efficiat lapidem vel calculum. Cauſa formalis lapidis eſt occulta quædam in renibus aut aliis partibus diſpoſitio ad lapidem generandum.

SEQVVN-

SEQVVNTVR NONNVLLORVM LAPIDVM ET GEMMARVM EX VARIIS

Authoribus secundum alphabeti ordinem descriptiones, num autem lapides isti omnes aut gemmæ in rerum natura sint non satis constat, quod ignotæ sint.

Cap. CCCIII.

Plinio, Alberto Magno, Euace, Bartholomæo Anglico, Ludouico Dulci, variisque authoribus, qui de gemmis scripserũt, aliquæ gemmæ vel lapides tam paucis notis describuntur, vt nemo quinam sint discernere possit. Aliquorum etiam nomina à Barbaris authoribus ita corrupta sunt, vt quis dubitet, num veterum lapides sint, ad quorum nomina accedunt, num vero alii. Ne itaque à nonnullis authoribus tractati lapides à me videantur omissi, placuit secundum alphabeti ordinem illos hic describere.

A.

ABsinthus Alberto Magno lapis est niger rubeis virgulis vel guttulis, dicitur permanere calidus per septem dies si semel calefiat, videtur esse asyctos Plinii corrupto vocabulo.

Acopis nitro similis est pumicosa aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Plin. lib. 37. cap. 10.

Agapis lapis est, colore pellis leoninæ ab ἀγάπη, id est dilectione sic dictus, quod ab omnibus diligatur. Facultatem admirandam contra scorpionum ictus ac viperarum morsus habet. Alligatus vulneribus, aqua prius madefactus, extemplo dolorem mitigat & sedat. Ludouico Dulci authore.

Amatides est lapis vel gemma à qua si vestis fuerit contacta, igni resistit, & si illi imponatur non ardet, sed potius splendore nitidior apparet similisq; est alumini scissili, omnibus magorum maleficiis obuians & resistens. Bartholomæus Anglicus ex Isidoro. Videtur esse amianthus corrupto vocabulo.

Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis, quadrata figura, affirmantq; *Crysocolla.* naturam eius quæ magnetis, nisi quod trahere quoq; aurum traditur. Plin. lib. 37. c. 10. Videtur hic lapis fictitius, cum nunquam inuentus sit qui aurũ trahat.

Anachites gemma dicitur qua in hydromantia dicuntur euocari imagines deorum. Plin. lib. 37. cap. 11. Plinio putatur eadem quæ adamas.

Andromadas argenti nitorem habet, vt adamas quadrata, semperq; tessulis similis. Magi putant nomen impositum ab eo quod impetus hominum & iracundias domet. Eadem sit an alia argyrodamas authores non explicant. Plin. lib. 37. cap. 10.

Androas à nonnullis vocatur androdamas.

Antachates achatis ſpecies eſt, cum vritur myrrhā redolet. Pl.lib.37.c.10.

Anterotes opali vel pederotidis ſpecies. Plin teſte.

Antipates quam aliqui corallium nigrum putant, nigra non translucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte, facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa, eamque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur niſi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Plin lib.37.cap.10.

Aphrodiſiace ex candida rufa eſt. Plin.lib.37.cap.10.

Aquileus eſt ætites.

Apiſtos non eſt alia quam Plinii aſyctos.

Ægyptillam Iacchus intelligit per album Sarda nigraq; vena tranſeunte; vulgus autem in nigra radice ceruleam facit. Pl.lib.37.c.10. Videtur eſſe Camea recentiorum. Tritam in aqua colorem & ſaporem vini reddere neoterici ſcribunt.

Argiritis gemma eſt argento ſimilis, habens ſtigmata aurea, ſimilis androdamanti. Barth. Angl. lib.15.cap.16.

Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur coloris ferri. Plin.lib.37.cap.10. Albertus Magnus vocabulum corrupit & abeſton inde facit. Ignotus lapis niſi amianthus ſit.

Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris, eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari, inueniriq; in nido Arabicarum alitum, & aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris radiantem, contra lymphatum habendam. Plin.

Aſinius aut Aſininus lapis ab aſino nomen habet, quia ab aſino ſylueſtri eruitur, colore albo eſt ad citrinum tendente, ac figura plerunque ouali, magnitudine nucis iuglandis minoris, mollis, atq; aperturas habens, quæ non penetrant. Dum finditur lucido ſmalto ſubcitrino ſimilis eſt. Duo eius ſunt genera, Maxillaris & cephalicus. Cephalicus capiti impoſitus eius dolorem ſedat ac epilepſiam ſanat. Maxillaris quia in maxilla reperitur geſtatus laſſitudinem prohibet & victoriam pugnanti dat, ac hoſtes laſſos ſuperat, venenatiſque animalibus reſiſtit. Cum vino ebibitus febres quartanas pellit, ac ad vermes necandos mirabilis efficaciæ eſt. Venenum ebibitum ne noceat prohibet. Ad anguium morſus valet, parturientibus ſubuenit ac fœtum mortuum eiicit. Lud. Dulcis. Forte Ludouicus Bezoar lapidem deſcribere voluit.

Aſictos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Plin. lib.37.cap.10.

Altizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradunt, argenteo nitore fulgentem magnitudine trium digitorum ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam Magis regem conſtituentibus. Plin.lib.37.cap.10.

Augitis nonnullis non alia videtur eſſe quam quæ Callais.

Auto-

Autoghyphus lapis in Sagari fluuio Phrygiæ reperitur ab eo quod natiua matris deorum imago illi insit sic dictus. Plutarch. de fluuiis.

B

BAlanitæ genera duo habent, subuirides & corinthii aeris similitudine, illa à Copto, hæc ex Trogloditica veniens, medias secante flammea venas. Plin. lib.37 cap.10.

Baptes mollis, alioquin odore excellit. Plin.lib.37.

Baroptenus siue baroptis nigra sanguineis & albis nodis alligata dicitur velut portentosa. Plin.lib.37.

Boleniæ nimbo inueniuntur glebæ similitudine. Plin.lib.37.

Borsycites in nigro ramosa candidis aut sanguineis frondibus in ea ratio nominis non est. Plin.lib.37.

C

CActonites nonullis sarda putatur, verum falso scribit Solinus in corsica reperiri. Facultatem habet victoriam tribuendi, illi à quo attingitur. Si quis eius scrupulum capiat, resistit maleficiis magicis. Lud.Dulcis.

Cadmitis eadem esset quam ostracitin vocant, nisi quod hanc ceruleæ interdum cingunt bullæ. Pl.lib.37.cap.10.

Callais saphirum imitatur candidior & littoroso mari similis, in rupibus inuiis ac gelidis oculi figura extuberat leuiterque adhæret. Plin.lib. 37 cap. 10. videtur aqua marina recentiorum.

Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Plin.lib.37.cap.10.

Calondronius si corpori applicetur gestanti victoriã præbet, melancholiam, fascinationes malosque spiritus arcet. Birellus.

Camaseus factitius est lapis.

Cambnites lapis est colore cristalli obscuro, quem qui gestat, omnibus gratus, affabilis & amabilis fit, alligatus sinistro brachio hydropem sanat. Lud. Dulcis.

Capnites quibusdam videtur suum genus habere pluribus spiris fumida in Cappadocia & in Phrygia nascitur ebori similis. Plin.lib.37 cap.10.

Caratobates factilius ex auro est.

Cardisce, vide Encardia.

Caristeus viridis est grato colore, vnde nomen habet. Lud.Dul.

Catochites, Corsicæ lapis est, cæteris maior mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Plin.lib.37.cap.10.

Cegolites Alberti magni est Techolithus Plinii.

Cælicolor est opalus.

Cepocapites id est cepites.

Ceramites testæ colorem habet. Plin.lib.37.

Cepionides in Æolidis atarne, nunc pago, quondam oppido nascuntur, multis coloribus translucentes, alias vitreæ, alias Crystallinæ, alias iaspideæ, Sed & sordidis tantus est nitor vt imagines reddant ceu specula. Plin.lib.37.

Chabrate eſt lapis trãslucidus cryſtallo ſimilis qui creditur dare eloquentiam, honorem & gratiam, defenditque geſtantem à noxiis ac venenoſis, curatque tumorem hepatis & ſplenis. Barth. Anglicus.

Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis vel portentiſſima magorum mendaciis, melle enim colluto ore impoſitam linguæ futurorum diuinationẽ præſtare promittunt, quindecima luna & ſilente tota die, decreſcente vero ante ſolis ortum, ceteris diebus a prima in ſextam horam. Plin. lib. 37. cap. 10.

Chlorites herbacei coloris eſt quam dicunt magi inueniri in motacillæ auis ventre congenitam ei, ferroq; includi iubent ad quædam prodigioſa moris ſui. Plin. lib. 37. cap. 10.

Choaſpites a flumine dicta eſt, viridis, fulgoris aurei. Plin.

Chryſopterus Topaſii ſpecies eſt ſimilis Chryſopraſio, eius enim tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur. Plin.

Chryſanterinus frangibilis eſt, collo alligatus phtiſicos curat, & pueros a dentium dolore in dentitione liberat. Lud. Dulc.

Chryſopilon berilli ſpecies eſt, teſte Lud. Dulc.

Chryſopagion Albertus Mag. ab Ætiopia adferri, in tenebris lucere ac in luce colorem amittere ſcribit. Ignota gemma eſt, niſi chryſopation corrupto vocabulo putet, ſed notæ illi datæ non conueniunt.

Chalazias grandinum & colorem & figuram habet adamantinæ duritiei. Narrant enim in ignem additæ manere ſuum frigus. Plin. lib. 37. cap. 11. Barbari authores Geloſiam vocant.

Cholo Smaragdi genus, quod in Arabia ædificiorum ornamentis olim includebatur. Plin. lib. 37. cap. 5. A nonnullis cola vocatur.

Chalcoſmaragdus in Cypro habetur turbida æris venis. Plin. lib. 37. c. 5.

Ciſteolithus lapis eſt albus ad flauedinem tendens in ſpongia marina repertus, calculum pellens cum vino ſumptus. Suſpenſus ex puerorum collo illos a tuſſi liberat. Lud. Dulc.

Cimilianthus marmoris colore in medio habet pupillam auream aut flauam, ac in littore Euphratis reperitur. Lud. Dulc.

Ciſſites circa Capton naſcitur candida, & videtur intus habere partum, qui ſentiatur intus ſtrepitu. Plin. Ætitis puto eſſe ſpeciem.

Clites factitius eſt lapis ex auro, argento & ferro.

Coaſpis id eſt choaspites.

Colontes Alberti eſt chelonitis.

Cornelius Alberti eſt Corneolus.

Corſoides canitiem hominis refert, vnde nomen habet, puto Achatis vel Iaspidis ſpeciem eſſe.

Coruinus lapis a Belemnite diuerſus a Lud. Dulci deſcribitur, ac in capite corui piſcis cum ſocio reperiri colore albo, obſcuro, forma ouali, ab vna parte concaua, ab altera conuexa, in cuius medio tuberculum ſit, ac è piſce excauari creſcente luna Maio menſe dum adhuc palpitat. Dolores inteſtinorum depellere ſi carnem attingat aut bibatur, traditur. Coruinum lapidem alium deſcribit idem

bit idem

bit idem Ludouicus colore flauo. Sed non nisi hac industria haberi posse. Prima Aprilis corui oua coquantur ad duritiem, refrigerata nido imponantur, ita coruus ouorum iacturam percipiens, hunc lapidem quærit ac inuentum nidoque impositum oua in pristinum statum restituuntur, prolesque inde suscitatur. Verum lapis cito auferendus est, vt gestatus diuitias augeat honores conciliet ac futurorum euentum prædicere faciat.. Sed vana hæc sunt ac pura putaque mendacia.

Corauus marmoris species est.

Craterites inter Chrysolithon & electrum colorem habet prædurae naturæ. Plin.

Crocallis cerasum repræsentat. Plin.

Cyssites ab hedera nomen habet.

Cynedia inuenitur in cerebro piscis eiusdem nominis candida & oblonga, euentuque miranda, si modo est fides præsagire eam habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Plin.

Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Plin. forte est neotericorum Camehuia.

D

Daphnia à lauri figura dicta comitiales demonstrat. Plin.

Demonius duobus coloribus mixtus est iridis instar, valet ad febres, ac venena pellit gestantemq; securum & victoriosum reddit. Lud. Dulc.

Dendrites ab arbore dicta & alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetat. Plin.

Diadochus pallidus est lapis similis berillo, dæmones apparere facit, præsertim si certis carminibus in aquam proiiciatur, in qua diuersas species dæmonum ostendit, quæ interroganti respondent. Ori detentus quem quis dæmonem ex inferno velit ad se venire compellit, ac ad interrogata, desideratum responsum consequitur. Cadauera aduersatur, quia cum corpus mortuum attingit omnes vires amittit. Lud. Dulc.

Diacodus idem qui diadochus.

Dionisias nigra ac dura mistis rubentibus maculis, ex aqua trita saporem vini facit & ebrietati resistere putatur. Plin. Hanc Ludouicus dulcis narrat ferruginei esse coloris ac aspersam maculis albis, inuenirique in oriente.

Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fæmina genitale vtriusque sexus distinguente linea. Plin.

Dorialtides dicitur reperiri in capite mucilaginis animalis, quando aceruo formicarum imponitur lucidus fit. Aliqui ex capite galli sumi putant, ac eam facultatem habere vt quis quæcunque desiderare possit consequatur. Lud. Dulc.

Dotto lapis est viridis, aliquomodo transparens, Lud. Dulcis ait Chrysolithi esse speciem.

Drosolithus varii coloris est, igni appositus sudare videtur. Lud. Dulc.

E

Echidna à ſerpente dicta Ophites eſt.

Echiſtis eſt Ætites.

Egittilia eſt Ægyptilla.

Eloſſites pulcher lapis non eſt, facultatem habet geſtatus ſanare capitis dolores. Lud. Dulc.

Electrum id eſt ſuccinum.

Emites lapis eſt colore eboris, albo marmori ſimilis, verum eo mollior eſt, ex eo Darii ſepulchrum fuiſſe narratur. Credo alabaſtri genus eſſe.

Emetres vide eumetres.

Encrinos lilia repræſentat cum enim angulata pars vna ab altera ſeparatur, vtraque quina lilia oſtendit. Nam alterius eminentiæ ingrediuntur in alterius ſtrias. Quælibet vero talis pars quinos habet angulos latera totidem vtrinque quina lilia, vnde pentacrinos græcè poteſt dici. Conſtat autem ex pluribus interdum coniunctis. Adnaſcitur lapidibus in rubro nigri coloris ipſe rufus, fractis ſingulis ineſt lapidis Iudaici color leuor ac ſplendor. Quare obtiner eandem vim medendi. Reperitur in foſſa mœniorum vrbis Hildeshemiæ in Germania Agricola teſte. Germanice vocatur *Lilienſtein*, mihi nondum viſus eſt.

Encardia cognominatur & cardiſce, vna in qua nigra effigies cordis eminet, altera eodem nomine viridi colore cordis ſpeciem repræſentat, tertia nigrum cor oſtendit, reliqua ſui parte candida. Plin.

Epiſtites aut hephiſtrites ruber & ſplendens eſt lapis qui certis carminibus cordi admotus geſtantem ab omni periculo ſecurum reddit, arcet etiam locuſtas aliaque inſecta nociua ac nubes turbulentas diſcutit ab ea terra in qua locatur. Lud. Dulc.

Eriſtalis cum ſit candida ad inclinationes rubeſcere videtur. Plin.

Erotylos eadem amphicome & hieromnenon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Plin.

Eumeces in Bactris naſcitur ſilici ſimilis & capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. Plin.

Eumetren Beli gemmam ſanctiſſimi deorum ſibi Aſſirii appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Plin.

Eureos nucleo oliuæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo non adeo candida. Plin. Videtur eſſe neotericorum lapis Iudaicus.

Eurotias ſitu videtur operire nigritiam. Plin.

Etindros Alberto eſt lapis criſtallo ſimilis qui guttas aqueas perpetuo extillat, ob frigus aerem circunſtantem reſoluentem in aquam.

Euſebes lapis eſt, ex quo Tyri in Herculis templo facta ſedes traditur, ex qua dii facilè ſurgebant. Plin.

Eunoſius ætitis putatur ſpecies.

Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum minii mali. Plin. videtur opalus.

Exhebe-

Exhebenum zoroastres speciosam & candidam tradit qua aurifices aurum poliunt.

Execantholithus vide hexecantholithus.

Estimione est Harmesion.

Exolicetus lapis est sic dictus eo quod quadraginta coloribus est distinctus & est paruus valde, & efficit oculos intuentis hominis tremulos. In Lybia apud Trogloditas inuenitur. Barth. Anglicus. Est Hexecantholithus Plinii Barbaris scriptoribus nomina corrumpentibus

F

Fingites vide phengites.

Fongites lapis est diuersi coloris. Aliqui flammeum colorem aliqui cristallinum habere putant ac in Perside reperiri tradunt. Euax tradit gestatum manu sinistra fongitem rubri coloris soluere corporis dolores & iram compescere. Lud. Dulc.

Filaterius lapis Chrysolithi colorem habet, pellit timores ac passiones melancholicas, hilaritatem inducit & cor confortat. Lud. Dulc.

G

Gagatronica Alberti est Garatronius.

Galaxiam aliqui Galactiten vocant intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Plin.

Galaicos argyrodamanti similis est paulo sordidior. Plin. lib. 37. cap. 10.

Galaricides vel Galarictis cinereo colore inuenitur in Nilo. Tritus lactis saporem edit, oreque retentus mentem turbat, collo appensus lac auget, femorique alligatus partum facilem reddit, cum sale & aqua puluis mixtus ac ouili inspersus oues lacte priuat ac scabiem curat. Albertus.

Gallerica lapis est ex virore pallescens, satis magnus, aspectu iucundus. Lud. Dulc. forte smaraldoprassius est recentiorum.

Gemites vel potius gamites teste Plinio lib. 37. cap. 10. alba gemma est, manus vtriusque se mutuo complectentis speciem edens, A nuptiis quas Græci γάμον vocant, in quibus sponsi & sponsæ manus tanquam fidem inuicem dantium copulantur. Gesner.

Gelosia vide chalasias.

Galachides aut Garatides, Bartholomeo Anglico Geramites & Alberto Gerachides, subnigro colore est, gestantem amabilem omnibusque gratum reddit. Ore detentus homini iudicium rectum de omnibus rebus tribuit, ac cogitationes aliorum gestanti aperit. Vt autem quis dignoscat hunc lapidem, corpus humanum melle inungitur ac manui imponitur lapis. Statuto autem homine in loco vbi muscarum copia est ille à muscis aut fucis non attingitur, si verus sit Geratides. Lud. Dulc. & Albert. Fabulosus est hic lapis, aut magicus, qui tamen cardiognomos esse non potest, nec id habere quod soli Deo competit.

Gecolitus corruptè scribitur pro techolito.

Genianes inimicorum pænas efficit. Plin.

H

HExecant olithus in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit, reperitur in Trogloditica regione Plin. ibid.

Hormesion inter gratissimas aspicitur ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Plin. ibidem.

Horminodes ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris appellatur. Plin. ibidem.

Horcus lapis ab Alexandrinis Catemia dictus niger est tritu facilis, vtilis ad argenti glutinationem. Lud. Dulc.

Hydrinus ab aliquibus serpentina vocatur, sanat catarrhos, ac corpus humanum ab omni aquosa humiditate liberat, ac hydropicorum corpus pristinæ valetudini restituit, si cum eo Soli per tres horas exponatur. Sudore enim elicit humiditatem. Verum cautione opus est, ne vtilis humiditas etiam euacuetur. Vermes venenatos eorumque morsus sanat. Sumptus etiam hic lapis, lapidem vesicæ comminuit. Lud. Dulc.

Hyeniæ ex oculis hyæne & ob id in vase inueniri dicuntur, & si credimus linguæ hominis subditæ futura prædicere. Plin.

I

ICterias aliti lurido similis, ideo existimatur contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis latior prioribus, pene sine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis descendentibus. Plin. lib. 37 cap. 10.

Intrita est maltha qua pauimenta parantur.

Iscustos Alberti ignota gemma, nisi asbestos corrupto vocabulo sit.

Indica gemma gentium suarum habet nomen subrufo colore, in attritu sudorem purpureum emanat, alia eodem nomine candida puluereo aspectu. Plinius.

Ion apud Indos violacea est, sed raro saturo colore lucet. Plin. ibidem.

K

KAkabre, Karate, aut karadre, colore est Cristalli cum fusca albedine. Hominem eloquentem & iucundum facit, honores dat, gestantem amabilem facit, ac à rebus nocentibus tuetur, atque hydropem curat. Lud. Dul. & Alber.

Kalkabre est Gagates. Albert.

Kaman aut Kakaman lapis albus est variis coloribus distinctus, dictus à Kaumate quod incendium denotat. In locis sulphureis & calidis inuenitur. Non habet singularem vim, nisi eam à sculpturis nanciscatur. Lud. Dulc.

Kenne est lapis qui in oculis cerui generatur ad venena valens vt bezoar. Lud. Dulc.

Kimedinus id est Cynedia. idem.

Kinocetus dæmones fugare creditur. Lud. Dulc.

L

LActea lapis eſt coloris flaui qui alicui liquori impoſitus colorē lacteum efficit ac oculis adhibitus lachrymantibus fluxum ſiſtit. Lud.Dulc.

Lauraces lapis eſt qui capitis dolores ſanat alioſque morbos aufert.idem.

Lapis fabalis niger (vt Stobeus ait) fabæ ſimilis in Nilo naſcitur, quo viſo canes non latrant. Idem optime facit ad vexatos Dæmonio, Aiunt enim quamprimum naribus appoſitus fuerit dæmonium egredi. Traſylus apud Stobeum ſermone 98. & Plutarch. de fluuiis, recenſente Geſnero, Leucopetalos candorem niuis ex auro diſtinguit. Plin.

Leucoſtitus eſt Porphyrius.

Lythodæmon Siluatico eſt lapis dæmonum, alias Gagates.

Lynurgus in Acheloo fluuio naſcitur, lapis lineus dictus ab euentu. Linteolo enim ſi imponas δι' ἔρωτος ἕνωσιν τὸ χῆμα λαμβάνει καὶ ἄργιον γίνεται. Plutarchus de fluuiis. Videtur autem locus deprauatus. Forte homines ſuperſtitioſè creduli, lapidem in linteolo ligabant, cuius colorem (χρῶμα non σχῆμα) ἄργιον vel ἀργυρὸν id eſt candidum, ſi acciperet lapis liuore depoſito, bene ominabantur & ſperabant de ſuis amoribus. Geſn.

Lignites colore vitri, è collo pueri geſtata eum tuetur contra faſcinationes, fronti alligatus hæmorragiam ſiſtit, mentiſque alienationes aufert ac futura prædicere facit. Lud.Dulc. Deſcribit hic author multos lapides quos nunquam vidit & qui in rerum natura non ſunt.

Lichinus id eſt lychnites.

Lince eſt lapis ab vrina lincis generatus, verum à lincurio vel lapide Lincis differt. Nam cum terra abſconditur, mollis eſt. Sed cum in loco arido ponitur indureſcit. Colorem album nigro commixtum habet. In terra detentus aut loco humido, fungos producit, Lud. Dulc. forte fungifer lapis eſt de quo ſupra peculiare caput eſt.

Limoniates eadem videtur quæ ſmaragdus. Plin.

Linficus lapis bibitus caducum ſanat ac à doloribus & incommodis hominem liberat. Lud.Dulc.

Lithus id eſt magnes.

Liparis lapis eſt cuius ſuffitu omnes beſtiæ euocantur. Plin.

Libanochros thuris ſimilitudinem oſtendit, ſed ſuccum mellis. Plin. ibid.

Lunaria id eſt ſelenites.

Lychnites appellata à lucernarum accenſarum præcipua gratia, naſcitur circa Orthoſiam totaque Caria ac vicinis locis, ſed probatiſſima in Indis, quam quidam remiſſiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Ionis appellata à prælatis floribus, & alias inuenio differentias, vnam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco à ſole excalfacta aut digitorum attritu paleas & chartarum fila ad ſe rapere dicitur. Plin. lib. 37. cap. 7.

Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis politur: ex marmore, amplitudine in anguſtias coeunte vt inutilia exterantur. Plin.

Lyſimachus Rhodio marmori ſimilis eſt aureis venis; politur ex marmore amplitudine in anguſtias coeunte vt inutilia exterantur. Plin.

M

MAchera lapis reperitur in Berecintho monte Phrygiæ ferro ſimilis, quem ſi quis inuenerit quo tempore myſteria matris deorum peraguntur in furorem incidere fertur. Plutarch. in libro de fluuiis.

Magneſia eſt alabandicus.

Medea nigra eſt à Medea illa fabuloſa inuenta. habet venas aurei coloris, ſudorem reddit croci, ſaporem autem vini. Plin.

Medus à Media regione nomen habet, alius niger alius viridis. Etiam medinus vocatur. Niger ſi cum lacte cutem mulieris attingat partum maſculum efficit, viſumque amiſſum reſtituit. Cum lacte ouis quæ ſemel agnum peperit mixtus ſanat podagram. Per os ſumptus præſens venenum eſt. Viridis lapis cum felle bouino ac lapidi calaminari mixtus ſeptem diebus collirii loco vſurpatus, viſum mirum in modum acuit Lud. Dulc. & Albert. Ignotus eſt lapis.

Melochites id eſt Malachites.

Meroctes porracea, lacte ſudat. Plin.

Memphites à Memphi ciuitate dicta eſt, Bibita aut cum aceto macerata ſtuporem inducit membris, vt abſque dolore amputari poſſint. Lud. Dulc.

Morion Indica, quæ nigerrimo colore translucet vocatur Pramnion, in qua miſcetur & carbunculi colos Alexandrinum, vbi Sardæ Cyprium. Naſcitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & ſub alpibus naſci tradit. Hæ ſunt gemmæ quæ ad ectypas ſcalpturas aptantur. Plin. videtur Bohemorum Topaſius qui nigredine exuſta aureus apparet, alias ex nigredine tranſparente ignis ſcintillat.

Mythridates in Perſia reperitur, quæ excipiens ſolis radios, reſplendet variis coloribus. Lud. Dulc.

N

NArciſſites venis hederæ diſtincta eſt. Plin.

Naſamonites eſt ſanguinea nigris venis. Plin.

Nebrites libero patri ſacra nomen traxit à Nebridum ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiuſdem. Plin.

Nemeſites. Hanc Athenienſes ſe ab altari deæ Nemeſis eleuare tradunt. Lud. Dulc.

Noſus vel niſus eſt alabaſtrum.

Nympharena vrbis & gentis Perſicæ nomen habet ſimilis Hyppopotami dentibus. Plin.

O

OLea eſt coloris flaui, nigri, albi & viridis. Lud.

Oritorius lapis minor Ætite intus reſonat, exteriori ſuperficie leuis & fragilis.

fragilis, liquefactus ſucço ocymi cũ ſanguine ocheritis & capite omidis adiecta aqua, ac impoſitus vitreo vaſi vires oſtendit. Quia ſi quis digitum imponat vnguento eoque attingat lignum, metallum aut lapidem duriſſimum ſtatim rumpet. Lud. Dulc. Quis non miretur ſtultitiam huius authoris?

Ornicus id eſt ſaphirus.

Orca barbari nominis è nigro fuluoque ac viridi & candido placet. Plinius.

Ophicardelon barbari vocant nigrum colorem binis albis includentibus. Plin.

Onagrus id eſt aſininus lapis de quo ſupra.

Orites globoſa ſpecie à quibuſdam & ſiderites vocatur, ignem non ſentiens. Plin. Orites eſt trium generum. Vna nigra rotunda, quæ trita & vncta oleo roſato, ſanat vulnera animalium ſyluestrium & morſus venenatos, relinquens qui eam portat ſaluum inter reliqua animalia. Alia ſpecies viridis eſt maculis albis, quæ portata aduerſis caſibus reſiſtit. Tertia ſubtilis eſt laminis ferreis inſtar, quæ portata conceptionem impedit conceptumque partum expellit. Lud. Dulc. & Albert.

Ophtalmius ad oculorum morbos valere traditur, ac geſtantem inuiſibilem facere. Alber. fictitius eſt lapis.

Orphanus eſt ignobilioris opali ſpecies ſeu pſeudopalus, vini colore & lacteſcens. Tales opali in Hungaria inueniuntur, ſed Alberto precioſus opalus videtur, quia Imperatoriam gemmam facit. Orphani nomen illi dat, quia Germanica lingua à pupillo ſeu orphano nomen habet, vulgo *ein Weiſſe*.

Othonna lapis in Ægypto exigua magnitudine æreo colore Piritis vel Marchaſitæ ſpecies.

P

PAlmati lapides circa Mundam in Hiſpania vbi Cæſar dictator Pompeium vicit reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum authoritas venit in marmora ſicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores eſſe tradit quam in Italia. E diuerſo albos tornis duriores quam Pario. Plin. lib. 36 cap. 18.

Panthera alias Euanto habet diuerſos colores in vno corpore mixtos inſtar Pantheræ, vnde illi nomen eſt. Habet ſigna in ſe nigra, rubra, pallida, viridia, roſea & purpurea, inuenitur in Media. Si aliquis hunc lapidem intuetur dum ſol oritur victor erit eo die in omnibus artibus ſuis. fertur tot facultates habere quot colores. Albert. Iaſpidis ſpeciem putarem quia coloribus variis ludit.

Pauſebaſtos id eſt Paneros.

Pagurus eſt lapis figuram habens cancri marini.

Pallacius vide Rubinus Ballacius.

Panchrus fere ex omnibus coloribus conſtat. Plin.

Paneros qualis ſit à Methrodoro non dicitur. Sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit ex quo intelligitur additam ei fæcunditatem. Plin.lib.37.cap.10.

Peantides quas quidam Gemonides vocant prægnantes fieri & parere dicuntur, mederiq; parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tireſiæ inueniuntur ſpecie aquæ glaciatæ. Plin.

Peonitis, id eſt peantides.

Peranites lapis eſt generatus de mecheton fæminei ſexus. Nam certo tempore dicitur concipere & parere ſimilem lapidem. Valere dicitur prægnantibus. Albert. Videtur corrupto vocabulo deſcribi Peantides.

Pentaurea ab Apollonio Tyaneo inuenta, omnes alios lapides magnetis inſtar ad ſe trahit, geſtantem contra venena tuetur. Omnium aliorum lapidum virtutes habet. Birellus.

Perithe ſiue Peridonius fului coloris, valet contra arthritidem. Si fortius conſtringatur manu, eam adurit; eius alia ſpecies chryſolitho ſimilis, ſed viridior. Albertus cum pyrite confundit, vt ex capite de virite facile colligi poteſt. Sed nec pyrides nec alius lapis manum adurit.

Ploginos quem & chryſitin vocant oſtreæ Atticæ aſſimilata inuenitur in Ægypto. Plin.

Phycites algæ ſimilitudinem habet. Plin.

Ponticæ gemmæ ſunt diuerſorum generum, eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc atris guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis eiuſdem coloris lineas habet, alia montium conualliumq; effigies. Plin.lib.37 cap.10. Forte Iaſpidis vel ſtellaris lapidis ſpecies eſt. Ludouicus tres ſpecies facit, eiuſq; beneficio & ope, cum dæmonibus colloqui, & ad reſponſa cogi poſſe, ac deinde fugari, aſſerit, ſed ab eo nunquam viſam exiſtimo.

Porrus gemma alba eſt, quæ ſolo candore ab vnione ſuperatur. Ludouicus Dulcis.

Præconiſſus Saphiri colore ad calcedonium accedit. Lud.Dulc. Forte luco Saphirus, aut Camea.

Punicus, huius lapidis duo ſunt genera, inuenitur in inſulis Æoliæ. Lauatus & ſiccatus, oculorum vitia curat, vlcera purgat & cicatrice explet, bibitus ebrietatem arcet. Lud.Dulc.

Pauonius lapis cum ſudore propinatus, eum amore incendit, cuius ſudor lapidi admixtus fuit. Lud.Dulc.

Pheonicites glandis habet ſimilitudinem. Lud.Dulc.

Pyrobolus eſt pyritis ſpecies.

Prontea ſimilis eſt capiti teſtudinis, contra tonitrua vtilis, quia eius ardorem extinguit, ac in terra reperitur. Birellus. Forte Brontiam putat corrupto vocabulo.

Q.

QVandros eſt lapis colore quidem vilis, ſed eximiæ virtutis, & inuenitur in capite

capite vulturis, valet contra quaslibet causas nociuas, & vbera lacte replet. Barth. Ang.& Lud. Dulc.

Quiris, Quirinus vel Quiricia Alberti est lapis qui in vpuparum nidulis inuenitur. Hic secretorum proditor est in somno. Capiti enim dormientis suppositus facit hominem loqui omnia quæ somniat dormiendo augetque mirabiliter phantasias; vnde & magi hunc lapidem diligunt, nam per eum maleficia operantur. Barth. Ang.& Alber.

R

Rabri, Ranio, Ramai est bolus Armenus.

Rosten siue reiben sec. Auicennam est lapillus qui inuenitur in capite cancri, & est aliquando albus aliquando vergens in flauum colorem. Est autem quo ad substantiam mollis, parum durior quam pupilla oculi piscis. Quo ad formam vero est exterius rotundus & planus, interius vero parum concauus; quo ad virtutem autem est naturaliter frigidus & humidus. Valet contra morsus scorpiorum & mustelæ si contritus more emplastri supponatur. Dicitur etiam quod valet contra morsus canis rabiosi, si puluis eius in potu assumatur. Si comburatur puluis eius, mundificat dentes, & desiccat vulnera & confert scabiei & prohibet lachrymas Barth. Ang. fortassis sunt oculi cancri qui hic describuntur.

Radainus seu Radain est nigra gemma & translucens quæ in capite galli reperitur, aut vt aliqui volunt in capite cati marini. Dum caput animalis abscissum est, ac id in aceruo formicarum ponitur depasta à formicis carne, facile gemma apparet. Gestanti honorem conquirit, ac ad mandandum idoneum reddit. Lud. Dulc.& Albert.

S

Sarciten in ventre lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Plin. libr. 37. cap. 10.

Sarmenius à Sarmia insula in qua inuenitur nomen habet, inseruit auro poliendo. Portatus vertiginem sedare dicitur, ac manu parturientis alligatus partum impedire. Albertus.

Sallius lapis est ab insula eiusdem nominis dictus cum quo aurum politur, albus est, grauis & frangibilis, soluit vertiginem, si bibatur abortum prohibet, oculorum vitia curat, præsertim si lacte teratur & oculis supraponatur. Lud. Dulc.

Sinochites id est Galatites.

Sedehego id est Hematites.

Spartepolios id est Polia.

Syrus est à Syria dictus qui integer natat & comminutus fluctuat. Albert.

Strasites lapis est non admodum pulcher, sed magnarum virium, tritus &

propinatus cum satyrionis radice venerem auget. E collo suspensus digestionem auget ac venerem accendit. Lud. Dulc.

Synodontides è cerebro piscium est, qui Synodontes vocatur. Plin.

Syderopœcillus in Æthiopia nascitur ea fit variantibus guttis Plin.

Syrites nonnullis est saphirus. Sed Plin. lib. 11 cap. 37 in vesica lupi nasci scribit.

Sysinus colore est cinereo non durus, Oleo inunctus in igne induratur & nigrescit. Lud. Dulc.

Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Plin. forte recentiorum ossifragus.

T

TArac lapis est irreparabilis, omnem fluxum sistit, in eius loco supponitur à medicis sanguis draconis. Lud. Dulc.

Trapendano est pyritis species. Lud. Dulc.

Tarti lapis est pulcherrimi coloris, pauoni similis visui grata, & magnis facultatibus. Lud. Dulc.

Trachinus duorum generum est, alter niger alter ad viriditatem tendens non translucens. Lud. Dulc. forte nephritici lapidis species.

Trachia trium generum est viridis aut pallidior tertia sanguineis guttis. Plinius.

Thyrisites corallo similis est.

Thyrreus lapis quamuis grandis aquæ innatat, comminutus mergitur. Plin. lib. 2. cap. 103.

Trichrus ex Africa niger est, sed tres succos reddit à radice nigrum, media sanguineum, summo candidum. Plin. 37 cap. 10.

Telirrhizos cinerei coloris aut rufi candidis radcibus spectatur. Plin ibid.

Telicardios colore cordis Persis apud quos gignitur magnopere delectat maculamque appellant. Plin.

V

VEientana Italica gemma est Veiis reperta nigram materiam distinguente limite albo. Plin.

Virites id est pyrites.

Vulturirus vel vulturnus id est Quandros.

X

XAnthos ab Indis Hemei vocata, Hæmatitis est species, è fuluo candicat. Plin. lib. 37. cap. 10.

Xisinus id est saphirus.

Vetus

Y.

YEttus ſanguinei coloris eſt durus & obſcurus, vices lapidis Lydii ſubit. Lud. Dulcis.

Ydtinus vide Hydrinus.

Z

ZAnthenen in Media naſci Democritus tradit electri colore, & ſi quis terat in vino Palmeo & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuauitatis. Plin.lib.37.cap.10.

Zamech eſt lapis lazuli.

Zmilaces in Eufrate naſcitur Preconeſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Plinius.

Zingnites alias zingrites ſecundum Albertum lapis eſt vitrei coloris, qui geſtatus in collo valet contra nyctalopam & ſanguinem ſiſtit, & mentis alienationem repellit, & ſi teneatur ad lignum accenſum extinguitur flamma eius. Barthol. Anglicus. A Ludouico Dulci Zirites vocatur. Ego hunc lapidem fabuloſum autumo.

Ziazaa à loco natali nomen habet, è tot coloribus miſcetur vt nullus verus appareat. Geſtantem litigioſum facit, ac in ſomno videre terribilia. Ludouicus Dulcis.

Zozoniſios in Indo fluuio naſcitur. Magorum gemma eſſe narratur, neque aliud amplius de ea Plin.cap.10.lib.37.

De fluoribus. CAP. CCCVI.

INter gemmas & lapides medium locum videntur obtinere fluores, qui nihil aliud ſunt quam gemmæ legitima & requiſita duritia deſtitutæ, & imperfectæ. Tantam enim mollitiem habent vt cultro ſcindi & interdum humanis vnguibus rumpi poſſint. Pellucidæ tamen & tranſparentes ſunt, ac variarum gemmarum ſimilitudinem referunt.

Ab his diſtant fluores lapidei, (quos ad pyritum aut ſilicum genera retuli) qui ideo tantum fluores appellantur quod igni impoſiti fluant aquæ inſtar, ac metallorum liquefactorum exhalationes ſuperiniecti ac liquefacti prohibeant. Priores fluores tam variè & tam multipliciter diſtinguuntur quam gemmæ ipſæ. Alii candidi & pellucidi ſexanguli, quadranguli, pentagoni, pangonii cryſtallo ſimiles, alii non pellucidi quauis forma & variis lapidibus metallicis innaſcentes. Alii rurſus rubri granatis vel rubinis ſimiles, varieque formati. Alii nigri multorum etiam angulorum ex quibus interdum ſtannum excoquitur, quinetiam & nigri ſunt Gagati ſimiles. Alii flaui lapidem ſpecularem chryſolitum, topaſion, crocum, ſuccinum, aut hiacinthum referunt. Alii virides praſſium, ſmaragdum, aliaſque gemmas imitantur. Alii cerulei ſaphiro,

berillo aliiſque gemmis non ſunt diſſimiles. Alii purpurei amathiſti gratiam habent. Alii phenicei coloris ſeu caſtanei, alii cinerei coloris ſunt, ita vt vix aliquem colorem eſſe putem quem non habeant fluores, eumque non ſimplicem, ſed commixtum interdum, aut confuſum, & aliquando in vno corpore à ſe inuicem diſtinctum. Nam vt natura in gemmis, ita in fluoribus, variis ludit coloribus. In Germaniæ aliarumque regionum metallicis fodinis reperiuntur, ac lapidibus metallicis plerunque adnaſcuntur, ac ex eadem materia ex qua gemmæ generantur oriri, vix dubium eſt. De viribus nemo hactenus ſcripſit. Gemmarum quarum referunt formas, vires habere veriſimile eſt.

***

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM,

In quo literis P. L. appositis primus liber, illis vero omissis, secundus denotatur.

berilli vi-

febrium

lucosa-

ornicus

sarcopha-

vltrama-

Gemmarum & Lapidum Indicis FINIS.

